

TOLNAI
VILÁGTÖRTÉNELME
9

A KÖZÉPKORI INTÉZMÉNYEK
BOMLÁSÁNAK KORA

TOLNAI
VILÁGTÖRTÉNELME

IX. KÖTET

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TOLNAI VILÁGTÖRTÉNELME

BALLA KÁROLY

hírlapíró

DR. BÁNYAI ELEMÉR

hírlapíró

DR. FERENCZY ZOLTÁN

egyetemi nyilv. rk. tanár,
a Tudományos Akadémia tagja

KISS JÓZSEF

tanár

DR. KOCH NÁNDOR

tanár

LONDESZ ELEK

hírlapíró

DR. MIKES LAJOS

hírlapíró

DR. PALÁGYIMENYHÉRI

egyetemi magántanár,
a Petőfi-Társaság tagja

RADISICH JENŐ

min. tanácsos,
az Iparművészeti Múzeum igazgatója

DR. TIMON ÁKOS

miniszteri tanácsos,
egyetemi tanár

VÁMBÉRI ÁRMIN

egyetemi tanár,
a Tudományos Akadémia tisztt. tagja

ZILAHY KISS BÉLA

(JUNIUS)
hírlapíró

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTETÉK:

DR. MANGOLD LAJOS

egyetemi magántanár

DR. HORVÁTH CYRIL

egyetemi magántanár

AZ ÚJ KIADÁS SZERKESZTŐJE:

DR. BALLAGI ALADÁR

egyetemi tanár

Több ezer keppel

BUDAPEST

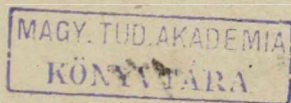
TOLNAI NYOMDAI MŰINTÉZET ÉS KIADÓVÁLLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

A KÖZÉPKOR 605811

IV. RÉSZ

A
KÖZÉPKORI INTÉZMÉNYEK
BOMLÁSÁNAK KORA

160 képpel és 1 térképpel.

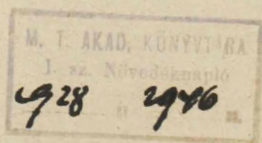
**MTA
KIK**

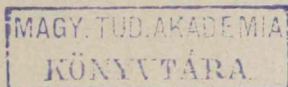
BUDAPEST,

TOLNAINYOMDAIMŰINTÉZET ÉS KIADÓVALLALAT RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KIADÁSA

421623

Nyomatott Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Rt. körforgógépein
Budapest, VII., Dohány ucca 12—14.

Franciaország föllendülése.

Az Orléansi szűz.

Az angolok győzelmes előnyomulása mellett kevés reményt nyújtott az országnak, hogy épp egy VII. Károly (1422—1461.) ült a trónon. Tehetetlen eszköze volt az Armagnac-pártiaknak, másrészt a burgundi hercegi házzal is ki kellett békülnie. Hiányzott azonban belőle az akarat-erő, a férfias jellemesség, mert minden idejét, gondolatát teljesen lefoglalták a — szép nők.

Érdekes, hogy VII. Károly trónját egy nőnek köszönhette, ez a nő pedig Jeanne d'Arc volt, az Orléansi szűz.

Jeanne d'Arc 1412 körül született Domremyben. Apja szegény falusi ember volt. A fiatal leány, mint a hagyomány és egykorú feljegyzések mondják, rendkívül kedves és jámbor teremtés volt. Egy alkalommal — így szól a hagyomány — apja kertjében hangot hallott, „amely Mihály arkangyaléhoz hasonlított” és amely hang felhívta őt, hogy „menjen királya segítségére.” Víziók és hallucinációk többször is ismétlődtek nála, mire Jeanne d'Arc több pappal közölte a vele történeteket.

„Ördögök szállottak meg!” — felelték neki.

„Nem igaz, mert nekem küldetésem van és azt teljesítenem kell!” — szólt a fiatal, erőteljes 18 éves leány.

Végre sok könyörgésre engedtek neki és férfiruhával látták el, hogy felkeresse Chinonban a királyt. A király ügyet sem akart rá vetni, de amikor többen bizonytságot tettek a leány becsületességéről és vallásosságáról, megengedte a király, hogy vérteteket öltson magára és egy csapatnak vezére lehessen.

Jeanne d'Arc fehér lovon ülve, fehérliliomos és a Megváltó képével díszített lobogóval indult útnak Orléans felé alig háromezer fegyveres élén. Amikor Orléans elé érkezett, hírnököt küldött az angol ostromló sereg parancsnokához azzal, hogy az angolok vonuljanak vissza.

Az angolok nagy hahotával fogadtak a hírnököt, mire Jeanne d'Arc a kiéhezett város lakóinak bámulatos merészséggel ételmet szállí-

tott be, egy hét mulva pedig feltüzelte a védekezőket, hogy támadják meg a St.-Loup erődöt, amely az angolok kezében volt.

Jeanne d'Arc olyan lelkesedést tudott kelteni, hogy az erődöt az orléansiak alig három óra alatt elfoglalták. Erre „az Orléansi szűz” (mert attól kezdve így nevezték) egy napot böjt és imádkozás között

VII. Károly francia király.

Tehetetlen, minden férfias akaraterő nélkül való uralkodó volt. Az események alakulása folytán mégis az ő 39 évig tartó uralkodása alatt tört meg az angolok hatalma Franciaországban. Az ő uralkodása alatt élt és gyűjtötte fel a franciák lelkét az idegen uralom ellen Jeanne d'Arc, a bátor francia pásztorleány.

Az Orléansi szűz sikereinek okvetlenül megvolt a lelkesítő, bátorító hatása, noha nem minden tekintetben lehetett a sikerek láncolatát pusztán az ő szerepléséhez fűzni. De azért a fellépése nagy hatással volt a franciák szunnyadó nemzeti érzésének és lelkesedésének felébresztésére.

A sikerek felbuzdították Jeanne d'Arcot, aki egy sereg élén, most

töltött el és azután az angolok legerősebb várát, Les Tourellest vette ostrom alá. Ostrom közben nyíllövés érte a vállát. Az Orléansi szűz sirva-fakadt a baleset miatt, de amikor azt hallotta, hogy a francia csapatok visszavonulnak, kezébe ragadta a lőbogót s a harcosok élére állt. Jeanne d'Arc a lőbogót kitűzte a város falára s az újra támadó angol sereget visszaverte, amely Bedford egyenes rendeltére elsietett a város alól. „A franciákkal meg tudok küzdeni, de boszorkányokkal nem” — mondotta az angol vezér.

már fekete lovon, fegyver nélkül vonult ellenséges területen keresztül Reims felé. Jargeauból az angolokat kikergette, majd Patay mellett elfogta Talbot angol vezért.

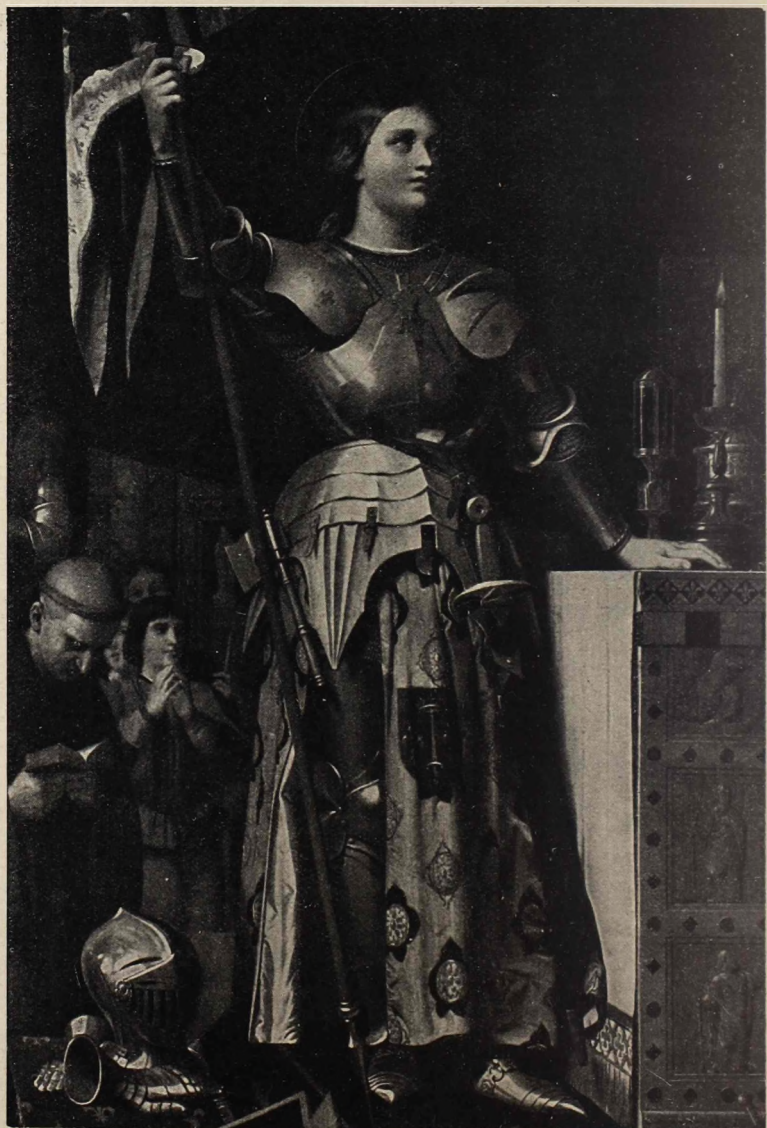
Ezekre a jelentős hírekre VII. Károly elhatározta magát, hogy Reimsbe megy. Amint a király útrakelt, egyik várúr a másik után hódolt

Jeanne d'Arc, a hős francia pásztorlány szülőháza Domremiben

meg neki és 1429 július 17-én VII. Károly a reimsi székesegyházban ünnepélyesen királlyá kenette magát, mialatt Jeanne d'Arc mellette állott, kezében tartván az ország lobogóját.

VII. Károly gazdag ajándékokkal halmozta el a hős hajadont, családját nemességre emelte, de már arra nem volt kitartása az erélytelen és gyönyöröknek élő királynak, hogy Jeanne d'Arcot hadi vállalkozásaiban híven támogassa. Az Orléansi szűz nagyon ráunt a király és környezetének végtelen romlott életmódjára és miután hiába

Jeanne d'Arc, az Orleánsi szűz. Látományai folytán rendithetetlenül meg volt győződve arról, hogy isteni küldetése van hazájának az angol uralom alól való felszabadítására. Rajongó lelkesedése áthatja a francia csapatokat, amelyekkel egymás után aratja győzelmeit az angolok fölött. Compiègne mellett az angolok elfogják. Boszorkánysággal vádolva egyházi port indítanak ellene s máglyán égetik el. Később szentté avatták s a franciák nemzeti hős gyanánt tisztelik ma is.

kért katonákat a királytól, saját maga szervezett egy kis csapatot, amellyel többek között az angolok által ostromolt Compiègnebe kierőszakolta a bévönulást. Mikor azonban néhány nap múlva kiment a városból és a támadás után vissza akart lovagolni oda, a hidat felhúzva találta s ugyanakkor hátulról néhány ellenséges katona lerántotta lováról és foglyul ejtette. Jeanne d'Arc foglyulejtése az angolok számára

VII. Károly koronázási ünnepe a reimsi székesegyházban.

Mikor a franciák Jeanne d'Arc lelkesítő hatása alatt nagy sikereket értek el az angolok fölött, VII. Károly a reimsi székesegyházban ünnepélyesen megkoronáztatta magát, az ünnepségben részt vett a hős pásztorlány is. A domremyi székesegyházban őrzött elefántcsont faragvány.

nagy sikert jelentett, de ezt a sikert csak a véletlennek köszönhatték.

Örök szégyene lett mindazoknak, akik résztvettek az Orléanski szűz ellen indított hajszában. Hallatlan csalások, hamisítások és aljas erőszakosságok között egyházi pört indítottak ellene.

Alig ejtették foglyul Jeanne d'Arcot, már a harmadik napon jelentkezett az inkvizíció fővikáriusa és azt követelte a burgundi hercegtől, hogy az Orléanski szűzet szolgáltassa ki, ami azonban csak két hónap múlva következett be, amikor is Cauchon Péter, az angol zsoldon élő

beauvaisi püspök Bedford herceg megbízásából tízezer frank vérdíjért magához váltotta Jeanne d'Arcot. A beauvaisi püspöknek az volt a célja, hogy miután Jeanne d'Arc az ő püspöki megyéjének területén esett fogságba, a pert ő folytassa le. Ebbe a párizsi egyetem is beleegyezett.

Jeanne d'Arcot Rouenbe szállították, odavasalták egy súlyos

Jeanne d'Arc elfogatása.

Lesben álló angol katonák támadtak rá, amikor egyszer Compiegneből kilavagolt és hősiés ellenállás után elfogták a lovagruhát viselő pásztorlányt. A domremyi székesegyházban őrzött elefántesont faragvány.

fatökhöz és angol katonákat rendeltek őrizetére, akik minden elképzelhető durvaságokkal zaklatták a szerencsétlen leányt. A bedfordi hercegnét nagyon meghatotta Jeanne d'Arc szenvedése, női ruhákat adatott neki és mindenképp enyhíteni igyekezett a sorsán. De némsokára még jobban megszigorították fogságát, amikor az egyik durva angol katonát, aki tolakodó módon viselkedett, pofonteremtette.

Az angol király rendeletére aztán megkezdték Rouenben a per tárgyalását. A bíróság elnöke az aljas lelkületű beauvaisi püspök volt,

kívüle egy sereg hittudományi doktor, tudós, jogász vett részt a bírásokodásban.

A püspök beszerezlette a leány előéletére vonatkozó bizonyítványt, amely annyira kedvező volt, hogy a püspök azt egyszerűen elő sem terjesztette, hanem csalárd módon elhallgatta.

Borzasztóan zaklatták a szerencsétlen leányt mindenféle kihallgatással, szembesítéssel, ijesztésekkel. Kínózták, éhezették, galádul meggyanúsították, de Jeanne d'Arc hős lélekkel állotta meg a helyét és folyton csak azt hangoztatta, hogy neki bűne nincs, mert ő hű a királyához és meg van arról győződve, hogy neki a háborúban isteni küldetése van.

A püspök dúlt-fúlt mérgében, de nem segíthetett magán másképp, csak hamisításokkal. Három hónap múlva a vallomásokat teljesen megamisítva felolvasták Jeanne d'Arcnak.

„Hazudtok mindnyájan!” — kiáltotta Jeanne d'Arc. — „Meghamisítottátok vallomásomat! Vigyetek Rómába a pápa elé!”

Hasztalan volt minden. Semmiféle kívánságát sem teljesítették. Egy prédikáló barát azt ajánlotta Jeanne d'Arcnak, hogy terjessze ügyét a bazeli zsinat elé. Erre a püspök és Warwick gróf megfenyegették a barátot, hogy „káros tanácsadás miatt” a Szajnába fogják dobálni.

Végre elkészültek a hamis per aktáival és a bíróság kijelentette, hogy Jeanne d'Arc nyilatkozatai hazugságok, cselekedetei ördögiek, ő tehát nemcsak eretnek, hanem boszorkány is, aki nem méltó az életre. Ezek után Cauchon Péter püspök és társai kimondták az ítéletet, amely szerint a leányt eretnekség miatt kiközösítik az egyház kebeléből és átadják a világi bíróságnak.

„Nem vétkeztem! Nem cselekedtem semmi rosszat! Én igazhívó vagyok! Vigyetek a pápa elé!” — kiáltotta Jeanne d'Arc.

„Látod amott a hóhért a szekérrel?” — mondta a további kínzások folyamán a püspök. — „Vagy visszavonsz az egyház parancsa szerint mindent, vagy azonnal máglyára vitetünk.”

A szűz azonban állhatatos maradt s nem lehetett rávenni, hogy felolvassa a visszavonó nyilatkozatot, amellyel megmenthette volna életét. A rettenetes testi és lelki kínzások által meggyötört leány végre megtört, magánkívül hebegett, dadogott s kijelentette, hogy tévedett, mire felolvasták az erre az esetre megszerkesztett ítéletet, amely szerint „élete hátralevő napjait a fájdalom kenyerén és a szomorúság vize mellett töltse el!”

Jeanne d'Arcot visszavezették börtönébe, súlyos bilincsekbe verték, női ruhát adtak rája, hadi férfiruháját összekötözve melléje

tették és esküt vettek ki tőle, hogy soha nem ölt férfiruhát és „nem fog véteni az isteni rend ellen.”

Jeanne d'Arc azonban nem tudott ellenállani a kísértésnek és

Jeanne d'Arc jehér ruhában a máglyára lép.

Miután az angolok elfogták a hőselkü leányt, egy megvesztegetett francia püspökkel pört indítottak ellene, hogy az ördöggel cimborál. A pörnek az lett a vége, hogy a hős pásztorlányt megégették.

magára öltötte a férfiruházatot. Erre újabb kihallgatás, kínzás következett. Couchon püspök szemrehányást tett a leánynak, leszidta, mire Jeanne d'Arc kijelentette, hogy ő nem tehet róla, de neki újból jelenései, látomásai voltak, ő nem von vissza semmit, mert őt galád módon kényszerítették arra.

Ezek a kijelentések éppen elégségesek voltak arra, hogy a püspök és hívei a leányt, mint visszaesőt tűzhalálra ítéljék.

A kivégzés 1431 május 30-án reggel kilenc órakor történt. A szűz megáldozott, ezt nagy könyörgésre megengedték neki, aztán hosszú, fehér „bűnös ruhá”-ban, kezében egy fakeresztel, közönséges szekéren kivitték a roueni piacra, ahol készen várta a máglya. Ezer és ezer kíváncsi néző jelenlétében hamvadt el a hős pásztorleány szűzi teste. Két angol katona oda-kötözte Jeanne d'Arcot egy cölöphöz, mire a máglyarakást meggyújtották. A fölcsapó lángok közül hangosan kihallatszott, amint a szerencsétlen áldozat Jézus nevét kiáltotta. Jeanne p'Arc hamvait a porosz-lók bedobták a Szajnába, emlékét pedig a püspök elátkozta. Ez volt Jeanne d'Arc sorsa, tragédiája annak fejében, hogy a franciák nemzeti érzését életre keltette.

Közel húsz év mulva, amikor Rouént az angolok elvesztették és hatalmuk francia földön már csak szűk

területre szorítkozott, VII. Károly egyházi és világi jogtudósokat bízott meg a per átvizsgálásával. Jeanne d'Arc özvegy anyjának kérelmére III. Kalixtusz pápa is elrendelte a per újrafelvételét, amelynek eredménye az lett, hogy az egész pert megsemmisítették, mert kiderült, hogy a per folyamán a leggyalázatosabb ferdtések, hazugságok, csalások és erőszakosságok történtek. Persze: a szerencsétlen áldozatot már nem lehetett feltámasztani. Azt a helyet, ahol Jeanne d'Arcot kivégezték, kereszttel jelölték meg és Rouenben minden évben processziót rendeltek el a szerencsétlen áldozat emlékezetére. Leg-

Sorel. Ágnes, mint Madonna.

A királynéval szövetkezve VII. Károlyt az angolok elleni harca tüzelte. Vetélytársa volt különben a királynénak s valószínűleg ez mérgeztette meg.

újabbán pedig templomot építettek a hős pásztorleány emlékére. A megbánás már késő volt. A király tulajdonképp ugyanaz a tehetetlen, rest uralkodó maradt ezután is, mint volt azelőtt. Az ő személye mitsem lendített az ország sorsán, amelyen csak a hatalmasan erősödő nemzeti érzés segített. A francia fegyverek egymásután aratták a sikereket az angolokon.

A nemzeti érzés erőteljes kibontakozását jelentette különben, hogy a nemzetgyűlésen VII. Károly részvételével kimondták a jelen volt egyházfejedelmek és főnemesek, hogy a francia katolikus egyház belügyekben független, ami persze Rómában nagy megütközést keltett. VII. Károly idejében egyébként a rendi gyűlés nevezetes szerepet játszott. Ez ítélkezett alkotmányjogi, országos és főbenjáró dolgokban.

Ezenkívül el kellett ismerni, hogy VII. Károlynak az a rendelkezése, hogy a zsoldosok korlátlan toborzását eltiltotta, igen üdvös volt, noha elsősorban nem annyira a zsoldos katonák, akik rablók módjára sarcolták a szegény lakosságot, mint inkább a különböző hercegek és főnemesek nehezítettek meg érte. Ezek közül néhányan szövetkeztek egymással és Lajos trónörökösöt szerették volna erőszakkal trónra ültetni, hogy ezáltal magukhoz ragadják a hatalmat. A vállalkozás azonban balul ütött ki, mert a király hívei túlsúlyban voltak. Amikor pedig VII. Károly megalapította az állandó hadsereg intézményét, az összeesküvők rendre meghódoltak.

Érdekes szerepet játszott az angolok ellen való harcok folyamán Sorel Ágnes, aki a királynéval, Anjou Máriával szövetkezve VII. Károlyt az angolok elleni hathatós akcióra sarkalta. Ugyanez a Sorel Ágnes különben, amint kiderült, versenytársa volt a királynénak. Sorel Ágnes váratlanul, méreg következtében pusztult el. Nemsokára meghalt VII. Károly is.

A francia állam központosítása.

Utóda XI. Lajos (1461—1483.) elsősorban a hatalmaskodó főurakat igyekezett letörni. Különféle kiváltságokkal biztosította a városok támogatását, ezután az összeesküvő hercegek és főurak ellen vonult, akiket részint legyőzött, részint ígérekkel, adományokkal a maga részére hódított meg. Olyan merész és makacs ellenfelet is, aminő Merész Károly burgundi herceg volt, sikerült megnyernie, persze sok ravaszkodás árán.

Mikor azonban a vele kötött szerződést megszegte, Burgundi Ká-

roly herceg sógora, IV. Edvárd angol király mellé állott azzal a szándékkal, hogy ezt a francia trón megszerzésében támogatja. Viszont Lajos király VI. Henriket támogatta. A hosszas harcnak, a sokféle politikai cselszövéseknek és — házasságoknak az lett a vége, hogy a francia király lassanként megszerezte nemcsak Burgundiát, hanem Bretagne kivételével az összes többi hercegségeket és grófságokat.

XI. Lajos lassan, de következetesen kezdte felépíteni az abszolút francia monarchiát, amely abban az időben még a vidéki városok támogatására szorult, ámbar a harmincezer emberből álló sereg fenntartása nagy terheket rótt a polgárok vállaira.

Azt sem lehetett tagadni, hogy az adószedések nyomán keletkezett zavarokat a király kiméletlenül fojtotta el, de lényegesen megerősítette az ország belső erejét, tekintélyét növelte, noha őt magát senki sem kedvelte. Személyes tulajdonságai közül megemlíthetjük, hogy két

szélsőség találkozott benne : a vakbuzgó hit és az erkölcselenség. Emellett bizal-

matlankodó volt. Tours mellett levő várkastélyában száz fegyveres, lekötelezett nemesen és dúsan megfizetett szolgaszemélyzetten kívül csak a nemesi rangra emelt borbély, hóhéra és az udvari orvosa s egyúttal csillagásza volt mellette. Lajos király rettentően félt a haláltól. Folyton lelkiismereti furdalások és látomások gyötörték és ezektől kimerülve halt meg 1483-ban.

Utóda, VIII. Károly (1483—1498.) alig volt tizenhárom éves, amikor trónra jutott és ezt a helyzetet használta ki VIII. Károly nővére, Anna, hogy a Bourbonok uralmát mindenféle fortélyal megszilárdítani

XI. Lajos francia király.

Sokat tett a közrend megszilárdításáért. Az ő uralma idején kezdődött meg a francia királyok korlátlan hatalmának a kiépülése.

gyekeztek. Bourbon herceget kinevezette az ország főparancsnokának és azon volt, hogy mindazokat, akik XI Lajos erőszakosságai miatt el voltak keseredve, az új király ellenségeinek táborába gyűjtse. Áldatlan harc keletkezett ebből a cselszövésből, amely a Bourbonok és Orléan-

VIII. Károly francia király.

Még kiskorú volt, mikor trónra jutott. Rokonszenves uralkodó volt, de hasztalan hadivállalatokra feccsélte idejét. Elfoglalta Firenzét, majd a nápolyi királyságot, de hódításait nem tudta megtartani.

sok elkeseredett polgárháborúját eredményezte. A harcnak maga VIII Károly vetett véget, aki a fogoly Orléansi Lajos hercegnek visszaadta a szabadságát és vele, valamint pártjával kibékült. Ezután, noha már Miksa leányával, a tizenegy éves Margittal meg volt esküdve, házasságot kötött Anna bretagnei hercegnővel, azért, hogy a legutolsó független hercegséget megszerezze.

VIII. Károlynak, aki most már személyesen vette át az uralmat, legközelebbi célja az volt, hogy Nápolyt szerezzé meg. Jogigényét arra alapította, hogy ő az Anjou-ház örököse.

Nagy nehézségek árán sereget szervezett, de schonnan sem támogatta őt semmiféle szövetséges és csak azt érte el, hogy Milanón keresztül-vonulhatott akadály nélkül. Csakhamar bevonult Firenzébe, ahonnan Medici Péter elmenekült: az erődítményekben francia őrséget helyezett el, megsarcolta a várost és bámulatos kitartással, nagy ambícióval vonult tovább.

Közeledtének hírére Alfonz nápolyi király átadta az uralmat fiának, II. Ferdinándnak és sietve elmenekült. VIII. Károly minden nehézség nélkül foglalta el a nápolyi királyságot, mert a városok önként, harc nélkül hódoltak meg előtte.

Nagy volt az öröme VIII. Károlynak, mert legmerészebb vágya teljesült. Ámde ez az öröm nem tartott sokáig. Őrséget hagyott hátra s visszatért Franciaországba, ahol teljesen gondtalan életnek és mulatságoknak adta magát. Ezalatt Arragoniai Ferdinánd, a milánói herceg s a pápa titokban szövetezkedtek VIII. Károly ellen és a nápolyi királyság területén hagyott francia őrséget megtámadták s elűzték, úgyhogy a francia dicsőségnek alig egy év alatt vége szakadt. VIII. Károly váratlanul halt el 1498-ban. Népe előtt rokonszenves volt, mert igazi francia tulajdonságok nyilatkoztak meg benne s jószívű, könnyelmű, élénk és önérzetes volt.

VIII. Károly után leszármazók nem maradtak s a trónt Orléansi Lajos herceg foglalta el XII. Lajos (1498—1515.) név alatt.

A Bourbonok azt várták, hogy Lajos bosszút fog állani rajtuk. De Lajos király ezt nem cselekedte.

„Ami méltatlanság Orléansi Lajos herceggel esett meg, azért XII. Lajos király nem fog bosszút állani!” — ezt mondta ő a Bourbonok békeküldöttének.

Maga mellé vette tanácsadónak Amboise György roueni érseket, ki azon volt, hogy a királyt valóban királyi erényekre szoktassa.

XII. Lajos első teendője az volt, hogy feleségétől elvált és előde, VIII. Károly gyönyörű özvegyét vette nőül, miáltal biztosította Bretagne birtokát. Majd újjászervezte az államigazgatást, igazságszolgáltatást, pénzügyeket és azon igyekezett, hogy Milanót és a nápolyi királyságot megszerezze. Milanót csakhamar meghódította, de csak rövid ideig tarthatta meg, mert helytartójának kihívó magaviselete gyűlöltté

tette a francia uralmat és a visszatérő Ludovico il Moro herceg csakhamar újból ura lett Milanónak.

A nápolyi királyság békés megosztása iránt XII. Lajos Arragoniai Ferdinánddal állapodott meg. Ebből a titkos megállapodásból azonban Franciaországnak nem volt haszna, csak kára, mert a harcok során a francia csapatok vereséget szenvedtek. XII. Lajos csakhamar belátta, hogy a franciák Dél-Itáliában nem vethetik meg a lábukat és ezért inkább békét kötött.

XII. Lajos e balsikerek után Velencére akarta kivetni hálóját. A hatalmas, gazdag köztársaság ellen egy szövetséget hozott össze és ebbe belevonta II. Gyula pápát és Spanyolországot is. A szövetséges seregek győzedelmeskedtek a velenceieken s a büszke Velence kénytelen volt városok átengedése révén békét vásárolni.

Alig győzte le azonban XII. Lajos a szövetségesek segélyével Velencét, a pápa titokban a legyőzött Velencével és Svájccal szövetkezett, hogy a franciákat kiűzze Olaszországból (1510.). Ezekben az olaszföldi harcokban nagy szerepet játszott a rettenthetetlen Bayard, a „gáncs és félelem nélküli lovag.”

XII. Lajos értesülvén a pápa kétszínű magatartásáról, mindent elkövetett, hogy birtokait megmentse s gyorsan sereget szervezve, ennek parancsnokául a hetvenéves Trivulziót tette meg, aki a pápai csapatokat Bolognából kikergette.

A franciák helyzete azonban rövidesen nagyon rosszra fordult, sőt egyenesen válságossá alakult. Gyula pápa ugyanis megnagyobbította a „szent ligá”-t, amelynek tagjai (Katholikus Ferdinánd spanyol király, Velence és Svájc) arra kötelezték magukat, hogy a pápa birtokait visszaszerzik. De Foix Gaston francia vezér a túlerő dacára több helyen sikereket aratott, sőt Ravennánál a szövetséges hadakat szétverte, de nemsokára, egy erőd ostrománál váratlanul körülfojták, őt magát levágták, a francia sereg pedig erősen megtizedelődött s akcióra képtelenné vált. Nagy ijedelmet keltett egyébként Franciaországban az a hír is, hogy VIII. Henrik angol király a franciaellenes szövetséghez csatlakozott. XII. Lajos király tehát igen szorult helyzetbe jutott, mert csakhamar partra szállottak az angolok Guienneben, a spanyolok Navarrába törtek be, a svájci csapatok pedig egyik erődöt a másik után foglalták el. Lajos királynak nem volt mit remélnie. II. Gyula pápa akkora örömet érzett a franciák veszteségei felett, hogy örömtüzeket gyújtatott és úgy ünnepelte meg a francia uralom kudarcait.

Amint azonban II. Gyula pápa meghalt, XII. Lajos újból meg-

kísérelte, hogy elvesztett olaszországi pozícióját visszaszerezze. Nagy sereggel, amelyben mintegy nyolcezer német zsoldos katona is volt, átment az Alpeseiken, majd átadta a vezérletet Le Tremouillenek, aki gyorsan rájtaütött az ellenfeleken s kicsikarta a győzelmeket. De Novara

Bayard, a „félelem és gáncs nélküli lovag.”

A kiváló lovag a csatában mindig a legnagyobb veszedelmeket kereste. Nevezetes szerepet játszott VIII. Károly és XII. Lajos hadjárataiban.

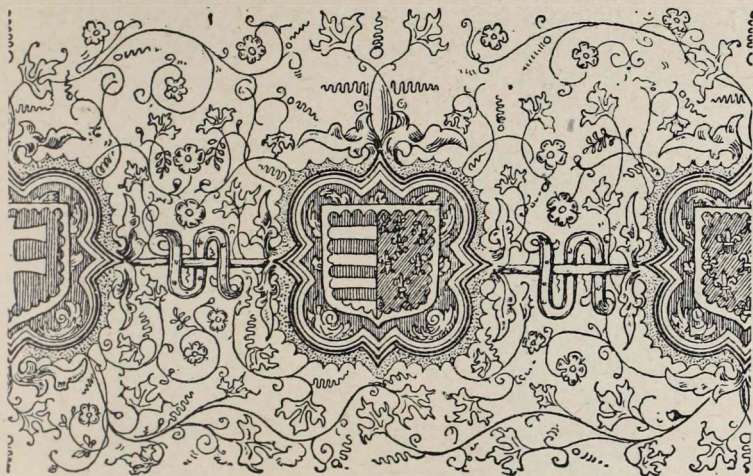
közelében a svájciak rettentő támadása szétrobbantotta a francia sereget. Tízezren hullottak el a francia seregből, a többiek pedig vad futásban kerestek menekülést.

Ehhez a vereséghez még egy újabb és szégyenteljesebb járult. Calais felől ugyanis egy erős angol sereg nyomult előre VIII. Henrik vezérlete alatt. XII. Lajos seregét az angol sereg Guinegate mellett körülfogta és véres harc után szétszórta. A francia sereg legjelesebb

vezérei fogságba jutottak. De nem volt elég a veszteség, hozzá jött még a szégyen is, mert az angolok ezt a csatát „sarkantyúcsatá”-nak nevezték el, mert a csatatéren rendkívül sok francia sarkantyút szedtek össze s a gúnynévvel az angolok azt akarták kifejezni, hogy a franciák ebben a csatában nem kardjaikat, hanem a — sarkantyúikat használták. A további bonyodalmaknak csak az vette elejét, hogy XII. Lajos újabb német zsoldos katonákat fogadott fel, másrészt VIII. Henrik is jobbnak vélte, ha az ellenséges területről elvonul haza.

Ennyi veszteség végre megtörte Lajos királyt, aki X. Leó pápát kérte fel közvetítőül és békét kötött. Az 53 éves király VIII. Henrikkel is békét kötött és ennek zálogául nőül vette Henrik — tizenhat éves nővérét, Máriát.

Utóda leányának férje, Angoulême Ferenc herceg lett, aki mindazokat a terveket, amelyeket XII. Lajos szőtt, meg akarta valósítani s még Lajos halálának évében visszafoglalta Milanót.

Magyarország a vegyesházbeli királyok alatt.

I. Vencel és Ottó.

(1301—1304., 1305—1306.)

III. Endre halálával a királyválasztás joga visszaszállt a nemzetre, mely az Árpád-ház férfiágának megszűntével a női ághoz iparkodott uralkodót keresni. Trónkövetelő kettő van Endre halála után: a cseh Vencel és a nápolyi Róbert Károly. Az előbbit az északnyugati vármegyék, utóbbit Horvátország és a Dunántúl támogatták. Róbert Károly mint V. István, magyar király nővérének, Mária nápolyi királynénak az unokája követelte magának a magyar trónt s a pápák, mint a nápolyi királyság hűbérurai hathatósan támogatták törekvését. Vencel az Árpádokkal szintén rokonságban állott, IV. Béla királynak dédunokája volt, tehát nem illetéktelenül formált jogot a trónhoz.

Fiatal gyermek volt Vencel, mikor a magyar trónra kombinációba jött. Vencelt pártolta a felső részek egyik leghatalmasabb ura, Csák Máté is, aki egymaga olyan erővel rendelkezett, hogy szava döntő súlyjal esett volna a mérlegre bármely párt jelöltje mellett.

Vencelt hasonlónevű atyja egy cseh sereg kíséretében tizenhárom éves korában Magyarországra küldte, hol a főurak egy része elismerte

öt királyul. Miután a koronázás is megtörtént, Vencel megkezdte az uralkodást, de nem sok eredménnyel. Az ország nagy része Róbert Károly pártján volt, aki hadat is vezetett Vencel ellen. De sikertele-

Vencel magyar és cseh király.

II. Vencel cseh királynak a fia volt s az Árpád-ház kihalása után mint IV. Béla leányági leszármazottja került a magyar trónra 13 éves korában. Népszerűsége nem tudott szert tenni, mire apja hazavitte Csehországba a magyar koronával együtt. Apja halála után cseh király lett. Könnyelmű, iszákos uralkodó volt, egyik címberója gyilkolta meg.

nül, mert a budai polgárok visszaverték az ostromokat és Károlyt is meg-
szalasztották. Emiatt aztán VIII. Bonifác pápa Vencellel együtt a
budaikat is egyházi átok alá vetette. A budai polgárság azonban híven
kitartott Vencel mellett.

Mindezek ellenére Vencel uralkodásának napjai meg voltak számolva. Egy királyválasztás minden időben sok költséggel járt, hát még olyankor, mikor több jelölt is versengett a trónért. Mihelyt Vencel érezte aranyai fogyását, egyúttal azt is tapasztalta, hogy a közlekedés személye iránt mindinkább leohad. Ő maga különben is iszákos, könnyelmű ifjú volt, úgyhogy mindinkább kiábrándította magából híveit.

Mikor az idősebb Vencel, a cseh király látta fia népszerűségének hanyatlását, Magyarországra jött és Vencelt a kiralyi koronával és jelvényekkel együtt magával vitte. Csak később adta át a koronát Ottó hajor hercegnek, aki Vencelt követte a magyar trónon.

Ottó leányágon vérszerinti rokonságban volt az Árpád-házzal. Ő ugyanis IV. Béla Erzsébet nevű leányától származott s a Német-ujvári grófok és társaik ezen a réven szemelték ki őt a királyi méltóságra.

Ottónak mindenekelőtt a királyi koronát kellett megszereznie, hogy magát megkoronáztathassa. Érintkezésbe lépett magával Vencellel és elég nagy váltságdíj fejében visszaszerezte tőle a koronát, mellyel Székesfehérvárott megkoronáztatta magát. Szerencsésebb azonban ő sem volt Vencelnél. A pápa ellenezte megválasztását, sőt egyházi átokkal is sújtotta őt, aki ekkor Erdélybe indult, állítólag azért, hogy a hatalmas erdélyi vajda leányát megkérje s ezáltal a vajdát a maga számára megnyerje. László erdélyi vajda azonban elfogta őt és a koronát elvette tőle.

Ottónak éppen elég volt ez a nem várt fogadtatás arra, hogy elvegye kedvét örökre a magyar koronától. Sikerült megszöknie Erdélyből s vissza sem tért többé az országba. Megválasztatásáról azonban nem mondott le ezután sem s 1312-ben bekövetkezett haláláig megtartotta a magyar királyi címet.

Róbert Károly.

(1301—1342.)

A dunántúli főurak segítségével Róbert Károly már 1300-ban megkoronáztatta magát, de mikor 1308-ban Ottó távozásával vetélytárs nélkül maradt, a magyar korona nem volt az ő birtokában. Fenyegetésekkel, majd szép szavakkal sikerült végül is rábírnia László vajdát az Ottótól elvett korona kiadására, mellyel aztán Székesfehérvárott 1310-ben újból megkoronáztatta magát.

Az új királynak elsősorban azokat a bajokat kellett megszüntetnie, amelyek az utolsó Árpád-házi királyok súlyos örökségeként maradtak fön s amelyek a pártkirályok versengése idején még súlyosabbakká váltak. A pénzügyek, az igazságszolgáltatás, a közigazgatás mind a lehető leghanyagoltabb állapotban voltak. A főurak az ország dol-

Az Anjouk címere.

gaival csak annyiban törődtek, amennyire az hasznos volt az ő érdekeiknek, egyébként kiskirályok módjára éltek, fittyet hánytak a törvénynek, sőt annak fölébe kerekedtek, mihelyt a király ellenük akart valamit cselekedni. Már pedig békés kormányzásra mindaddig nem lehetett remény, amíg voltak olyan elemek, amelyek mindig készek voltak az engedelmességet megtagadni. Róbert Károly tehát kénytelen volt ezek ellen a harcot felvenni. Eddig a főurak Gentilis bíboros közbenjárására és általában a pápa felhívására melléje állottak ugyan, de kezdtek ellenszегülni rendeleteinek, mihelyt látták, hogy a király a maga hatalmának erősítését az ő jogaik megszorításával akarja elérni. Szembeszállottak tehát vele és megtagadták tőle hűségüket.

Ezek között volt a Felföld egyik leghatalmasabb ura, Csák Máté, aki az ország egyharmadrészét bírta s mint valami fejedelem, főméltóságokkal, miniszterekkel vétette körül magát és korlátlanul élt azon a földön, melyet a

nép a hatalmas úr birtokai után „Mátyusföld”-nek nevezett. Csák Máté nem tudott megbarátkozni sokáig azzal a gondolattal, hogy alá kell vetnie magát a király hatalmának s csakhamar megtagadta a hűséget, mire Róbert Károly 1312-ben hadat vezetett ellene és Kassa mellett a rozgonyi csatában legyőzte. Teljesen még ekkor sem hódolt meg Csák Máté a királynak, bár hatalma még volt törve, úgyszintén a többi főuraké is, kikkel szemben Károly erélyesen lépett fel mindannyiszor és a maga hű emberei segítségével, kiket

kiváltságokban részesített és előkelő állásokba juttatott, megfékezte őket, úgyhogy ezek kénytelenek voltak visszaéléseiket legalább a királyi hatalommal szemben megszüntetni.

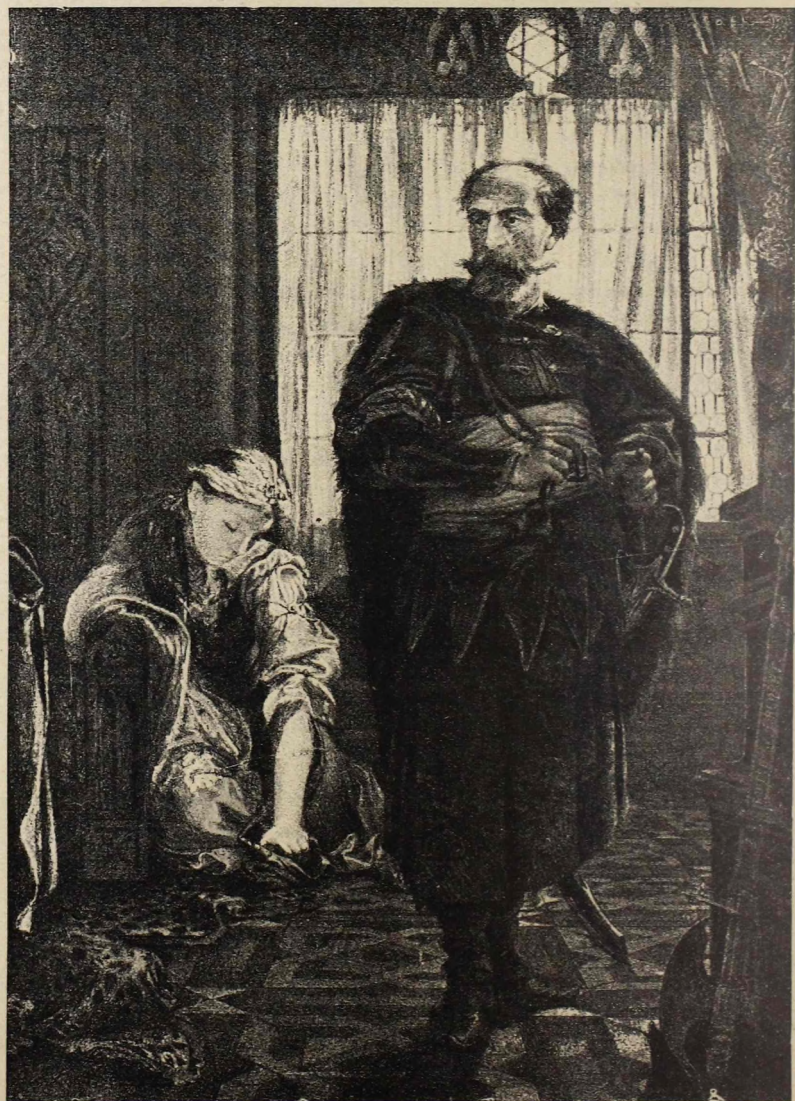
Róbert Károlynak tehát aránylag elég rövid idő alatt sikerült rendet teremtenie az országban és a törvények iránt engedelmességre kényszerítenie az urakat. A régi anarkhiát csakhamar rend váltotta fel, az ország anyagilag és erkölcsileg a virágzás útjára jutott s belső szervezete Károly későbbi reformjai folytán egyre jobban megerősödött. A királyi udvar központja Visegrád volt. Eddig Temesvárott székelte a királyi udvar, de Csak Máté legyőzése után Károly Visegrádra helyezte át udvartartását. Itt emelkedtek a királyi család palotái és itt építkeztek az udvar közelében élő főurak, kik a királyi palota fényében és pompájában megtalálták mindazt a kielégülést, melyre nagyravágyó lelkük állandóan vágyott.

Károly udvartartásának fénye elhatott a messze külföldre is és nem egyszer megtörtént, hogy hatalmas külföldi fejedelmek látogattak el a visegrádi várba, melynek ünnepi zajától ilyenkor napokon át hangos volt az egész vidék. Károly meghonosította a lovagjátékokat, azokat a lovagi viadalokat, melyeknek mindig igen sok nézője volt.

A visegrádi udvari életre csupán egy esemény vet véres és szomorú foltot. Egy borzasztó tragédia játszódott le ugyanis a királyi udvarban. Ez a tragédia a királyné egyik udvarhölgyének, a szeplőtelen jellemű és legszebb női erényekkel ékeskedő Zách Klárának, Zách Felicián gyönyörű szép leányának meggyalázásával kezdődött. A király hatalmának tetőpontján állt már, amikor Zách Felicián, egykor Csák Máté egyik főembere, a rozgonyi csata óta a király híve, véres merényletet követett el a király személye ellen.

Zách, kinek szabad bejárása volt az udvarhoz, egy alkalommal a király ebédlőjébe ment, hol a királyi család éppen ebédelt. Zách ekkor dühösen kirántotta a kardját és azzal a király felé sujtott. A király fejét nyomban kettéhasította volna a kard, ha a királyné védőleg oda nem tartja a király feje elé a jobbkarját. A vágás ilyenformán a király fejről a királyné jobbkezére esett, kinek négy ujját Zách kardja leszelte.

Az udvari emberek, mihelyt észrevették a merényletet, az ebédlőbe törtek s felkoncolták a dühöngő főnemest. Ezután testét szétdarabolták és különböző városokba küldték elrettentő példaul való kifüggesztés végett. De még borzasztóbb sorsa lett Zách gyermekeinek és családtagjainak.

Zách Klára a szegénytől és kétségbeeséstől összezúzva megvallja apjának, hogy Róbert Károly lengyel származású feleségének öccse, Kázmér meggyalázta a királyné segítségével. Zách Felicián lelkében megfogamzik a bosszú gondolata. Kivont karddal rohant rá az ebédnél együtt ülő királyi családra. De a rettenetesnek tervezett bosszú nem sikerült, a szerencsétlen főurat a király emberei összekaszabolták. A Zách-családot pedig harmadizig kiirtották.

A Visegrádon összegyűlt vérbíróság a Zách-család harmadiziglen való kiirtását rendelte el s ezt a borzasztóan szigorú és igazságtalan ítéletet végre is hajtották. Zách fiát ló farkához kötve hurcoltatták végig a városon, amíg kiadta lelkét és darabonként szakadt le a hús testéről. Zách Klárával még sokkal kegyetlenebbül bántak. Levágták az orrát, mindkét kezéről négy-négy ujját, felső és alsó ajkait lemetszették, úgyhogy fehér fogai egészen kilátszottak s azután egy rossz gebére ültették és városról városra vezették, arra kényszerítve, hogy mindenütt kiáltsa: „Igy jár, aki hűtelen királyához.”

Később pedig, miután így kipellengérezték, őt is kivégezték.

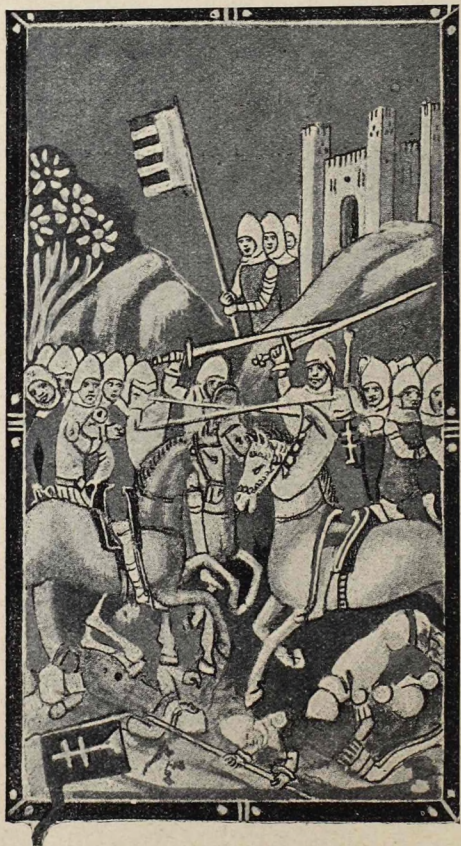
A magyar krónikák csak ennyit tudnak a Zách-féle tragédiáról. Még maga az ítéletlevél is mélységesen hallgat a merénylet okáról. Két külföldi krónikás azonban, Müncheni Henrik és egy névtelen olasz krónikás elmondják, hogy a király harmadik felesége, aki Lokietek Ulászló lengyel király leánya volt, alkalmat adott öccsének, Kázmér lengyel hercegnek arra, hogy Zách Klárát elcsábítsa. Zách Felicián a leányán esett sérelem megbosszulása miatt emelt kardot a királyra.

Zách Klára tragédiáját így beszéli el Istvánffy Miklós, magyar történetíró is a magyar hagyományok alapján. Szerinte Zách Klára esetéről az egykorú magyar hegedősök is énekeltek és a hagyomány, illetőleg a köztudat számára ők tartották fenn a visegrádi merénylet történetét. Istvánffy közlései alapján dolgozta föl Arany János is Zách Klára tragédiáját egyik szép balladájában.

Zách Felicián merénylete után egy hét múlva hozták meg az ítéletet a Zách-család ellen, melynél kegyetlenebbet a magyar történelem egyetlenegyét sem ismer. Ebben a tragédiában mindenki ártatlan volt a királyné és Kázmér herceg kivételével és mégis olyan büntetéssel sujtották a Záchokat, hogy még azoknak is, akiknek semmi közük sem volt a dologhoz, halállal kellett lakolniok a király és a királyné bosszúszomja miatt. Az ítélet ugyanis nemcsak a férfi, hanem a leányágra is kiterjedt harmadiziglen, tehát a nagyon távoli rokonokat is halállal sujtotta, a harmadizen túl levő rokonokat pedig jószágaik elvesztésére és örökös szolgaságra kárhoztatta, úgyhogy a királyné gonosz tettéért háromnegyszáz olyan embernek kellett bűnhődnie, akiknek semmi közük nem volt a dologhoz. Még a legelfajultabb istenítéleti próbáknál is kegyetlenebb, durvább és embertelenebb volt a Záchok ellen hozott ítélet, mely páratlan az egész magyar történelemben.

A krónikák azonban úgy fogják fel Róbert Károlynak Zách Felicián és családja elleni ítéletét, hogy az reá is nagy szerencsétlenséget ho-

zott. Az Isten nem hagyta bosszúlatlanul a Zách-család ártatlan kivégeztetését s midőn Károly Bazarád román vajda ellen a Havasalföldre 1330-ban hadjáratot vezetett, olyan kelepcébe került, melyben seregének nagyrésze odaveszett és ő maga is csak úgy tudta életét megmenteni, hogy

*Róbert Károly csatája a havasalföldi vajdával.
A Bécsi Képes Krónika képe.*

ruhát cserélt Széchi Dezső nevű bajnokával. A románok Széchit nézték a királynak s addig lődözték, míg nyilaik zápora alatt életét veszítette. Ezalatt pedig Róbertnek árutakon sikerült elmenekülnie. A román vajda elleni háborún kívül Károly még a szerbek ellen is hadakozott, kiktől 1319-ben a macsói bánságot foglalta vissza, majd Dalmáciába vezetett sereget, melyet Boszniával együtt hűbére alá helyezett.

Évei előrehaladtával Károly főképpen arra törekedett, hogy fiait egyes országok élén helyezze el. Régi vágya volt többek között a nápolyi koronának Endre fia számára való megszerzése s midőn Nápoly királya, Károly betegeskedni kezdett, Róbert Károly felkereste őt és az örökösödést Endre fia számára biztosította olyanformán, hogy a fiát Károly nápolyi király Johanna nevű leányával jegyezte el.

Azután a lengyel korona megszerzésére fordította gondját s azt is kivitte, hogy másik fiát, Lajos herceget a lengyel rendek Lengyelország trónörökösének ismerték el.

Róbert Károly uralkodása alatt Magyarország virágzó állapotba jutott. Az előbbi uralkodók alatt felszaporodott zavarok lassan-

ként megszűntek és az ország pénzügyei is rendbejöttek. Károly rajta volt, hogy az ország erejét mindenféle reformokkal növelje. Legnevezetesebbek voltak ezek között a honvédelem, pénzügy és igazságszol-

A vegyesházi királyok idejéből való pénzek.

1-2. Albert aranypénze, 3-4. Nagy Lajos lengyelpénze, 5-6. Vencel ezüstdénárja, 7-8. Róbert Károly ezüstdénárja, 9-12. Mária arany és ezüstpénzei, 13-14. Róbert Károly aranyforintja, 15-18. Zsigmond arany és ezüstpénzei, 19-20. Róbert Károly ezüstgarasa. 21-24. Nagy Lajos pénzei. A Nemzeti Múzeum éremtani gyűjteményében.

gáltatás terén alkotott reformjai. Mivel a régi honvédelmi rendszer tarthatatlanságát már IV. Béla is belátta, Károly most arra törekedett, hogy a védelmi rendszert szervezze. Miként már IV. Béla kezdte, ő is a hűbéri rendszert vette mintául és kötelezte a főpapokat és főurakat,

hogy birtokaikon *bandériumokat* alakítsanak jobbágyaikból. A bandérium átlag négyszáz emberből állott, melyet zászlósurak, főpapok és más főnemesek vezettek. Amelyik főúr vagy főpap egymaga ötven vitézt állított ki, joga volt saját zászlója alatt vezetnie a harcba katonáit.

A pénzügyek terén Károly azt a reformot létesítette, hogy behozta a telekadót, melynek értelmében minden telkes jobbágy a maga portája után 18 dénárnyi adót volt köteles fizetni. Azonkívül jó pénzt veretett, a pénz nemeket szabályozta és megállapította, hogy milyen arányban kell a pénzek ércanyagát vegyíteni. Róbert Károly hozta be először florenci mintára a *forint* pénznemet, mely akkor arany pénznem volt s egyik lapján liliommal volt ellátva, aminek olasz neve fiorino volt, ebből a szóból származik a forint elnevezés. A legkisebb értékű pénz volt az ő uralkodása idejében a *dénár*, mely körülbelül nyolc-tíz krajcár értéket képviselt. Legnagyobb pénznem volt a *gira*, mely megfelelt négy aranyforintnak. Volt még azonkívül a *garas*, mely hat dénár értéknek felelt meg.

Nevezetes újítása volt Róbert Károlynak az igazságszolgáltatás terén az istenítéletek eltörlése. Tudjuk, hogy ezek az ítéletek nemcsak igazságtalanok, hanem kegyetlenek is voltak. Az elítéltet például forró vízbe mártották vagy tüzes vason jártatták s ha sebe bizonyos időn belül begyógyult, akkor megnyerte pörét, ha nem, akkor elvesztette. Róbert Károly ezek helyett a rendes peres eljárást léptette életbe. Általában az ő uralkodása szerencsés volt a nemzetre. Züllő állapotban levő országot vett át elődétől és egy virágzó, fejlődésnek induló államot hagyott hátra. Visegrádon halt meg ötvennégy éves korában.

Nagy Lajos király.

(1342—1382.)

Az Anjou-házból származó magyar királyok alatt a magyar nemzet hatalmas léptekkel haladt előre. Róbert Károly uralkodásának egyetlen foltja Zách Felicián családján való kegyetlen bosszúállás. Róbert Károly uralkodásának másnemű tényeivel azonban rajta volt, hogy ezt az igaztalan eljárását az utókorral feledtesse. Alatta a magyar nemzeti állam megerősödve és szinte újjászületve bontakozott ki az előbbi időszakok zavaiból s mikor meghalt, olyan örökös kezében hagyta az országot, kinek dicsősége évszázadokon keresztül beragyogta a magyar történelmet.

Alighogy Róbert Károly elhunyt és temetése országos gyász kerekében végbement, pár nap múlva idősebb fiát, a tizenhatesztendős Lajos herceget a rendek ünnedélyesen megkoronázták. Egyike lett Lajos király a legkiválóbb magyar uralkodóknak, kik valaha az ország trónján ültek. A nemzet elismerésül a „Nagy” melléknevet adta neki, melyet ő mindenképpen megérdemelt. Mint embert a legkiválóbb tulajdonságok jellemezték. Szívén viselte az ország érdekeit s azon volt, hogy az államrendet megerősítse s a kultúra terén is felvirágoztassa országát.

Nagy Lajos megkoronázása.

A Bécsi Képes Krónika díszes kezdőbetűjébe rajzolva.

Szent László királyt választotta mintaképül, kinek követésére mindjárt uralkodása elején fogadalmat tett az elhunyt királyhamvainál, hogy elhatározását ott a királyi hamvak közelében is megerősítse. A nemzet rokonszenvét nyerte meg ezen tettével s országszerzte a legnagyobb bizalommal és szeretettel voltak eltelve személye iránt.

Növelte Lajos népszerűségét ugyanekkor az az

intézkedése is, mellyel az ország pénzügyeinek és a törvényeknek rendezéséhez fogott. Még trónralépésének évében történt, hogy az erdélyi szászok, kiket az erdélyi vajda olyan adóra akart kényszeríteni, melynek fizetésére kiváltságlevelaik őket nem kötelezték, fellázadtak. A mozgalom nem ölthetett azonban nagyobb arányokat, mert Lajos király gyorsan Erdélyben termett és anélkül, hogy fegyveres erőszakot alkalmazott volna, a szászokat a béke útjára térítette.

Lajos királyt nemsokára a nápolyi ügyek vették igénybe, melyek több ízben provokálták az ő beavatkozását. A nápolyi király, Károly abban egyezett meg Róbert Károlylyal, hogy halála esetén a nápolyi

királyság leányára, Johannára és Róbert Károly fiára, Endrére száll. Róbert Károly ennélfogva eljegyeztette fiát Johannával és a nápolyi udvarban hagyta, hogy megismerkedjék leendő országa viszonyaival. Azonban Károly király a végrendeletét környezetének befolyása alatt nemsokára megváltoztatta s mivel mind Endre, mind Johanna ekkor még csak tizenhat évesek voltak, úgy intézkedett, hogy a kormányt csak huszonkét éves korukban vehessék át, addig pedig az özvegy királyné és a melléje rendelt tanácsosok kormányozzanak.

Ámde a király halála után, a nápolyi udvar mindenképpen arra törekedett, hogy Endre és Johanna között viszályt teremtsen és Endre királyi jogait megsemmisítse. Ezt a célt nem is volt nehéz elérni azokkal az eszközökkel, melyeket az erélytelen Endre ellen alkalmaztak. Ugy látszik különben, hogy Endre és Johanna között mélyebb szerelmi viszony nem volt, mert Johanna csakhamar olyan buja életre adta magát, hogy emiatt Endre több ízben szemrehányásokat tett neki.

De Johanna viselkedésén ezek a szemrehányások semmit sem változtattak. Mellette egy hatalmas párt állott, mely a pápa segítségére is támaszkodva kivitte, hogy őt nem sokkal Károly király halála után megkoronázták. De csakis őt, Endre nélkül, kinek a helyzete a nápolyi udvarban egyre elviselhetetlenebbé vált.

Az udvar kegyencei és különösen Valois Katalin tarentói hercegnő, kinek kezeiben az intrikák összes szálai egybefutottak, minden eszközzel arra törekedtek, hogy Johannát, aki vére szilajságánál fogva is minden erőszakosságra hajlamos volt, egészen elidegenítsék Endrétől. A tehetetlen és védelem nélkül álló Endre aztán csakhamar olyan helyzetbe jutott, hogy rosszabb dolga volt a nápolyi udvarban, mint a legutolsó cselédnek. A krónikások szerint még arra sem volt joga, hogy ruhát csináltasson magának, ha előbb Johanna engedelmét nem kérte.

A nápolyi intrikáknak hírére Lajos király édesanyját, az özvegy Erzsébet királynét küldte Nápolyba a viszályok elintézésére. Erzsébet fényes kísérettel érkezett meg Nápolyba s párheti ottidőzés után maga is tapasztalta, hogy az udvari cselszövényekről elterjedt hírek csöppet sem túlzottak. Endrét olyan mellőzött helyzetben találta, hogy rögtön elhatározta Magyarországba való visszahozatalát. A nápolyi udvar nagyon megrémült Erzsébet ezen tervétől. Tudták jól, hogy Endre hazavitele súlyos következményekkel fog járni, mert Lajos király nem hagyja bosszulatlanul az öccsén esett méltatlanságot, ennélfogva taktikát változtattak és a legnagyobb nyájasságokkal és hízeltételekkel vették körül Erzsébetet, csakhogy elhatározása megmáskísására bírják. Nem-

csak Johanna, hanem különösen Valois Katalin is minden eszközt felhasználott arra, hogy Erzsébetet kitűzött céljától eltántorítsák.

Nagy Lajos király.

A legkiválóbb magyar királyok egyike. Negyven évi uralkodása alatt olyan hatalmas és virágzó volt az ország, mint soha azelőtt. Öccsének, Endrénének meggyilkolása miatt bosszúhadjáratot vezetett Nápoly ellen. Diadalmas harcokat vívott Velencével, a szerbekkel s a litvánokkal. A lengyelek királyukká választották. Rendezte az országban a jogviszonyokat s a pénzügyet. Igazságossága, vallásossága és lovagias erényei rokonszenvéssé tették őt egész Európában.

Valois Katalinnak, akit konstantinápolyi császárnőnek neveztek, két fia volt: Tarentói Fülöp és Lajos herceg, kiket koronához szeretett volna juttatni, hogy nagyravágó céljait általuk elérje. Miután a nápolyi

királyság elnyerésében Endre volt az akadály, őt igyekezett Johanna által megutáltatni, hogy házasságuk felbontása által Johannát fiával, Fülöp herceggel vétesse el. Másik fiával, Lajossal pedig az volt a terve, hogy vele Johanna hugát, Máriát véteti el s ezáltal a kalábriai hercegséghez juttatja. Ezen tervek azonban egyszerre rombadőltek volna, ha Erzsébet Endrét magával viszi és ezzel felhívja Lajos király figyelmét azokra a botrányos állapottokra, melyek a nápolyi udvarban folynak.

Johanna nápolyi királynő.

Nagy Lajos öccsének, Endre hercegnek a felesége volt. Endrét nem szerette s egy vadászat alkalmával meggyilkoltatta. Nagy Lajos bosszúálló hadserege elől elmenekült kedvesével, Tarentói Lajos herceggel. A pápa fölmentette a vád alól s így ismét elfoglalta a nápolyi trónt. Ezután még háromszor ment férjhez. Mivel nem akarta elismerni a törvényesen megválasztott pápát, VI. Orbánt, ez Johannát egyházi átokkal sújtotta és megfosztotta trónjától. Kis Károly elfogatta és börtönében megfojtatta.

Johanna most egészen megváltozottnak mutatta magát Endre iránt. Színésznői alakoskodással szenvedte a szerelmet, nagy odaadást tanúsított s különösen Erzsébet királynénak a kegyeit kereste. Ugyanígy tettek szövetséges társai is. A célt aztán rövid idő alatt elérték. Erzsébet lemondott Endre hazaviteléről s egyelőre a Magyarországba való utazásról is. Miután a pápa jogot formált Nápoly trónjához, Erzsébet mindenekelőtt a pápához küldötte követeit Avig-

nonba azzal a kéréssel, hogy egyezzek bele Endre megkoronáztatásába. Nagyon nehezen ment a dolog. VI. Kelemen pápa egy ideig különféle kifogásokat tett s csak akkor mutatott engedékenységet, mikor a követség negyvennégyezer girát ígért adományokra. A pápa Endrét végül felruházta a királyi címmel s tudatta vele, hogy bizonyos feltételek teljesítése ellenében koronázása elé sem gördít akadályokat.

Erzsébet bízva a pápa ígéretében és a Johanna megváltozásában, miután Endre királyi jogait biztosítva látta, visszatért Magyarországra. Endre ismét egyedül maradt a nápolyi udvarban, hol anyja távozása után egyszerre a régi kerékvágásba zökkent minden. Johanna éppen olyan rideg és szívtelen lett iránta, mint azelőtt. Valois Katalin pedig egyre szötte az intrikákat ellene, miközben őt is az a kellemetlen kiábrándulás érte, hogy Mária hercegnőt, akit titokban Lajos fiának szánt, Durazzoi Károly megszöktette s nemsokára a pápa beleegyezésével házasságra is lépett vele.

Ezalatt Erzsébet királyné és Lajos király egyre várták a koronázási rendelet kibocsátását. A pápa azonban folytonosan halasztotta, hiszen a nápolyi udvar összes számottevő tagja, élükön Johanna királynővel, mind abban mesterkedtek, hogy a koronázási rendelet minél később jusson el Endre kezeihez. Nyilvánvaló volt, hogy az udvar minden törekvése Endre koronáztatásának meghiúsítására irányult, másodszorban pedig Endre gyöttrésére. Johanna az udvari méltóságokat Endre leghalálosabb ellenségeivel töltötte be, a hitvesi hűséggel pedig annyira nem törődött, hogy ezúttal Valois Katalin ifjabbik fiával, Lajos herceggel udvaroltatott magának. Sem Johanna, sem környezete nem ismerték többé az erkölcsi korlátokat. Olyan féktelen élet tombolt Johanna kastélyában, hogy a királyi udvarról a legrosszabb hírek jártak szerte a nép között.

Endrével szemben most már minden tartózkodásukat félretették. Gúnyolták, sértegették, ármánykodtak ellene s még az a híve is, aki úgy mutatta, hogy az ő pártján áll s akit Endre éppen emiatt a legjobban szeretett, Durazzói Károly is titokban egyre azon működött, hogy a pápa minél később adja ki az Endre megkoronázására vonatkozó dekrétumot. Endre azonban bizalmas értesítést kapott, hogy nemsokára a koronázási engedélyt meg fogja nyerni s efölötti örömében felhagyott eddigi tartózkodó magaviseletével és egy tornajátékra állítólag olyan zászlót vitt magával, melyre bárd és hurok volt festve. Ez a célzás rendkívül megfélemlítette Endre ellenségeit s nehogy magukat bosszújának kiszolgáltassák, elhatározták, hogy elteszik láb alól.

Endre királyfi meggyilkolása.

A gyilkosság tervszerűen volt előkészítve. Endrét nem szívelte senki a nápolyi udvarban, mert mindenki útjában találta a maga ravasz spekulációinak. Megölését azonban olyan botrányok előzték meg a nápolyi udvarban, melyek magukban is elegendők lettek volna arra, hogy a világ figyelmét az itt folyó aljasságokra felhívják. Durazzói Károly, mint már említettük, anyja, Ágnes hercegnő közbenjárásával megszöktette Johanna húgát, Mária hercegnőt és vele titokban, vagyis a botrány jóvátehetetlen kényszere alatt megesküdt.

Durazzói Károlyt ebben a házasságban az a számítás vezette, hogy Mária révén elnyerheti a nápolyi trónt. Valois Katalin viszont kijátszva érezte magát, mert hiszen ő is meg akarta nyerni egyik fia számára Mária kezét, úgy állott tehát bosszút az ekkor megbetegedett Ágnes hercegnőn, hogy mindenütt azt a hírt terjesztette róla, hogy a már nem éppen fiatal hercegnő törvénytelen úton áldott állapotba jutott. Hitelt adott ezen rágalmaknak Durazzói Károly is, aki nem törődött többé anyjával, úgyhogy Katalin hercegnő a bosszú művét végrehajthatta rajta. Az Ágnes hercegnő köréhez tartozó nőket ugyanis megvesztegette, mire ezek a beteg asszonyt méreggel megölték.

Hanem mindez csak előjáték volt ahhoz a szörnyű és embertelen merényletkezést, melynek Endre esett áldozatául. A merénylet kieszelésében és a gyilkosok felbujtásában Valois Katalin, Johanna, Artus Károly gróf, ennek Bertrand nevű fia és bizalmasaik voltak a főreszesek. Eleinte az volt a tervük, hogy Nápolyban fogják a gyilkosságot végrehajtani, de itt nem érezték magukat biztonságban, azért Averzát jelölték ki a gyilkos merénylet színhelyéül.

Endrével szemben, hogy feltűnést ne keltsenek, egészen megváltoztatták ismét modorukat. Kedvében jártak, színelt nyájasságokkal halmozták el, minden óhaját teljesítették és olyan nagy figyelmet tanúsítottak irányában, hogy Endre jóleső érzéssel látta az udvar eddigi ellenséges magatartásának megváltozását.

Különösen Johanna, aki ekkor Artus Károly gróf fiával, Bertranddal volt feltűnő jó barátságban, mutatott kedvességet Endre iránt, akit egészen megtévesztettek ezek a nyájaskodások. Készséggel vállalkozott rá, hogy résztvesz a vadászaton, amelyet az ő tiszteletére rendeztek Aversa környékén. A vadászat egész nap tartott és késő estére járt az idő, mikor Averzában megpihentek. A királyi pár és kísérete a város

mellett levő Szent Péter-klostromban szállottak meg. A klostrom egyik szárnyában volt kijelölve a királyi pár szállása. A vadásztársaság előbb vacsorához ült. Nagy vígság között ment végbe a vacsora, Johanna valósággal tombolt az örömtől. A jókedv átragadt Endrére is és vidám poharazás mellett gyorsan röpült az idő.

Tizenegy óra felé azonban Johanna álmoságról panaszkodott. Endre, mint mindenben, most is Johanna kedvére cselekedett s csakhamar asztalt bontottak. A víg társaság elbúcsuzott a királyi pártól, Endre és Johanna pedig a szomszéd terembe vonultak, hol a megvetett ágy készen várta őket. Tizenegy óra után a kastélyban minden elcsöndesedett. A királyi pár nyugovóra tért és Endre rövid idő múlva mély álomba szenderült. Johanna és a merénylők azonban ébren voltak. Megbeszélés szerint a merénylők éjfél után egy órákor jelentek meg a kastélyban, hogy végrehajtsák a szerencsétlen magyar királyfi felett szörnyű ítéletüket. Johanna szívdobogva várta a rettenetes perc közeledését.

Mialatt Endre nyugodtan aludt ágyában, az állati lelkű asszony mozdulatlanul feküdt, de lelkét a legnagyobb izgalmak járták át. Szeretett volna túl lenni minél gyorsabban a merényleten s izgatottságát a lassan telő percek egyre magasabbra csigázták. Végre egy órákor a koromsötét éjszakában halk suttogás és léptek zaja hallatszott. A merénylők voltak. Már korábban gyülekeztek a templom mögött levő téren s mikor az óra egy felé járt, egyenként lopóztak be a király hálósobájához melletti terembe. Akadályra sehol sem találtak, hiszen a kastély őrei is be voltak avatva a merényletbe. Ekkor az egyik őr által felébresztették Endrét.

Az őr kopogott ugyanis az ajtón és valami fontos ügy említésével Endrét szólította. A király az ismerős hangra minden gyanu nélkül kilépett ágyából s csupán rövid zekét öltve magára, megjelent a teremben. A merénylők között az a babona volt elterjedve, hogy a királyt az anyjától kapott gyűrűje minden fegyver vagy mérge ellen megvédelmezi, ennél fogva nem fegyverrel, hanem pusztán kézzel rohantak rá, hogy előbb ártalmatlanná tegyék s azután megfojtsák.

Emberfeletti küzdelem fejlődött ki a királyfi és támadói között. Endre meglehetősen erős ifjú lévén, kétségbeesetten védte magát s egy ideig sikerült támadóit magáról leráznia. De ez a győzelem csak pillanatig tartott, mert a merénylők kegyetlen dühvel újból rárohantak. Nem tudtak azonban bírni vele még ekkor sem. Endre újból kiszabadította magát és megtépett hajjal, véres arccal és véresre vert testével hálósobájához ajtaja felé menekült, hogy fegyvert vegyen magához. Itt

érte utól végzete. Miközben a legvégső kétségbeeséssel segítségért kiáltott, egyik embere, aki az összeesküvőkkel tartott, elzárta a hálószoba ajtaját. Endre kétségbeesésében ekkor a terem másik ajtaja felé rohant és a halálraszánt ember kétségbeesett kiáltásával próbált segítséget kapni. De hiába volt minden. Hűséges dajkáján, Izoldán kívül, aki még Magyarországból jött vele, senki sem mozdult.

Izolda, mihelyt hallotta Endre kiáltásait, kiugrott ágyából, felszakította szobája ablakait és segítség után kiáltozott. Borzasztó hatása volt azoknak a rémes síkolyoknak és halálos ordítózásoknak, melyek Izolda és Endre ajkairól elhangzottak, de segítség helyett azt eredményezték, hogy a gyilkosok siettek munkájukkal. Mikor Izolda jajveszékélései és Endre sírással egybevegyült kiáltozásai legmagasabbra törtek, Johanna barátja, Bertrand gróf rárohant Endrére és hajánál fogva végighurcolta a termen.

Mikor a merényletek látták, hogy Endre nem tud többé védekezni, ráestek és vértől patakzó testét az erkélyre nyíló egyik ablakhoz vonsozták s miután még élet volt benne, hurkot velettek nyakába s az ablakfára kötötték fel. Így maradt Endre az ablakfára akasztva mindaddig, amíg lelkét kiadta. Ekkor a zsineget elmetsették és a holttestet az erkély alatt elterülő kertbe dobták le. Hatalmas zuhanással esett alá a mélybe Endre holtteste s a merényletek nem törődtek már többé vele.

Johanna egész idő alatt semmi életjelt nem adott magáról. Ugy tett, mintha aludnék. Pedig lehetetlenség volt nem hallania azt az óriási és kétségbeesett dölakodást, melyet Endre orgyilkosaival közvetlenül a hálószoba közelében folytatott. Csak akkor értesült a tragédiáról, mikor Endre dajkája, Izolda felverte őt és tudatta vele az éjszakai cseményeket. Johanna elvetemültsége teljesen méltó volt azokhoz a merényletekhez, akik a gyilkosságot végrehajtották.

Ekkor Izolda, miután a szomszédban lakó szerzeteseket és a kastély cselédségét felverte, mécses vett kezébe és az emberekkel felkutatatta a kastély összes termeit, hogy Endre királyfi holttestét fellelje. A királyi hálószoba melletti teremben nagy vértócsák és véres foltok jelezték azt a kegyetlen munkát, mellyel Endrét kivégezték. Miután ura holttestét itt sem találta, lement a kertbe, hol az erkély alatt aztán szemeibe öllött az ütésektől és karmolásoktól eltorzított ifjú holtteste. A hurok a nyakán volt ekkor is, de az élet kiköltözött a testből. Izolda mindenekelőtt megtisztította a holttestet és a kastély templomába vitette, hol a szerzetesek reggelig imádkozás között virrasztottak mellette.

Izolda virradatkor elsősorban Johannának jelentette az esetet, aki zavarában nem tudta, hogy mit csináljon. Eleinte nem szólott tehát semmit, majd csak kétségbeesést színel a történetek felett, mikor pedig a nápolyi nép, mely korán, már a reggeli órákban értesült a gyilkosságról, a merénylők megbüntetése végett megjelent, nem érezvén magát biztonságban, elhagyta Averzát és Nápolyba ment anélkül, hogy Endre holttestét megtekintette volna.

A gyilkosság híre úgy Nápolyban, mint Aversa környékén roppant izgalmat keltett. Durazzói Károly és a tarentói hercegek s több főúr gyorsan Averzába siettek, hol könnyek törtek elő szemeikből, mikor a királyfi eléktelenített holttestét megpillantották. Szánalom és iszonyat volt nézni a szerencsétlen királyfi összerúgdalt, véresre karmolt, kék foltokkal telt arcát és hajzatától több helyen megfosztott koponyáját. A holttestet Durazzói Károly Nápolyba vitette, hol két nap mulva díszesen eltemették. A nápolyi udvarban gyorsan elfelejtették volna az egész ügyet, ha Lajos magyar király nem avatkozik a dologba és szigorú vizsgálatot nem kér a bűnösök megbüntetésére.

A pápa kénytelen volt elrendelni a vizsgálatot, mely igen csúnya dolgokat derített fel. Endre király egyik híve, Beaux Bertrand országbíró, mihelyt értesült a vizsgálat elrendeléséről, a Johannával ellenséges viszonyban álló Durazzói Károlyhoz ment és tudatta vele, hogy alapos gyanuja van arranézve, hogy Tamás és Miklós, az előbbi kamarás, utóbbi ajtónálló és jegyző Endre alatt, részesek a gyilkosságban.

Durazzói Károly rögtön elrendelte elfogatásukat s mivel szépszerével vallani nem akartak, kínpadra húzatta őket, ahol csakhamar be kellett ismerniök gazzettüket. Egész Nápoly jelenlétében ment végbe a vallatás, melyen jelen volt a gyilkosság egyik főszereplője, Terlizzi gróf is, akinek nagy oka volt tartani attól, hogy különösen Tamás vallomásai felettébb kompromittálók lesznek ránézve. Ugy akadályozta meg tehát Tamás vallomását, hogy egy szomszédos kunyhóba erőszakkal magával vitte és a nyelvét kivágatta. De nem ért célt vele, mert Tamás helyett Miklós ajtónálló vallott most s leleplezte az egész merényletet.

Az ő előadása alapján megállapították, hogy a gyilkosság értelmi szerzője Terlizzi gróf, Johanna főlovászmestere volt, a főgyilkos Bertrand gróf, Artus Károly fia, résztvettek még benne a királynő társalkodónője és a mesternője, Sancha és Filippa asszonyok s rajtuk kívül még több férfi. Miklós azzal védekezett, hogy ő és társa kényszer alatt csele-

kedtek. Egyedül voltak a kastélyban, mikor a merénylők betörték s őket is kényszerítették a gyilkosságban való részvételre.

A törvényszék nem fogadta el védekezésüket s mindkettőt kötél által való halálra ítélte, melyet azonnal végrehajtottak rajtuk.

Ezután a Durazzói Károly által elfogott Terlizzi gróf, Sancha és Filippa asszonyok kihallgatására került a sor. Mindhárman a Durazzói Károly gályáján őriztettek, hogy vallatásuk annál szabadabban történhessék. Johanna, mihelyt értesült udvari embereinek elfogatásáról, Catanai Raymundot és De Cabanis Róbertet a durazzói hereceghez küldötte azzal a üzenettel, hogy embereit bocsássa azonnal szabadon, mert ellenkező esetben a legszigorúbban fog fellépni ellene. Válasz helyett Durazzói Károly a követeket is elfogatta és a gályára szállíttatta. Raymund, mikor az árbocra kifeszítették és kínvallatását megindították, töredelmes vallomást tett mindenről. De másnap, mikor a törvényszéki tárgyalásra elővezették őket, titokzatos módon mindkét követ megszökött, ami annyira felbőszítette a nápolyi népet, hogy Durazzói Károly és Róbert tarentói hereg vezetése alatt megtámadta Johanna kastélyát s mindaddig garázdálkodott, amíg a gyilkosokat ki nem adták. Másnap aztán úgy ők, mint Terlizzi gróf kegyetlen kinzások között megégettettek. Sancha asszonyon, mivel ekkor viselős állapotban volt, az ítéletet nem hajtották végre, de gyermeke születése után ő is a kínpadon fejezte be életét.

Miután a gyilkosok összefogdosásában Durazzói Károly fejtette ki a legnagyobb erélyt, főképpen azért, hogy egyrészt ellenségeit eltegye láb alól, másrészt, hogy Lajos magyar király pártfogását magának biztosítsa s mivel Valois Katalin fia, Lajos herceg félt az anyjára és saját személyére bekövetkezhető kellemetlenségektől, arra törekedett, hogy Durazzói Károlyt elveszítse. Különben is régi gyűlölségben volt vele, mert Mária hercegnőt elütötte kezéről. Titokban tehát embereket fogadott azzal a szándékkal, hogy Durazzói Károlyt elfogattja, ártalmatlanná teszi s vele együtt néhány befolyásosabb emberét is megsemmisíti. A tervet azonban valaki elárulta, úgyhogy Durazzói Károly készen várta a merénylőket s a maga emberei által valamennyiüket felkoncoltatta.

A királygyilkosság két főembere, Artus Károly gróf és ennek fia, Bertrand azonban még szabadon voltak. Pedig a vizsgálatnak legnagyobb érdekében volt e két főszereplő elfogatása, mert az ő vallomásaik teljes világításba helyezhették volna nemcsak a gyilkosság keletkezését, hanem Valois Katalin és Johanna királynő bűnrészességét is.

Valois Katalin azonban tudta, hogy mihelyt Artus Károly és fia fogva vannak, ő is elveszett. Artus Károly, amellet, hogy kompromittálhatta volna őt, nagy vagyon fölött is rendelkezett s mióta Endre meggyilkoltatása kitudódott, Sant-Agata nevű várában húzódott meg azzal a tervvel, hogy élet-halálharcot fog folytatni mindenki ellen, ha szabadságában háborgatni merészelik. Katalin mint jóbarát közeledett a grófhoz s ügyesen kieszelt ravaszsággal bejutott embereivel a várba, hol első dolga volt Artus Károlyt és fiát elfogatni.

Endre gyilkosait, ha nem is a törvény, de a sors elég keményer sújtotta gaztettükért. Artus Károly elfogatása után nemsokára melan-kóliába esett és meghalt, fia pedig megtévelyodott. Valois Katalin most elérte célját. Johannához a királyi udvarba költözött és cselszövéseit már csak arra irányította, hogy idősebb fiának a nápolyi trónt biztosítsa Johannával való házassága által. Johanna azonban inkább vonzódott ekkor az ifjabb tarentói herceghez, Lajoshoz, akivel viszonyt is szőtt, úgyhogy mialatt az idősebb tarentói herceg szeretője volt, az ifjabbikkal is kacérkodott.

Valois Katalin politikája azonban némileg mégis megerősítette Johanna helyzetét Endre meggyilkolása után. A gyilkosságban terheltek részére adott bűnbocsánatot, a különböző kitüntetések és adományozások Johanna ellenségeit és főképpen a vele elégedetlen hercegeket kibéki-tették s olyan rendezett állapotok léptek fel egy ideig az udvarban, hogy a pápa megengedte Johannának az idősebb tarentói herceggel való házasságát. Ez a házasság természetesen csöppet sem változtatott Johanna eddigi jellemén. Viszonyát Lajos herceggel ezután sem szakította meg. Johanna ezután a megúnt Róberttel is röviden végzett. Egyszerűen kizárta őt cselédeivel és minden hozzátartozóival egyetemben az udvarból és Lajos herceg karjaiba vetette magát.

Ezek történtek Nápolyban, mialatt Lajost országának gondjai tartották elfoglalva. Horvátországban és Dalmáciában Róbert Károly alatt már kezdett a rend felbomolni és a tengerparti városok Velen-céhez hajoltak. Azok a horvátországi és dalmáciai főurak pedig, kik az egyes tartományrészeket elfoglalták, megtagadták az engedelmességet a magyar korona iránt s hogy Lajos király hatalma ellen védve legyenek, Velencénél kerestek támogatást. Lajos hadat küldött a lázadók megfékezésére, de a személyes közbelépést kénytelen volt elhalasztani, mert nemsokára, 1345 elején a litvánok ellen kellett hadjáratot folytatnia, mint a lengyel király szövetségesének. Majd mikor a cseh király viszályba keveredett Kázmér lengyel királlyal és ennek orszá-

gába betört, segélyhadakat küldött Kázmérnak és kiverte onnan a cseheket.

Csak ezután vállalkozhatott Lajos arra, hogy a horvátországi ügyeket rendezze és a tengerparti városok visszafoglalására Velence ellen hadjáratot indítson. Húszezer főből álló hadsereggel indult tehát Horvátországba és Bihácsnál ütötte fel táborát. Megjelenésének olyan hatása volt, hogy a lázadók csakhamar meghódoltak és a dalmát városok is bemutatták előtte hódolatukat. Sőt Zára azt is tudatta Lajossal, hogy kész bármikor elszakadni Velencétől, ha megfelelő támogatásban részesül. Zára ellen emiatt Velence hadat is indított, de a város nem adta meg magát s bízva Lajos támogatásában, erélyesen védte a tengerpartot a velencei hajóhad ellen.

Endre meggyilkoltatása és más országos ügyek Lajost megakadályozták abban, hogy 1345-ben Velence ellen hadjáratot indítson, de a következő év nyarán, mikor Zára követsége a visegrádi udvarban ismét megjelent a segítség sürgetésére, Lajos személyesen jelent meg Zárában s megkezdte annak felmentését. De az ostromszerek hiánya és a velenceiek túlereje folytán egyelőre nem volt szerencséje. Így Zára visszavételét jobb időkre halasztván, a hadjáratot egyelőre beszüntette.

A bosszúhadjárat Nápoly ellen.

Az averzai merénylet után nem sokkal Magyarországra is eljutott Endre király meggyilkolásának borzasztó híre. Durazzói Károly herceg, hogy tüntessen Endre iránt való részvételével és Lajos iránti hódolatával, követek útján közölte Lajossal a fájdalmas hírt, aki a visegrádi udvarban időzött, mikor öccse meggyilkolásáról értesült. Visegrádon mélyen megrendítő hatást tett a szörnyű hír. Erzsébet királynét a kiállott izgalmak ágyba döntötték. Lajos király és öccse, István herceg napokon át nem tudtak a nagy fájdalomtól magukhoz térni. Lajos azonban bosszút esküdött s meg is tette a lépéseket bosszújának végrehajtására.

Szövetkezett Lajos a német császárral és Albert herceggel s hogy a szövetségnek nagyobb ereje legyen, a német császár leányát, Margitot öccse, István herceg számára eljegyezte. Emellett az összes európai udvarokhoz követeket küldött, bejelentette Endre kegyetlen kivégzését s tiltakozásukat kérte a merénylet ellen. Az európai udvarok ezt készséggel teljesítették, megvetésüket fejezván ki a gaz merénylet tervezői és végrehajtói ellen.

De a pápával szemben is erélyesen tudott Lajos király fellépni. Nem vádolta ugyan őt a gyilkosságban való részességgel, de a koronázási engedelem szándékos halogatásának tudta be, hogy a bérencgyilkosok Endre megölésére vetemedhettek. Emiatt aztán azt követelte a pápától, hogy azonnal indítson a merénylet ügyében vizsgálatot, Johannát pedig, mint bűnrészeszt fossa meg trónjától s időközben, Endre halála után született fiának, Martell Károlynak nagykorúságáig, kit Lajos Endre törvényes gyermekének elismert, a nápolyi kormány vezetését István hercegre bízza.

A pápa Lajos erélyes fellépésére a gyilkosság részeseit egyházi átok alá vetette, levelében pedig mentegetni próbálta eljárását, hogy ő nem szándékosan, hanem a körülmények kényszerítése folytán volt kénytelen a koronázást késleltetni. Tudatta továbbá, hogy szigorú vizsgálatot fog indítani, de Johanna törvényesen megkoronázott királyné, ellene mindaddig semmit sem tehet, míg a vádak beigazolva nincsenek.

Ez a levél és a benne foglalt ígéretek még ideiglenesen sem tudták Lajost megnyugtadni, mivel tudta volt, hogy a gyilkosság kiderítésére vezetett vizsgálat főképpen arra irányult, hogy mindazok, akik terhelőleg vallhattak volna Johanna ellen, eltéessenek láb alól.

Lajos király mindezekből belátta, hogy a pápától hiába vár elégtételt s más mód nincs öccse halálának megbosszulására, mint a fegyveres támadás. Ennélfogva elhatározta, hogy Nápoly ellen hadjáratot indít, még pedig a szárazföldi oldalról, miután hajókat nem tudott szerezni, melyek seregeit Olaszországba szállították volna. Johanna kétségbeesve hallotta Lajos király készülődéseit s nehogy embereit elriassa magától, mindenkinek a legnagyobb kitüntetésekkel adományozta. Durazzói Károlyt megtette kalábriai herceggé, amire ő már régtől fogva vágyott. Durazzói Károly nemsokára Akvilea ostromára vezette seregét, mert a város polgársága Lajos királynak esküdött hűséget. Pár napi csatározás után azonban vissza kellett vonulnia, mert Lajos király seregének előhada már rohamosan közeledett Akvilea alá.

Aközben a fősereggel Lajos is megindult. Kiséretében ott voltak az ország legfőbb méltóságait viselő főurak s más nemesek. Amerre a királyi sereg elhaladt, a városok mindenütt meghódoltak Lajosnak s nagy részvéttel nézték a kibontott fekete zászlókat, melyekre Endre királyfi arca volt festve. Johanna és férje érezték a veszedelmet s Provenceba menekültek. Lajos azonban folytatta feltartóztatlanul útját egészen Averzáig, hol ugyanabban a kastélyban szállt meg, hol öccsét kivégezték.

Utközben, Fulignóban a pápai követ, Bertrand kardinális jelentkezett előtte a pápa azon üzenetével, hogy kímélje meg Nápolyt támadásaitól, mert mindazok, akik Nápoly ellen támadnak, egyházi átok alá vettetnek. Nápolyt ugyanis a szentszék a maga hűbéres tartományának tekintette, ezért iparkodott a támadást róla elhárítani. Lajost nem ingatták meg elhatározásában a pápa üzenetei. A kardinálisnak röviden kijelentette, hogy az egyház érdekeit szem előtt fogja tartani, de egyébként semmire sem kötelezi magát, mert belátta, hogy elégtételt csakis saját fegyvereitől remélhet.

Állítólag ugyanekkor történt, hogy a pápai kardinális Johannának egy levelét is átadta Lajosnak s ebben a levélben Johanna védekezik a gyilkosság gyanúja ellen s egyben csodálkozásának ad kifejezést, hogy éppen őt képesek ilyen rágalommal illetni, aki mindig „olyan nagyon szerette Endrét.” Lajos király Johanna levelére ezt felelte volna :

„Szemtelen életed, melyet régóta folytatsz, az ország bitorlása, a bosszú elmulasztása, a második férj s mentegetőzéseid bizonyítják, hogy bűnös vagy férjed halálában, de él még az Isten, a gonoszok bosszulója.”

Averzába való érkezésekor Durazzói Károly, Tarentói Fülöp s más főurak hódolatra mentek Lajos elébe. Lajos úgy tett, mintha örülne a hercegek alázkodásának s szívélyesen szóba elegyedett velük. Majd a kastélyba ment s miután elbeszéltette magának Endre megöletése részleteit s megmutattatta a helyeket, hol a küzdelem és a gyilkosság végbement, így szólott a hercegekhez :

„És a többi hercegek miért nem jöttek el ?”

Durazzói Károly a következő felvilágosítást adta :

„Nápolyban készítik elő felséged fogadtatását.”

Lajos azt az óhaját nyilvánította, hogy szeretné őket együtt látni. De Durazzói Károly egyik testvére, Lajos félt a következményektől, vonakodott megjelenni s a többi hercegeket is rábírta, hogy ne jelentkezzenek Lajos előtt. Nemsokára azonban jött az újabb üzenet :

„A király látni akarja a hercegeket, jöjjenek azonnal !”

Még ekkor is vonakodtak s csak akkor indultak Averzába, mikor megkapták Durazzói Károly levelét, amelyben biztosította őket, hogy a király igen jóindulattal viseltetik a hercegek iránt. Lajosnak sikerült eközben elfojtani igazi érzelmeit s nem árulta el, hogy mindent tud a hercegek szerepléséről. És nem árulta el azt a szándékát sem, hogy a hercegeken akarja megbosszulni Endre halálát.

Este a király és társasága lakomához ültek s egy darabig vidáman

folyt a beszélgetés. Éjjel után Lajos király többé nem türtőztette magát, hanem egyenesen Durazzói Károlyhoz fordult és szigorúan rátámadt.

„Gonosz herceg — kiáltotta Lajos magából egészen kikelve. Tudd meg, hogy meg kell halnod áruló tetteid miatt. De mielőtt meghalnál, valld be árulásaidat. Miért halasztattad Endre testvérünk koronázását, ami főokává lett halálának ?”

Ezen bevezetés után szemére vetette Durazzói Károlynak, hogy Mária hercegnőt megszojtette, Akvilát ostromolta, közben pedig állandóan azzal a ravaszsággal járt el, hogy Lajos azt higye, mintha neki a legjobb embere volna. Durazzói Károly próbálta magát tisztázni, de még csak jobban belekeveredett a gyanuba. Próbált kegyelmet is kérni Lajostól, de a király hajthatatlan maradt. Másnap a királyi tanács is halálra ítélte Durazzói Károlyt, ki fölött az ítéletet nyomban végrehajtották ugyanazon a helyen, ahol Endrét gyilkosai megölték s holttestét is az erkély alatt levő kertbe dobták. A többi herceget elfogták és Visegrádra szállították.

Lajos nem sokáig maradt ezután Olaszországban. Miután az ország nagy részét elfoglalta, követelte a pápától Johanna letételét és a nápolyi kormánynak a kiskorú Martell Károly felnőttéig reá való ruházását. A pápa azonban addig húzta-halasztotta a dolgot, míg Lajos beleunt a halogatásba s mivel kitört a pestis is, elhagyta Nápolyt.

A tartomány megszállására hátrahagyta seregének egy részét, ő maga pedig Dalmáciába sietett. De alighogy kitette lábát Nápolyból, Johanna és férje, Tarentói Lajos visszatértek és sereggel akarták trónjukat visszafoglalni. Az olaszoknak azonban nem kedvezett a szerencse, a magyar csapatok mindenütt diadallal állták meg helyüket s csak akkor támadt némi gyöngeség a magyar seregben, mikor az idegen zsoldosok átpártoltak és István vajda ellen merényletet akartak elkövetni.

Fegyverszünet vetett véget egyidőre a viaskodásoknak, mialatt a pápa és Lajos diplomáciája egyaránt rajta volt, hogy a viszályt, ha lehet, szépszerével szüntessék meg. Közben a kis Martell Károly meghalt, de változás ezután sem állott be az ügyekben, minthogy a pápa vonakodott Johannát a királygyilkosságban bűnösnek kimondani s emellett azt sem akarta, hogy Nápoly Lajos kezére szálljon. A vitás helyzetnek Lajos azzal vetett véget, hogy 1350-ben megindította a második nápolyi hadjáratot. Ezúttal a tengeren vezette hadait s május havában Manfredoniánál szállott partra. Három oszlopban indította el seregét s miután a közbeeső városok egymásután meghódoltak, egyenesen Nápolynak tartott. Utközben kapta kézhez Johanna férjének

levelét, melyben ez arra hívta őt fel, hogy párviadalban mérkőzzenek meg Párizsban, Avignonban vagy Nápolyban. Lajosnak nem volt kifogása a párbaj ellen, csupán a megjelölt helyek iránt nem volt bizalommal. Válaszában kijelentette tehát, hogy szívesen elfogadja az ajánlatot, csakhogy neki is vannak kikötései a párbaj színhelyére nézve.

„Ha valóban tetszik a párbaj — írta — legyen az a német császár előtt, aki hatalmas úr, vagy az angol király előtt, aki közös barát vagy az akvillei pátriárka előtt, aki közönyös. Ha e helyek nem tetszenek s azt hiszitek, hogy csak nem akarás miatt említették, rövid idő alatt nálatok leszünk hadainkkal és azok előtt megvívhatunk.”

Tarentói Lajosnak úgy látszik elment a kedve a viaskodástól, mert sem most, sem később nem sietett a párbajt megvívni. Lajos folytatta útját Serra felé. Itt történt, hogy mikor a Pó-folyót vizsgálta, vajjon alkalmas-e arra, hogy seregével átgázolhasson rajta, egy Szeredai nevű magyar közvitézt, aki éppen a lovát itatta, felszólított, hogy vizsgálja meg a víz mélységét.

„Menj be fiú, a vízbe — szólott Lajos a közvitézhez — hadd lássam a folyam mélységét.”

Szeredai egy ideig vonakodott, majd aggodalmának adott kifejezést:

„Félek, uram király, hogy elragad az örvény.”

Lajos megmaradt előbbi parancsa mellett:

„Ne félj semmit, csak menj be!”

A közvitéz többé nem szabadkozhatott, kénytelen volt engedelmeskedni a király parancsának. Bevetette magát a vízbe, de alig tudta egy percig fenntartani az egyensúlyt, mert az ár magával ragadta és lovával együtt elsodorta. Lajos, mihelyt észrevette katonájának veszélyes helyzetét, egy pillanatig sem gondolkozott többé, hanem utána vetette magát. Az örvény sodra olyan erős volt, hogy a királyt is elragadta és egészen kiemelte a nyeregből. Csak bő köpönyegének köszönhetette, hogy a víz felszínén maradt. Lajos előtt azonban legfontosabb volt a fuldokló katona megmentése, azért hirtelen utánakapott és erősen megragadván üstökét a partra úszott vele.

Ez a kis epizód érdekesen jellemzi Lajos király egyéniségét. A sereg ezután folytatta tovább előnyomulását s miután kisebb-nagyobb küzdelem mellett az útjába eső városokat bevette, Averzát, majd végül Nápolyt foglalta el.

A pápa már előbb, mikor Lajos Melfi alatt táborozott, egyházi átokkal sujtotta, most pedig azzal a feladattal küldte követeit Lajos-

hoz, hogy iparkodjanak őt a hadjárat folytatásáról lebeszélni. Lajos azonban csak akkor engedett a pápa óhajának, mikor Averzát és Nápolyt elfoglalta és maga is belátta, hogy az olasz nép megbízhatatlansága, másfelől a pápa és a nápolyi dinasztia ellenállása csak hadierejét köti le, ennél fogva a pápa ajánlatára fegyverszünetet kötött.

De ezúttal is követelte a pápától a Johanna elleni vizsgálat megindítását azzal a feltétellel, hogyha Johanna bűnrészessége megállapítás nyer, a szicíliai királyság az ő birtokába szálljon. Ezzel szemben ő is kötelezte magát, hogy Johanna ártatlansága esetén az elfoglalt városokat visszaadja és hadait az országból kivezeti. A fegyverszünet már letelt, mikor a pápa még mindig nem ítélkezett Johanna ügyében. Midőn Lajos látta, hogy a pápával nem megy semmire és hogy nápolyi hadjáratai csak hiába emésztik fel hadierejét, teljesítette a fegyverszünet reá vonatkozó részét, vagyis a birtokában levő olasz várakat és városokat visszaadta és az Endre elleni gyilkosság elintézését is a pápa kezébe tette le.

A pápa 1351-ben végre meghozta Johanna ügyében az ítéletet. Ez az ítélet úgy hangzott, hogy Johanna a neki tulajdonított bűncselekmény elkövetésében ártatlan. Látszólag ugyan ellene szól a gyilkosság előtt és különösen a gyilkosság alatt tanúsított viselkedése, midőn nem sietett férje védelmére, sőt még csak kísérletet sem tett Endre megmentésére, de a kitűnő pápai szakértő Johannának ezt a becstelen és aljas viselkedését azzal magyarázta, hogy a királynő nem tehetett másképpen, mert nem volt elhatározási szabadsága birtokában. Johanna kimentésére a pápa azt a képtelen mesét találta ki, hogy a rémülettől meg volt bűvölve és ez a bűvös erő szegezte őt férje legválágosabb pillanatai között ágyához s ez fosztotta meg őt cselekvési képességétől.

A pápa ítélete még azt is tartalmazta, hogy Johanna köteles Lajosnak a nápolyi hadjáratok kárpótlásául háromszázezer aranyat fizetni. Lajos azonban nem fogadta el az összeget, nehogy lelkiismeretét azzal a váddal terhelje, hogy ezt az összeget vérdíj fejében, Endre megbosszulásának lemondásáért kapta.

Állítólag a pápa felajánlotta később Lajosnak a nápolyi koronát, de ő nem fogadta el s maga helyett Durazzói Károly herceget, az Averzában kivégzett Durazzói Károly Lajos nevű testvérének fiát küldte Nápolyba, aki a hagyomány szerint bosszút állott aztán Johannán. Orgyilkosokat fogadott állítólag ellene és azokkal megfojtatta.

Ezzel meg is szűnt aztán a négy évig tartó nápolyi hadjárat, mely tulajdonképpen semmi hasznot nem eredményezett Lajosnak.

Nagy Lajos hódító hadjáratai.

A nápolyi hadjáratok befejezésével Lajos a litvánokkal és tatárokkal folytatott kisebb jelentőségű harcokat, de eközben komolyan foglalkozott azzal a gondolattal, hogy megnősül, miután első felesége meghalt. Udvarában okkor két hercegnő tartózkodott: Anna és Erzsébet hercegnő. Az utóbbi István boszniai fejedelem leánya volt. Annát IV. Károly császár vezette eltárhoz Budán, Erzsébetet pedig Lajos vette nőül.

A házasság Budán ment végbe nagy ünnepélyességek között. Károly császár és Lajos király ekkor szerződést kötöttek egymással, melyben arra kötelezték magukat, hogy gyermekeiket, amennyiben fiú vagy leányutódaik lesznek, egymással fogják összeházasítani. Károly császár Zsigmond nevű fia így lett aztán később férjévé Lajos Mária nevű leányának.

Házassága első hónapjait is alig tölthette nyugalomban Lajos, mert a genovai követek azzal a kérelemmel jelentek meg nála, hogy szövetkezzék velük Velence ellen. Lajos a háború elhalasztását attól tette függővé, ha Velence lemond Zára birtokáról, de a Károly császár közbenjárására végül abban állapodott meg, hogy a Velencével kötött fegyverszünet tartama alatt nem folytat hadjáratot. Tette ezt azért is, mert Kázmér lengyel király segítségére újból hadat kellett vezetnie a litvánok és tatárok ellen, kiket legyőzött, illetőleg a litvánokat megverte, a békéért esengő tatároknak pedig azon feltétel alatt, hogy a keresztény vallásra térnek, kegyelmet adott. Csakhogy a béke nem sokáig tartott.

A következő évben, 1355-ben a litvánok újból háborgatták Lengyelországot, Kázmér király pedig újból Lajos segítségéért folyamodott. Lajos el lévén foglalva, segítséget csak arra az esetre ígérhetett, ha seregeire feltétlenül szükség lesz. Hogy azonban a háború nehézségeit legalább az anyagiakban könnyítse, nagylelkűen elengedte Kázmérnak azt a százezer aranyat, mellyel a lengyel király Holicsért és Lodomériáért tartozott neki.

Kázmért ez a nagylelkűség annyira meghatotta, hogy maga is viszonzni akarván Lajos jóindulatát, országa rendjeivel egyetemben megerősítette azokat a régebbi szerződéseket, melyek halála esetére az örökösödést Lajos számára biztosítják. Sőt ezt az engedményt azzal is tetézte, hogy az örökösödést nemcsak Lajos személyére, hanem utódaira is kiterjesztette.

TOLNAI VILÁGTÖRTÉNELME

UTÁNNYOMÁS TILOS

MAGYARORSZÁG

NAGY LAJOS ÉS MÁTYÁS URALKODÁSA ALATT
ORSZÁGHATÁR NAGY LAJOS IDEJÉBEN: |||||||||
" MÁTYÁS " ●●●●●●

TOLNAI NYOMDAI MŰINTEZET R.T. TULADONA

Időközben Lajosnak Dusán szerb fejedelem ellen is kellett háborút viselnie, mivel Dusán nem akarta a magyar korona felsőbbbségi jogait elismerni. Dusán, hogy Lajos fegyvereit ellensúlyozza, sietett szövetségre lépni Velencével és a pápa segítségét is kikérte azzal az ígérettel, hogy egész népével a római katolikus vallásra fog áttérni. Ez az ígélet azonban pusztá szemfényvesztés volt, de nem is lett Dusánnak haszna belőle.

Lajos Zágrábban ütötte fel táborát és kereszteshadat gyűjtött Dusán ellen. Tábor a napról-napra nőtt, a pápa buzgósága elismeréséül az egyház zászlótartójának nevezte el s rajta volt maga is, hogy Lajos vállalata minél fényesebben sikerüljön.

A hadjárat lefolyásáról adatok nem maradtak fenn, de kétségtelen, hogy 1356-ban Lajos király a háborút megindította Szerbia ellen s az sem valószínűtlen, hogy Dusán fölött diadalt aratott.

A szerb háborút azonban csakhamar követte egy másik, a Velence elieni hadjárat, mely már évek óta kikerülhetetlennek látszott. Lajos király 1348-ban Velencével nyolcéves fegyverszünetre lépett s mindent elkövetett arra nézve, hogy a békét állandósítsa. De Velence ravasz magatartásán legjobb szándékai megtörttek.

Mikor Johanna ellen nápolyi hadjáratait vezette, hajlandónak mutatkozott jelentékenyebb engedmények tételére is, ha Velence hajókat bocsát rendelkezésére, melyekkel seregét Olaszországba szállíthatja. Velence azonban kétszínűleg viselkedett. Arra hivatkozott, hogy hajói a saját hadserege számára sem elégségesek, miközben titokban szövetségre lépett Johannával s ennek követelésére tagadta meg Lajostól hajóit.

Később Lajos értesült a Velence és Johanna között lévő szövetségről s már azon a ponton volt, hogy hajlandónak mutatkozott Genovával szövetkezve Velence ellen fellépni, midőn Károly császár közbenjárására, mint előbb említettük, arra határozta el magát, hogy a fegyverszünet leteltéig semmiféle küzdelembe nem avatkozik. Lajos még ezután is hajlandó lett volna a békére, de Dusán elleni hadjárata alatt arról értesül, hogy Velence Szerbiával szövetségre lépett ellene. Nem habozott többé, hanem egyenesen Dalmáciába vezette hadait és megkezdte Velence ellen a háborút. Két évig folyt a küzdelem, míg végre Velence kénytelen volt békéért könyörögni, nehogy Lajos győzelmei újabb veszteségekkel sujtsák a köztársaságot.

A béke értelmében Dalmáciát és a tengerpartot a magyar birodalomhoz csatolták (1358.). A velencei hadjárat befejeztével Lajos Szer-

biában termett, hogy az 1356-ban félbemaradt háborút befejezze. Fegyvereit itt is siker kísérte s habár a szerbek erőyes ellenállást fejtettek ki, végül Uros vezérükkel, Dusán utódával mégis hűségére tértek. Sokkal nehezebben sikerült Lajosnak az, hogy a keresztény vallás felvételére bírja őket. A szerbek és bosnyákok megígérték ugyan a római hitre való áttérést, de mihelyt Lajos kivonta seregeit, visszatértek régi vallásukhoz s Tvartko is, kit Lajos csak az imént nevezett ki Bosznia bánjává, a régi vallás megerősítésén buzgólkodott.

A római vallás iránt azonban nemcsak a szerbek és a bosnyákok, hanem hazai románok sem mutattak valami nagy lelkesedést. A mármarosai románok ilyen okokból a szerb háború idején kiköltöztek Moldovába s mikor Lajos követeket küldött hozzájuk, nagyobb részük visszatért ugyan, de ugyanekkor Mármarosba és néhány szomszéd megyébe ruthéneket telepített le, kiknek élére Koriatovich Tódor orosz herceget rendelte.

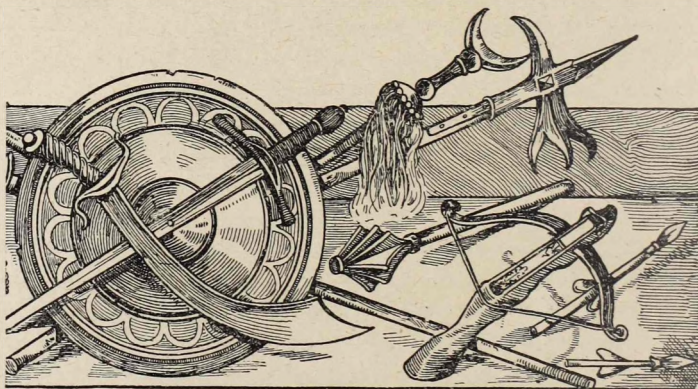
Mialatt Lajosnak a szerbekkel, majd a románokkal folytak háborúi, Károly császár, aki eddig a legszívesebb barátságot mutatta iránta, olyan viselkedést tanusított, mely szinte kikerülhetetlenné tette a küzdelmet. Károly német császár Lajos sikereit ellenséges szemmel nézte, különösen azóta, mióta azt vette fejébe, hogy Lajos az ő koronájára törekszik. Lehet, hogy ezen gyanujának erősítésére papjainak az a hódoló és lelkes magatartása vezette, mellyel Lajos személye iránt viselkedtek, de az kétségtelen, hogy Lajos semmiféle ilyen tervet nem forgatott elméjében s nem is akart Károly ellen fellépni.

Ennek ellenére Károly császárt képzelt gyanuja mindinkább elragadta és mindinkább bizalmatlanná tette Lajos iránt, úgyhogy egy ízben ingerültségében annyira ment, hogy Lajos anyját, Erzsébet királynét a legsértőbb szavakkal illette a magyar követek jelenlétében. Az iszákos hajlandóságú császár később megbánta durva kifakadásait s iparkodott szavait kimagyarázni, de sem a követek, sem Lajos nem voltak hajlandók a sértést szómagyarázatokkal elintéztetnek tekinteni.

Küszöbön volt tehát a háború s Lajos a legkomolyabban megtette az előkészületeket Károly császár támadására. Szövetkezett Kázmér lengyel királlyal, Rudolf, Albert és Lipót osztrák hercegekkel s 1362-ben hadseregét a morva határ irányában útnak indította. Károly császár, mikor látta, hogy mit eredményeztek goromba elszólásai, rendkívül megijedt s mindenáron azon volt, hogy Lajost kiengesztelje és a háború abbahagyására bírja. Igénybevette a pápa közbenjárását,

majd Kázmér és Rudolf pártfogását, kiknek közreműködésével 1364-ben végre létrejött az egyezés.

A feltételek értelmében Károly és Lajos Brünnbén találkoznak s ekkor Károly császár ünnepélyesen visszavonja Erzsébet királynétől mondott sértéseit és Lajostól bocsánatot kér. A találkozás a feltételek szerint végbement s Károly nemcsak bocsánatot kért, hanem kijelentette, hogy sértő szavait elragadt indulatból, de minden alap nélkül, meggondolatlanságból tette. A béke megerősítéseképpen a fejedelmek aztán szerződést kötöttek, melyben a luxemburgi és az osztrák uralkodóház kihalása esetére az örökösödés rendje iránt intézkedtek.

Nagy Lajos korában használt magyar és török jegyverek.

Lajos uralkodásának egyik nevezetes eseménye, mely később évszázadokon át nagy befolyással volt a magyar történelem alakulására, ebbe az időbe esik, nevezetesen a törökök feltűnése. A tizennegyedik század közepéig a törököknek Európa politikai életében kevés szerep jutott. A keletrómai, illetőleg görög császárság folytonos hanyatlása azonban utat nyitott a birodalomba a törökök azon törzsének, melyet főnökük után ozmán-törököknek szokás nevezni.

Ozmán szultán, miután a görögökön több diadalt nyert, hatalma alá vonta az Olimposz-hegység körül húzódó görög tartományt. Az utána jövő szultánok még inkább kiterjesztették hatalmukat s felhasználva a görög császárok viszálykodásait, hódításaikat egyre kijebb tolták, úgyhogy Murad szultán 1361-ben a görög birodalom nagy részét meghódította és Drinápoly várát is birtokába vette. Két-három esztendő

mulva a harcias török nép már a bolgár határokat is bolygatni kezdte, ami Lajost arra indította, hogy sorompót vessen a törökség folytonos terjeszkedésének.

Mihelyt Brünnben Károly császárral a békét megkötötte, az Al-Dunára irányozta figyelmét azzal a gondolattal, hogy Bolgárországot elfoglalja. Ez volt a tulajdonképpeni célja a hadjáratnak, de nehogy tervei idő előtt kiderüljenek, azt hirdette, hogy a hűtlen Vlajko román vajda megfékezésére készül. Vlajko meghódolása után Lajos átkelt seregével a Dunán és Bodon, másként Viddin ostromához fogott. Kemény küzdelem után nemcsak a várat, hanem Bolgárország nagyrészt is sikerült elfoglalnia

Alighogy Bolgárországból visszatért, máris jelentkeztek udvarában Paleologosz János görög császár követei a török ellen való segítségkérés ügyében. A görög császár a pápa támogatásáért is folyamodott s a pápa helyeselte azt a tervet, hogy a pogány törökök ellen egy európai kereszteshadjárat vezettessék. Lajos király lett volna ennek a hatalmas kereszteshadnak a vezére, de más, országos és háborús ügyekkel lévén elfoglalva, nem szentelhetette idejét a kereszteshadak szervezésének, holott szinte kétségtelennek látszik, hogy az esetben, ha ekkor nagy erővel ráveti magát a törökökre, sikeresen tudott volna elbánni velük s elejét vehette volna az akkor persze még előre nem látott katasztrófáknak, melyeket a török hódítás zúdított pár évszázadon át Magyarországra. A máriacelli és az aacheni templomok diadalmi emlékei azonban tanúsítják, hogy a magyar sereg már Lajos alatt pár ízben megütközött a törökökkel és diadalt aratott felettük.

Lajos uralkodása második felének van még két nagyjelentőségű eseménye és pedig a Velence elleni háborúk, továbbá a lengyel korona megszerzése. Húsz évig békességben élt Velence Lajossal, de 1378-ban mindenféle fondorlatokkal arra törekedett, hogy a magyar királyság hatalmát Dalmáciában meggyöngítse.

Lajos király felhasználván más olasz tartományoknak Velence elleni gyűlöletét, 1378-ban hadat izent Velencének. Közel három esztendeig tartott a hadjárat. Lajos győzelmesen harcolt, de Velence minden erejét összeszedve, óriási erőfeszítéssel szétverte a genovai hajóhadat. A hadjárat ezzel be is fejeződött és 1381-ben létrejött a torinói béke, melyben Velencének ismét le kellett mondania Dalmáciáról s azonkívül százezer arany fizetésére kötelezte magát.

Jóval előbb, szinte tíz évvel a harmadik velencei háború kitörése előtt, Nagy Lajos már megszerezte a lengyel koronát is. Kázmér lengyel

király 1370-ben meghalt s a lengyel rendek Lajost hívták meg Lengyelország trónjára és őt ünnepélyesen megkoronázták. Ezáltal Magyarország és Lengyelország közös uralkodó alatt egyesültek. Lajost orszá-

Nagy Lajos lengyel királyi ornátusban.

Nagy Lajos Kázmér lengyel király halála után a lengyel koronát is elnyerte s így birodalma határait három tenger mosta. Lengyelországot a király anyja a lengyel származású Erzsébet kormányozta fia életében. Halála után leánya, Hedvig lett a lengyel trón örököse.

Matejko lengyel festőművész alkotása.

gos gondjai visszatartották attól, hogy személyesen vezesse Lengyelország kormányzását, azért anyját, a lengyel származású Erzsébet királynét küldte maga helyett az országba, de a torzsalkodásokat, a főurak hatalmaskodását Erzsébet nem tudta megszüntetni.

Szerencsére komolyabb következményei nem lettek a villongásoknak s Lajos annyira meg tudta nyerni a lengyel rendeket, hogy mikor 1382-ben tanácskozásra Zólyomba összehívta őket, az örökösödést korábbi határozatukhoz képest leányára, Máriára is fenntartották s a Mária férjének, Zsigmondnak is készséggel meghódoltak. A zólyomi gyűlés után Lajos még csak két hónapig élt. Ezt a két hónapot is betegeskedésben töltötte s 1382-ben halt meg Nagyszombatban.

A kegyelet legőszintébb érzésével állotta körül nagy királyának ravatalát a nemzet, mert Lajos egyike volt azoknak az uralkodóknak, kik a magyar történelemben felejthetetlen emléket hagytak maguk után. Soha Magyarország határai és hódításai olyan messzire nem nyúltak, mint ő alatta. Kelet-Európában Nagy Lajos alatt magyar királyság volt a leghatalmasabb impérium, melynek tekintélyét az összes uralkodóházak elismerték.

Belügyi kérdésekben is több jelentős alkotás fűződik Lajos uralkodásához. Az 1351-iki országgyűlés az ő javaslatára alkotta meg az *ösiségre* vonatkozó törvényt. Az ösiség azt jelentette, hogy a nemességnek nem volt szabad birtokait elidegeníteni, hanem a férfiág mindaddig, míg a családban egyetlen férfiutód volt, örökölte az elődeitől rámaradt birtokot. Körülbelül a hitbizományok rendszerének felelt meg az ösiség intézménye, melynek életbeléptetésével Lajosnak az volt a célja, hogy a nemességet az elidegeníthetetlen birtok által megóvja az eladósodástól és elszegényedéstől, hogy ezáltal katonai kötelezettségeinek is hatékonyabban legyen képes megfelelni.

Kortörténeti szempontból érdekes, hogy Lajos a zsidók elleni kihágások megakadályozására szigorú rendeleteket bocsátott ki, de másfelől az országban való letelepedésüket ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a keresztény vallást vegyék fel. A kik alávetették magukat a király rendeletének, békességben maradhattak az országban s utódaik már részesültek mindama jogokban, melyek a keresztény magyar állampolgárokat megillették, a rendelet ellenszegülői azonban kénytelenek voltak az országot elhagyni. A magyarországi zsidóság egyrésze ekkor Lengyelországba költözött.

A nevezetes 1351-iki országgyűlésen hozta be Lajos a *kilenced* törvényt, ami a jobbágyságra vonatkozott. Ezen törvény által biztosította a jobbágy szabad költözködési jogát s a jobbágyságszolgáltatást is javította, de ezek ellenében az a kötelezettség hárult rájuk, hogy földesuraiknak terményeikből kilencedet tartoztak fizetni. Az ösiség intézményéből, majd a jobbágyság rendszeréből folyt, hogy az

állam oszlopai gyanánt álló hatalmi rendek Lajos korában már szervesen kialakultak és mivel az ország katonai védelmét is ők látták el, nemcsak befolyásra tettek szert, hanem alkotórészeivé váltak annak a fogalomnak, mely a magyar szent koronában jutott kifejezésre.

A szent korona közjogi tartalmának jelképezője és kifejezője a király, de csakis az a király, akit a szent koronával az ország rendei az alkotmányos szokások szerint megkoronáztak. Minden jognak és hatalomnak ő a forrása s általa részesedik ezen jogokban és hatalomban a három országos rend, úgymint: a főpapság, főnemesség és köznemesség. Ezeknek együttes jelenlétében, az országgyűlések alatt lehetséges egyedül a törvények hozása vagy hatályon kívül való helyezése, nélkülük a király sem új törvényeket nem hozhat, sem régieket nem semmisíthet meg. Vagyis a rendiség alapjai, melyek innen kezdve öt századon át fennállottak, Nagy Lajos alatt kezdtek határozottabb formában kialakulni. Alatta szilárdult meg az a közjogi állapot, melyen a magyar alkotmány rendszere 1848-ig nyugodott. Nagy Lajos uralkodásának tehát politikai és társadalmi szempontból is nagy volt a jelentősége. Az Anjou-háznak a magyar trónon ő volt legkiválóbb tagja, aki a virágzás és a hatalom olyan magas fokára emelte az országot, amilyen azelőtt sohasem volt.

Mária királynő. — Kis Károly.

(1382—1395.) (1385—1386.)

Amit az apák erős munkával, kitartó szorgalommal és nagy önfeláldozással megszereztek, az utódok azt rendesen könnyelműen elprédálják. Néha a nagy örökség egyenesen átok gyanánt száll az utódokra. Különösen, ha az örökség nem méltó kezekbe kerül, több bajt okoz vele birtokosának, mint amennyit egyébként használhatna egy rátermett ember kezében.

Lajos nagy hatalomban, nagy rendben és nagy tekintélyben hagyta hátra az országot, de nem volt fiúörökös, aki ezt a nagy örökséget a megkezdett szellemben fejleszthette volna. Két leánya maradt: Mária és Hedvig. Az első Lajos halálakor tizenkét éves, a másik ennél is fiatalabb. A magyar országgyűlés Máriát Lajos temetése után mindjárt megkoronázta s mivel kiskorúsága akadályozta a kormányzás teendőiben, helyette anyja, a nagyravágyó Erzsébet királyné vette kezébe a kormányzást. Erzsébet annyira a maga kezében egyesített minden hatalmat, hogy Mária jegyesének, Zsigmond luxemburgi hercegnek,

Károly császár fiának sem engedett semmi befolyást az ország ügyeinek intézésébe.

A magyarországi koronázás után a két állam között való perszonál

Mária királynő.

Nagy Lajos leánya volt. Tizenkét éves korában lett magyar királynő. A női uralommal elégedetlen főurak a nápolyi királyt, Kis Károlyt emelték a trónra, akit azonban a királynő párthívei meggyilkoltak. A délvidéki lázongó főurak Máriát anyjával, Erzsébettel elfogták s Erzsébetet ki is végezték. Máriát férje, Zsigmond megszabadította a fogságból. Máriát a kiállott szenvedések nagyon megviselték s néhányévi betegeskedés után meghalt.

unió alapján Máriát és Zsigmondot a lengyel rendeknek is meg kellett volna koronázniuk, de a lengyelek mindjárt a koronázás kérdésénél nagy nehézséget támasztottak s kijelentették, hogy Máriát csak abban az esetben ismerik el királyuknak, ha lemond a magyar koronáról és férjével együtt országukban fog tartózkodni. Erzsébet királyné úgy

oldotta meg aztán a problémát, hogy Mária helyett ifjabb leányát, Hedviget küldte el Lengyelországba, kit a lengyel rendek aztán 1384-ben királynőjükké koronáztak.

Hedvig gyönyörű, testi és lelki kellemmel megáldott leány volt, ki ekkor Vilmos osztrák herceggel volt eljegyezve, akihez őszintén vonzódott. Ámde a trónok magasságában a szívek vonzalmát a politikai érdek mindig háttérbe szorítja s hiába viseltetett Hedvig bármily tiszta és nemes szerelemmel Vilmos iránt, a lengyel rendek azt követelték, hogy mondjon le róla és menjen nőül a pogány Jágello litván fejedelemhez, kitől azt remélték, hogy Litvániát Lengyelországgal fogja egyesíteni és Lengyelország hatalmát megnöveli. Hedvig kénytelen volt beletörödni a rendek akaratába és fájó szívvel küldötte vissza Vilmos hercegnek a jegygyűrűt, akit pedig talán még jobban szeretett ekkor, mint valaha.

A lengyel rendek akarata előtt Hedvig kénytelen volt meghódolni és elnyomni szívének érzelmeit. Elébe tartották azt a dicsőséges képet, hogy milyen nagy érdemeket szerezhet az Isten, a pápa és a lengyel nép előtt, ha megtéríti Jágello herceget és egész népének keresztanyjává válik.

Hedvig megértette ennek a nagy jelentőségét s kétségtelenül izgatta hiúságát, hogy ezek az érdemek az ő személyéhez fognak fűződni. Aztán az ő jelleme sem volt vasból öntve, hanem asszonyi gyarlóságokkal volt keverve, úgyhogy miközben pillái között ott rezgették a jegyese elvesztése fölött kicsordult könnyei, ugyanakkor keresztültört rajtuk már a boldog reménységnek az a sugara, hogy ünnepelt és irigyelt királynője lesz egy nagy országnak. Mikor hívei afelől is megnyugtatták, hogy Jágello pogány volta mellett szép és erőteljes férfi, beleegyezett a házasságba és 1386 február 18-án megesküdött vele.

Lajos király halálának ilyenformán elég hamar mutatkoztak a következményei. Elsősorban abban, hogy Lengyelország elszakadt a magyar koronától s csupán a Lajos gyermekeinek az örökösödését ismerte el. De másfelől Magyarországon és Horvátországon is sok viszályt keltettek Erzsébet királyné önkényes intézkedései. Az asszonyi kormány ellen általános elégedetlenség támadt főképp azért, mert Erzsébet sok magas állású főurat elmozdított hivatalából s helyüket a maga embereivel töltötte be. Lajos király leghívebb tanácsosait száműzte maga mellől, de nem tűrte udvarában Zsigmond herceget sem.

Erzsébet féltékenykedése és hatalmaskodása kiterjedt mindenkire kegyeltjein kívül s még a kipróbált hűségű családokat is királyi

kegyének megvonásával sujtotta. Ezek a szeszélyeskedések és nagyra-
vágyástól irányított igazságtalanságok csakhamar ellenzékot terem-
tettek az országban. A magyar főurak Horváti Pál zágrábi püspök,

Kis Károly magyar király.

A Mária uralkodásával elégedetlen főurak hívták be az országba. Magyarország nevelkedett s mikor nápolyi király lett, Nagy Lajosnak megígérte, hogy Magyarország trónja után nem nyújtja a kezét. Különben női ágon éppolyan Árpád-ivadék volt, mint a magyarországi Anjouk. Mária királynő párthívei egyévi uralkodás után meggyilkolták.

Horváti János horvát bán s más előkelőek vezetésével összeesküvést szőttek s elhatározták, hogy Károly nápolyi királyt hívják be az országba, Mária királynőt pedig Károly király fiával, Lászlóval házassítják össze.

A magyar ellenzékkel majdnem egyidejűleg mozgalom keletkezett

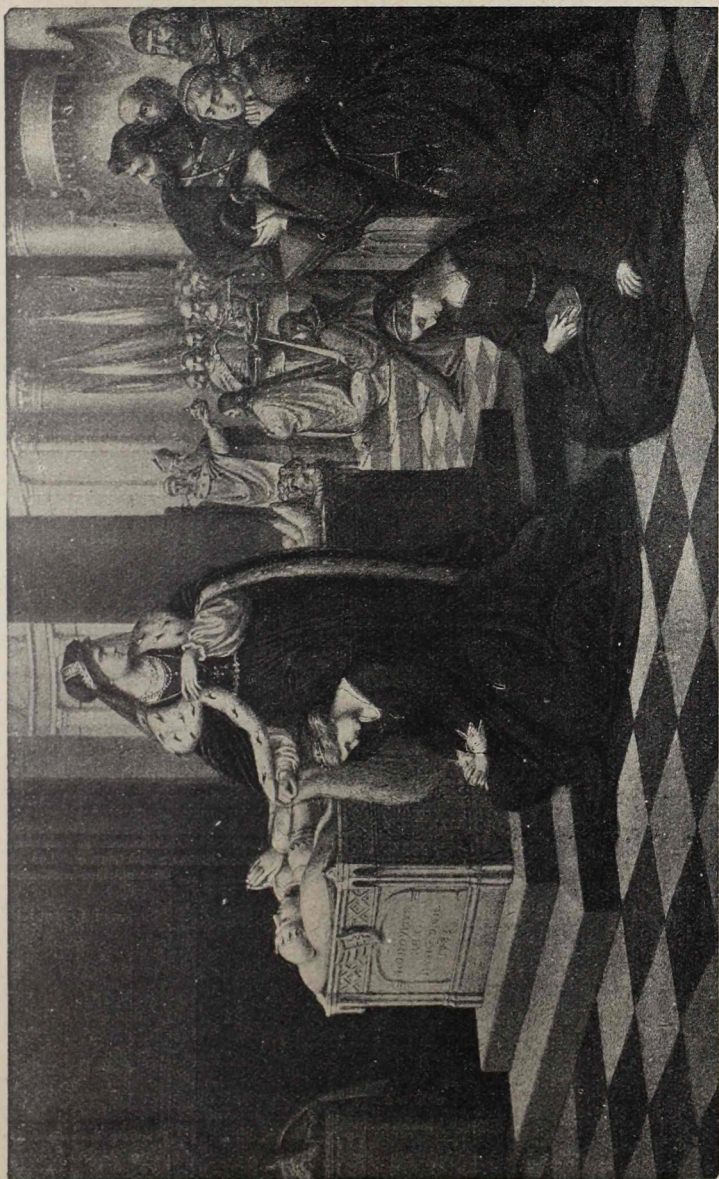
Boszniában és Horvát-Dalmátországban is. A mozgalom élén Tvartko, boszniai fejedelem állott, akinek az volt a terve, hogy Velence segítségével Boszniát, Szerbiát és Dalmáciát egy királysággá egyesíti. Ez a kétféle mozgalom elég világosan jelentette, hogy Lajos halála után mennyire megváltoztak az ország hatalmi viszonyai s hogy Erzsébet önkényeskedései milyen következményekkel jártak.

Az elégedetlen főurak megbízásából Horváti Pál zágrábi püspök 1385 közepe táján a nápolyi királyhoz fordult, Durazzói Károlyhoz, kit másként Kis Károlynak neveztek és felhívta őt a magyar korona átvételére. Kis Károly örömmel hallgatta a zágrábi püspök előterjesztését s hajlandónak mutatkozott a Magyarországra való jövetelre. De nem árulta el szándékát, hogy a korona elnyerésére törekszik. Hívei diszes fogadtatást rendeztek tiszteletére, Erzsébet és Mária királynék pedig üdvözlésére siettek abban a reményben, hogy csak azért jött az országba, hogy elsimítsa azokat az ellentéteket, melyek az elégedetlen főurak és a királyné között keletkeztek.

A királynénak ez az illúziója azonban csak addig tartott, amíg Kis Károly Budára érkezett. Itt körülvéve magát hű embereitől, kezébe ragadta a hatalmat. Híveinek osztogatta a legfőbb állásokat s ezek segítségével Székesfehérvárott királlyá koronáztatta magát. Mária és Erzsébet királyné önkívületi állapotba estek, mikor a nemesek küldöttsége megjelent előttük és követelte lemondásukat azon indok alapján, hogy a nemzet nem hajlandó asszonyoknak engedelmeskedni. De Mária elég hamar magához tért s miután tartott attól, hogy még életük sincs biztonságban, csak arra kérte a követséget, hogy hagyják meg az ő és anyja életét s engedjék meg, hogy az országból távozhassanak. Erzsébet királyné azzal vált el a küldöttségtől, hogy személyesen akar Károllyal beszélni. Miután Erzsébet és Mária elsírták könnyeiket, az özvegy királyné hívatta Kis Károlyt, hogy beszéljen vele. Mikor Károly megjelent, egészen szárazon és röviden így szólott hozzá:

„A büszke és féktelen magyar nemzetet asszonyi kéz nem vezetheti. Vedd át őseid országát.”

A királyné nyilatkozata villámgyorsan elterjedt s az ellenzék emberei siettek külön is terjesztetni, hogy azt a látszatot adják a dolognak, mintha Károlyt egyenesen a királynők hívták volna be az országba és az ő kívánságukra fogadta el a magyar koronát. Hogy ez a látszat tökéletes legyen, a királynőknek kötelességükké tétetett a koronázáson való megjelenés. Ott is voltak mind a ketten s az egész ünnepély alatt egyre ömlött szemeikből a könnyek árja.

Mária és Erzsébet királynéknak Kis Károly koronázási ünnepéjén a székesfehérvári koronázó templomban. Az asszonyi uralkodással elégedetlen főurak lemondatták Mária királynőt és kényszerítették, hogy anyjával együtt résztvegyen Kis Károly koronázási ünnepén. A királynők Nagy Lajos koporsójára borulva sírják el szerencsétlenségüket.

A királynők azonban nem tudtak belenyugodni letételükbe. Különösen Erzsébet nem, aki rövid uralkodása alatt annyira megszokta a hatalmat és annyira megkedvelte a korlátlan rendelkezést, hogy most nem tudta beletalálni magát új helyzetébe. Miután erőszakkal vették el tőle a koronát, úgy vélekedett, hogy ő is csak erőszakkal szerezheti vissza. Aztán tartania kellett attól is, hogy Kis Károly tán még el is fogatja őket, hogy útjából elhárítson minden akadályt.

Erzsébet királyné hű emberei tanácsát vette igénybe és ezek között is első sorban Garai Miklós nádorét, akit leghívebb kegyencének tartott. Mit határoztak, vagy miben állapodtak meg, egészen biztosan nem lehet tudni, legfeljebb abból az olasz krónikából, mely a Kis Károly elleni merénylet történetét megőrizte. Az olasz krónika szerint Kis Károly gyakran szokott látogatást tenni a királynőknél s ezek 1387 február 7-ére is magukhoz hívták. Ők tudták, hogy miért. Kis Károly kivégzése ekkor már el volt határozva.

A merénylet végrehajtásával Forgách Balázs nevű főúr, a királyné főpohárnokmestere volt megbízva. Február 7-én reggel kilenc órakor Mária és Erzsébet királyné a megbeszélés szerint hívták Kis Károlyt, aki gyanútlanul megjelent a királynők udvarában s mintha valami igen fontos megbeszélni valójuk lett volna, visszavonultak vele a belső terembe. A királynők környezetében ott voltak : Garai Miklós, Forgách Balázs, Alsáni Bálint bíboros, Bebek György és Imre s mások, akik, mialatt Kis Károly a királynőkkel tanácskozott, a külső teremben tartózkodtak.

Tíz óra körül járhatott az idő, mikor Forgách Balázs belépett a belső terembe és egyenesen a királynők felé tartott, mintha rendkívül fontos közlendői lennének. Kis Károly zavartalanul folytatta tovább a beszélgetést, de közben Forgách egészen közelébe jutott. Bő köpönyege alól előkapta elrejtett fegyverét, egy akkor divatos rövid kardot és teljes erejével többször a királyra sujtott.

Az egyik vágás olyan erős volt, hogy Károly koponyáját egészen a balszeméig behasította. De ezenkívül még két vágás érte a királyt ; egyik az arcán, másik a fején. Erzsébet és Mária királynők a vér láttára izgatottan menekültek és sikerült eltűnniök. A király és a királynők emberei azonban gyorsan berohantak a terembe és egymásra támadtak. Nagy dulakodás fejlődött ki közöttük és az összecsapásban többen megsebesültek. Forgách Balázs különösen olyan súlyos sebeket kapott, hogy még három hét múlva is élet-halál között lebegett.

Hogy a merényletet Erzsébet királyné és leghívebb embere, Garai

Miklós készítették elő, senki előtt sem volt kétséges. Egy egykorú vers-töredék, amely Kis Károly megöléséről fennmaradt, szintén Forgách Balázst tünteti fel a merénylet végrehajtójául és Erzsébet királynét fölbujtóul.

Forgách megfelelt megbízatásának, de amiként később kiderült, Kis Károlyt mégsem volt képes azonnal megölni, bárha igen súlyos sebeket ejtett rajta. Károly a sérülések folytán balszemét is elveszítette. Károlyt eszméletlen állapotban otthagyták éjszakáig a szobában s ekkor Erzsébet királyné Károlyt is, embereit is börtönbe vettette.

Miután a gyilkosság megtörtént, a királynők hívei az olaszokat megkergették s Garai Miklóssal élükön tüntetve járták be Buda uccáit, Mária királynőt éltetve. Ezalatt a Károly pártbíveinek is tudomására jutott a merénylet s Csáktornyai István vajda és Horváti János horvát bán fegyveres csapataik kíséretében vonultak végig az uccákon és har-sányan kiáltozták :

„Éljen Károly király! Halál a királynőkre!”

A február hetedikéről nyolcadikára virradó éjszakát fegyverben töltötték, de már reggel, mikor látták, hogy a királynők pártja megerősödött és Kis Károly nem nyerte vissza szabadságát, sietve menekültek Bosznia felé, hogy Tvartko lázadó fejedelemnél keressenek menedéket. Kis Károly az orvosok ápolása következtében lassanként annyira helyrejött, hogy képes volt kisebb sétákat végezni.

Ezután Károly azt az engedelmet kérte a királynőktől, hogy Visegrádra mehessen és ott gyógyíthassa magát. Még Erzsébet királyné is elkísérte ide és orvosokat rendelt számára, akik olyan gyógyszerekkel kezelték, hogy napokon át, amit evett, mindent kihányt. Végre február 24-én, a merénylet után tizenkét nap múlva, nagy szenvedések között megszűnt élni.

Halála okául a krónikák több verziót emlegetnek. Egyik szerint Károlyt méreggel vesztették el, mások szerint a börtönben megölték. Bármelyik is igaz lehet, de az bizonyos, hogy a Forgách Balázs által ejtett sebek olyan súlyosak voltak, hogyha a mérgezés vagy az újabb merénylet közbe nem jön, napok múlva szintén előidézték volna halálát.

Károlyal még halála után is mostohán bántak el ellenségei. Miután VI. Orbán pápa 1385-ben egyházi átokkal sujtotta őt, most, hogy nem volt életben, alkalmazták rajta az egyházi átokkal sujtottak büntetését s holttestét a börtönben temetetlenül hagyták. Csak 1390-ben, IX. Bonifác pápa engedelmeiből adták meg hamvainak a végtisztességet s egyházi szertartás mellett ekkor temették el egyik visegrádi kolostor kriptájában.

A horvátországi lázadás. — A királynők fogságba jutása.

Azok az elégedetlen főurak, kik Károly megölése után nem érezhették többé biztonságban magukat a királynők udvarában, bosszútól eltelve Boszniába, illetőleg Horvátországba menekültek és Tvartkóval szövetkeztek az asszonyi uralom megbuktatására. De az Erzsébet királyné kormányával nemcsak a magyaroknak egy része, hanem Zsigmond sem volt megelégedve, kinek többféle sérelmet kellett elszenvednie, melyek között nem éppen utolsó az volt, hogy nem lehetett Mária közelében, mert Erzsébet nem akarta őt a magyar udvarban megtűrni. Most tehát Zsigmond is ellene támadt, Tvartko is és az elégedetlen magyar urak. Nehogy ellenségei számát szaporítsa, mindenekelőtt kibékült Zsigmonddal s azután a horvátországi lázadás lecsöndesítését kísérelte meg.

A Horváti-testvérek és Kis Károly nápolyi hívei ekkor már nagyban szitották a tüzet Horvátországban s tartani lehetett attól, hogy nagyobb mérvű forradalomra fog vezetni a dolog, ha idejekorán vissza nem fojtják a fellobbanásra kész szenvedélyeket. A lázadók kibékítésére az a módszer mutatkozott legalkalmasabbnak, hogy a királynők személyesen jelenjenek meg Horvátországban és jelenlétükkel iparkodjanak a további zavargásoknak elejét venni. Garai Miklós nádor is ezt tanácsolta és a királynők abban a reményben, hogy adományozásaikkal és kitüntetéseikkel az elégedetlenség csiráit elfojtják, a legnagyobb bizalommal indultak Horvátországba.

A királynők kíséretéhez számos főúr, nemes, előkelő asszony és leány csatlakozott s megérkeztek Diakovárra. De itt már arról értesültek, hogy a lázadás igen nagy mérvet öltött s nincs semmi remény arra, hogy a királynők személyes megjelenése az elégedetleneket jobb belátásra bírja. Az eredeti úti programot meg kellett tehát változtatniok s miután elég fegyveres erő sem állott rendelkezésükre, elhatározták, hogy Garai Miklós nádor Szerémségben lévő Gara várába vonulnak vissza s mindaddig ottmaradnak, míg megfelelő sereget gyűjtenek, mellyel aztán a lázadókkal megütköznek.

Csak hogy a lázadók is résen voltak s Horváti János, mihielyt észrevette a királynők kíséretét, egy dandárral folytonosan a nyomukban volt s éppen akkor bocsátotta reájuk katonáit, mikor a királynők már csak egy órányira voltak Gara várától. A meglepett királyi kíséret gyorsan védekezéshez látott. Forgách Balázs a biztos halál tudatában szembe-

szállott gyöngye kísérete élén a lázadókkal s ha a maga és társai életét nem is menthette meg, azt akarta legalább biztosítani, hogy amíg ő a lázadókat lefoglalja, a királynők Gara várába meneküljenek.

A túlerővel szemben azonban semmit sem lehetett tenni. A küzdelem nagyon gyors lefolyású volt. Forgách Balázst mindjárt az első összecsapások után lerántották a lováról és halálosan megsebesítették, majd a királynők szemeláttára lefejezték. A királynők védőcsapatát ezután minden oldalról bekerítették és ekkor kezdődött a kétségbeesett küzdelem, mikor nem törődött többé már senki a maga életével, hanem csak azzal, hogy az ellenségnek minél több kárt okozzon. El kell ismerni, hogy a királynők kis védőcsapata olyan hősies önfeláldozást tanúsított, ami minden képzeletet fölülmult.

A védők között volt Garai Miklós is, a rendkívüli testi erejű és fegyverforgatásban kiválóan jártas nádor. Mihelyt felismerte a veszedelem nagyságát, rögtön leszállt lováról és hátát nekivetvén a királynők kocsijának, egyre-másra osztogatta a súlyos csapásokat, úgyhogy karddal nem is mert senki közelébe jönni. Próbálták őt nyilakkal ártalmatlanná tenni, de ez sem sikerült, mert valahány nyíl találta, azokat egyenként törte össze s mintha semmi sem történt volna, tovább folytatta a küzdelmet.

Mikor a lázadók látták, hogy nem boldogulnak vele, cselhez folyamodtak. Néhányan a királynők kocsija alá bujtak és a gyanutlanul hadakozó nádort lábánál fogva rántották le. Garai Miklós arccal bukott a földre és többé fel sem kelt onnan, mert abban a pillanatban, hogy a földre esett, a lázadók rárohantak s őt is a királynők szemeláttára fejezték le. Erzsébet és Mária ezalatt a legborzasztóbb halálfélelmeket állották ki a kocsiban.

Megdermedve és halálos félelmek között ült a két szerencsétlen királyné a kocsiban, mialatt a feldühödt lázadók vérszemet kaptak s hogy még jobban gyötörjék a két halálra vált szerencsétlent, Forgách Balázs és Garai Miklós véres fejét a királynők kocsijához vagdoszták, akik némán, egyetlen védekező szó nélkül túrték a bestiális bosszút s kétségbeesett helyzetükben biztosra vették, hogy Forgách és Garai után az ő kivégzésükre kerül a sor.

Mindkettőjüket lerántották a kocsiból és válogatott szidalmak között minden drágaságuktól megfosztották. Mikor ékszereiket és értékes tárgyaikat elvették, a ruhájukra került a sor. Darabokban tépték le róluk a ruhát és csúfságra mutogatták a két önkívületbe esett nőt társaiknak. Azután folytonos szidalmak, durva káromkodások és illet-

len szavak kíséretében Gomnech várába zárták őket. Kíséretük életben maradt tagjait pedig a pozsegai és csáktornyai várak börtönébe vetették.

Kis Károly halála tehát meg volt bosszulva. A lázadók, kik között nagy számmal voltak Kis Károly nápolyi hívei, Forgách Balázs és Garai Miklós fejét Kis Károly Nápolyban élő özvegyéhez küldték, hogy az özvegy királyné vigasztalódjék legalább azáltal férje halálán. Nápolyban aztán valóságos csúfságot űztek a két magyar főúr fejével. Tollakkal teleszurkálták, arcukat még jobban eltorzították és egy számár által vont targoncán így hurcoltatták végig az egész városban. Majd mikor ez is megtörtént, a két levágotott fejet közszemlére kitétték a város főterén.

De ez még mind nem elégítette ki az elkeseredett özvegyet és fiát, Lászlót, akinek később szerepe lett a Zsigmond elleni trónvillongásokban. Elhatározták, hogy bosszút fognak állani és iparkodtak pártot teremteni maguknak Magyarországon, hogy a bosszú művét végrehajthassák.

Mária királynő kiszabadulása a fogságból. — Zsigmond kegyetlen bosszúja.

Lajos király halála óta öt esztendő telt el és ennek az öt esztendőnek szinte minden hónapja tele volt a legváltozatosabb, nem egyszer a leghajmeresztőbb eseményekkel. Az Anjou-uralkodóház utolsó évei a magyar trónon belefulladtak a legszenvedélyesebb küzdelmekbe, melyeket kétségtelenül Erzsébet királyné növelt nagyra. Az ő kapkodó, szeszélyes, a hatalomért mindent feláldozó gyarló politikája eredményezte azokat az áldatlan pártoskodásokat, melyek sohasem támadtak volna, ha a kormányt erős kezű és igazságszerető férfiuralkodó tartja kezeiben.

A diakovári események után Máriát és Erzsébetet a lázadók Gomnech várába zárták, majd innen Novigrádba kísérték és szigorú őrizet alatt tartották. Az volt most a legfőbb teendő, így ítélte meg a helyzetet a nemzet tanácsa is, hogy a királynők fogságukból kiszabadíttassanak. De Zsigmond is értesült Erzsébet és Mária elfogatásáról s hadat gyűjtött, hogy feleségét és anyósát kiszabadítsa. Zsigmond jövetelének hírére Horváti János attól tartott, hogy Erzsébet királyné, kit ő és a lázadók halálosan gyűöltek, megszabadul bosszujuktól, ennél fogva siettetette a vele való leszámolást.

Ha követett el valaha bűnt Erzsébet bárki ellen, most százszorosán megvezekelt érte. A börtönben sanyargatták, kinozták Erzsébetet s tették mindezt Mária jelenlétében, aki csoda, hogy elméjét el nem veszítette a kiállott félelmek és rettegések között. Az ő királynői vállára is nehéz keresztet rakott a sors. Egész fiatalon, úgyszólván gyermek-sorban olyan eseményeket élt át s olyan dolgokat kellett tapasztalnia, amelyek a kegyetlenségekhez hozzászokott férfi idegzetét is próbára tették volna.

A legnagyobb próba azonban még ezután várt rájuk. Horváti János naponként megjelent börtönükben és mindannyiszor a legmegalázóbb és leggyötörőbb jelenetek között érezte hatalmát a kezei között levő Erzsébettel. Mária ilyenkor folytonosan sírt és ugyanezt tette Erzsébet is, kinek erejét a börtön lassanként egészen felemésztette. Várták egyre a szabadulást s minél tovább telt az idő, annál kevésbé tudták, hogy mi lesz velük. Horváti János kegyetlenkedései nem akartak megszűnni. Végre megtörtént aztán a katasztrófa is.

Zsigmond magyar király és német-római császár.

Luxemburgi herceg volt s mint Mária királynő férje került a magyar trónra. Zsarnoksága, pazarló és erkölcstelen életmódja miatt többször lázadás tört ki ellene. Uralkodása alatt kezdődtek meg a századokig tartó török háborúk. Jellemének féktelen vonásai mellett voltak kiváló tulajdonságai is s alatta Magyarország nem egyszer tekintélyes szerepet játszott az európai politikában.

Horváti János felbérelt emberei behatoltak a királynők börtönébe és Erzsébetet a Mária szemeláttára megfojtották (1387.). Pár hét múlva vitték el a holttestet Zárába, hol minden pompa nélkül, titokban egy monostor kriptájába temették. Tehát Kis Károly megöletéséért szörnyű

módon megbűnhődött Erzsébet. Élete utolsó hónapjait a legnagyobb gyötrelmek között töltötte, végül pedig kivégezték.

Zsigmond kísérletet tett ugyan Erzsébet és Mária kiszabadítására s meg is indult seregével Horvátország ellen, de kénytelen volt visszatérni, mert a lázadók túlerájével nem vehette fel egyelőre a küzdelmet. Ilyen körülmények között érkezett Zsigmond Budára, hol a rendek éppen azon tanácskoztak, hogy mi módon lehetne végetvetni a lázadásnak és az ország fejtelenségének. A tanácskozás folyamán az a nézet vált általánossá, hogy amíg törvényesen választott királya nincs az országnak, sem Mária kiszabadítását, sem az anarkhia megszüntetését nem lehet remélni. Miután Zsigmond megegyezésre jutott az urakkal, hogy az ország törvényeit megőrzi és az urak kiváltságait tiszteletben tartja, a rendek elhatározták, hogy Mária mellett egyenjogú királynak ismerik el. A királyválasztás 1387 március 31-én, virágvasárnap ünnepén ment végbe az országos rendek jelenlétében. Az esztergomi primási szék ekkor betöltetlen lévén, a veszprémi püspök vezette a koronázási szertartást és ő tette Zsigmond fejére az állami hatalom legfőbb jelvényét, a szent koronát.

Zsigmond kiváló tehetségű és jóindulatú férfi volt, de sokféle gyarlóság halmozódott össze jellemében. A magyarok eleinte könnyelmű életmódja és erőszakos természete miatt nem szerették, ő pedig nem iparkodott magát velük megkedveltetni. Az anyakirálynéval, Erzsébettel is olyan rossz viszonyban élt, hogy Máriával való házasságát Erzsébet mindenáron meg akarta akadályozni, ami azt eredményezte, hogy Zsigmond nem maradhatott a királynők udvarában.

Mihelyst a királyi koronát elnyerte, első dolga volt a királynők kiszabadítására és a lázadók leverésére az előkészületeket megtenni. Még ekkor semmit sem tudott Erzsébet megöletéséről s értesülései mindössze abban állottak, hogy Mária életben van s valószínűleg az özvegy királyné is vele együtt sinylik a börtönben.

Zsigmond tehát nagy haddal megindult a lázadók ellen s miután a temesi bánságban, majd a Szerémségben ütközetet nyert s Pozsega várát is elfoglalta, Barbadico János velencei kapitány szövetségében Novigrád ostromára ment, hogy a királynőket kiszabadítsa. Ekkor tudta meg, hogy Erzsébet királyné már hetek óta nincs életben. A lázadók hajlandóknak mutatkoztak a várat szabad elvonulás biztosítása ellenében feladni s az olasz származású Barbadico kapitánynak kapituláltak. Barbadico azonnal gondoskodott Mária biztonságba való helyezéséről. Előbb Nonába, innen pedig Zenggbe szállíttatta. Mária a hála és

a köszönet szavaitól áradó levélben köszönte meg a velencei hercegnek azt a támogatást, melyben Velence részesítette és kiszabadulását előmozdította.

Nyolc hónapot töltött Mária a börtönben s ez a nyolc hónap az életének huszonegyedik évébe lépő ifjú királynőt rendkívül megviselte.

Kiszabadulása után Mária nemsokára találkozott Zsigmonddal és az ő oltalma alatt élvezte szabadságát. A lázadás azért korántsem volt még leverve, mert a Horvátiak kezében több város maradt még s Tvardko bosnyák fejedelemtől állandó segítségben részesültek. Két esztendő is háborúban telt el s habár Zsigmond több ízben győzött, de a Tvardko elleni hadjáratban Zára kivételével egész Dalmáciát elvesztette. Közben az elpártolt Mircse román vajda ellen vezetett Moldovába hadjáratot, melynek szerencsés befejezésével ismét készülődnie kellett az eddigieknél jóval nehezebb és veszedelmesebb hadjáratra.

A törökök hódítása az utóbbi évtizedek alatt már annyira előrehaladt, hogy 1390-ben Bolgárország nagyrészét leigázták, úgyhogy ezáltal szabad lett az útjuk Magyarország déli széleire és tartományaiba. Ezideig csak Nagy Lajos alatt, 1366 körül volt a magyarságnak összefűzése a törökkel, de ez a háborúskodás is inkább csetepaté jelleggel bírt. Azonban 1390-ben már egy nagyobb török had csapott be szerb földre és a szörényi bánság határaitra, de Perényi Miklós elűzte őket. A következő évben a törökök ismét háborgatták a magyar határokat, de most sem volt nagyobb szerencsájuk, mert a magyar vezérek, mielőtt még nagyobb kárt tehettek volna, megszalasztották őket.

Ezek a kisebb győzelmek azonban nem tették Zsigmondot elbizakodottá, mert tudta, hogy a törököknek ez a portyázó beütése csak előjáték a későbbi nagy harcokhoz. A megkezdett seregszervezést tehát nagy kitartással továbbfolytatta.

Ezzel egyidejűleg figyelemmel kísérte azokat a mozgalmakat, melyeket a lázadók szítottak ellene Horvátországban és Boszniában. Ezek annyira el voltak vakulva pártos szenvedélyeiktől, hogy készek lettek volna még az ördöggel is szövetekezni, csakhogy a hatalmat kezükbe ragadják. S valóban az ördögével majdnem egyenlő értékű volt az a szövetség, melyet Tvardkóval, Lázár szerb vajdával, nápolyi Lászlóval és végül a törökkel kötöttek hazájuk ellen.

A lázadás erejét azonban nagyban alászállította, hogy a mozgalom egyik szellemi vezére, Palisnai János, továbbá anyagi támogatója, Tvardko fejedelem ezekben az időkben meghaltak. A felkelők

most tehát új támogató után néztek s meg is találták az új embert Nápolyi László személyében, aki az ő segítségük révén szerette volna a magyar koronát elnyerni. Nápolyi László és a lázadók között tevékeny együttműködés indult meg, amiről Zsigmond király is tudomást szerzett s mivel az Alvidéken összegyűjtött hadait nem kellett a törökök ellen készen tartania, mert Bajazid seregei Konstantinápoly ostromával voltak elfoglalva, elhatározta, hogy a lázadók ellen veti minden erejét és leszámol velük.

A lázadók Osztrovica és Dobor környékén húzták meg magukat s innen intézték kicsapásaikat. Zsigmond tehát itt kereste fel őket és Dobor nevű várukat vette ostrom alá. A lázadók egyrésze megszökött még az ostrom előtt s velük szökött a lázadás egyik legfőbb részese és vezére, Horváti János is. De nem használt semmit a szökés, mert Horváti és társai is kézrekerültek, a vár pedig rövid ellenállás után megadta magát.

Zsigmond kegyetlen bosszút állott ellenségein. Horváti Jánost vastrónusra ültette és tüzes fogókkal csipdestette. Mikor aztán betelt kínzásával, lófarkára köttette és úgy hurcoltatta meg Pécs uccáin. Halála után testét négy darabra vágták és a város kapuira tűzték ki. A lázadók elfogásánál jóval nagyobb eredménye volt a hadjáratnak Dalmácia és Horvátország visszaszerzése. A nemrég elhunyt Tvartko fejedelem utóda, Dabisza a lázadókkal szintén szövetségben állott, de mikor értesült Dobor ostromáról és a lázadás leveréséről, kegyelmet könyörgött Zsigmondtól. A kegyelem ellenében hajlandónak mutatkozott Dalmáciát a magyar korona alá visszabocsátani, de egyik bánja, alkalmasint az ő biztatására, vonakodott a tartományt átadni, minek következtében Zsigmond Garai Miklóst, az elhunyt nádor hasonló nevű fiát küldte ellene, aki megverte az ellenséget s Horvátországot és Dalmáciát a magyar korona hűségére hódoltatta.

Kont és társai. — Háború a törökkel.

Zsigmond kemény bosszút állt a lázadókon, akik kezébe jutottak.

Kont István és harminckét társa ahhoz a párthoz tartozott, mely elégedetlen volt az asszonyi uralommal és Kis Károly megválasztatása érdekében tevékenykedtek.

Kis Károly megölése után azonban a királynék pártja jutott többségre, így tehát nekik is menekülniök kellett. Horvátországba

menekültek és ott szervezték az ellenállást. Mikor Zsigmond Dobor várát ostromolta, csakhamar belátták, hogy a királyi sereggel szemben nem képesek magukat védeni s ekkor titokban elmenekültek.

Ezek között volt Hédervári Kont István is, aki fia volt a Nagy Lajos alatt nádori méltóságot viselt Hédervári Kont Miklósnak. Kont István harminckettedmagával a Dobor várából való menekülés után bujdosásra indult s várta a kedvező alkalmat, mikor Zsigmond ellen több szerencsével léphet föl.

Zsigmond értesült menekülésükről, egyik tanácsosát, a ravasz és álnok lelkű Vajdafi Györgyöt azzal bízta meg, hogy iparkodjék kitudni a harminchárom nemes hollétét és valamennyit kerítse kézre.

Vajdafi kisebb csapattal keresésükre indult s a szerémségi erdőkben talált rájuk. Kont és harminckét főúrtársa könnyen a kezei közé kerültek volna, de ő nagy érdemeket akarván Zsigmond előtt szerezni, ahelyett hogy meglepte volna őket s esetleg magát és vitézeit is kitette volna a halálnak, elhatározta, hogy szépszerével fogja a főurakat léprecsalni.

A főurak, mihelyst észrevették, hogy körül vannak kerítve, fegyvereik után kaptak, hogy életre-halálra védelmezzék magukat.

Vajdafi azonban lecsöndesítette őket. Ugy beszélt hozzájuk, mint legjobb barátaihoz s biztosította őket a király legmesszebbmenő kegyelméről.

„Zsigmond király, felséges urunk — mondta nekik — egyenesen azzal bízott meg, hogy tudtokra adjam kegyelmét. Senkinek nem lesz bántódása, aki a király hűségére tér.”

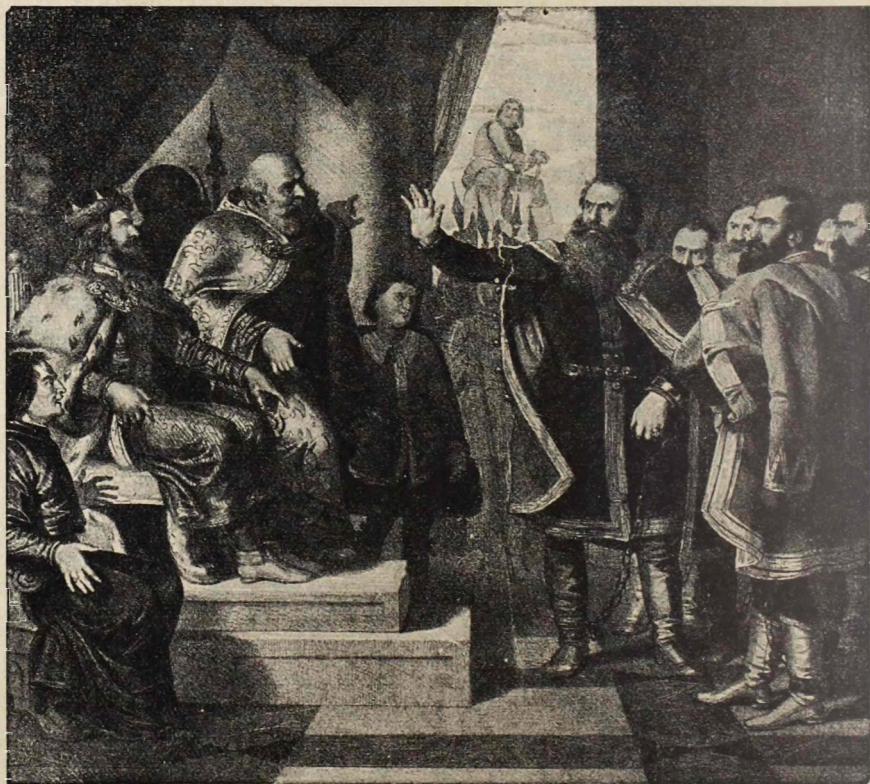
A főurak kételkedve fogadták Vajdafi ígéreteit, de ő égre-földre esküdözött, hogy bízzanak csak a király szavában és az ő közbenjárásában, mert előre jót áll érte akár a maga fejével, hogy senkinek nem lesz semmi bántódása. Hogy szavainak nagyobb hitelt adjon, meghagyta fegyvereiket és úgy bánt velük, mint barátaival, kik nemsokára a király kegyeiben fognak részesülni. Kont és társai hittek a fondor lelkületű Vajdafinak s megindultak vele Budára.

Mikor azonban Karom nevű községbe érkeztek, látták, hogy rútul be vannak csapva. Vajdafi ugyanis elszedette itt tőlük fegyvereiket és mindannyiukat vasra verette.

Ez a méltatlan bánásmód olyan mély haragra gyújtotta őket, hogy útközben abban állapodtak meg, hogy a királynak, aki törbeejtésüket elrendelte, semmi tiszteletet nem fognak adni. Mikor a király elébe vezették őket, Zsigmond azt várta, hogy a hódolat legmélyebb jeleit

fogják nyilvánítani előtte, de a nyakas magyarok, mintha a földbe gyökerezett volna lábuk, mozdulatlanul maradtak.

Zsigmond király borzasztó dühre gerjedt. Így még nem alázták

Kont és társai Zsigmond király előtt.

Hédervári Kont István előkelő főúr és harminckét társa Kis Károly hívei voltak a délvídeken. Mikor belátták, hogy Zsigmond király seregével szemben hiábavaló az ellenállás, elmenekültek. Vajdafi, a király álnok tanácsosa azonban lépre csalta őket. Kegyelmet ígért nekik, de útközben vasraverette őket. Erre a büszke lázadók minden tiszteletet megtagadtak a királytól, aki mind a harminchárom nemeset lefejeztette.

meg soha, mint most ez a harminchárom nemes, akik inkább a halált idézték fejükre, minthogy hódoljanak olyan ember előtt, kinek eljárását ők becstelennek tartották. A szégyent Zsigmond nem bírta elviselni s mivel ő sem volt külön, mint bármelyik kortársa, azzal állott bosszút rajtuk, hogy minden törvényes ítélet nélkül valamennyiüket halálra ítélte.

A hagyomány szerint a budai Szent György téren ment végbe a borzalmas kivégzés.

A bakónak rettenetes munkája volt ezen a napon. Egymásután ment a vérpadra a harminchárom nemes. Kont zárta be a sort. Méltó akart lenni társaihoz és társainak vitézi becsületéhez, úgy jelent meg tehát a vérpadon, hogy még a bakó is megilletődött bátorságától. Mikor a vérpadra lépett, nem arccal lefelé, hanem hanyatt fekve helyezkedett el és szemébe nézve a bakónak, úgy várta a csapást.

Utolsó szavai ezek voltak :

„Száz halálnak néztem már elébe, ettől sem rettegek.”

Kontnak volt egy Csóka nevű apródja, aki rendkívüli szeretettel viseltetett ura iránt és nem bírta keserves sírás és jajgatás nélkül végigszemlélni Kont kivégeztetését. Még Zsigmond királyt is meghatotta a a derék apród hűsége, azért, hogy enyhítse fájdalmát, így vigasztalta őt :

„Ne sírj fiú, ezután én leszek urad. Nálam sokkal jobb dolgod lesz, mint annál, akit lefejeztek.”

A király szavaira Csóka ahelyett, hogy hálálkodott volna a Zsigmond vigasztalásán, a legnagyobb elkeseredéssel kiáltotta oda a királynak :

„Én pedig neked, sohasem fogok szolgálni!”

Zsigmondot az újabb megszégyenítésre ismét telhetetlen düh fogta el s most Csóka fejét is leüttette. Kont és társai hősie haláláról sokáig fennmaradt a krónikások emlékezése és amint egyik krónika feljegyezte, nemcsak emlékeztek róluk az emberek, hanem a nép is „népdalokban halhatatlanítja emléküket.”

Zsigmond nem volt az az uralkodó, aki különösen Nagy Lajos után méltóan tudta volna betölteni a királyi széket. Zsigmond zsárnoki kegyetlenségével elidegenítette magától a nemzetet. Emellett kicsapongó, erkölcstelen életet élt, kalandjai közszájon forogtak s gyorsan indulatba jövő és szenvedélyei szerint cselekvő férfiú volt Zsigmond, bár tagadhatatlan, hogy voltak jó tulajdonságai is.

Kont István és társainak kivégeztetésével amúgy sem valami nagy népszerűségét még inkább eljátszotta s mindazok a családok, kik a kivégzettekkel rokonságban állottak, kész örömmel támogattak minden olyan mozgalmat, melynek célja Zsigmond letétele volt. Az elégedetlenek közé nyíltan odacsatlakozott most Laczfi István volt horvát bán és Simontornyai István, kik Nápolyi Lászlót akarták behozni s már meg is tették ebben az ügyben a szükséges lépéseket. Volt egy olyan párt is, mely Lengyelország királynőjét, Hedviget akarta Magyarországra

királynőjévé megtenni, mert Mária egészségi állapota időközben, olyan súlyosra fordult, hogy halálát mindig lehetett várni.

Zsigmondnak ezen pártvillongások közepette komolyan kellett újból foglalkoznia a török hadjárat kérdésével, mert a törökök ismét háborgatni kezdték a határokat és nyíltan kimutatták azt a törekvésüket, hogy Magyarországot szeretnék legközelebb meghódítani. A törökök 1394-ben Bolgárország ama városait is elfoglalták, melyek eddig még nem voltak az ő birtokukban s miután a magyar szent korona jogait ezzel sértették. Zsigmond követséget küldött hozzájuk s követelte különösen a Bodon, Nikápoly és Szilisztria városok visszaadását.

Bajazid szultán Brusszában fogadta Zsigmond követeit abban a teremben, hol az ellenségtől elvett zászlók és fegyverek voltak közszemlére téve s a magyar király üzenetére ezen szavakkal felelt:

„MenjeteK vissza s mondjátok meg királyotoknak, hogy amint látjátok, nekem is elég jogom van a magyar földekhez.”

Erre a kijelentésre Zsigmond nem tehetett mást, mint hogy hadakat gyűjtött s megkezdte az első török háborút. Előbb azonban segítséget próbált nyerni a külföldi hatalmaktól és szövetségre lépett Mircse román vajdával és seregeivel Kis-Nikápoly alá vonult. Zsigmondnak ez a hadjárata fényes sikerrel járt. Habár a törökök hősiezen védték magukat, végül a várat át kellett adniuk. Zsigmond előbb jókarba hozatta a várat, azután magyar őrséggel rakta meg s miután minden védőintézkedést megtett, visszatért Magyarországra.

Visszatérését egy szomorú esemény is siettette. Mária királynő ugyanis, aki a börtönből való kiszabadulása óta huzamosabb ideig betegeskedett, éppen akkor, mikor Zsigmond Nikápoly ostromához fogott, meghalt. Temetése a legnagyobb pompával ment végbe Nagyváradon. Az ifjú királynőt kívánsága szerint Szent László lábai mellé temették el.

Zsigmond jelen akart lenni a temetésen, de életét is majdnem ott vesztette a hadjáratban. Kis-Nikápoly megvétele után hadainak nagyobb részét visszaküldötte az országba. Mikor Mária haláláról értesült, tudta, hogy ellenségei ezt a körülményt fel fogják használni ellene és iparkodni fognak őt megbuktatni. A zavarok megakadályozására szükség volt tehát a hadsereget magánál tartani. De Mircse román vajda éppen emiatt támadt ellene, mert ő viszont azt szerette volna, hogy Zsigmond erős sereget hagyjon Nikápoly alatt, nehogy a török felbőszülve az ő hűtlenségén, a legközelebbi alkalommal a román földet is megtámadja.

Mirese eltorlaszoltatta a szorosokat, melyeken Zsigmond serege áthaladt és a magaslatookról mérgezett nyilakkal lődöztette a magyar sereget. Zsigmond élete komoly veszedelemben forgott s csak Garai Miklósnak és a védelmére siető francia lovagoknak köszönhetette, hogy szerencsésen megmenekült.

Zsigmond uralkodása.

(1395—1437.)

Zsigmond nem volt népszerű uralkodó a nemzet előtt s ez okozta, hogy Mária halála után mindjárt kitörték a villongások s az egyik párt Hedvig lengyel királynőt, a másik Nápolyi Lászlót akarta volna Magyarország trónjára ültetni. A törökkel kezdődő újabb háború azonban lecsöndesítette a pártoskodókat, mert Zsigmond letételenél sokkal nagyobb érdek volt a török veszedelem elhárítása.

A háború pedig kikerülhetlenné vált, mert az 1395-ben Zsigmond által elfoglalt várakat a török Zsigmond távollétében visszavette. Egész Európa érdeklődött a török elleni hadjárat iránt s kisebb keresztihad is csatlakozott a magyar sereghöz, úgyhogy 1396-ban nyolcvanezer főnyi sereg indult a török ellen s ebben a seregben a magyaron kívül franciák, spanyolok, németek, burgundok, olaszok, görögök is résztvettek. Nikápoly alatt vívta a keresztény és a török sereg a döntő ütközetet. Nikápoly vára már erős ostrom alatt állt, mikor Bajazid szultán kétszer akkora sereggel a támadókra rohant és hosszú küzdelem után megszalasztotta őket.

Nagy veszteséget szenvedtek különösen a franciák, akik közül a legkiválóbbak estek el a csatatéren. A magyar sereg körülbelül húsz ezer embert veszített összesen, de jóval meghaladta ezt a számot a törökök vesztesége, kik hatvanezer ember halála árán tudták csak kivívni a győzelmet.

Zsigmond is csak úgy szabadult meg, hogy hű emberei hajóra szállították és a Fekete-tenger felé hajóztatták.

A török győzelemnek olyan nagy hatása volt, hogy Zsigmond nem látta egyelőre tanácsosnak visszamenni a különben is elégedetlen országba. Megszabadulva a törökök üldözésétől, néhány híve kíséretében Konstantinápolyba utazott. Távollétét ellenfelei természetesen iparkodtak az ő hátrányára felhasználni. Elhíresztelték halálát s miután Zsigmond hetek mulva sem mutatkozott, sokan elhitték, hogy a török hadjáratban ő is ott vesztette életét.

A királyi szék betöltésére vonatkozó mozgalmak újból megkezdődtek s habár Nápolyi László egyelőre nem jöhetett az országba, megbízottait felhatalmazta a tárgyalások vezetésére, részben az ügyek intézésére. A pártok követelték a királyválasztó országgyűlés egybehívását s követelésüket azzal támogatták, hogy Zsigmond király nincs az élők sorában. Javában folytak ellene az agitációk, mikor Zsigmond 1396. december 21-én Raguzába, pár hét múlva pedig Spalatóba érkezett.

Bizalmasai értésére adták, hogy távollétét ellenségei felhasznál-

*Magyar férfi és női viselet Zsigmond korában.
Az aacheni dómban levő selyemhímzés.*

ták s Nápolyi Lászlóval és Hedvig királynővel kezdtek tárgyalásokba bocsátkozni. Zsigmond zsarnoki természetéhez hiven ezúttal is erőszakosan akart fellépni, de hivei figyelmeztették, hogy ennek nemcsak igen rossz hatása lenne, de a saját pozícióját is gyöngítenié, mert a török hadjárat elvesztése miatt nagy elkeseredés nyilvánul ellene országszerte.

Zsigmond tehát taktikát változtatott s hogy a lázongó pártoskodókat lehűtse, Temesvárra 1397. szeptember 29-ére országgyűlést hirdetett. A rendek nagy számmal jelentek meg a gyűlésen és minden törekvésük odairányult, hogy a király túlkapásai ellen a nemzet jogait biztosítsák. Zsigmond készséggel belement az aranybulla és Nagy Lajos idevontakozó törvényeinek megerősítésébe s abba is beleegyezett, hogy ezentúl idegeneket nem tart udvarában és országos méltóságokat nem fog reájuk ruházni.

Az országgyűlés határozott még azon adományozásokról, melyeket Zsigmond érdemtelenül olyanoknak juttatott, kiket a maga pártjára óhajtott megnyerni, vagy félelemből tett, hogy ártalmasabb ellenségeit lefegyverezze. Az ilyen adományoknak azonnal való visszavételét rendelte el az országgyűlés. Határozatok történtek még a honvédelemre nézve, de mivel a dalmát városok akadályoztatásuk miatt nem jelentek meg az országgyűlésen, még Temesvárról szétküldte Zsigmond meghívóit s 1397 november 25-ére Zenggbe rendelte az országgyűlés megtartását.

A következő év elején pedig a tót és horvátországi rendeket is összehívta tanácskozásra, mely alkalommal igen szép, nyájas szavakkal azon ellenségeit is az országgyűlésre csábította, kikről tudta, hogy az ő megbuktatásán és Nápolyi László behozatalán fáradoznak. Ezek voltak többek között Nápolyi László bizalmasai: Laczkovics és Simon-tornyai. Zsigmond hitlevelet adott ki részükre, melyben a saját keze írásával és saját pecsétjével biztosította a levél birtokosait, hogy bántódásuk nem lesz s mégis ő volt az, aki adott királyi szavát az első alkalommal megszegte, csakhogy ellenségein bosszút állhasson.

Az ellenzék főemberei gyanutlanul jelentek meg az országgyűlésen és Zsigmond a legnagyobb nyájasságot színlelte irántuk, de egy napon elfogatta és felkoncoltatta őket. Mikor embereik segítségükre akartak menni és a tanácsterem ajtaját ostrom alá vették, belülről közéjük dobták a felkoncolt vezérek hulláit, melyek láttára rémülten szétfutottak és Boszniában kerestek menedéket.

Zsigmond ellen ilyenformán évről-évre gyűltek a komoly panaszok. Több volt már az ellensége, mint a barátja, de azért nem akarta belátni, hogy mikor ő mások fölött ítélkezik, a nemzetnek is joga van az ő tettei fölött, amennyiben azok méltatlanok egy uralkodóhoz, ítéletet mondani. Pedig Zsigmondnak ilyen tettei nagy számmal voltak. Kicsapongásait, esztelen költekezését, részegeskedését ezután sem hagyta abba és különösen botrány osszerelmi ügyei keltettek felháborodást ellene. A rendek végre megelégteltek erőszakosságait s elhatározták a letételét.

Olyan nagy volt Zsigmond ellen ekkor a felháborodás, hogy még leghívebb emberei sem mertek a közhangulattal szembeszállani. A rendek 1401 április 28-án fegyveresen jelentek meg a budavári királyi palotában és maguk elébe idézték Zsigmondot. Remegve és az elfojtott izgalomtól egészen elsápadva jelent meg a király a fegyveres főurak előtt, kik elébe tartották azt a bűnlajstromot, amely az évek során hosszúra nyúlt.

A rendek kijelentették, hogy ezek után nem bíznak többé benne s miután elveszítette bizalmukat, nem méltó arra, hogy a királyi koronát viselje. De tudták jól, hogyha Zsigmondot szabadon bocsátják, addig mesterkedik, míg külföldről és itthon segítséget kap, leveri ellenégeit s újból csak azt folytatja, amit abbahagyott. Ennélfogva a meg-

Pénzverőműhely Zsigmond király idejében.

Az ülőn nyújtott érclemezekből kézi szerszámmal verték ki a pénzdarabokat s mindjárt le is mérték.

aláztatáson kívül fogságba vetették. Először Visegrád várába zárták, majd mikor Garai Miklós fiait adta kezesekül arra, hogy a királyt sem megszöktetni, sem a ráért büntetés alól feloldani nem fogja, a Garai tulajdonát alkotó Siklós várába vitték, ahol sokkal nyugodtabb napok vártak a királyra.

Az volt most a főkérdés, hogy ki legyen az új király. És Zsigmond-

nak abban volt a legnagyobb szerencséje, hogy a nemzet szíve nem húzott azon jelöltek felé sem, akiket most a magyar trónra kandidáltak. Hedvig királynő már két év előtt meghalt, azért egyes csoportok Ulászlót hozták szóba, mások Nápolyi Lászlót, Vilmos osztrák herceget és Jossa morva herceget. Eközben Garai Miklós tapintatosan úgy vezette az ügyeket, hogy iparkodott Zsigmond legádázabb ellenségeit is némi engedékenységre bírni, miközben kilátásba helyezte számukra viszont a király teljes jóindulatát.

A tárgyalásoknak lassanként meglett a sikerük. A főurak szigorúsága kissé engedett Zsigmond iránt, majd mikor szerződés szerint is megegyeztek Garai közvetítésével a jövőre nézve, a többség hajlandó volt Zsigmond szabadonbocsátásába beleegyezni. Mielőtt azonban szabadságát visszanyerte volna, meg kellett előbb ígérnie, hogy bosszút senkin sem fog állani, neheztelését ellenségeinek még utódain sem fogja éreztetni, az idegenek kezei között lévő várakat pedig visszaveszi.

Zsigmond hálával fogadta Garainak kiszabadítása érdekében kifejtett fáradozásait s hálája fejében azzal jutalmazta őt, hogy ezer arany évdíjat utalványoztatott számára, majd megtette nádornak. A fogságból való kiszabadulása után különben egyenesen Cillibe ment Zsigmond és eljegyezte Cillei Hermann, a dúsgazdag és nagyhatalmú stájer gróf Borbála nevű leányát, hogy ezzel elejét vegye azoknak a mende-mondáknak, melyek szerelmi kalandjai felől országszerte elterjedtek.

Házassága által a Garaiakkal is közelebbi összeköttetésbe jutott, mert a Cillei idősebbik leánya, Anna az ifjú Garai jegyese volt.

Zsigmondra a börtön nem maradt minden hatás nélkül. Az emberi természet eredeti hajlandóságai azonban csak a legritkább esetekben szoktak gyökeresen megváltozni. Zsigmonddal sem történtek tehát csodák, de az átélt eseményekből és ezeknek tanulságaiból azt a tapasztalatot merítette, hogyha a trónon meg akar maradni, fékeznie kell eddigi erőszakosságait. Miután fogsága alatt a pártoskodások nagyon elhatalmasodtak az országban és a trónkövetelők veszélyeztették a trón biztonságát, ezeknek kiűzésére küldötte hadait. Majd testvére, Vencel római király segítségére sietett, aki Ruprecht királlyal állott ekkor háborúban.

A segítség feltételül azt kötötte ki magának, hogy Csehországot, mint helyettes király kormányozhassa. Mikor Vencel ebbe beleegyezett, Zsigmondnak csakhamar megnöttek az igényei s nem elégedett meg Csehország kormányzásával, hanem arra gondolt, hogy a római király-

ságot magának fogja megszerezni. Szövetkezett Albert osztrák herceggel, kit azzal nyert meg, hogy halála esetére, ha fiúörökösei nem maradnának, utódává teszi, Vencelt elfogatta s 1402 szeptember 14-én pedig a rendekkel is elfogadtatta azt a szerződését, hogy fiúörökös nélkül való elhalása esetére a magyar korona Albertre szálljon.

Mivel ezek után Csehországba készült seregével, az ország kormányát helyettesként Albertre ruházta s seregét Csehország felé indította.

A főurak és a főpapok forradalma. — Nápolyi László ellenkirály.

Zsigmond kiszabadulása után továbbra is folytatódottak a támadások ellene, mert könnyelmű és önkényeskedésre hajlamos természetével a főurak nem tudtak megbarátkozni. Az ellene való gyűlölséget növelte, hogy önkényűleg elzárlogosította a budai pénzverdét, majd Neumarkot s lehetőleg mindenben kénye-kedve szerint járt el. Volt egy erős párt, mely már régebben Kis Károly fia, Nápolyi László köré csoportosult s habár sikereket egyelőre nem ért el, állandóan kitartott mellette és őt jelölte a magyar tónra.

Nápolyi László czideig nem érvényesíthette hathatósabban a magyar korona elnyerésére vonatkozó tervét, mert országában magának is zavarokkal kellett küzdenie s amíg ezeket el nem intézte, nem volt abban a helyzetben, hogy hadierejét más célokra felhasználhassa. Ebben az időben végre Nápolyban is megjavultak a viszonyok annyira, hogy Nápolyi László megtehetette a kísérleteket a magyar korona elnyerésére. Törekvésében párthívei és a pápa egyaránt segítettek s így Aldemarikusz tengernagyot a dalmát partvidék meghódítására az országba küldötte.

Nápolyi László pártján volt még az elégedetlen magyar urakon kívül Hervoja bosnyák bán is, aki rögtön Lászlóhoz csatlakozott. Aldemarikusz tengernagy megjelenését a dalmát partvidéken elég nagy siker koronázta. Legelső város, amely a felhívásra magát megadta, Zára volt. Utána következtek a többi tengerparti városok: Vrána, Trau, Sebenico, Spalato és a többiek, melyek nemcsak elismerték Nápolyi László trónkövetelését, hanem azzal is biztatták, hogy hadsereggel jöjjön az országba.

László jövetelének híre a magyar főúri rend tagjai között is csakhamar lángra lobbantotta a forradalom tüzet. Gyűlések tartattak, melyeken Zsigmond törvénytelen rendelkezéseit bírálták és a legsértőbb ki-

fakadások özönében tárgyalták azt a legutóbbi törvénytelen eljárást, mellyel a magyar koronát fiúörökös nélkül leendő halála esetére államszűny útján Albert osztrák herceg számára biztosította. Az elégedetlenek sorában ott találjuk az esztergomi érseket, az egri püspököt, az oránei perjelt, Babek Detrét, a volt nádort és másokat, akik a maguk párhíveit összetoborozták s gyűlésükben kimondották, hogy Zsigmondot törvényes királyuknak többé el nem ismerik s helyébe a magyar koronát Nápolyi Lászlóra ruházzák.

Az érseki, püspöki és általában az egyházi kar Nápolyi László pártjához szegődött, mikor a pápa egy ezen célra kiadott bullájában László megválasztását különös figyelmükbe ajánlotta. Csatlakoztak hozzájuk a világi elégedetlenek is nagy számmal s valóságos forradalmi állapotban volt az ország, mikor Zsigmond hadaival Csehországot és a német korona elnyeréséért küzdött.

Még válságosabbakká fordultak a viszonyok, amikor IX. Bonifác pápa ténylegesen is beavatkozott a forradalom irányításába s Ajacciadi Angelusz bíborost azzal a feladattal külte az országba, hogy Nápolyi László érdekében a klerust és a világiakat megnyerje és a koronázást siettesse.

A pápa nem volt megelégedve Zsigmond uralkodásával és nem látott az ő személyében elég garanciát arra, hogy a Vatikán érdekei Magyarországon biztosítást nyernek, ennél fogva Lászlót pártolta, ki mellé odasorakozott aztán az elégedetlen főuraknak az a csoportja, mely pár év előtt Zsigmondot fogságba vetette és nem tudott megbarátkozni később sem a személyével, mikor látta, hogy a király az ország jövedelmeit elpocsékolja és zsarnoki hajlamaitól éppen úgy nem akar megválni, mint azelőtt.

Régi ellenségeit annyira elkeserítette viselkedése, hogy most, mikor jó alkalom kínálkozott, Nagyváradon gyűltek össze és Szent László sirjánál ünnepélyes esküben kötelezték magukat arra, hogy mindaddig küzdenek, amíg Nápolyi Lászlót céljához segítik. A forradalom tüze gyorsan terjedt s a Dunántúl volt a legizgalmasabb lázadások színhelye. De még az itt megnyilvánult elkeseredést is meghaladta Horvátország, Bosznia és a dalmát partvidék főurainak szilajsága, mint amely helyeken Zsigmond legelszántabb ellenségei tartózkodtak.

Eleinte a Zsigmond-párti főurak csak úgy tudtak védekezni a lázadók ellen, hogy vagy elmenekültek, vagy maguk is fegyverrel állottak szembe a lázadókkal. A pusztítás, dúlás eközben egyre folyt és Zsigmond, távol lévén az országtól, nem tudta a zavargást leverni, holott

Albert herceg, mint kormányzó, elég korán értesítette az eseményekről. Zsigmond nem akarta olyan veszélyesnek látni a helyzetet, ahogyan azt Albert herceg vele közölte, de később mégis kénytelen volt közönyösségéből kilépni, mikor Garai Miklós nádor a csehországi táborban személyesen felkereste és informálta őt a viszonyok valódi állása felől.

Ez a figyelmeztetés nem maradt hatás nélkül. Zsigmond, miután előbb fegyverszünetet kötött, nyomban proklamációt intézett a nemzethez s mindazokat, kik a lázadásban résztvettek, jószágaik elvesztésével sújtotta. Ez a büntetés megtette a maga hatását, mert mindazok, akik jószágadományokban akartak részesülni, az ő pártjára állottak, hogy az elkobzott birtokokat maguk számára megszerezhessék.

De az ellenpárt sem maradt ezalatt tétlenül. Pozsegában gyűlést tartottak s János kalocsai érsek vezetésével egy küldöttséget menesztettek Lászlóhoz, hogy az országba való jövetelre és a koronázás megtartására sűrgessék. A pápa ekkor állott egészen nyíltan melléje s ekkor intézte felhívását a magyarországi egyházi rendhez László támogatása érdekében. Az országos körmenetek kíséretében kihirdetett pápai bulla az egyházi rendet László zászlója alá állította. A körmenetek alkalmával körülhordozták az Anjouk lilíomos zászlóját, mely egyúttal László királyi jelvénye is volt.

Nápolyi László meglehetősen sokáig halogatta az országba való bejövetelt s ez okozta aztán, hogy mikor Zarában magyar királyi területre lépett, habár hívei úgy informálták őt, hogy Zsigmond számba sem vehető erő felett rendelkezik, a királyi sereg erőiesen megkezdte a forradalom elleni hadjáratot. A magyarok azt szerették volna, hogy László előbb támadja meg és győzze le Zsigmondot és csak azután koronáztassa meg magát, annnyival inkább, mivel a királyi korona még nem volt az ő birtokában. László azonban ragaszkodott ahhoz, hogy előbb ünnepélyesen koronázzák meg és mint megkoronázott magyar király vonuljon be az országba.

A koronázás 1403 augusztus 5-én Zarában meg is történt. Nem az igazi magyar koronával, hanem egy másikkal, melyet a pápa, hogy hitelének erejében senki se merjen kételkedni, előbb megáldott. A koronázáson az ország új rendei és méltóságai, kiket László nevezett ki különböző tisztségekre, testületileg jelentek meg és a szertartást az esztergomi érsek, a Zsigmondtól elpártolt Kanizsai János végezte. László még e napon tudatta a velencei herceggel megkoronáztatását.

Zsigmondnak a hozzáérkezett jelentésekből látnia kellett, hogy ami Zarában történik, annak immár a fele sem tréfa. Halogatással és

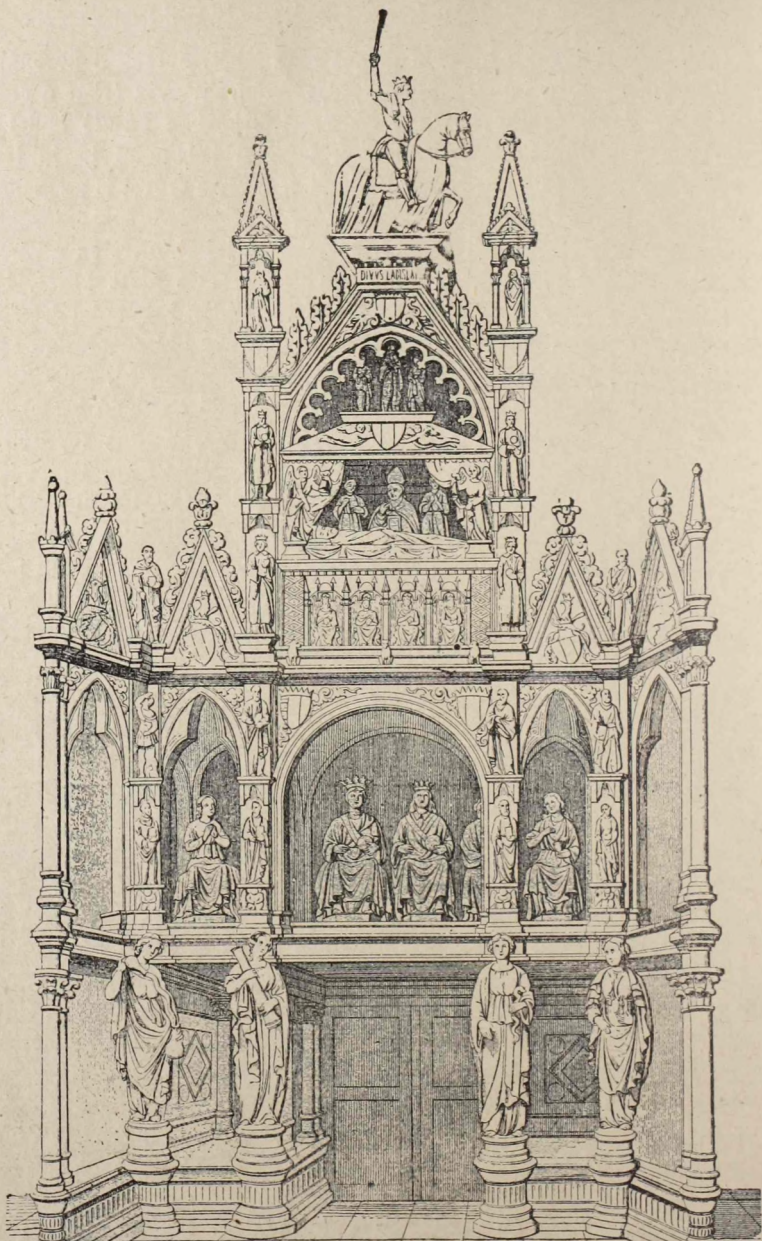
késedelmezzel tovább húzni a dolgot nem lehet, hacsak a koronáját nem akarja kockára tenni. Hadait összevonván, elhagyta tehát a csehországi harcteret és Pozsony alá húzódott. Eközben László hadai is megindultak Zárából Magyarországra, hogy a Zsigmond kezén lévő várakat bevegyék és az új király uralmát fegyveres erővel is megszilárdítsák.

Nápolyi László hadai Győr felé vették útjukat, mert ez a város, miként több más olyan hely, mely egyházi vezetés alatt állott, így Esztergom, Ó-Buda, Eger az ő hűségére tért. Midőn Zsigmond értesült arról, hogy Nápolyi László a lázadókon kívül a pápa támogatására alapítja trónigényeit, olyan értelmű rendeleteket bocsátott ki, melyekben szigorúan megtiltotta a pápai kamarának fizetendő tizedadó beszolgáltatását. S mivel Csehország helytartója volt, ugyanezt a rendeletet Csehországban is kötelezővé tette. De itt még nem állott meg. Tudta jól, hogy a legérzékenyebb csapást az egyházi birtokok lefoglalásával mérheti a lázadó püspökökre, ennél fogva elrendelte, hogy mindazoknak a püspököknek birtokai elkobzandók, akik a lázadásban résztvettek. Ezen rendeletek kibocsátásával a királyi sereg Pozsonyból megindult a lázadás elfojtására. A támadás három irányból történt, a király, Stibor vajda és Garai Miklós vezetése alatt.

László az egész hadimozgalom tartama alatt nem mozdult ki Zárából s mikor látta, hogy hívei az ütközetet egymásután elveszítik, csalódott reményekkel tért vissza Nápolyba. Ezzel szemben a másik verzió azt mondja, hogy László elhagyta Zárát és seregét személyesen vezette Zsigmond ellen, kinek vezérei, miután Győrt bevették, a Pápa környékén táborozó ellenkirály csapataira vetették magukat s úgy elverték, hogy maga is csak futással menekülhetett.

Mihelyst a lázadók értesültek, hogy Esztergom, Ó-Buda, Pest és a többi várak a király hatalmába kerültek, abbahagyták a küzdelmet. Csáki Miklós és Marczali Miklós, az erdélyi sereg vezetői letették a fegyvert s később az egri és a debői püspökök, majd a zárai lázadók is, akik legmakacsabbul folytatták a harcot, meghódoltak. Zsigmond közböcsánatot hirdetett minden lázadó számára, ha a hűségesküt leteszik. Egyik-másik csoport egyideig még harcolt ugyan, de minden kilátás nélkül. A forradalom 1404 tavaszán aztán már le volt verve és a rend további megszilárdítása végett ez év husvét napjára Zsigmond Pozsonyba országgyűlést hirdetett.

Az országgyűlés természetesen a forradalom eseményeivel és a forradalom által fölvetett országos kérdések tárgyalásával foglalkozott.

Nápolyi László siremléke. Nápolyi László Kis Károly fia s nápolyi király volt. A Zsigmonddal elégedetlen főurak biztatására meg akarta szerezni magyar trónt. De Zsigmond hadai visszaverték. Visszatért Nápolyba s ott halt meg s ott áll szoborművekkel remekül díszített siremléke is.

Miután a vizsgálat igazolta, hogy a forradalom kitörését és elterjedését a pápai hatalom beavatkozása és a klérus elpártolása okozta, Zsigmond mindenekelőtt rajtuk torolta meg a lázadást. Nevezetesen, kibocsátotta, a *placetum regium*-ot, azt a rendeletet, amely a pápától és a főpapoktól megvonja a birtokok adományozásának jogát s az egyházi javadalmak adományozását ezentúl a királyi hatalom jogává teszi. Sőt azt is belefoglaltatta ebbe a rendeletbe, hogy a pápának és képviselőinek bármiféle olyan természetű iratát, rendeletét vagy bulláját, mely akár adományozásokra, akár peres ügyekre vonatkozik, csak abban az esetben hirdethetik ki, ha a király a jogot erre megadta.

A forradalom leverése után Zsigmond szervezte udvarát és az országos tisztségeket. Most látszott leginkább, hogy sokat okult az elmúlt eseményekből, mert azt a zsarnoki modort, melyet ellenségeivel szemben azelőtt tanusított, ezúttal elhagyta. Nagylelkűnek mutatta magát a lázadók iránt s azokat, akik a közbocsánatot igénybevették és hűségére tértek, minden következmény alól felmentette. A legfőbb lázadókat azonban nem helyezte vissza állásaikba, akik pedig a közbocsánatot kihirdetése után is folytatták a küzdelmet, azok ellen a legszigorúbb rendszabályokat alkalmazta.

Nápolyi László nagy zavarokkal járó vállalata ilyenformán elég rövid idő alatt teljes vereséggel végződött. De mialatt Zsigmond idegen országokban járkált újabb koronák szerzése után, a véletlenül mult, hogy a magáét is el nem veszítette. Mert a győzelem neki is sok áldozatába és nagy erőfeszítésébe került s ha Nápolyi László nem halogatja olyan sokáig az országba való jövetelét, hanem akkor tör be, mikor Zsigmond ellen a rendek elégedetlensége legnagyobb volt, alig hihető, hogy vállalata ne járt volna eredménnyel. Nápolyi László nem tért vissza többé az országba s nemsokára meghalt Olaszországban.

Zsigmond megszerzi a német koronát. — Zsigmond háborúi.

A Luxemburg-uralkodóház, mely a német birodalom fölött uralkodott és jogara alatt tartotta a birodalom legnagyobb királyságát, Csehországot is, Vencel király személyében kormányozta a tizenötödik század első éveiben ezt a negy birodalmat. A luxemburgi uralkodóháznak azonban Zsigmond is tagja volt, még pedig egyik legtekintélyesebb tagja, aki vágyott nemcsak a cseh korona után, hanem a német birodalom kormányzására is. Vencel azonban, akit Zsigmond elfogatott és Bécs-

ben őrizet alatt tartott, megszökött fogságából és visszatért Csehországba, hol a lakosság nagy örömmel fogadta. Zsigmond most hadjáratot indított ellene, de nem volt szerencséje, mert a znaimiak, kiknek vára alatt folyt a hadjárat legnagyobb ostroma, erősen tartották magukat és Zsigmond táborában fellépett vérhas olyan nagy pusztítást vitt végbe, hogy a háborút kénytelen volt abbahagyni.

Zsigmond és szövetségese, Albert osztrák herceg is megkapták a vérhas s Albert herceg bele is halt.

A Vencel elleni hadjáratot Zsigmondnak ilyenformán be kellett szüntetnie s hazatérvén, idejét és gondját arra fordította, hogy az 1405-iki országgyűlésen több reformot léptessen életbe. Az elmúlt harcok idején tapasztalta, hogy a királyi hatalomnak sem a főpapságban, sem a főurakban nincs meg az a biztos támasza, hogy szilárdan érezhesse magát a trónon. Szüksége volt tehát arra, hogy az ország területén élő lakosságnak azt az osztályát kapcsolja magához, mely vagyoni erejénél és értelmiségi viszonyainál fogva mindjárt a kiváltságos rendek után következett. Ezt a társadalmi osztályt a polgárság alkotta, melyet Zsigmond a *negyedik rend*-é avatott, midőn különböző kiváltságokkal ruházta föl.

A polgári osztály Zsigmond törvénye folytán közjogi rangba lépett. mert a nagyobb szabad királyi városokat követeik képviselték az országgyűlésen. Igaz ugyan, hogy itt csak *egy* szavazati joggal bírtak, de a korábbi állapotokhoz képest ez is nagy eredménynek tekinthető. Kitétszik Zsigmond ezen reformjából, hogy neki elég jó érzéke volt a kor szociális követeléseire s elég tapasztalt volt arra, hogy a királyi hatalommal mindig hadilábon álló főnemességgel szemben a polgárság erejét állítsa védőgyűrű gyanánt maga köré. A szándéka legalább ez volt.

A városok Zsigmond 1405-iki törvénye értelmében nemességre emeltettek, de olyan értelemben, hogy a nemesség nem az egyes polgárokat, hanem az összességet, vagyis a várost illette. Ezzel a nemességgel mindazok a kiváltságok együtt jártak, melyek a nemeseket általában megillették. Gondja volt emellett Zsigmondnak arra is, hogy a földnép sorsán enyhítsen. A főurak túlkapásai ellenében védelmébe veszi a parasztot, midőn biztosítja számára a szabad költözködési jogot, majd az úri törvényszék ellenében a megyei törvényszék bíraskodását. Nem gyökeres intézkedések ezek, de mégis csak javulást jelentenek, még ha nem is sokat.

Mialatt Zsigmond egyfelől a polgári osztályt felemeli, másfelől főúri hiveit, a Garaiakat, Cilleieket, Frangepánokat, Stiborokat és másokat olyan dús javakkal halmozta el, hogy azok anyagi erő dolgában

képesek voltak még vele is versenyezni. S még ha ellene nem is használták fel hatalmukat, de a következő uralkodók alatt utódaik bármikor megtehették, hogy dacoljanak a király akaratával és lázadásokat támaszszanak ellene, mint ahogy meg is tették.

Boszniában Nápolyi László távozásával és Zsigmond győzelmével sem változtak lényegesen az állapotok. II. Tvartko és Hervoja, ez utóbbit László távolléte tartamára Dalmácia helytartójává és spalatói herceggé nevezte ki, egyre háborgatták a meghódolt részeket. Zsigmond csak úgy tudta további garázdálkodásaikat megakadályozni, hogy hadat vezetett ellenük. Tvartkót keményen megverte és hívei közül százhuszonhat embert kivégeztetett. A szigorú fellépésnek meglett a hatása. Bosznia visszakerült a magyar korona alá és nem mert többé lázadni, úgyszintén Hervoja sem, ki a bosnyák vereség után jobbnak látta meghódolni. Csak Zarában volt már Nápolyi Lászlónak őrsége, de Zára Velence kezébe jutott, miután azt László más várakkal, illetőleg Dalmácia nagy részével százezer aranyért eladta. Dalmácia ekkor került ki végleg a magyar korona főhatósága alól.

A boszniai hadjárat örömét Zsigmond azzal akarta emlékeztetessé tenni, hogy megalapította 1408 végén a Sárkány-rendet, melyet olyan főurak nyerhettek el, kik a király iránt való hűségben kitüntették magukat. A rendjelet egy aranysárkány díszítette és egy vörös kereszt. Az új lovagrend tagjainak számát Zsigmond huszonnegyben állapította meg s az első tagok sorában többek között azokat a főurakat látjuk, kik Zsigmond érdekében már több ízben sikerrel működtek. Ezek: Cillei Hermann, Garai Miklós nádor, Stibor vajda és mások.

Bárha érzékeny veszteség volt Dalmácia elszakítása, kárpótolta magát Zsigmond azzal, hogy Ruprecht király halála után, kit a német rendek Vencel ellenében választottak meg, ügyes politikával magát választatta helyébe német-római királlyá, ami benn az országban is nagy örömet okozott. A rendek beleegyeztek ekkor abba, hogyha Zsigmond fiúörökös nélkül halna meg, Erzsébet nevű leányát választják utódává.

Miután Zsigmond a lengyel Ulászlóval való viszályát is szerencsésen elintézte, 1412-ben Dalmácia visszaszerzéséért megindította Velence ellen a háborút. Eleinte Zsigmond részén volt a győzelem, de később fordult a szerencse és Zsigmond hadai részben a tengerparti városok árulása következtében kudarcot szenvedtek. Zsigmond, hogy helyrehozza a csorbát, maga szándékozott hadait Velence ellen vezetni. De mivel pénze nem volt, a tizenhat szepesi várost, Lublót, Podolint és

Zsigmond német császári ornátusban.
 Dürer Albertnek, a híres német festőművésznek a festménye.

más várakat és városokat elzálogosította Ulászló lengyel királynak nyolcvannyolcezer magyar forintért és így indult meg Velence ellen. A szerencse azonban nem kedvezett neki sem és a magyar tengerpart ekkor veszett el végleg a királyi koronára nézve. A tizenhat szepesi várost is csak Mária Terézia váltotta vissza a lengyelektől.

A Velence elleni háborút gyorsan be kellett szüntetnie Zsigmondnak, mert a törökök ismét betörni készültek az országba. Azonkívül élénken foglalkoztatta Zsigmondot az az egyházi szakadás, mely abból keletkezett, hogy a keresztény világnak a pártok tusakodásai folytán két, illetőleg három pápája is volt, kik nem akartak lemondani jogaikról. Ezek a pártoskodások idézték elő az egyházi szakadást, melynek megoldását Zsigmond egyik főfeladatának tartotta. Az ellenpápák XII. Gergely és XIII. Benedek voltak, majd V. Sándor, kit a bíborosok testülete választott meg és ennek halála után XXIII. János.

Miután a római egyház a kebelében dülő válságot megoldani nem tudta, a világi hatalom közbelépésére volt szükség, melyet Zsigmond vállalt magára. János pápával személyesen találkozván, kieszközölte tőle egy zsinat tartását, melynek székhelyéül Konstanz város volt kijelölve. A zsinat megnyitása előtt, hogy annál nagyobb tekintéllyel lépessen fel, Aachenben német-római királlyá koronáztatta magát s 1414 november 5-én nyitotta meg a konstanzi zsinatot. A zsinaton képviselve voltak az összes katolikus nemzetek s ezek egyértelműleg úgy határoztak, hogy a szakadás megszüntetése érdekében a pápának le kell mondaniok. Egy ideig ellenkezni próbált egyik is, másik is, de végül belenyugodtak a változhatatlanba és letették a pápai tiarát.

A konstanzi zsinat foglalkozott azzal a vallási mozgalommal is, melyet Husz János, a prágai egyetem rektora indított meg. Huszt eretnokség címén a zsinat tartama alatt máglyán égették el s az új vallást eretnokségnek nyilvánították. Ezután különböző egyházi vonatkozású ügyekre került a sor. Miután még a zsinat V. Márton pápát az egyház élére állította, a nevezetes zsinatot, melyen a magyar király hatalma egész Európa előtt kidomborodott, feloszlatták.

Mialatt Zsigmond az egyházi szakadás elintézése végett több mint négy évig Konstanzban tartózkodott, távolléte idejére az ország kormányzásával Borbála királynét bízta meg s melléje a nádort, Garai Miklóst és a primást, Kanizsay Jánost rendelte. Borbála elkísérte ugyan Zsigmondot a konstanzi zsinatra, de ezután visszatért az országba, hogy a királyi hatalmat gyakorolja. Cillei Borbála olyan családból származott, melynek tagjai már régebben is állandóan túltették magukat

azokon a szokásokon, melyeken a társadalmi élet rendje épül. Cillei Borbála szintén nem tagadta meg fajtáját s alighogy szabadon érezte magát, nyíltan folytatta szerelmi kalandjait.

A Borbála szerelmi enyelgéseiről röpködő pletykák nem maradtak benn az országban, hanem a külföldre is eljutottak.

A pletykákat aztán megnagyították és így röpitették tovább, amíg Zsigmondnak a fülébe is eljutottak.

Zsigmond a konstanzi zsinat után nem nagyon siettetette a Borbálával való találkozást, sőt úgy rendezte ügyeit, hogy ne kelljen vele találkoznia. Előbb a német fejedelmeknél tett látogatásokat, majd Bécsbe ment és csak 1419 február első napjaiban érkezett vissza Pozsonyba. Itt előbb a világi és egyházi főrendekkel tanácskozáván, ítéletet kellett tennie Borbála fölött. Az ítélet elég szigorú volt. A királynénak azonnal el kellett hagynia Budát és a Nagyvárad mellett levő kolostorba vonulnia, hol mindenféle kényelemtől megfosztatott. Az ítélet szigorát Zsigmond azzal enyhítette, hogy megengedte leányának, Erzsébet hercegnőnek, hogy vele maradjon. Innen később Budára, majd saját kívánságára Holicsba költöztették Borbálát és itt maradt az év végéig, mikor a Cilleiek, a primás és több főúr közbenjárására Zsigmond megbocsátott neki és visszafogadta.

Miután családi ügyekkel nem kellett többé vesződnie, a török ellen fordult Zsigmond. Már 1415-ben Hervoja ellen küldte hadait, miután Hervoja, kit Zsigmond a spalatói hercegségtől megfosztott, hogy kárpótolja magát, szövetségelt a törökökkel és betört Boszniába.

A magyar sereg ekkor vereséget szenvedett. A következő évben Hervoja meghalt, de a törökök a határszélek nyugtalanításával ezután sem hagytak fel, úgyhogy Zsigmond kénytelen volt hadjáratot indítani ellenük. Háborút viselt Velence ellen is, de a dalmát tengerpartot visszaszerezni többé nem tudta.

Miután Csehországban Husz János tanításai mindinkább elterjedtek, Zsigmond az általa eretnekségnek ítélt vallási mozgalom letörésére akarta hadierejét felhasználni. Zsigmond, miként Magyarországon is, azáltal vált a csehek előtt ellenszenvessé, hogy rendkívüli kegyetlenséggel lépett fel ellenük. Ezáltal természetesen még jobban maga ellen ingerelte őket. Habár közel négy-öt évig hadakozott ellenük, egyelőre nem tudott nagyobb eredményt elérni s mivel időközben a török a határon megint mutatkozott, gyorsan haza kellett térnie.

A török terjeszkedés megakadályozására Zsigmond Lazarevics szerb fejedelemmel és ennek utódával, Brankovics Györggyel lépett

szövetségre. A szövetség díjában Brankovics György több vár átadását ígérte meg. Ezek között volt Galambóc vára is, melyet szerb kapitánya azonban török kézre juttatott. Zsigmond Galambóc vára, illetőleg a török ellen 1428-ban hadjáratot indított.

A szárazföldi sereg mellett egy hajóhad is résztvett az ütközet-

Szekervár Zsigmond király táborában.

A sátrakban tanyázó tábor körül szekerekből gyorsan és ügyesen tudtak összeállítani a középkorban ilyen védelmi vonalat. Az ellenség rendszeren tűzzel igyekezett elpusztítani az ilyen szekervárat.

ben s az egyik gályának Szentgyörgyi Cecilia volt a parancsnoka, Rozgonyi István fővezér felesége, aki olyan hőiesen viselte magát a török hajóhaddal szemben, hogy Zsigmond egyik oklevelében külön is megemlékezett érdemeiről. Rozgonyi Cecilia több ízben egészen közelebe férközött a törökök által megszállott Galambóc várának és a török hajóhadban is nagy kárt tett. De Zsigmond a török sereg nagy száma miatt kénytelen volt visszavonulni s fegyverszünetet kötött.

A török belement színleg a fegyverszünetbe, de mikor a magyar sereg át akart kelni a Dunán, hirtelen hátbatámadta azt. A veszteség nem volt nagy, de annál nagyobb volt a meglepetés által támasztott zűrzavar. Zsigmond is csak úgy tudott menekülni, hogy Rozgonyi Cecilia és férje egy csónakba emelték és a túlsó partra szállították. Murad szultán, a török had vezére, szabad lévén előtte az út, hadait rábocsátotta Szerbiára és a lakosságot kegyetlenül megsarcolta. Magyarországra számos szerb család menekült akkor, kiket Zsigmond Szentendrén és Csepelszigeten telepített le.

Egy ideig Zsigmond még az Alvidéken maradt, hogy a török szándékait figyelje. A husziták ezalatt betörték Németországba és kegyetlenül pusztították azt. Itteni sikereik után Magyarországra is intéztek betöréseket, de itt már nem tudtak nagyobb sikert aratni.

Zsigmond nemsokára Velencével, majd a pápával került összeközösbe, de mind a két vitából nagyobb sérelem nélkül került ki, sőt a pápával annyira rendezte ügyeit, hogy 1432 pünkösd napján Rómában császárrá koronáztatott. Távolléte alatt a zavarok ezúttal is meg-növekedtek az országban. A husziták érzékenyen sujtották a nyugati megyéket, a törökök pedig az Alvidéket háborgatták. Hozzájárult e bajokhoz a pénzügyi válság, melyet a rossz pénz elterjedése okozott, majd a husziták támadásai által előidézett nyugtalanságok.

Közben országgyűlést is tartott 1435-ben Pozsonyban főképp a honvédelem szervezése és a vármegyei önkormányzat rendezése végett. A nemességnek megadatott az a jog, hogy a szolgabírákat a maga testületéből évenként választhassa. A honvédelemre nézve hozott törvény pedig kimondotta, hogy a királyi sereg támogatására a főrendek bandériumainak, továbbá a nemesség hadainak kötelessége fegyvert jogni. Végül Zsigmond alkotta meg a telekkatonaság intézményét, midőn a nemesség kötelességévé tette, hogy minden harminchárom jobbágytelek után egy lovaskatonát tartozik kiállítani. Zsigmond a csehekkel is békés megegyezésre jutott, úgyhogy birodalmában az egyensúlyt a nehéz egyházi és politikai válságok ellenére sikerült helyreállítania.

Zsigmond uralkodásának utolsó esztendejét az erdélyi parasztlázadás zavarta meg. A huszita tanok akkoriban már Magyarországon is terjedőben voltak. Több helyen lázadások törtek ki. A huszita tanok ellen kifejtett erélyesség azonban csak közvetett oka volt a lázadásnak, mert az igazi okot az alkotta, hogy a földesurak a jobbágytság szabad költözködését a törvények ellenére gátolták, továbbá, hogy az erdélyi

püspökök azt követelte tőlük, hogy a tizedet pénzben, még pedig új pénzben rójják le, mely a réginél nagyobb értékű volt.

Az elkeseredett nép ekkor fegyvert fogott és megtámadta földesurait. A parasztok a harc egyenlőtlensége folytán egy időre fegyverszünetet kötöttek, de nemsokára újból megtámadták a nemességet és vad elszántsággal harcoltak ellene. Nem ment könnyen leverésük, de azután annál szigorúbb volt a kiváltságos osztályok bosszúja. A főbb embereket válogatott kínzások között végezték ki. Sokat megcsonkítottak és levágott orral, fülekkel, kezekkel vagy kitépett nyelvvel bocsátották vissza hitfeleik közé.

Az erdélyi jobbagylázadás kitörése előtt Zsigmond értesült Brankovics György szerb fejedelemtől, hogy a török Szendrő várát akarja megtámadni. A király nyomban hadat küldött a veszélyeztetett vár védelmére, melyet főképpen Hunyadi János vitézségének sikerült a török foglalása alól megszabadítania. Hunyadi János, a híres törökverő hadvezér már a husziták elleni harcokban is több ízben kitüntette magát, de itt tűnik fel először azokkal a jeles képességekkel, melyek nevét később országos hírűvé tették.

Zsigmond ekkor már hatvankilencedik esztendejét töltötte és sok országos baja közepette családi intrikákkal is kellett küzdenie. Felesége, Borbála volt az ismét, aki utolsó esztendejét nagy mértékben elkeserítette. Borbála ugyanis bátyjával, Cillei Henrikkel arra szövetkezett, hogy Zsigmond halála után ne Albert herceg, leányának a férje legyen az uralkodó, hanem ő maradjon a trónon.

Zsigmond nem érezte magát többé biztonságban Prágában s gyorsan útrakelt kíséretével Magyarország felé. De Znaimnál olyan gyöngeség vette elő, hogy kénytelen volt útját megszakítani. Híveit maga köré gyűjtötte s lelkükre kötötte, hogy utódául Albert herceget és Erzsébetet válasszák, ugyanekkor pedig arra is intézkedést tett, hogy Cillei Frigyes és Borbála elfogattassanak. Frigyes azonban még idejekorán elmenekült, Borbála azonban intrikái és feslett élete jutalmául másodszor is fogságba került.

Zsigmond röviddel ezután meghalt, miután ötvenegy esztendeig kormányozta Magyarországot. Holttestét Nagyváradra szállították és kívánsága szerint első felesége, a Szent László lábai mellett nyugvó Mária hamvai mellé temették.

Zsigmond alapjában véve a kiválóbb fejedelmek közé tartozott. Jellemében nagy hibák mellett nagy erények egyesültek s különösen uralkodása első felében koronája is a legnagyobb veszélyben forgott jellemének zsarnoki volta és féktelen természete miatt. De multak az

évek, a zsarnokoskodó, csélcsep királyból mindinkább a viszonyokkal számítani tudó okos diplomata vált. Ingerlékenységét véglegesen sohasem tudta legyőzni, de képes volt mérsékelni.

Az ő uralkodása alatt Magyarország tekintélyes szerepet vitt az európai népek sorában. Növelte az ország tekintélyét az, hogy olyan királya van, kinek befolyása és súlya mindenütt számított és olyan jelentékeny tényező volt az európai politikában, hogy a konstanzi zsinaton ő elnökölt és a pápák viaskodásából származó egyházi szakadást úgyszólván ő oldotta meg. Igaz ugyan, hogy a főrendű osztályokkal sok kellemetlensége volt, de ezek ellen a polgári osztályban és azon híveiben iparkodott támaszt keresni, kiket hűségükért gazdag adományokkal jutalmazott.

Zsigmondnak a művelődés terén is vannak érdemei. A tudományokat, művészeteket kiválóan kedvelte és azok művelőit udvarában mindig szívesen látta. Az ő mondása volt:

„Lovagot ezret is kinevezhetek egy napon, de tudóst egész életem alatt egyet sem teremthetek.“

A hagyomány azt tartja, hogy ő állította fel a budai egyetemet is, melynek tanárai a konstanzi zsinat tanácskozásain is részt vettek. Építkezései által is felejthetlenné tette nevét a történelemben. Bonfini azt írja róla, hogy Zsigmond fejedelmi nagyságát épületei is mutatják, még pedig elsősorban azok, melyeket Budán emelt. A budai várban, a mai Szentgyörgy téren kápolnát emeltetett Szent Zsigmond tiszteletére. Azonkívül a várban olyan palotát építtetett, mely a régi Róma fényére emlékeztette a nézőket.

Bonfini tud Zsigmondnak egy nevezetes tervéről, mely azonban halála miatt szintén abbamaradt és csak háromszáz esztendő múlva valósult meg. Ez a Buda és Pest között létesítendő függő híd terve volt. Már meg is kezdték a munkálatokat, mikor Zsigmond korai halála miatt az egész vállalkozás abbamaradt. „A Duna másik partján — írja Bonfini — nagy kőhalmazt rakatott, olyan magasra, mint a szemben lévő várhegy, hogy így a Duna fölött a két várost állandó hiddal kösse össze. Hanem az irigy halál félbeszakította a merész mű tervét, pedig ha végrehajthatta volna, kétségen kívül még Traján hidját is fölülmulta volna, melyet az hajdan Felső-Misiában rakatott.“

Az utókor ítélete Zsigmond felől emberi gyarlóságai ellenére egészben ben véve elismerő reá nézve. Hosszú, félszázados uralkodása alatt az ország tekintélye és fejlesztése érdekében számos üdvös reformot alkotott s kifelé is olyan tekintélyt tudott a magyar államnak szerezni, minőt a korábbi uralkodók közül kevesen tudtak elérni.

Albert király.

(1437—1439.)

Zsigmond holttestét kísérete Znaimból előbb Pozsonyba, majd Nagyváradra szállította. A rendek Pozsonyban egyhangúlag úgy döntöttek, hogy az elhunyt király végakarátát tiszteletben tartják s Albert osztrák herceget és Erzsébetet választják meg Magyarország királyává. Az országgyűlés Székesfehérvárott ilyen értelemben határozott s Albertet és Erzsébetet nemsokára megkoronázták. Tapasztalva azonban, hogy mennyi sok kár háramlik az országra, ha uralkodója, miként Zsigmond tette, éveken át távol van, ennél fogva kikötötték, hogy Albert állandóan Budán fog tartózkodni és az országot, hacsak parancsoló szükségek reá nem kényszerítik, elhagyni nem fogja.

A koronázás után a még egészen le nem vert erdélyi jobbagylázadás, a török fészkelődése és a német birodalmi választások vették igénybe Albertet. A német királyságra a német rendek nagy része által jelölve lévén, mindenekelőtt szükségesnek tartotta a magyar rendek beleegyezését kikérni, hogy mentse fel azon ígérete alól, hogy állandóan Budán köteles tartózkodni. A rendek készséggel teljesítették kérését s ezáltal nem volt a magyarok részéről akadálya a német korona elnyerésének. De ott voltak Csehországban a husziták, akik nem akarták őt elismerni s helyébe Kázmért választották királyukká.

Albert kénytelen volt erőhatalommal biztosítani magának jogait. Sereggel ment Csehországba és cseh királlyá koronáztatta magát, de mivel Kázmér ezután sem akart lemondani trónigényeiről, fegyverre került a dolog és az összeütközés alatt Kázmér seregei mindenütt vereséget szenvedtek. Alig mult el ez a dolog, jött a nagyobb baj, a törökök betörése, kik Erdélyben nagy pusztításokat okoztak és hetvenezer foglyot hajtottak ki az országból. A török győzelmét az ellenállásnak az a lanyhasága okozta, melyet az erdélyi nemesség tanusított, miért is Losonczy vajda több nemesnek a jószágát lefoglalta, hogy jövőre szigorú példát mutasson az engedetleneknek. Erzsébet királynő azonban kegyelemből visszaadatta birtokaikat, miután a hasonló eljárástól való tartózkodásra figyelmeztette őket.

A török sereg beütését azonban várni lehetett ezutánra is, minél fogva Albert úgy intézkedett, hogy az alvidéki magyar sereg vezérlete Hunyadi János kezében összpontosíttassék, akit nemrég szörényi bánná nevezett ki. Eközben Borbálával is kellemetlenségei támadtak, aki háta

mögött Cillei Ulrikkal szövetségelt ellene és a lengyel Ulászlót is egyre ösztökélte az Albert elleni háború folytatására. Hozzájárult ezen kellemtelenségek növeléséhez lábtörése, amit koronáztatása után nem sokkal

Albert magyar király és német császár.

Zsigmond leányának, Erzsébetnek a férje volt s ezen a révén jutott a magyar trónra. Komoly, jóindulatú uralkodó volt, de alig két évig uralkodott. A török ellen indított háborújában a seregében pusztító vérhas áldozatul esett.

veszély esetére szorította s az ország védelmét a király és az országnagyk bandériumaira hárította.

Az országgyűlés végeztével a király az Alvidékre indult, mert érte-

Boroszlóban szerzett s ami azóta állandóan gyötörte.

Mikor Albert hosszas távolléte után visszaérkezett az országba, 1439-ben Budára országgyűlést hirdetett, melyen a trónörökösödés kérdését kívánta rendeztetni. Az országgyűlés elfogadta Albert előterjesztését s kimondotta, hogy abban az esetben, ha ő előbb találna meghalni, utódául Erzsébet királynőt és születendő gyermekeit fogja elismerni. Ezen engedmény ellenében viszont a rendek is előterjesztették a maguk kívánságait kiváltságaik megerősítésére és az ország kormányzásának módjára nézve, melyet Albert szintén elfogadott. A nemesség önző és szűk látókörű felfogását jellemezte az a határozat, amely a nemesség hadviselési kötelezettségét a régi kiváltságoknak megfelelően az ország határain belül és csupán nagy

sítést kapott, hogy a török nagy haddal indult meg és Szendrő várát ostrom alá vette. A király a nemességet fegyverre szólította, de a táborba-szállás olyan lassan ment, hogy Albert nem tartotta tanácsosnak a meg-lévő csekélyszámú magyar hadat a török ellen vezetni. Később ez a had is olyan gyáva magatartást tanúsított, hogy semmi hasznát sem lehetett venni, rendszeres támadásról pedig annál kevésbé lehetett szó, mert a sereg nagy része megszökött a táborból. A hadjárat tehát sikertelenül végződött s nem is lehetett gondolni arra, hogy ebben az évben tovább folytattassék. Albert az országnagyokkal gyűlést tartott, melyen elhatározták, hogy a háborút a jövő évben meg fogják újítani a török ellen s e célból nagyobb zsoldos sereget fognak összeállítani. Ezt a had-járatot azonban Albert már nem érte meg, mert 1439 október 27-én elhunyt. Albert jellemes, komoly és jóindulatú uralkodó volt, éppen csak a tehetség és a neveléstől független jellemerő hiányzott benne, melyeknek birtokában nagyot alkothatott volna.

Erzsébet és I. Ulászló.

Albert halála után a főurak és főpapok egy része hazafiságból, hogy az országot a fenyegető válságokból kiszabadítsák, arra gondoltak, hogy a gyöngé női kormány helyett férfikirályt ültetnek a királyi székbe. A másik rész azonban haszonlesésből és hatalomvágyból az elhunyt király özvegye, Erzsébet érdekében kardoskodtak, kinek a kormánya az ő számukra a hatalom további birtoklását jelentette volna.

Erzsébet trónigényeit a nemzet többször elismerte, úgyhogy kétség nem is lehetett az iránt, vajjon megilleti-e őt a királyi korona. De a török készülődései és az országos zavarok parancsolólag arra utaltak, hogy a kormány erős fétfikezekbe kerüljön, hogy olyan királya legyen az országnak, aki egyrészt a féktelenkedő főurakat meg tudja zabolázni, másrészt arra is képes, hogy a törökkel szembeszálljon.

Ennélfogva a kiválóbb hazafiak közül még az olyanok is, mint Hunyadi János, aki egyébiránt a legnagyobb tisztelettel és hálával viseltetett Erzsébet királynő iránt, az ország érdekében valónak azt találta, hogy a viszonyok válságos fordulata miatt férfiuralkodó álljon a kormány élén. Ezen ügyek rendezése céljából 1440 elején Budán össze-ült az országgyűlés. Itt a többség kimondotta, hogy az ország védelmének biztosítása érdekében szükségesnek tartja Ulászló lengyel király meghívását.

A rendek az uralkodásból Erzsébetet azonban nem akarták ki-zárni, azért azt a feltételt szabták Ulászló elé, hogy az özvegy királynőt vegye nőül. Persze ez a kívánság furcsa dolog volt, mert Ulászló még csak tizenöt éves volt, Erzsébet pedig harmincegy. A többség követelésére azonban a királyné bizalmas emberei is kénytelenek voltak Erzsébetnek azt a tanácsot adni, hogy egyezzek bele a házasságba. Erzsébetnek szíve, esze, legjobb érzései tiltakoztak ezen házasság ellen, de végül beleegyezett. De kikötötte, mivel a házassági tárgyalások folyamán már várandós állapotban volt, hogy arra az esetre, ha fiúgyermek születnék, a korona fiára szálljon.

Az országgyűlés küldöttsége Erzsébet beleegyező nyilatkozata után megindult Lengyelországba, hogy Ulászlóval a nemzet óhaját közölje s őt egyben Magyarország trónjára meghívja. Mialatt a küldöttség Krakóban járt, Cillei Ulrik, a királyné egyik legbizalmasabb tanácsadója, egyébként ravasz, kapzsi és gonoszindulatú ember, rávette Erzsébetet, hogy szegüljön ellen a nemzet kívánságának. Erzsébet annál szívesebben hajlott a tanácsra, mert semmi kedve sem volt az Ulászlóval való házassághoz, evégből nagy titokban egyik udvarhölgye által a királyi koronát Visegrádról elhozatta és Pozsony felé indult, hogy a német Frigyesnél keressen menedéket. Az utazás már egészen elő volt készítve, mikor a királynő egy egészséges fiúgyermeknek adott életet, ki a keresztségben László nevet kapott.

Természetesen a királynő most még kevésbbé akart hallani a házasságról, mint azelőtt. Adott szavát egyszerűen visszavonta s Ulászlóhoz küldött követei után gyorsan futárokat menesztett, tudatta fia születését s egyben felszólította őket minden további tárgyalás abbahagyására. Csakhogy ez az intézkedés már későn történt, mert Ulászló ekkor már fogadta az országgyűlés küldöttségét s kijelentette, hogy hajlandó az elébe tárt feltételeket elfogadni, még azt is, ami az Erzsébettel való házasságára vonatkozott. Kijelentette még azt is, hogy a gyászév letelte előtt Erzsébetet, habár a koronázás előtt megesküszik vele, nem fogja házasesetre kényszeríteni. És amennyiben ebből a házasságból fiúgyermek nem születik, az újszülött László lesz utóda a trónon.

Igy állottak az ügyek, mikor Erzsébet királynő arra törekedett, hogy Ulászlóval való házasságát, továbbá Ulászló megkoronázását meg-
hiúsítsa. Most már nem lehetett félúton megállani s Erzsébet nem is állott meg. Mihelyt értesült róla, hogy Ulászló Magyarországra érkezett, a kíséretében levő főurakkal ő is nyomban Székesfehérvárra ment és

László fiát ünnepélyesen megkoronáztatta. A koronázás 1440 május hó 12-én megtörtént s mindjárt utána Erzsébet Győrbe ment, majd Pozsonyba, miközben Giskra János cseh vezért a maga védelmére az országra hívta és az ő pártján levő főurakat is fegyverbe szólította.

A békeség most már legfeljebb úgy térhetett volna vissza, ha Ulászló eláll jogaitól, az őt támogató többség pedig lemond megválasztásáról. De ez nem történt meg. Az Ulászló-pártiak nagy ünnepélyességgel fogadták a lengyel királyt s mikor rájöttek, hogy Erzsébet a Visegrádon őrzött királyi koronát magához vette, a székesfehérvári Szent István sírját ékesítő koronát nyilvánították törvényesnek és azzal Ulászlót királlyá koronázták.

I. Ulászló. — Háború a törökkel.

(1440—1444.)

Ezen villongások közepette történt, hogy Murad szultán megtámadta Nándorfejérvárt. Szerencsére a támadás nem sikerült, úgyhogy a szultán nagy veszteséggel és nagy haraggal kénytelen volt visszavonulni, de ígérte, hogy nemsokára ismét megkezdí az ostromot, ha Ulászló a várat szépszerével át nem adja. Ezalatt Erzsébet és Ulászló párthívei között kitört a harc.

Giskra a cseh hadakkal a felvidéken fészkelte meg magát s apró favarakban húzódott meg. Ezekből csaptak ki a környékbeli népességre, különösen Ulászló párthíveire. A cseh rablólovagok rettentő garázdálkodást vittek véghez s messze területeken elnéptelénítették a falvakat kegyetlen rablásaik és dúlásaik által. Az ellenük küldött Perényi Miklós nem volt képes megfékezni őket, mire Ulászló ellen a nemrég fogságból kiszabadult Garai László, majd Széchi Dénes esztergomi érsek is felázadt és az első Horvátországban és Tótországban, továbbá a dunántúli részeken, a második pedig Esztergom környékén szervezte ellene a lázadást. Garai vállalata azonban nem sikerült, mert Hunyadi János Szekszárdnál úgy megverte, hogy csapatainak nagy része odaveszett s maga is csak gyors futással tudta életét megmenteni.

Ulászló elismerésből erdélyi vajdává nevezte ki Hunyadi Jánost és társát, Ujlaki Miklóst, akinek a szekszárdi győzelemben szintén jelentékeny szerepe volt. Majd ő maga személyesen vezette Buda és Esztergom ellen hadait s miután a pártos esztergomi érseket, Széchi Dénest meghódoltatta, Dunántúlra ment a Cilleiek megfékezésére. Ez a had-

járat, valamint a Cilleiek ellen folytatott harcok már kevésbé sikerültek, döntő győzelmet azonban egyik fél sem aratott, úgyhogy végül mindketten legjobbnak látták az egyezkedést.

A Cilleieket erre az a körülmény is készítette, hogy Erzsébet királynő az ő befolyásuk alól egy idő óta megszabadult, Frigyes német-

I. Ulászló lengyel és magyar király.

Nagy Lajos leányának, Hedvignek a fia volt. Az ő uralkodása alatt aratta Hunyadi János nagy diadalait a törökön. A tízéves békeszerződés megszegésével megindított hadjárata azonban a szerencsétlen várnai csatában végződött. Ebben az ütközetben Ulászló elesett. Turóczy krónikájának rajza.

római királyhoz pártolt s azon volt, hogy magát vele elvétesse. A Cilleiek jobbnak látták tehát a hódolást s csakhamar letették a hűségi esküt Ulászló kezébe. Nem telt el sok idő, mikor Erzsébet is késznek mutatkozott az Ulászlóval való békére. Miután Frigyesbe vetett reményei nem váltak be, Ulászlóval és a házasság gondolatával kezdett mindinkább megbarátkozni, amit az ifjú király nagy örömmel fogadott. A békealkudozások meg is kezdődtek, de nem vezettek eredményre. Erzsébet, kinek ügyei újabban Csehországban ismét kedvezőre fordultak,

teljesíthetetlen követelésekkel állott elő, minek folytán a Pozsonyban összejött békekövetek eredmény nélkül oszoltak szét.

Hunyadi János.

A nagy törökverő hadvezér Zsigmond uralkodása alatt tűnt fel először. Ulászló elismerésül a törökök fölött aratott győzelmeiért erdélyi vajdává nevezte ki. V. László kiskorúsága idején az ország kormányzójává választották. A belső viszályok, a főurak ellene irányuló intrikái sem tántorították el soha a török háborúk folytatásától. Nándorfehérvár fölmentésekor halt meg pestisben. Fia, Mátyás Magyarország királya lett.

Az ország az eredménytelen egyezkedések után 1441-ben is ott állott, ahol egy évvel azelőtt. A pártháború kikerülhetetlen volt s csakhamar meg is kezdődött. Giskra Késmárkot, majd Kassát támadta

és mind a kettőt bevette. Ezután Pozsony ostromára került a sor, de Erzsébet fegyveresei itt nem tudtak semmit elérni. Kisebb, inkább portyázó jellegű és rablóharcok folytak azonban ezután is.

Az országos zavarok Murad szultánt arra indították, hogy maga is szerencsét próbáljon. Vezérét, Mesid bégét nyolvcanezernyi sereggel 1442 március havában Erdély kifosztására küldte. Hunyadi János kisebb haddal próbálta a török előnyomulását feltartóztatni, de a török tábor olyan nagy volt, hogy a magyar sereg semmit sem tehetett ellene. A szentimrei ütközetnek nem is volt más eredménye, mint hogy Lépes György erdélyi püspök, aki meggondolatlanul belement az aránytalan küzdelembe, életét és serege javát ott vesztette.

Mesid bég most zsákmányra bocsátotta szét csapatait s készüléteket tett Szeben megszállására is. Hunyadi János el volt tökéelve arra, hogy a török előbbi támadását nem fogja bosszulatlanul hagyni. A rendelkezésére álló időt gyorsan felhasználta, mindenütt csapatokat gyűjtött s egyesülve Ujlaki Miklós erdélyi vajdával, Szeben alá sietett és itt fényes győzelmet aratott a törökön.

Ebben az ütközetben történt, hogy Kemény Simon ruhát cserélt Hunyadival s magára vonta a török támadás élet, mialatt az igazi Hunyadi oldalba fogta a török sereget. Kemény Simon elesett. Húszezer török maradt halva a csatatéren, a menekülő sereget azonban Hunyadi egészen a Havasalföldig üldözte s ide érve, a román vajdákat is meghódoltatta. Még ez évben Murad szultán újból nyolcvanezer törökkel indult az ország ellen, de Hunyadi a Vaskapu előtt feltartóztatta és a sereget másodszer is megverte.

A török háborúk végeztével Erzsébet és Ulászló között is lassanként megszűnt az a merev és rideg viszony, melyet a hatalom iránt való verseny támasztott közöttük. A királyné mindjobban kezdte beletalálni magát abba a gondolatba, hogy férjhez megy. Személyesen is találkozott Győrben s Ulászló olyan kedvező benyomást tett reá, hogy kész volt vele házasságra lépni. A sors könyvében azonban más volt megírva. Erzsébet királynő ugyanis néhány nap mulva meghalt.

Erzsébet halálával tartani kellett ismét a pártoskodások kitörésétől, mert László királyfi és a zálogba tett királyi korona Frigyes német-római király birtokában volt, aki azon mesterkedett, hogy az országot a maga hatalmába kerítse. A pápai követ, Julián bíboros viszont fellelkesülve Hunyadinak a törökökön aratott diadalán, a pápai szék óhajára azt szerette volna, hogy Ulászló kereszteshadat vezessen a török ellen. Ámde közben Giskra cseh hadaitól és Frigyes fondorlatai-

Hunyadi János a szebeni csatában.

Ebben az ütközetben a török élve vagy halva kézzre akarta keríteni Hunyadi. Kemény Simon ruhát cserélt a vezérrel s mialatt hőses küzdelem után elesett, Hunyadi megsemmisítő támadással döntötte el a csata sorsát.

tól is kellett tartani, úgyhogy a rendek 1443-ban szükségesnek tartották az országgyűlés összehívását Budára.

Magyar nemes viselete Ulászló korában.

Az országgyűlés mindenekelőtt azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy Frigyes királlyal és Giskrával szemben, kik az ország nyugalmát

veszélyeztették, mi legyen a teendő. Julián bíboros azonban szerencsésen megoldotta ezt a vitát egyelőre úgy, hogy Frigyeszt rávette kétévi fegyverszünet kötésére. Giskra egy évre szintén fegyverszünetre lépett. Ezután már csak a török háború kérdése volt hátra. Julián bíboros izgatására ezt is elhatározták s a keresztes, részben, lengyel és más segélyhadak kíséretében Hunyadi János megkezdte a Balkánra való vonulást. Ez volt az a „hosszú hadjárat”, mely Hunyadi János homloka köré a legszebb hadibabérokat fonta. Őt nagy csatát nyert meg Hunyadi egymásután, míg végre Murad szultán seregét a Filippopoli előtt húzódó szorosokból kicsalván, 1443-ban, Ulászló király hadai által is támogatva, hatalmas győzelmet aratott a törökön. Hunyadi János ekkor állott dicsősége tetőpontján.

A hadjárat sikerei nagy lelkesedéssel töltötték el a csapatokat, de a hosszú hadakozás fárasztólag is hatott reájuk. Ulászló és Hunyadi elhatározták tehát, hogy a hadak pihentetése céljából abbahagyják a háborút, hogy kedvezőbb alkalommal folytathassák. Valóságos diadalmenet között történt Ulászló és Hunyadi visszatérése. Különösen Budán, az ország szívében csapott fel magasra a lelkesedés lángja, ahová hatalmas zsákmánnyal, több ezer fogollyal, a törököktől elvett zászlók százaival vonult be a győzelmes sereg.

A magyar seregek diadalai, Ulászló bátor magatartása és Hunyadi mesébe illő hőstettei egész Európát bejárták s csakhamar egymásután siettek a külföldi államok szerencsekívánataikat és üdvözlésüket tolmácsolni. A görög császár, a pápa, Velence, Genova, Brankovics György szerb fejedelem, a burgundi fejedelem és mások azon voltak most, hogy a királyt a háború folytatására bírják. Segítséget is ígértek arra az esetre, ha a háborút megindítja. A lengyelek ellenezték ugyan a hadjáratot, de az ő ellenkezésüket kellőleg ellensúlyozta Julián bíboros szava, aki most látta a legkedvezőbbnek az alkalmat a török visszaszorítására.

A hadjárat elhatározása előtt Ulászlóra azonban az a feladat hárult, hogy a belügyeket rendezze. Tehát 1444-ben országgyűlést tartott főképpen abból a célból, hogy László hívei és a Giskra-párti főurak, továbbá a városok és saját hívei között levő ellentéteket elsimítsa. Giskra azonban olyan ellenséges viselkedést tanúsított, hogy a török háború megindítását éppen az ő megbízhatatlan magatartása miatt a rendek egyelőre nem tartották ajánlatosnak. Az országgyűlés egyébiránt szigorúan lépett fel a pártoskodók ellen. A törvény kimondotta, hogy **mindazokat, akik a megjelölt határidő alatt Ulászló hűségére**

nem térnek, lázadóknak fogják tekinteni és birtokaik elvesztésével bűnhődnek.

Julián bíboros nem szűnt meg azonban tovább sem a háborúra való izgatással, úgyhogy a hadak már gyülekezni kezdtek, mikor meg-

II. Murad szultán.

Hunyadival szemben sok csatát vesztett, de a várnai és a rigómezei ütközetekben diadalt aratott Hunyadi János hadai fölött.

érkezett Szegedre II. Murad szultán követsége a béke megkötése miatt. A király Hunyadival egyetértőleg teljesíthetőnek tartotta a követség kérelmét és a békét tíz évre megkötötték. Csakhogy a békekötés nem volt állandó, sőt megbízható sem. Ezúttal nem a török, hanem a magyar király követte el a hitszegést, kit a külföldi fejedelmek és Julián bíboros állandóan ösztökéltek, hogy ne szalassza el a kedvező alkalmat, mert a

török a kisázsiai lázadás leverésével van elfoglalva s az ellene való támadás biztos győzelmet ígér.

Ulászló országtanácsot tartott, melyen Hunyadi is részt vett és

Janicsár Hunyadi János korában.

A janicsárok voltak a legvitézebb török katonák. Elrabolt keresztény gyermekekből nevelték őket szigorú fegyelemmel és mohamedán vallásos szellemben. Eleinte a szultán testőrei voltak, később ők alkották a hadsereg magvát.

a tanács egyhangúlag kimondotta, hogy a békét érvénytelennek tartja és a háborút haladéktalanul megindítja. Bizva a sikerben és abban az értesítésben, hogy a török Európától el van zárva, Ulászló 1444 őszén mintegy húszezer főre menő sereggel Orsovára indult, itt pedig a Dunán átkelve tovább folytatta útját. A megígért segélyhadak azonban lassan gyűltek.

A török mihelyt értesült a magyar király békeszegéséről, hirtelen visszatért egész haderejével Európába. Körülbelül százezer főből álló hadseregét Murat szultán Várna alá vezette. Itt történt meg november 10-én az ütközet, mely minden tekintetben a legvéresebbnek ígérkezett.

A szultán, hogy a magyar király árulásáért katonáit bosszúra ingerelje, a szegedi békekötés okmányát magas póznára köttette s ezzel egyúttal azt is jelezte, hogy ő sem ad semmit többé az olyan ígéretekre, és esküvel erősített szerződésekre, melyet csak így szoktak megtartani. A törökök vad erővel és rendkívüli elszántsággal támadtak, de a magyar sereg is vitézül tartotta magát, bárha eleinte a jobbszárnyon, majd a balszárnyon a zavar jelei mutatkoztak. De ez csak addig tartott, amíg Hunyadi megjelent dandáraival a fenyegetett szárnyakon és a rendet helyreállította.

A középhadnál Ulászló király tartózkodott, kinek Hunyadi lelkére kötötte, hogy semmiesetre se kockáztassa meg a támadást, amíg ő vissza nem tér a balszárnyról s akkor majd egyesült erővel fogják magukat az ellenségre vetni. Hunyadinak ezt a komoly tanácsát a király kegyencei és Hunyadi ellenségei úgy magyarázták, hogy Ulászlót csak azért akarja Hunyadi a támadástól mindenáron visszatartani, hogy annál nagyobb és több legyen az ő dicsősége, ha majd a középhadat is ő fogja diadalra vezetni.

A tapasztalatlan és a harcvágytól égő fiatal királynak ez a bujtozás éppen elég volt arra, hogy Hunyadi tanácsát elvesse. Vakmerően előretört a maga kis csapatával, úgyhogy mikor Hunyadi a balszárnyról visszatért, a királyt már nem találta helyén. Gyorsan utána sietett hadával, hogy az életveszélyben forgó királyt veszedelmes helyzetéből kimentse, de a harci mámor Ulászlót ekkor már annyira elragadta, hogy a janicsárok sűrű sorai közé vágatott, hol dulakodás közben egy janicsár megölte.

A király eleste után a magyar had rendje is felbomlott. Pedig még az utolsó pillanatban is úgy állott a helyzet, hogy a törökök nem voltak biztosak a maguk győzelmében. Mikor a magyar sereg megfutamodott, Murad szultán nem engedte meg az üldözést, mert attól tartott, hogy a magyarok hadicselt alkalmaztak ellene és a futással törbe akarják őt csalni.

A sereg megfutása után Hunyadi is menekült. Utját Havasalföldnek vette, ahol azonban Drakula román vajda elfogatta és csak akkor bocsátotta szabadon, mikor a nádor erélyesen ráüzent, hogy azonnal

megtámadja, ha szabadon nem engedi foglyát. A törökök vesztesége is rendkívül nagy volt a várnai csatában, bárha a győzelem őket illette.

A várnai ütközet után a törökök vad kegyetlenséggel üldözik a megvert magyar sereget.

Ők különben az Isten büntetésének tartották a magyarok vereségét és főképpen Ulászló halálát. Hirdették is hangosan, hogy az esküszegés miatt érte utól a hevesvérű és meggondolatlan ifjú királyt a sors büntetése.

V. László.

(1444—1457.)

Hatalmas izgalmat keltett az országban a várnai szerencsétlenség és Ulászló halála. Általában a legritkább esetek közé tartozott, hogy a királyok a csatában életüket veszítsék s a magyar királyság fennállása óta nem is volt példa rá, hogy a fejedelem ütközetben lelje halálát.

Ulászló halálának hírére az országban nagy zavar keletkezett és László pártja sietett megragadni az alkalmat, hogy a kiskorú trónörökös tegye királlyá. Az ellenpárt azzal akarta ezt a szándékot megakadályozni, hogy nem adott hitelt Ulászló halálának s azt hirdette, hogy a király él és nemsokára vissza fog térni. A zavaros helyzet tisztázására a rendek a pesti országgyűlésre siettek, mely a válság megoldása érdekében hivatott össze. Hosszú tanácskozás után végre abban állapodtak meg, hogy bevárják Ulászló előkerülését, ha azonban 1445 Szentháromság ünnepéig vissza nem tér, Lászlót választják királyukká. Az országot a koronázásig ideiglenesen választott kormány fogja igazgatni.

Nem sok idő múlva a Lengyelországba küldött követek azzal a hírrel tértek vissza, hogy Ulászló valóban meghalt. A rendek Székesfehérvárott újra gyűlést tartottak, majd Rákosmezőn közakarattal elhatározták, hogy Lászlót választják királyukká. De mivel László még kiskorú volt, kormányzó választásáról is kellett gondoskodni. Erre a díszes méltóságra Hunyadit emelték azzal a hozzáadással, hogy távolléte idején Ujlaki Miklós fogja őt helyettesíteni. Végül az országos állásokat töltötték be Hédervári Lőrinc (nádor), Ujlaki Miklós (erdélyi vajda), Palóczy László (országbíró), Garai László (horvát bán), Ország Mihály (kincstartó) és Székely Tamás (vránai perjel) megválasztásával.

László trónraültetésének azonban nagy akadályai voltak. Őt ugyanis a magyar koronával együtt Frigyes udvarában őriztette s az országgyűlés küldöttségének többszöri sürgetésére sem volt hajlandó Lászlót kiadni. Arra hivatkozott, hogy Lászlót Erzsébet királynő rábízta s ezen ürügy alatt mindenáron meg akarta hiúsítani a magyarok szándékait. Hunyadi kénytelen volt hadat vezetni ellene. Egyelőre azonban csak újabb alkudozásokra vezetett a hadjárat, mert Hunyadinak közben minden figyelmét a török mozgolódásra kellett fordítania.

Murad szultán ugyanis éppen ekkor, 1448-ban háborút folytatott Kasztriota György, más néven Szkanderbég albán fejedelemmel. Hunyadi a töröknek ezt az elfoglaltságát alkalmasnak ítélte a háború kezdésére,

megtett tehát minden előkészületet arra, hogy a törökkel összemérje fegyvereit. A gonosz lelkületű és állandóan pártoskodó Cillei Ulrik elárulta ugyan terveit a szultánnak s Brankovics György szerb fejedelem is hasonlóképpen cselekedett, de mindez nem akadályozta meg Hunyadiat abban, hogy elhatározását végrehajtsa. Hadait egyenesen Szerbiába vezette, miközben követivel Szkanderbégnek megüzente, hogy gondja legyen a török sereg foglalkoztatására, mert ő maga elől fogja a törököket megtámadni. Rigómezőn ütötte fel táborát és október 18-án a százötvenezerre menő török hadsereggel szemben meg kezdte a támadást. A világtörténelemnek nem sok olyan ütközete volt, mint az a csata, melyet a magyar és a török sereg Rigómezőn vívott egymással. A törökök aránytalanul nagyobb számban voltak, de a magyar seregnél pótolta a lelkesedés és az erkölcsi erő a számbeli hátrányt. Mindjárt az első napon rendkívüli szilajsággal támadt a két sereg egymásra.

Hunyadi János kormányzó korában.
A Szépművészeti Múzeumban őrzött metszet.

Másnap kora reggel még az előbbi napnál is véresebb küzdelem kezdődött. A csata legválságosabb pillanatában Vlád román vajda, aki a magyarok pártján harcolt, seregével átszökött az ellenséghez, úgyhogy a legizgalmasabb pillanatokban ez a súlyos veszteség nem maradhatott többé a magyar seregre hatás nélkül. Az árulás láttára a sereg nagyobb része elveszítette önbizalmát és megszaladt. Olyan zürzavar keletkezett

a táborban, hogy Hunyadinak sem volt reménye többé a győzelemre.

A magyar sereg kilencezer embert és a vele szövetségben lévő románok hatezret, az idegen zsoldosok pedig kétezret veszítettek, míg a török veszteségek számát harmincnégyezer emberre tették.

Hunyadi menekülés közben egy török csapatra bukkant, mely őt elfogta. Zsákmányolásuk folytatása végett jobbnak látták azonban becsapni a szomszédos szerb falvakra s ezalatt az általuk nem ismert Hunyadit két társuk őrizetére bízták. Ezek a

Kasztriola György, más néven Szkanderbég, az albánok hőse.

Eleinte a török oldalán harcolt, de aztán Albániába szökött s a török ellen harcoló honfitársai élére állott. Hunyadi Jánosnak vitéz szövetségese volt a török ellen a hős fejedelem.

Hunyadi nyakában levő aranyláncon csakhamar hajba kaptak, ami lehetővé tette a fogoly vezérnek, hogy kellemetlen helyzetéből kivágja magát. A verekedő török katonák egyikének kardját kirántotta s azzal a közelében álló vitézt levágta, a másik ezalatt persze elmenekült.

Most szabad lett, de csak rövid időre, mert amint betért egy szerb paraszt házába, hogy égető szomjúságát lecsillapítsa, a paraszt Brankovics György korábbi rendeletéhez képest, mely a szerb területen bolyongó harcosok elfogatásáról szólt, Hunyadit egyenesen Brankovics elé vezette. Két hónapig tartózkodott Hunyadi a fogságban s két hónap

Hunyadi János a vereséggel végződő rigómezei ütközet után a törökök fogságába került. Őrei összevesztek arany nyakláncán s ez alkalmat adott neki a megmenekülésre. Kirántotta az egyik ór kardját s ezt levágta, a másikat megszalasztotta.

mulva is csak a rendek erőyes fenyegetésére bocsátotta őt szabadon a szerb fejedelem. De előbb eskü alatt kötelezte őt, hogy a kisebbik fiával, Mátyással elvéteti leányát, Cillei Ulrikkal megbékül és ígérete biztosítására nagyobbik fiát, Lászlót kezesül adja.

Az 1450-ben tartott szegedi országgyűlés azonban Hunyadit feloldotta az esküje alól s felhatalmazta őt, hogy Brankovics ellen hadjáratot indítson. Ettől a szerb fejedelem úgy megijedt, hogy a kezesül nála hagyott Lászlót kiadta, az esküvel erősített szerződés teljesítését nem követelte, csupán magyarországi birtokainak visszaadásáért folyadott, minek egy részét aztán meg is kapta.

Hunyadi ezután a pártos Giskra megfélekezése sietett. A Giskrával való ütközet sikertelenül járt, mert a magyar főurak, kik rendkívül féltékenyen látták Hunyadi hatalmának növekedését, elpártoltak tőle, úgyhogy végül is a hadjárat kiegyezéssel végződött.

Ami Hunyadinak Frigyesel való viszonyát illeti, megegyezett vele abban, hogy László tizennyolc éves koráig Bécsben, Frigyes udvarában marad és ezen idő alatt Frigyes is megtartja magyarországi várait. Frigyes viszont kötelezte magát arra, hogy Hunyadi kormányzói hatalmát elismeri. Ellenségei azonban követelték László kiadását, mert azzal vádolták Hunyadit, hogy csak azért eszelte ki a szerződést, hogy minél hosszabb ideig maradhasson a kormányzói hivatalban. Oly nagy volt ekkor Hunyadi ellenségeinek a száma, közéjük tartozott a gonoszlelkű Cillei Ulrik is, hogy semmit sem tehetett ellenük. Hunyadit ellenségei mindenféle rágalmakkal illették. Frigyes is terjesztette ellene a vádakokat s azzal gyanúsította, hogy az ország kormányára vágyik és Ulászló király halálának is ő volt az okozója.

Cillei Ulrik és érdektársai nem akarták Lászlót Frigyes udvarában hagyni, sem azt, hogy Hunyadi kormányzó maradjon. Szövetkeztek tehát a cseh, morva és osztrák rendekkel és Bécsűjhelyen Frigyeset közösen ostrom alá fogták. A túlerővel szemben Frigyes kénytelen volt meghódolni és Lászlót kiadni.

Csakhogy László kiadásával sem szűnt meg a válság, sőt mivel a király Cillei Ulrik kezeibe jutott, biztosra lehetett venni, hogy a zavarok csak ezután fognak igazában következni. Így is történt. Cillei Ulriknak az volt a célja, hogy teljes befolyást szerezzen László felett s az ő nevében maga kormányozza az országot. Azzal kezdte tehát, hogy mindenkit eltávolított a gyöngé és tehetetlen király környezetéből, aki jó hatással lehetett volna reá és kizárólag a maga felügyelete alatt tartotta.

Gonoszabb és ördögibb módon, önző hatalmi célok érdekében

alig tettek még ifjú lelket úgy tönkre, mint Cillei V. Lászlót. Ahelyett, hogy akaraterejét, jellemét, igazságérzetét nevelte volna, folytonosan

V. László magyar és cseh király.

Albert királynak és Zsigmond leányának, Erzsébetnek a fia volt. Négy-éves korában választották királlyá. Nagybátyja, Cillei Ulrik nevelte, akit Hunyadi János halála után az ország kormányzójává tett. Cilleit a Hunyadiak pártívei meggyilkolták, mire a király esküjét megszegve lefejeztette Hunyadi Lászlót, Mátyást pedig foglyul vitte magával Prágába, midőn a nemzet felháborodása elől oda menekült. Prágában rövid idő múlva meghalt, valószínűleg megmérgezték.

mulatságokba hurcolta és a tizenkét éves királyt tervszerűen igyekezett testileg és lelkileg megrontani. Nőkkel vétette körül, akiknek társaságában az öntudatlan gyermek lelkileg és testileg teljesen tönkrement.

Ezzel a módszerrel Cillei Ulrik rövid idő alatt olyan tehetetlen bábót faragott Lászlóból, kivel azt tehetette, amit éppen akart. Intrikájának fullánkjai természetesen Hunyadi ellen irányultak, aki 1453 elején ünnepélyesen lemondott a kormányzóságról. László, Cillei tanácsára, kárpótolta őt Beszterce örökös grófságával, az ország főkapitányává való kinevezéssel és az országos jövedelmek kezelésével. Miután

II. Mohamed szultán.

Ő foglalta el Konstantinápolyt s az ő ostromló hadait verte el Hunyadi Nándorfehérvár alól. Mátyás király fegyverei is több csorbát ejtettek a harcias szultán dicsőségén.

Cillei egyelőre a kormányzóságból való letételét akarta Hunyadinak, szinleg úgy mutatta, mintha jóindulattal viseltetne iránta és fiát, Hunyadi Lászlót is kinevezettette Horvát és Dalmátország bánjává.

A kormányzást ezentúl teljes hatalommal Cillei végezte, mert László nem sokat törődött az ország dolgaival. Prágába, Bécsbe látogatott, folytatta kicsapongásait. Cillei titokban nem szűnt meg Hunyadi ellen intrikálni, úgyhogy a hős vezért annyira felingerelte, hogy az 1455-iki országgyűlésen le akarta tenni összes hivatalait, csakhogy

megszabaduljon az állandó rágalmaktól. Cillei megijedt Hunyadi radikális fellépésétől és rávette Lászlót, hogy ne fogadja el a lemondást. Hunyadi nagylelkűen megbocsátott ellenfeleinek s mivel a török betörésének híre gyors cselekvést parancsolt, ismét derekára övezte kardját és a saját költségén megkezdte a hadak gyűjtését.

A háborús készülődést megelőzőleg Cillei Ulrik és pártja ismét mindenféle nemtelen eszközt megragadtak Hunyadi tönkretételére. Hunyadi több ízben kikelt Cillei eljárása ellen, de a kicsinyességeken nemes lelkületével túltette magát s most, mikor a haza veszélyben volt, egyedül annak megmentésére fordította minden erejét.

Hunyadi meg volt győződve róla, hogy a török ellen való támadás alkalmas időpontja elkövetkezett, de szükség lett volna az európai fejedelmek és a pápa tevékeny támogatására.

A pápa Karvajal bíborost elküldötte az 1456-iki budai országgyűlésre és a bíboros lelkesítő beszédek között fejtegette, hogy multhatatlanul szükséges volna egy kereszteshadjárat szervezése. De mikor kivitelre került a sor, nem maradt a nagy

és nemes feladat végrehajtására más, mint két férfiú. Az egyik Hunyadi János, a vezér, a másik pedig egy egyszerű szerzetes, Kapisztrán János, aki rendkívül ékesszólásával és vallásos rajongásával olyan nagy hatással volt a tömegekre, hogy ezrével csatlakoztak a keresztjelvénye alá.

Ezzel a maga által gyűjtött zsoldos haddal és némi szövetséges

Kapisztrán János Nándorfehérvár ostrománál.

A hőselelkű ferencrendi szerzetes maga vezette a vitézeket rohamra s nagy része volt abban, hogy Hunyadi János visszaverte az ország legfontosabb végvárárt szorongató török hadat.

Az újlaki templom oltárképe.

segélysereggel indult el Hunyadi. Nándorfejérvár alá vonult, melyet a török ellen sógora, Szilágyi Mihály védett. Előbb vízi ütközetet vívott a törökkel s Hunyadi olyan fényes győzelmet aratott, hogy csapatait mindjárt átszállíthatta Nándorfejérvár megerősítésére. A szultán, mi-helyt értesült a magyar had átkeléséről, általános ostromot rendelt a vár ellen. Rendkívül heves, szilaj és elkeseredett küzdelem kezdődött. A százhatvanezer emberből álló török had egyre ontotta a maga friss csapatait a vár ellen s végre a keresztesek nem bírtak az egyre szaporodó ellenségnek ellenállni s kénytelenek voltak visszahúzódní. A harc azért, különösen a várba vezető hid körül szilajon folyt ezután is. Néhány török már a várfalra kapaszkodott s egyikük a várbástya legmagasabb fokán a török zászlót akarta kitűzni. Mellette termett azonban Dugonics Titusz s mivel másképp nem bírt vele, magával rántotta a törököt a bástya alatt tátongó mélységbe.

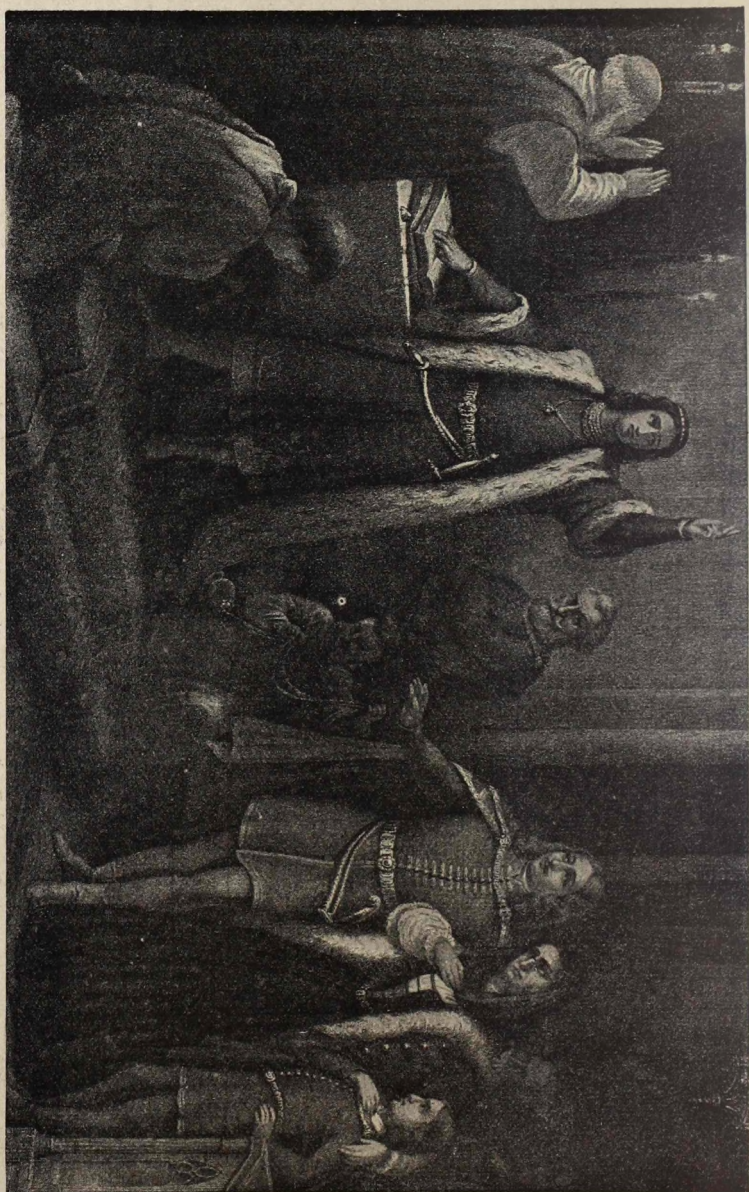
A magyar sereg a legvégső erőfeszítés árán végre kedvezőbb helyzetbe jutott. Ekkor Kapisztrán emberei a falakon összehordott rőzsetömeget felgyújtották és az ellenségre szórták, olyan zavar és fejtelenség támadt a törökök között, hogy az eddig védelemre utalt magyar csapatok támadásba mentek át s mindaddig üldözték a törököt, amíg az a vár elől is egészen eltakarodott. A nándorfejérvári ütközet egyike volt a törökökkel vívott legvéresebb csatáknak, ami kitűnik a törökök veszteségeiből is, kiknek halottjait és sebesültjeit harminc-negyvenezer emberre tették.

A nándorfejérvári fényes győzelemnek megvolt azonban a maga nagy gyásza is. A táborban kitört járványt Hunyadi is megkapta, aki a győzelem után nemsokára, 1456 augusztus 10-én Zimonyban meghalt. Holttestét kívánsága szerint a gyulafehérvári templomban helyezték nyugalomra.

Hunyadi halálának egy ember örült: Cillei Ulrik. Leghatalmasabb vetélytársa dőlt ki Hunyadiban s most azt hitte, hogy hatalma korlátlanságának és régi bosszúja kielégítésének többé semmi sem áll útjában. Az országgyűlés által és a király beleegyezésével magát az ország főkapitányává választatta, egyszóval első emberré lett, kinek a tökéletes boldogságához még csak az hiányzott, hogy a Hunyadi fiai, László és Mátyás ne legyenek életben. De erre nézve is megtette már a titkos előkészületeket. Ipjának, Brankovics szerb fejedelemnek egy levélben fennhéjázva azt írta, hogy nemsokára olyan két golyót fog neki küldeni, melyekkel kedve szerint játszhatik. A golyók alatt természetesen Hunyadi László és Mátyás fejéit értette. László királynál is

Hunyadi János halála. Felesége, Szilágyi Erzsébet, két fia, Kapisztrán János és bajtársai veszik körül a haldokló hőst.

V. László esküje. A király ünnepélyes esküvel fogadta Szilágyi Erzsébetnek, hogy nagybátyja, Cillei Urak megegyezkedésért nem áll bosszút fiain. Esküjét azonban nem tartotta meg, Mátyást elfogatta, Lászlót pedig lefejeztette.

addig rágalmazta a Hunyadiakat, amíg a könnyen befolyásolható király elhitte a vádakát és felhatalmazást adott Cilleinek azok megöletésére.

De a sors úgy akarta, hogy Hunyadi László és Szilágyi Mihály idejekorán értesüljenek a merényletről s úgy intézték dolgaikat, hogy

Gara Márta és Szilágyi Erzsébet Hunyadi László ravatalánál.

A menyasszony és az anya megtört lélekkel térdelnek a kivégzett ifjú holtteste mellett.

mikor László király Cillei kíséretében Nándorfejérvárra ment, Cillei katonái a várba be ne juthassanak. Egy napon, mikor a király a templomban imádkozott, Hunyadi László magához hívatta Cilleit és szemére hányta éles szavakkal az ellene és ártatlan öccse ellen szőtt merényletet. Olyan heves volt összeszólalkozásuk, hogy Cillei kardot rántott és lesujtott vele Lászlóra. Másodszor azonban Cillei már nem

sujthatott, mert az oldaltermekben levő urak egyszerre betörték és Cilleit összekaszabolták.

A király megrendülve hallotta nagybátyjának és helyettesének meggyilkolását, de értesülve az előzményekről, megbocsátott Lászlónak. Sőt, mikor Temesvárra utaztában László anyja, Szilágyi Erzsébet gyászuháiban elébe ment és kegyelmet esdekelt fia számára, esküvel ígérte meg a templomban, kezét az evangéliumos könyvre téve, hogy Cillei megöletéséért Hunyadi Lászlót bántani nem fogja. De ez az ígélet csak addig tartott, míg a király Temesváron tartózkodott. Mihelyt Budára ért, a Hunyadiak ellen áskálódó főurak egyre azzal bujtogatták, hogy Hunyadi László a koronára vágyik és a király ellen merényletet tervez. Pedig Hunyadi László éppen ekkor a török háború előkészületeivel volt elfoglalva. Az összeesküvők őt is kelepcébe csalták. Azt állították, hogy a király bizalmatlan iránta s jó volna, ha Mátyás öccsét a budai várba küldené kezes gyanánt.

Hunyadi László belement az ajánlatba és ez okozta vesztét, mert az összeesküvők éppen csak azt akarták, hogy őt is, Mátyást is hatalmukba keríthessék. Mihelyt Mátyás Budára érkezett, a király nevében 1457 március 14-én az összeesküvők Lászlót is a budai várba hívták. László gyanutlanul megjelent, ellenségei azonban készen várták. Alighogy a várba ért, öccsével együtt elfogták s a király védelme meghallgatása nélkül, esküje ellenére Hunyadi Lászlót halálra ítélte. Gyorsan, mondhatni villámsebességgel történt minden. Az elfogatás, elítéltetés, kivégzés három nap alatt megtörtént s ez is mutatta, hogy nem igazságtételről, hanem telhetetlen bosszú kielégítéséről volt itt szó.

Hunyadi László kivégzése 1457 március 16-án az esti órákban Budán, a Szent György téren ment végbe. Állítólag a bakó szánalomból hibázta el az ütést, úgyhogy háromszori lecsapás után Hunyadi László még élt. Sőt, mikor a harmadik csapás sem oltotta ki életét, felemelkedett és a nép felé fordulva, teljes hangon kiáltotta, hogy nem érzi magát bűnösnek és a törvény értelmében, miután három csapást kiállott, eleget tett az ítéletnek. A nép hangosan tiltakozott a kivégzés ellen, de ebben a pillanatban, mikor László pár lépést előre akart tenni, megbotlott, mire a bakó a bírák intésére negyedszer is és most már teljes erejéből lesujtott bárdjával s megölte a szerencsétlen ifjút.

A német-római császárság bukása.

Habsburgi Rudolf.

(1273—1291.)

A két utolsó hohenstauferi császár folyton Itáliában volt, ahol áldatlan viszályt folytatott IV. Ince pápával. A német-római császárság, amelynek hatalma előtt valaha fél Európa meghajolt, a pápasággal folytatott hosszú investitúra-harc alatt lassan tönkrement s különösen az utolsó évtizedekben rohamosan szerteszállt. Egyes német fejedelmek vígan kihasználták a zilált állapotokat és egyre több engedményt és önállóságot csikartak ki maguknak. Valósággal külön, önálló királyságok és uralkodócsaládok keletkeztek a német birodalom határain belül s többszázados szétmállás és züllés után Németország egészen átalakult.

Az utolsó Hohenstaufok alatt egy német fejedelem sem használta ki annyira a zavaros helyzetet, mint *Ottokár* cseh király. Alig húszéves korában, 1248-ban fellázadt atyja, *Vencel* ellen s arra kényszerítette őt, hogy ezentúl közösen kormányozzanak. Az öreg *Vencel* azonban megcsalta a fiát. Feloldatta magát a pápa által esküje alól, amelyet szorongatott helyzetében tett fiának s azután váratlanul rajtaütött Ottokáron, aki meglepetésében kénytelen volt vakon alárendelni magát atyjának s a pápa pártjához csatlakozott, akitől több hasznot remélhetett, mint a legyőzött Hohenstaufoktól. Különösen fájt a foga a szomszédos *Ausztriára*, amellyel Stájerország és Krajna is egyesítve volt.

Mikor Frigyes osztrák herceg a magyarokkal vívott Lajtha melletti csatában elesett, benne kihalt a Babenbergeknél férfiága. Két nőrokona élt, *Margit*, a nővére és *Gertrud*, az unokahuga, akik rögtön jelentkeztek örökösödési igényükkel és pápai döntést kívántak. IV. Ince pápa *Gertrud* pártjára szegődött. Feleségül adta őt *Hermann* bádeni örgrófhhoz s kinevezte Hermannt Ausztria hercegévé. A kinevezést a pápa kívánságára megerősítette hollandi *Vilmos* császár is, a pápa alá-
zatos híve.

Mikor Hermann meghalt, Ottokár érkezettnek látta az időt terve megvalósítására. Ottó bajor herceget fiával, Lajossal együtt kikergette Ausztriából s bevonult Bécsbe, ahol egész Ausztria meghódolt neki. Aztán 21 éves korában feleségül vette Margitot, Frigyesnek több mint negyven esztendőös nővérét, hogy legyen mire alapítania örökjogát.

Gertrud IV. Béla magyar királyhoz menekült, aki pártját is fogta az özvegynek s nagy sereg élén betört Stájerországba. Budán szerződés jött létre az ellenfelek között, amelyben Gertrud lemond Ausztriáról, Margit pedig Stájerországról.

Közben meghalt Vencel cseh király és Ottokár lett a király Csehországban, ahol csakhamar megerősítette hatalmát a városok támogatásával a cseh nemességgel szemben. Kroissenbrunn mellett, a Morva-mezőn megverte a magyarokat s a bécsi békében IV. Béla lemondott Stájerországról is Ottokár javára. IV. Urbán pápa beleegyezett a szerződésbe, sőt feloldotta Ottokár első házasságát is, amelyet az öreg Margittal kötött s megengedte, hogy Ottokár feleségül vehesse IV. Béla unokáját, Kunigundát.

Az Adriai-tenger partján is befolyást szerzett magának a cseh király és megalázta Albert görcei grófot, úgyhogy ravasz önzésében, állandóan csatlakozva a pápai politikához az Érc-hegységtől az Adriai-tengerig terjedt a hatalma, noha a legcsekélyebb alapja sem volt uralmának. Minthogy csak a saját érdekeivel törődött, Ottokár sokkal jobban örült a német birodalomban uralkodó viszályoknak és zavaroknak, semhogy a kisujját is mozdította volna a birodalom régi rendjének és egységének helyreállításaért. Hollandi Vilmostól sohasem kérte, hogy ruházza fel őt az ujonnan szerzett német tartományok hűbérével. Mikor Vilmost a friz parasztok agyonverték, Ottokár nyugodtan nézte, hogy két külföldi versenytárs iparkodik súlyos pénzázdozatok árán megszerezni a német koronát: *Cornwallis Rikhárd* angol herceg és X. Alfonz, kasztíliai király. Mind a kettőnek megígérte támogatását, de egyikkel sem törődött addig, amíg meg nem győződött róla, hogy Rikhárd a komolyabb pályázó. Ekkor nyíltan Rikhárdhoz csatlakozott tehát, aki jutalmul felruházta őt nemcsak Cseh és Morvaország, hanem Ausztria és Stájerország hűbérével is és azt is elengedte Ottokárnak, hogy személyesen megeljen előtte és hűségesküt tegyen. Ottokár, mielőtt az okmányt megkapta, többé nem törődött sem a birodalommal, sem Rikhárdal, akit 1257-ben választottak meg a főurak és főpapok Frankfurtban királynak.

Rikhárd, aki III. Henrik angol királynak öccse volt, óriási összegekkel vesztegette meg a választófejedelmeket s minden hódolatot pénzzel fizetett meg. A császári koronát luxusnak tekintette csak, amelyet hébe-korba fitogtatott. Nem időzött állandóan Németországban s nem-sokára súlyos szélütés érte, amelynek következtében meg is halt Angliában.

Vetélytársa, X. Alfonz kasztíliai király, akit ugyancsak 1257-ben választottak meg német császárnak, úgyhogy voltaképpen két árnyékuralkodója volt Németországnak, Rikhárd halála után érvényesíteni szeretne volna jogait, de sikertelenül. Alfonz azonban soha nem is jutott el Németországba, csak a császári címet és pecsétet használta, de soha senki komolyan nem vette őt. X. Gergely pápa, akivel meg akarta magát koronáztatni, határozottan elutasította Alfonzot és erélyesen felszólította a német fejedelmeket, hogy válasszanak királyt maguknak, különben ő fog gondoskodni a trón betöltéséről.

A pápa felszólításának meg is lett a kellő foganatja. A birodalomban annyira elvadultak a közállapotok, a rablólovagok annyira elszaporodtak, hogy minden jobbérzésű ember sóvárgott a rendezett viszonyok után. A királyválasztási jog, amely eredetileg az egész német nemzetet megillette, az interregnum alatt a IV. Urbán pápával való tárgyalások alapján hét választófejedelemre szállt át, a birodalom leghatalmasabb főuraira, még pedig három érsekre és négy világi fejedelemre. A választófejedelmek kollégiuma össze is gyűlt Frankfurtba és sietett a pápa felszólításának eleget tenni. Attól is féltek, hogy Ottokár cseh király fog fellépni trónkövetelőnek, de egymástól is féltek s ennélfogva egy színtelen, kisebb jelentőségű személyben állapodtak meg, akiről azt tételezték fel, hogy engedelmes eszköze lesz valamennyiöknek. *Rudolf* habsburgi grófot választották meg német királlyá 1273-ban, aki megígérte, hogy a választófejedelmeknek befolyást fog engedni a kormányzásban.

A Habsburg-család sváb eredetű volt és Nagy Ottó ideje óta Brugg közelében élt, ahol a család egyik tagja, Werner strassburgi érsek 1027-ben Habsburg vagy Habichtsburg várát emeltette, amelynek romjai még ma is láthatók. A család valamennyi tagja jámbor és kapzsi volt, a legtöbben szorgalmasan gazdálkodtak is. Összeházasodás és a sors kedvezése folytán idővel sok birtokot szereztek maguknak Svájcban és Elzászban. Már 1170 körül tartománygrófokká lettek s mind a négy águk gazdag volt. *Rudolf* kétségtelenül a leggazdagabb és leghatalmasabb sváb gróf volt és szomszédjai érezték is hatalmát. Mint a Hohenstaufok híve, egy ideig birodalmi átok alatt állott, de eszméért nem volt kedve küz-

deni : csak a nyereséget szerette. Mikor Frankfurtba érkezett, első dolga az volt, hogy a választófejedelmeknek megtérítette a választási költségeiket s két legidősebb leányát, Matildot és Ágnest eljegyezte Lajos palotagróffal és Albrecht szász herceggel. Aachenben Engelbrecht kölni

Walter von Vogelweide.

Szegény lovagi családból származott. Vándorlásaiban sok viszontagságon ment keresztül. A szerelmet s a lovagi erényeket dicsőítette verseiben. Ő volt a középkor legnagyobb német költője.

érsék koronázta meg őt Nagy Károly német koronájával s aznap este megülte két lányának az esküvőjét. Hét lánya volt Habsburgi Rudolfnak s nagy sikereit nem is kis részben annak köszönhetette, hogy a birodalom főurai lassan-lassan csaknem mind atyafiságba keveredtek Rudolfal.

Kortársai úgy írnak le Rudolfot, hogy igen magas termetű, sovány, villámló szemű és nagy, sasorrú férfi volt. Nagy Károlyra emlékeztetett szürke ujjasa, amelyet nagyon szeretett viselni és takarékos egyszerűsége. De azért koronázása alkalmával már királyi pompát fejtett ki. Nagyon dicsérték nagy lélekjelenlétét, amely sohasem hagyta

cserben. A koronázáskor az utolsó pillanatban vették csak észre, hogy a koronázási jelvények közül hiányzik a jogar, amelyet Mainzban felejtettek. Rudolf azonban nem jött zavarba. Megragadta a keresztet s a jogar helyett a keresztre eskette meg a fejedelmeket. Mindenekelőtt igen sok városnak adott új privilégiumokat vagy megerősítette a régi privilégiumait, úgyhogy a városi polgárság csakhamar reményteljes hűséggel bizakodott az új uralkodóban. Azután

beutazta a birodalmat ősi szokás szerint, hogy személyesen tegyen igazságot mindenfelé.

Csakhamar érezte egész Németország, hogy újra van királya. Hogy megszilárdítsa pozícióját, elsősorban arra törekedett Rudolf, hogy biztosítsa magának a pápa jóakarátát. Már Frankfurtból jelentette a pápának megválasztását és alázatosan a császári koronát kérte tőle. Majd külön követséget küldött Rómába a hírrel és eskü alatt biztosította a pápát, hogy parancsainak engedelmeskedni fog és ellenségeit fegyverrel fogja legyőzni. Írásban biztosította a pápát, hogy megerősíti a régebbi császárok összes engedményeit a pápák javára és lemond Itáliában minden uralomról.

Minthogy Rudolf így letért teljesen arról az ösvényről, amelyen elődei jártak, X. Gergely pápa is változtatott a politikáján. Ottokár követeit, akik panaszt emeltek a választás miatt, elutasította és X. Alfonzot, aki még mindig ragaszkodott a német uralkodói címhez, személyes rábeszéléssel rávette arra, hogy mondjon le minden igényéről.

Lausanneban találkozott a pápa Rudolffal s X. Gergely nagyon elégedetten tért vissza Rómába, mert Rudolf megígérte neki, hogy keresztesháborút fog viselni és a császári koronázásra Rómába jön. A pápa nem érte meg csalódását, mert meghalt. Rudolfnak, aki akkor már 57 esztendő volt, semmi kedve sem volt a Szentföldre utazni és Itáliába sem igen volt kedve menni. Itáliáról így nyilatkozott:

„Oroszlánbarlang az, amelybe sok nyom vezet, ahonnan azonban egyetlen nyom sem vezet visszafelé.”

Wolfram von Eschenbach.

Középkori német lovag és költő. A fejedelmek udvarait járta s a lovagi erényekről és a szerelemről szerzett költeményeivel gyönyörködtette hallgatóit.

Nem is lett soha életében római császárrá.

Erélyesen készült azonban Rudolf a leszámolásra egyetlen ellen-

Habsburgi Rudolf.

A Habsburg-ház hatalmának megalapítója. Mint tartománygróft német királlyá választották. A német trónra szintén igényt tartó Ottokár cseh királyt, aki nem akarta elismerni, a magyarok segítségével verte meg. A csatában maga Ottokár is elesett. Tehetséges és erőskezű uralkodó volt.

felével, Ottokárral, a hatalmas cseh királlyal, aki semmiáron sem akarta őt királynak elismerni. Felszólította Ottokárt, hogy tegye le a hűbéri esküt, mert különben elveszíti birtokait. Minthogy Ottokár fittyet hányt a felszólításra, Rudolf *Fülöp* salzburgi érseket nevezte ki Karintia, Krajna és Stájerország hercegévé. Ez persze csak cím volt, mert a három tartományban Ottokár uralkodott.

Rudolf erre birodalmi átokkal sujtotta Ottokárt és hadat izent neki. A salzburgi érsek egyházi átokkal is sujtotta a cseh királyt és a minoriták birodalomszerte háborút prédikáltak Ottokár ellen. Csakhamar fel is lázadtak a német grófok, élükön Meinhard, Tirol és Görc grófja, akinek leányát, Erzsébetet Rudolf legidősebb fia, Albrecht vette feleségül s pár hét múlva Karintia és Stájerország lerázta Ottokár uralmát. Rudolf

eközben a Duna mentén nyomult előre és hatheti ostrom után elfoglalta Bécsel és Ottokárt hódolásra kényszerítette. Csehországot és Morvaországot meghagyta Rudolf hűbérül Ottokárnak, aki Ausztriáról, Stájerországról, Karintiáról és Krajnáról lemondott. A békét a kor szokásainak megfelelően azzal is megerősítették, hogy Ottokár fia, Vencel eljegyezte Rudolf leányát, Juttát, Rudolf második fia, Hartmann pedig eljegyezte Ottokár leányát, Kunigundát.

Ottokár azonban csakhamar megbánta engedékenységét. Nem tudott belenyugodni abba, hogy ő, a hatalmas cseh király, hűbérese legyen az egyszerű habsburgi grófnak. Rudolf helyzete különben is nagyon válságossá lett, mert a választófejedelmek visszahúzódtak tőle. Irigyen és félelemmel tekintettek ugyanis Rudolfra, aki, bár megígérte, nem engedett nekik semmiféle befolyást a kormányzásba s a gyorsan visszaszerzett osztrák tartományokból sem volt hajlandó kivonulni többé. Ottokár felhasználta a kedvező alkalmat és hatalmas szövetségben egyesítette Rudolf ellen Alsó-Bajorországot, Köln, Meissent, Brandenburgot, Sziléziát és Lengyelországot, sőt Ausztria nemességét is fellázította. Rudolfot végzetes csapás fenyegette. A döntő percben azonban hagyományos szerencséje megint megmentette. Ottokár elég esztelenül összeveszett Kun László magyar királlyal, aki erre Rudolf pártját fogta s öccsét, Andrást eljegyezte Rudolf leányával, Klementinával, 1278 nyarán pedig fegyveres erő élén személyesen indult Rudolf támogatására Ottokár ellen.

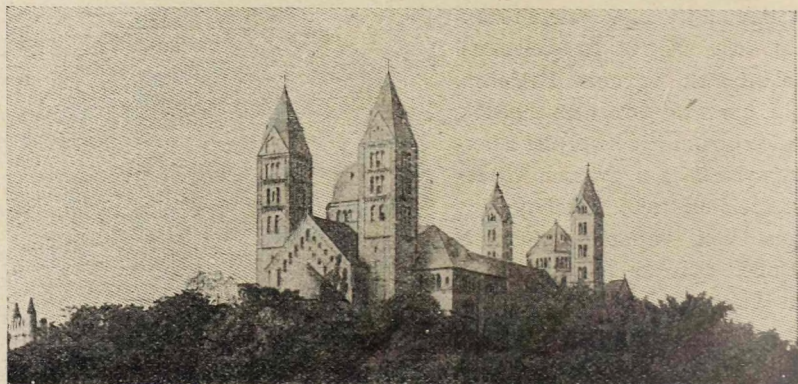
Habsburgi Rudolf német király pecsétje.

Dürnkrot mellett találkoztak az ellenfelek a Morva-mezőn s reggeltől estig folyt a véres harc, amely a Habsburgok sorsáról döntött. A magyarok vitézsége Rudolf javára döntötte el az ütközetet s Ottokár maga is holtan maradt a csatatéren. Ez volt a magyaroknak az első érintkezése a Habsburgokkal s mindjárt az első alkalommal megmentették a Habsburgokat a teljes romlástól.

A dürnkruti ütközet megsemmisítette az egész szövetséget s min-

denki sietett megnyerni Rudolf hocsánátát és barátságát. Brandenburgot és Bajorországot házassággal kapcsolta Rudolf a Habsburgok családi érdekköréhez. A nyolcéves II. Vencel, Ottokár fia és utóda hűbérül kapta atyja királyságát és feleségül kapta Rudolf leányát, Jutát, míg Rudolf harmadik fia, Rudolf, elvette Vencel hugát, Ágnest. Az osztrák tartományokat pedig — Karintia kivételével — a választófejedelmek hozzájárulásával fiának, Albrechtnek adta a király hűbérül.

Megnyerte Rudolf a maga pártjára III. Miklós pápát és Károly nápolyi királyt is. Bécsben lemondott Rudolf az egyházi államról s hozzájárult ehhez a lemondáshoz a választófejedelmeken kívül 28 kisebb

A speieri székesegyház.

Számos német uralkodó, köztük Habsburgi Rudolf is ezen dóm kriptájában van eltemetve.

német fejedelem is. Nápolyi Károlyt pedig a Habsburgok rendes eszközével: házassággal nyerte meg Rudolf. Hatodik leányát, Klementinát, akinek vőlegénye, András magyar királyi herceg meghalt, feleségül adta Nápolyi Károly unokájához, Martell Károlyhoz.

Hogy Burgundot és Savoyát is lekenyerezze Rudolf, 66 éves korában, 1284-ben feleségül vette ő maga a 14 esztendőös gyönyörűszép Erzsébet burgundi hercegnőt. A békét, amely most következett, a birodalom belső rendjének helyreállítására használta fel Rudolf. Nemcsak kihirdettette mindenütt a tartományi békét, hanem személyesen gondoskodott is a béke megóvásáról. Beutazta a birodalmat s többszáz rablólovagvárat leromboltatott, a rablólovagokat pedig lefejeztette.

De azért Rudolf mégsem volt soha igazán népszerű uralkodó. Józan gyakorlatiasságát nem szerették sem a nép, sem a fejedelmek.

Ez teszi érthetővé, hogy lassan elterjedt birodalomszerte az a hit, hogy II. Frigyes császár nem halt meg, hanem hirtelen elő fog bukkanni és így tovább fogja folytatni küzdelmét a birodalom régi dicsőségéért a pápaság ellen. Rudolf uralma alatt négyízben is jelentkeztek családok, akik ezt a mondát felhasználva Frigyes császárnak adták ki magukat. Némelyik pártot is szerzett magának, de Rudolf végzett ezekkel az ál-Frigyesekkel.

Rudolf annyira népszerűtlen volt, hogy hiába próbálta meg a királyi koronát örökössé tenni családjában. Eleinte legkisebb fiát, Rudolfot szerette volna utódává megválasztatni, de Rudolf húszéves korában meghalt Prágában, ahol látogatóban volt sógoránál, II. Vencel cseh királynál. Fiatal feleségének, Ágnesnek férje halála után fia született, *Parricida János*, akinek örökségét, a sváb földet, Elzászt és Burgundot egyelőre nagybátyja, Albrecht, Rudolf királynak egyetlen élő, de nem nagyon kedvelt fia igazgatta. Rudolf hiába próbálta a koronát most már Albrecht számára biztosítani. A választófejedelmek határozottan ellene nyilatkoztak, mert félték a Habsburg-háztól, amelynek megalapítója oly hatalmasnak bizonyult. Rudolf 73 éves korában halt meg Speierben azzal a tudattal, hogy a Habsburg-ház hatalmát megalapította, családi összeköttetésekkel és hadiszerencsével a leghatalmasabb német fejedelmi családdá tette. Csak az bántotta halálos ágyán is, hogy a koronát nem tudta családjának biztosítani.

Habsburgi Rudolf utódai.

Rudolf halála után a német birodalom csaknem kétszáz esztendeig uralkodó dinasztia nélkül maradt és a trónra különböző családokból való fejedelmek kerültek, mindenkor választás alapján. A választófejedelmek, különösen a három egyházi választófejedelem, szavazati jogukat árúnak tekintették és drágán adták el.

Rudolf fia, *Albrecht* osztrák herceg azt remélte, hogy őt fogják atyja utódává megválasztani, de csalódott. Gerhard mainzi és Siegfried kölni érsek rávették a többi választófejedelmeket, hogy *Adolf* nassaui gróft emeljék a trónra, mert azt remélték, hogy Adolf engedelmes eszköz lesz a kezükben. Aachenben Adolfot meg is koronázták (1292—1298.), aki Vencelnek, a hatalmas cseh királynak barátságát úgy szerezte meg, hogy fiát eljegyezte Vencel leányával. Azután elzárkózította a birodalmi javakat és jövedelmeket, hogy készülhessen Albrecht

herceg ellen. A sok pénznek olyan hatása volt, hogy Albrecht egyszerre csak azon vette észre magát, hogy egyedül maradt és még rokonai is cserben hagyták. Kiadta hát a koronázási jelvényeket és letette a hűség- esküt ő maga is Adolf kezébe.

Albrecht herceg azonban nem mondott le igényeiről s mikor Adolf

Adolf német király a göllheimi ütközetben.

A király lovasai élén rohant az ütközetbe, de hatalmas ellenfele, Habsburgi Albrecht herceg legyőzte, Adolf király maga is elesett. Elefántcsont faragvány a nürnbergi Germán Múzeumban.

király kezdett hatalmaskodni s felkeltette a fejedelmek irigységét, Albrecht kibékült Vencel cseh királlyal és csak az alkalmat leste, hogy trónra juthasson. Az alkalom nem is késett soká. Albrecht herceg súlyosan megbetegedett s a rágalom azt terjesztette, hogy Adolf mérgeztette meg. Ősi szokás szerint a beteg herceget lábánál fogva fejjel lefelé felakasztották, hogy a mérget kiadja magából. Minthogy a vértululás folytán egy pillanatra eszméletét veszítette, sőt egyik szemére is megvakult, a közvélemény bizonyosra vette, hogy megmérgezték. A fejedelmek nagy része erre Albrechthez pártolt és Adolf letételét követelte. Ilyen körülmények között a fegyverre bízták a döntést. Az ellenséges seregek Göllheim mellett találkoztak.

Oly hőség volt egész nap, hogy sokan megfulladtak ütközetközben vaspáncéljukban. Adolf király vitézül harcolt csapatai élén, de paripája felbukott vele s a király, aki lova alá került, csakhamar halálosan megsebesült. Fia, Ruprecht fogságba került. A király holttestét a közeli Rosenthal-kolostorban temették el; csak tíz év múlva vitték át a speieri császári sírboltba.

Most egyhangúlag megválasztották Frankfurtban *Albrecht* herceget német királlyá (1298—1308.). Az új király nagy pompával tartotta meg Nürnbergben az első udvari lakomát, amelynél a régi frank királyok szokása szerint a választófejedelmek szolgálták ki öt lakoma közben. Az osztrák örökös tartományokat hűbérül adta három fiának: Rudolfnak, Frigyesnek és Lipótnak s megújította atyjának, Rudolfnak rendeletét a tartományi békére vonatkozólag.

Csakhamar azonban meggyűlt a baja *Albrecht*nek a hatalmas fejedelmekkel, különösen sógorával, II. Vencel cseh királlyal, aki 1300-ban Gnezenben lengyel királlyá koronáztatta magát s III. Endre magyar királynak, az Árpád-ház utolsó férfisarjának halála után fiát, III. Vencelt Székesfehérvárott magyar királlyá koronáztatta. Vencel hatalmának ez a túltengése veszedelmes volt és *Albrecht* egyrészt saját érdekében, másrészt VIII. Bonifác pápa kívánságára 1304-ben betört Csehországba. Ekkor azonban II. Vencel 34 éves korában meghalt sorvadásban, fiát pedig, a 16 éves III. Vencelt Róbert Károly kergette ki Magyarországból.

III. Vencelt, az utolsó *Przemiszlidát*, Ottokár és Habsburgi Rudolf unokáját 1306-ban meggyilkolták, mire *Albrecht* a cseh királyságot uratlan birodalmi hűbérnek jelentette ki. Henrik karintiai herceget, akit a cseh rendek egy része királlyá választott, elűzte és legidősebb fiára, Rudolfra ruházta a cseh királyságot, aki feleségül vette II. Vencelnek özvegyét. *Albrecht*, akit ezek a nagy sikerek megszáditettek, hatalma tetőpontjára jutott, de a sors ettől fogva üldözni kezdte. Fia, Rudolf 26 éves korában Csehországban hirtelen elhunyt és Henrik karintiai herceg nyomban elfoglalta megint a megüresedett cseh királyi széket. *Albrecht* ismét háborúra készült Henrik ellen, hogy második fiának, Frigyesnek szerezze meg a cseh királyságot, de ekkor gyilkosságot áldozata lett.

Említettük, hogy *Albrecht* korán elhunyt öccsének, Rudolfnak maradt egy utószülött fia, *János*, akit anyja, Ágnes, Ottokár leánya, Prágában neveltetett. *János*nak kilátásai voltak arra, hogy valamikor Csehország királya lesz. Ez a *János*, minthogy *Albrecht* folyton ajándé-

I. *Albrecht* német király.

Habsburgi Rudolf fia volt, Adolf király legyőzése után jutott a német trónra. Gyilkosságnak esett áldozatul.

kokkal és ígéretekkal hitegette, egyre jobban elkeseredett s végül hevesen követelte Albrechtől, hogy adja át neki örökségét. Albrecht megint li'atással rázta le őt a nyakáról, mire János véres bosszút forralt s három összeesküvő társával orozva megtámadta és meggyilkolta a királyt. Ezért nevezte el az utókor Jánost Parricidának. János nem sok hasznát látta a gyilkosságnak. Lelkifurdalása következtében, meg hogy az üldözés elől meneküljön, szerzetes lett Pizában s már 23 éves korában meg is halt. Ilyen gyászos véget ért Albrecht, a második Habsburg-uralkodó, akinek 21 gyermeke volt.

A választófejedelmek annyira bizalmatlankodtak már a Habsburgokban, hogy semmi áron sem akartak közülük királyt választani. Többhónapi áldatlan versengés után végre *Henrik* luxemburgi grófot

VIII. Bonifác pápa nagy pecsétje, bullája.
A római Vatikán levéltárában.

választották meg királyukká. VII. *Henrik* néven foglalta el a trónt az új király (1308-1313.) és ragyogó udvari ünnepet tartott *Speierben*. A jelenlévő fejedelmekkel egyetértésben birodalmi átokkal sújtotta Albrecht gyilkosait s a habsburgi tartományo-

kat Albrecht két fiának, *Frigyesnek* és *Lipótnak* adta hűbérül. Még ott *Speierben* nagy kitüntetés érte *Henriket*. A cseh nemesség küldöttei megjelentek előtte s arra kérték őt, hogy szabadítsa meg őket *Henrik* karintiai hercegtől, aki bajor zsoldosaival elviselhetetlen nyűg az ország nyakán. A trónt a király tizennégy éves fiának, *Jánosnak* ajánlták fel, III. *Vencel* hugának, *Erzsébetnek* kezével együtt. VII. *Henrik* elfogadta az ajánlatot és fiát Csehországba küldte királynak. Ugyanekkor fiára ruházta őt évre a birodalmi helytartóságot, mert ő maga Itáliába akart menni, hogy fölelevenítse a német-római császárságot és császárrá koronáztassa magát.

Itáliában a *Hohenstaufok* tragikus pusztulása óta borzalmas állapotok voltak. Vad pártviszályok csatatare volt a szép félsziget, csak *Nápolyban* volt rend és nyugalom, ahol az eszes *Anjou Róbert* uralkodott. Rómában, minthogy V. *Kelemen* pápa Franciaországban maradt, továbbá az északitáliai városokban, a hatalmaskodó családok véres versengését nyögte a nép, úgyhogy minden jobbérzésű hazafi sóvárgott

az erélyes császári kéz után és VII. Henriktől várták a nyugalom és béke helyreállítását. VII. Henrik mindenekelőtt megígérte a pápának, hogy védője lesz az egyháznak és az egyházi államot megfogja szilárdítani, mire V. Kelemen maga is arra kérte Henriket, hogy vonuljon be Rómába.

Henrik át is kelt az Alpeseken Itáliába, ahol eleinte nagy örömmel fogadták és sorban meghódoltak neki a guelfek éppúgy, mint a ghibellinek s Milánóban megkoronáztatta magát a lombard koronával. De csakhamar válságosra fordult a helyzete és folytonos csatározások közepette jutott csak el Rómába. Minthogy a Karthágiumot és Szent Péter templomát kétheti uccai harc után sem tudta elfoglalni a guelfektől, a pápa legátusai, akik Avignonból érkeztek, a Lateráni templomban koroná-

Aspelt Péter mainzi érsek sirjának fedőlapja.

A hatalmas egyházfő három királyt koronázott meg: VII. Henrik, Bajor Lajos és Cseh János királyokat. Ezt jelképezi, hogy az érsek védőkarját terjeszti ki a három király feje fölé.

názták meg Henriket. Henrik mindenáron rendet akart teremteni a feldúlt Itáliában és német segédcsapatokat kért Csehországból és Ausztriából. A folytonos fárasztó harcok azonban annyira kimerítették, hogy

egy kis falucskában meghalt. A német harcosok visszatértek hazájukba és János cseh király, aki atyja segítségére indult, a halál hírére nem is kelt át az Alpeseiken. VII. Henriket Pizában temették el s eltemették vele együtt a németrómai császárság felelevenítésének minden reményét is.

Halála után megint áldatlan idők következtek. János cseh király

VII. Henrik lovagjainak uccai harca Rómában a welfekkel.

A német lovagok utat akartak törni a Szent Péter templomba, hogy ott a pápa VII. Henriket császárrá koronázhassa. Kétheti harc után sem sikerült ez, úgyhogy a koronázást a Lateráni templomban kellett megtartani.

17 éves volt még csak, de meg azért sem akarták a választófejedelmek Jánost megválasztani, hogy a királyi méltóság még látszólag se legyen örökös. Két komoly trónjelölt volt, Habsburg Rudolfnak két unokája, két jó barát, akik együtt nevelkedtek annakidején a bécsi udvarban s akiket most a megüresedett trón halálos ellenségekké tett. Az egyik Albrecht 27 éves fia, Szép *Frigyes* osztrák herceg volt, akit V. Kelemen

pápa támogatott különösen, mert Itália békéjét és új keresztesháború indítását remélte tőle. A másik, *Lajos*, Habsburgi Rudolf leányának fia, Felső-Bajorország hercege volt. A német fejedelmek többsége Lajos mellett volt. A két párt Frankfurt előtt táborozott fegyverben, a Majna két partján.

Pártja 1314-ben mindkettőt kikiáltotta királlyá. Frankfurt IV. vagy *Bajor Lajos* előtt nyitotta meg kapuit, akit Aachenben meg is koronáztak (1314—1347.). A kölni érsek azonban ugyanaznap meg-

VII. Henrik császár szobra pizai síremlékének fedőlapján.

Elérte legfőbb vágyát, hosszú, véres küzdelmek után Rómában német-római császárrá koronázták. Olasz földön halt meg. Pizában temették el.

koronázta III. vagy *Szép Frigyes* az ősi koronázási jelvényekkel. Két királya volt tehát egyszerre a birodalomnak, akik között csak a kard dönthetett.

A háborúskodás évekig tartott s döntő ütközetre csak 1322-ben került a sor *Mühdorf* mellett, ahol Bajor Lajos, János cseh király segítségével teljesen tönkrement Szép Frigyes csapatait, sőt foglyul ejtette magát Szép Frigyes is, aki öccsének, Lipót hercegnek segédcsapataiban bizakodott. De követeit ütközben elfogták, úgyhogy Lipót herceg nem kaphatott idejében hírt bátyjától.

Mikor a fogoly Szép Frigyes Lajos elé vitték, ez gúnyosan így szólt egykori barátjához :

„Atyámfia, sohasem láttalak még nagyobb örömmel.”

„Én pedig sohasem láttalak még nagyobb bosszúsággal!” -- felelte rá Frigyes, akit Trausnitz várába vitetett Lajos fogságba.

Bajor Lajos a diadal után birodalmi gyűlést hívott egybe *Nürnbergbe*, ahol kihirdette az általános tartományi békét s nyolcéves fiát, Lajost felruházta az évek óta gazdátlan *Brandenburg* hűbérével. Lajos hatalma azonban még egyáltalán nem volt szilárdnak mondható, mert egyrészt Lipót hercegtől kellett tartania, másrészt az Avignonban székelő pápától, *XXII. Jánostól*, aki V. Kelemen követte a pápai trónon.

Ez a *XXII. János* egyik legkülönösebb pápa volt. Jómódú polgári család sarja volt, aki megválasztatását egyrészt tanítványának, a nápolyi

János cseh király.

VII. Henrik császár fia volt. Bár idősebb korában megvakult, részt vett a crécyi csatában s itt elesett. Fia, IV. Károly német császár lett.

királynak, másrészt V. Fülöp francia királynak köszönhette, aki a bíbornokokat, miután V. Kelemen halála után két esztendőig viszálykodtak egymással, egyszerűen becsukatta Lyonban egy dominikánus kolostorba s addig nem bocsátotta ki őket, amíg meg nem egyeztek az új pápa személyében. A 72 esztendő *XXII. János* megígérte az itáliai bíbornokoknak, hogy nem ül sem lóra, sem öszvérré soha, hacsak azért nem, hogy Rómába utazzék. Ezért aztán hajón utazott Avignonba és palotáját sohasem hagyta el, csak amikor gyalogszerrel a legközelebbi templomba ment. Ugy élt, mint egy szerzetes, de óriási vagyont gyűjtött s mikor 90 esztendő *korában* meghalt, 90,000.000 aranyforint maradt utána.

Ez a *XXII. János* pápai széke elé idézte Bajor Lajost, mert az ő engedélye nélkül fogadta el a királyi méltóságot s mikor Lajos ahelyett, hogy megjelent volna a pápa előtt, hosszú vádirattal felelt az idézésre, a pápa kiátkozta a királyt és a birodalmat s a fejedelmeket felszólította, hogy keljenek fel a kiátkozott Lajos ellen.

Lipót osztrák herceg arra használta fel ezt az alkalmat, hogy boszút álljon fogságban synylődő bátyja miatt s a francia királlyal tárgyalásokba bocsátkozott. A német fejedelmek is melléje álltak, úgyhogy Bajor Lajos jónak látta kibékülni a fogoly Szép Frigyesse, hogy a nagyobb bajokat megelőzze. Személyesen fölkereste őt Trausnitz várában s meg is egyezett vele. Szép Frigyes lemondott a királyi koronáról, megígérte, hogy kiadja a birodalmi javakat. Ennek ellenében visszanyerte szabad-

ságát, azzal a kikötéssel, hogy ha öccse és a pápa nem járulnának hozzá ehhez a szerződéshez, akkor önként visszatér megint a fogságba. Lipót és XXII. János hallani sem akartak a szerződésről, sőt a pápa átokkal fenyegette meg Szép Frigyeszt, ha megtartaná Bajor Lajosnak tett esküjét. Szép Frigyes erre jelentkezett megint Münchenben, hogy visszatérjen a fogságba.

Bajor Lajost annyira meghatotta gyermekkori barátjának ez a férfias nemeslelkűsége, hogy új szerződést kötött vele és megosztotta Szép Frigyesselel királyi hatalmát, minden méltóságát, jogait és birtokait. Ez időtől fogva úgy, mint gyermekkorukban, a két király egy szobában aludt, együtt étkeztek, sőt Lajos, mikor nem sokkal ezután Brandenburghba kellett mennie, nyilvánosan

Bajor Lajos német-római császár. Az ellenkirályt, Szép Frigyeszt fogságba vetette. Később kibékült vele és társuralkodóvá fogadta. Élete végén IV. Károly ellenkirály ellen kellett harcolnia.

Szép Frigyesre bízta Bajorország kormányzását is. A német fejedelmeknek sehogy sem volt inyökre ez a megállapodás, mert saját jogaikba való beavatkozást láttak benne. Már-már polgárháborúra került a dolog, de közben meghalt Lipót osztrák herceg és pár év múlva sírba szállt a nemeslelkű Szép Frigyes is, úgyhogy Bajor Lajos egyedüli ura maradt Németországnak.

Eközben XXII. János pápa folytonos átkokkal és Róbert nápolyi király pedig fegyvereivel küzdött Itáliában mindazok ellen, akik a német-római császárság gondolatának hívei voltak. *Visconti* Matteónak fia, *Ca'eazzo* azonban követeket küldött Bajor Lajoshoz, hogy jöjjön Itáliába

III. vagy Szép Frigyes német király

Bajor Lajossal szemben választották meg, de Lajos legyőzte és foglyává tette. Később kibékült vele s együtt uralkodtak.

és védje meg a birodalom jogait a pápa és a nápolyi király pártja ellen. Lajos be is vonult Milánóba s szövetséget kötött az északitáliai városokkal. Három évvel később pedig megindult Róma felé és Triesztben örültnek mondotta, ki XXII. Jánost, aki méltatlan az apostoli székre. Azután Milanóban a vaskoronával, Rómában pedig a császári koronával megkoronáztatta magát. Két kiátkozott püspök tette a fejére a császári koronát. Mikor azonban egy tisztaéletű és tudós minorita szerzetest, V. Miklóst nevezte ki pápának, saját hívei is cserbenhagyták, úgyhogy Lajosnak csúfosan szöknie kellett Rómából. Visszatért Németországba, V. Miklós pedig Avignonban töredelmesen XXII. János lábai elé borult és fogságban halt meg.

Németországban azonban sikerült Lajosnak a pápa befolyását világi ügyekben megsemmisítenie s a választófejedelmek gyűlése ki mondta Rensében, hogy a pápa nem bírja a császárnak, ellenben a pápa fölött is bíraskodik az egyetemes zsinat. Ez azt jelentette, hogy a császári méltóság *isten eredetű ügy, mint a pápaság* s ennél fogva az, akit a választófejedelmek megválasztanak, minden továbbiak nélkül azonnal király és császár.

A pápai szék azonban tovább is folytatta régi politikáját s XXII. János utódai, XII. Benedek, majd VI. Kelemen továbbra is beavatkoztak Németország ügyeibe, sőt VI. Kelemen egyházi átkokkal sujtotta Bajor Lajost és a választófejedelmeket felszólította, hogy válasszanak

más uralkodót. Pár hét múlva ő maga János cseh király fiát, *Károly* cseh herceget ajánlotta nekik, aki atyjával együtt Avignonban járt a pápánál s ígéretet tett neki, hogy megválasztatása esetén Itália és Németország ügyeit a pápa kívánsága szerint fogja rendezni.

A fejedelmek nagy többsége meg is választotta Károlyt német királynak, de Károly egyelőre nem ért el semmit. Mikor azonban Bajor Lajost München mellett egy medvevadászaton szélhűdés megölte, sikerült Károlynak Regensburgba és Nürnbergbe vonulnia, ahol mindenféle engedmény ellenében az összes főurak elismerték őt német királynak.

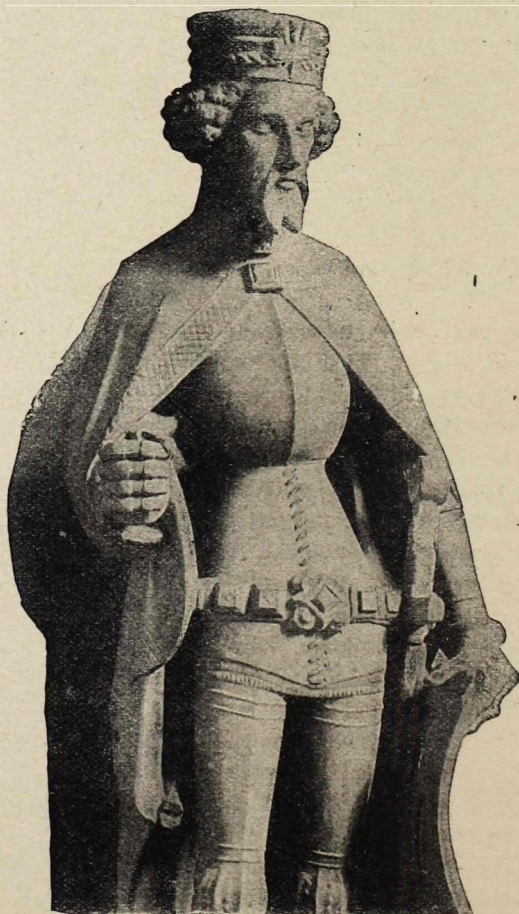
IV. Károly uralkodása.

IV. *Károly* 31 éves volt, mikor trónralépett (1347—1378.). Igen művelt ember volt, nagybátyjának, VI. Fülöp francia királynak udvarában nevelkedett s jobban beszélt latinul, olaszul és franciául, mint németül és csehül. Szíve azonban mindvégig cseh-német hazájához vonzotta őt. IV. Károly sohasem a hatalom látszatát kereste, hanem mindig magára a hatalomra törekedett. Minthogy örökös királyságát, Csehországot akarta uralma alapjává tenni, megtett minden tőle telhetőt, hogy a cseh királyságban javítsa az állapotokat. Nem a mainzi érsekkel koronáztatta meg magát, hanem eltért az ősi szokástól és a prágai érsekkel tétette fejére a cseh koronát, azután mindenféle szabadságot adott az elzászi, f. ankóniai és sváb városoknak, hogy elismertesse magát általuk is német királynak.

IV. Lajos császár özvegye azonban sehogy sem akart belenyugodni a cseh Károly királyságába és párthíveivel mindenáron ellenkirályt szeretett volna állítani. Többeknek felkínálták a német koronát, köztük III. Eduárd angol királynak is, de senki sem akarta elfogadni, mert Károly megválasztása törvényes volt. Végül a vitéz és nemeslelkű, de tehetetlen *Günther* schwarzburgi gróf vállalkozott az ellenkirályságra. Egy csomó főúr, akik között azonban csak a brandenburgi fejedelemnek volt törvényes választójoga, kikiáltotta Günthert Frankfurtban királynak. De a választás után saját pártja is csakhamar cserbenhagyta Günthert.

Károly békés úton akart az ellenkirálytól szabadulni. Feleségül vette Rudolf palotagróf leányát, *Annát*, tárgyalni kezdett Lajos brandenburgi választófejedelemmel és végül magát Günthert is rávette arra, hogy 20.000 márka ezüstért lemondjon királyi címéről. Mikor Günther meg-

halt, a gyászoló közönség nagy ámulatára a gyászmenetben résztvevő maga IV. Károly is. Erre aztán rászavazott a többi választófejedelem

IV. Károly német-római császár.

Fényes diplomáciai tehetségével és takarékoságával nagy mértékben emelte családja hatalmát. Csehország uralkodója is volt s inkább ezzel az országgal törődött mint Németországgal. Ezért mondták róla: „Károly Csehország édesanyja, Németország mostohája.” Nagy Lajos királyunkkal viszályba keveredett, de végül megalázkodott előtte.

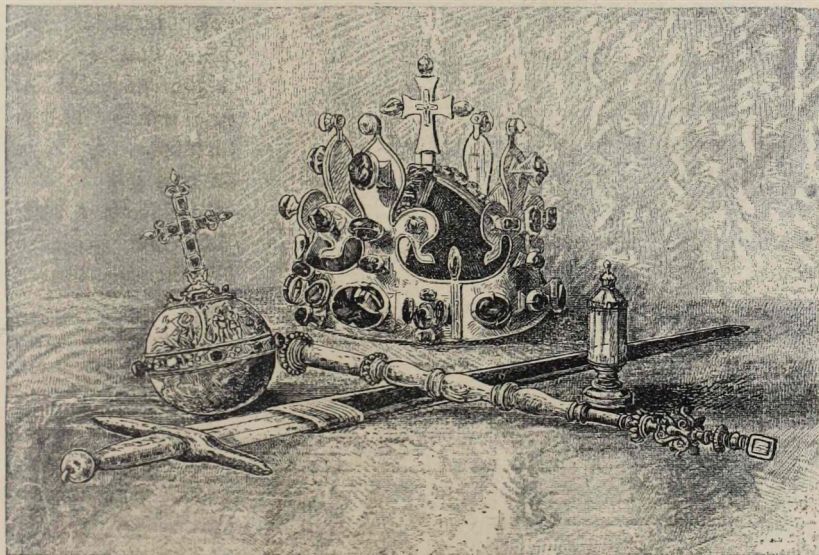
is és Károly feleségével, Annával együtt újra megkoronáztatta magát Aachenben.

A békét előmozdították az akkori országos csapások is. Nemcsak rossz termés, drágaság és földrengés pusztította 1348-ban az országot, hanem megjelent a birodalomban a szörnyű rém, az ázsiai bubó-pestis is, amelyet Keletről hurcoltak be Itáliába, ahonnan áterjedt északra is, Németországba. *Fekete halálnak* nevezték el ezt a dögvészt s ahol fel lépett, ott rakásra haltak az emberek egy pár nap alatt kor, nem és rangkülönbség nélkül.

Annak a tartománynak lakosságát, ahol a fekete halál mutatkozott, csakhamar óriási pánik ejtette hatalmába. Eszeveszetten igyekezett menekülni mindenki a szörnyű ragály elől. A családi és baráti kötelékek abban a percben szétfeszül-

tak, amikor láthatóvá lett valakin a halállal fenyegető pestisfolt, amely pár óra múlva bubóvá fejlődött ki. A szerencsétlen egyedül maradt s

éhezve, szomjazva, sokszor megőrülve szaladgált az uccákon. Még a háziállatok is megkapták a szörnyű betegséget, ha hozzáérték az uccán temetetlenül heverő halottak ruhájához. Az orvosok, minthogy nem tudtak a betegeken segíteni, maguk is elmenekültek. Csak Marseilleben maradt ott állítólag két orvos, aki néhány beteget meg is mentett, úgy-hogy minden egyes bubót, mikor keletkezett, fáklyával vagy tüzes vassal kiégetett. Londonban és Velencében 100.000 halott volt, Flórencben és Avignonban 60.000, Strassburgban, Erfurtban 16.000,

A cseh korona és királyi jelvények IV. Károly császár idejében.

Lübeckben 9000. Oroszországba, Lengyelországba, Sziléziába és Csehországba nem hatolt be akkor a fekete halál.

A szörnyű rém okát a korlátoltság hamis helyen kereste, éppígy a segítséget is. Németország és Franciaország több helyén a zsidókat vádolták, hogy megmérgezték a kutakat, más helyeken pedig azt hitték, hogy ha önmagukat kínozzák az emberek, akkor megakadályozzák a fekete halál visszatérését és csupasz felsőtesttel és elburkolt fejjel seregesen vonultak az uccákon a *flagellánsok* vagy *ostorozók*, zsoltárokat énekelve és egymást ostromozva, fanatikus papoknak a vezetése alatt. A fekete halál pusztítása folytán az emberi munka értéke nagyon emel-

kedett s megdrágult nagyon az élelmiszer is. Ez azonban nem akadályozta meg a kereskedővárosok felvirágzását s az emberek számának csökkenését hamarosan kiegyenlítette a dögvész nyomában következett bámulatos szaporaság. Legnagyobb haszna az egyháznak volt a fekete halálból, mert a halálfélelem igen sok embert arra bírta, hogy hagyományokat tegyen az egyház javára, úgyhogy a fekete halál nyomában megkezdte az egyház a legnagyobb szabású templomi építkezéseket.

IV. Károly mindenekelőtt arra törekedett, hogy örökös királysá-

A flagellánsok.

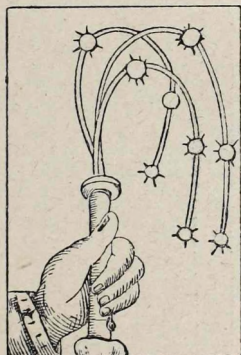
Középkori vezeklők, akik vallási örültségükben félmeztelenre vetkőzve ostoroztatták magukat. Nagy tömegekben, körmenetekben vonultak helységről helysére s nem egyszer undorító orgiákat rendezett ez a gyűlevész népség. Nagy Lajos király erélyes intézkedéseivel megszüntette nálunk ezt a ragályos tömegtebolyt.

gának, Csehországnak területét növelje. Vétel és csere útján megszerzett egy csomó hűbért, úgyhogy az országot szépen kikerekítette s nyugat felé egészen Nürnbergig terjedt országa. Azt akarta, hogy Prága nemcsak Csehországnak, hanem az egész német birodalomnak a fővárosa legyen, azért a német koronázási jelvényeket ünnepi körmenetben a prágai Szt. Vencel-ká-

polnába, majd pedig *Karlstein* várába vitette át, amely kedvenc tartózkodási helye volt. Prágában új városrészt alapított és számos német telepest vont magához. Gyönyörű templomokat építtetett, a Moldován köhidat s Hradsin várát a párizsi Louvre mintájára alakíttatta át. Karlsteint pedig, amely nyári székhelye volt, az avignoni pápai palota mintájára, félholdalakban építtette föl s 1348-ban megalapította Prágában az *első német egyetemet*, amelyen párizsi mintára a hallgatók nagy összességének külön bíraskodása és önkormányzata volt. Az egyetem négy fakultásból állt: teológiai, jogi, orvosi és bölcsészeti fakultásból. A dékánokat és rektorokat a négy nemzetiségbe osztott hallgatók maguk választották. De a tanárok és tanulók zöme német

volt. Az egyetem annyira fejlődött, hogy a hetvenes években már tízezer főnyi hallgatósága volt.

Károly számító józanságát jellemzi, hogy mikor a híres római néptribün, *Cola di Rienzo* 1350-ben a római nemesség elől IV. Károlyhoz menekült, akit a római nép nevében felszólított, hogy állítsa helyre a császári Róma dicsőségét, Károly örültnek mondta ki Cola di Rienzót, elfogatta és kétesztendei fogság után kiszolgáltatta az Avignonban székelő pápának. A lombard és a császári koronát meg akarta ugyan szerezni magának, de nem a római nép kezéből. Sereg nélkül, de fényes kísérettel kelt át 1354 telén az Alpeseiken és miután a Visconti-családdal békeszerződést kötött, Milánóban megkoronáztatta magát a vaskoronával, majd pedig Rómában a pápa egy bíbornoka úgy őt, mint feleségét megkoronázta a császári koronával is. A rómaiak újra sürgették Károlyt, hogy maradjon Rómában és kormányozza onnan az egész világot. Károly megígérte, hogy majd megfontolja a dolgot s azután még koronázása napján otthagya Rómát, mert a pápának megígérte volt, hogy 24 óránál tovább nem időzik a városban. Bár az itáliai nép keserűen csalódott benne, IV. Károly örömmel sietett vissza Csehországba, ahol mint négy korona (cseh, német, lombard, császári) birtokosát és a kereszténység legfőbb urát, végtelen örömmujjongással fogadták őt.

Flagelláns-ostor.

Ilyen szúros vasgömbökkel ellátott szíjkorbáccsal verték egymást véresre a vallásos tébolytól megszállott flagellánsok.

Visszatérése után birodalmi gyűlést hívott össze Nürnbergbe, hogy szabályozza a császárválasztást és a birodalmi békét. A munka elhúzódtott, úgyhogy újabb gyűlést hívott egybe Metzbe s itt hirdette ki ünnepélyesen a birodalmi alaptörvényt, amelyet *aranybullának* neveznek, mert a nagy birodalmi pecsét, amely lelóg róla, aranytokban volt. Az aranybulla állapítja meg először törvényesen, hogy a királyválasztás joga a mainzi, trieri és kölni érseken kívül a cseh királyt, a wittenbergi ágból való szász fejedelmet, a rajnai palotagrófot és a brandenburgi örgrófot illeti meg. Az aranybulla állandó viszályok forrása lett, mert a félig szláv Csehországot a többi választófejedelemség fölé emelte, amennyiben a választáson az első, tehát a legfontosabb szavazatot a cseh királynak adta. Féltekenykedtek Kölnben is az összes választófejedelmek a cseh dinasztíára, amelynek máris túltengő hatalma volt.

s amely arra törekedett, hogy megszerezze magának a brandenburgi választófejedelemséget is. Elégedetlen volt a pápa is, akinek nevét sem említette meg az aranybulla.

Károly császár azonban nem ijedt meg ellenfeleitől. Ausztriát úgy békítette meg, hogy leányát, Katalint, feleségül adta az osztrák herceg fiához, Rudolphoz, Bajorországot hirtelen fegyveres betöréssel

A prágai Hradčin vár.

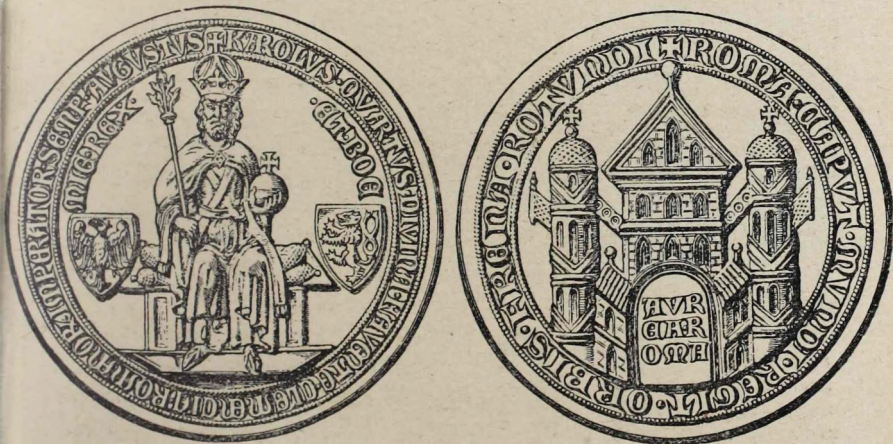
Az ősrégi várat IV. Károly császár a párizsi Louvre mintájára építtette újjá. Az előtérben a tizenhat íves Károly-híd látható.

csendesítette le. VI. Ince pápát pedig azzal fenyegette meg, hogy reformálni fogja az egyházat és a papságot, ha nem nyugszik bele a dolgokba.

Meg tudott egyezni Károly a pápa utódaival is. Mikor V. Urbán pápa elkíváncozott Avignonból, amelyet a fekete halál pusztasággá tett, a francia zsoldosok pedig börtönné változtattak, Károly császári kíséretet ajánlott fel a pápának. De a pápa nem várta be a császári kíséretet és Károly, aki nem szívesen húzott volna ujjat Visconti Barnabóval, a pápa leghatalmasabb ellenségével, beérte azzal, hogy Viterbóban találkozott a pápával. Gyalog és a pápa lovának kantárszárát fogva

kísérte V. Urbánt a Szent Péter-templomba, ahol negyedik feleségét, pomerániai Erzsébetet is megkoronáztatta a császári koronával. Az itáliai nép megútálta őt ezért a megalázkodásáért. De Károly ezzel nem sokat törődött. Drága pénzen megfizettette magát a legtöbb várossal beavatkozásáért s azután tömött erszénnyel visszatért Csehországba, anélkül, hogy a papságot Rómában megerősítette volna vagy a Viscontiakat legyőzte volna.

Károly most végre megvalósította régi tervét és évekig tartó

IV. Károly német-római császár nagy pecsétje.

viszálykodás és erőszakoskodás után a fürstenwaldi szerződésben rábirta Bajor Lajos császár legifjabb fiát, Ottót, hogy 400,000 forintért lemondott a brandenburgi örgrófságról. Ezt Károly névleg fiára, Vencelre ruházta, de ő maga kormányozta éppen annyi gonddal és szeretettel, mint Csehországot. Különösen a városok felvirágzását mozdította elő mindenféle privilégium adományozásával és arra törekedett, hogy fejlődő iparukat és kereskedelmüket megvédje a rablólovagok támadásai ellen.

Ebben az időben keletkezett a Hanza-városok szövetsége is. Kölnben 1367-ben a Keleti és Északi-tenger összes városai szövetségbe léptek, hogy közös kereskedelmi politikát folytassanak és érdekeiket idegen országokban is közös erővel védelmezzék meg. *III. Waldemár* dán királyt, aki eddigelé legjobban megkárosította a városok kereskedelmét, mert minduntalan kirabolta a hajóikat, a több mint kétszáz német

város szövetségének serege és flottája legyőzte s a *stralsundi* béke elfogadására kényszerítette, amelyben Dánia arra kötelezte magát, hogy nem ismer el senkit királynak, amíg a Hanza-városok tanácsát meg nem hallgatja. Észak és Közép-Németország városai tehát ilyenformán a császár és a birodalom támogatása nélkül védelmezték meg a saját

érdekeiket s a következő másfélszáz év alatt nagyhatalommá váltak a tengeren és egész Észak-Európában.

Károly császár a hatalmas szövetséget szerette volna a maga céljaira felhasználni. Miután a lübecki polgármestert birodalmi helytartóvá nevezte ki, akinek joga volt a békebontókat szárazon és vizen megbüntetni, ellátogatott személyesen is Lübeckbe. A lübeckiek a legnagyobb előzenységgel fogadták a császárt. Pompás díszmenetben vonult be a császár a város kapuján s a város tíz napig tartó ünnepet rendezett. De azt, amit a császár voltaképpakart, hogy őt tegyék meg

Német főmarsall és főkamrás IV. Károly korában

A koronázásnál és a nagy birodalmi ünnepeken a főmarsall a király kardját, a főkamrás pedig a nagy kamrás-kulesot vitte. Hermelines biborköpenyt és hermelines sapkát viseltek.

a Hanza-szövetség fejevé, sehogysem akarták megérteni s minden erre vonatkozó célzás elől szerényen kitértek. A császár eredménytelenül távozott. A lübeckiek pedig különös módon tisztelték meg látogatásának emlékét. Azt a kaput, amelyen a császár a városba bevonult, befalaztatták, hogy — amint mondták — méltatlanok soha erre a helyre ne léphessenek. Azóta nem is volt többé soha a császár Lübeckben.

A császár utolsó éveinek az volt a főgondja, hogy trónját elsőszülött fiának, Vencelnek biztosítsa. Bár az aranybulla megtiltotta, hogy a császár életében előre megválasszák az utódát, Károly maga nem törődött az aranybullával, amikor a saját érdekeiről volt szó. Több mint félmillió forintot költött el a választófejedelmek többségének megvásárlására s végül Frankfurtban egyhangúlag meg is választotta *Vencell* római királlyá, akit meg is koronáztak. VI. Urbán római pápa megerősítette a választást, hogy a császár kedvében járjon. A császár pedig Európa összes római katolikus uralkodóit felszólította, hogy VI. Urbánt ismerjék el pápának s nem VII. Kelement, akit ugyanakkor választottak meg Avignonban pápává.

Károly császár öreg korában még egyszer rászánta magát arra, hogy Franciaországba utazzék. Fiát akarta V. Károly francia király jóindulatába ajánlani s meg akarta aladályozni VII. Kelemen pápa elismertetését. Hogy a francia uralkodó kezét megnyerje, átruházta a főhatalmat Burgundia fölött a francia trónörökösre a pénzverési, vámszedési és törvényhozási joggal együtt. Ez annyit jelentett, hogy lemond Burgundiáról. Könnyen megtehetette, mert belátta, hogy Burgundiát úgy sem tudja megtartani, mert ez a francia lakosságú királyság rég Franciához húzott. Nem sokat törődött Itáliával sem, amelynek szintén nem vehette hasznát s ez a két korona, amely amúgy sem volt szoros kapcsolatban soha a német koronával, mint hervadt levelek, levált a német korona fájáról.

Franciaországból visszatért Károly császár megint Prágába, ahol nemsokára meghalt.

Vencel és Zsigmond. — A husziták.

(1378—1400), (1410—1437.)

Károly fia, *Vencel*, tizenhét éves korában követte apját a trónon. Szeretett vadászni, inni, dárídózni és hirtelen haragú volt. De a nép szerette őt, mert a nép barátjának mutatta magát, gyakran álruhában a nép közé keveredett, hogy résztvegyen fájdalmaiban és örömeiben. Vencel mindenekelőtt az egyházi szakadást szerette volna elintézni, de hiába vágta a fejszét ebbe a nagy fába. Ő természetesen VI. Urbán pápát iparkodott egyedüli pápának elismertetni s evégből nagy fejedelmi szövetséget hozott létre, amelynek élén Nagy Lajos magyar király állt. V. Károly francia király nem volt hajlandó VI. Urbánt elismerni,

mert saját érdeke azt kívánta, hogy Franciaországnak Avignonban meglegyen a maga külön pápája.

Épp ily eredménytelenül próbálta Vencel összebékíteni birodalmában a fejedelmeket, nemeseket és a városokat. Tíz esztendeig tartott a nemesség viszálykodása a városokkal, amelyek Konstanzban hatalmas városi szövetségbe léptek egymással, hogy a nemesek és főurak erőszakoskodásai ellen szabadságaikat megvédelmezzék. Állandó háborúskodás után, amelyben Vencel hol az egyik, hol a másik félhez csatlakozott, de nagyobb mértékben mégis csak a városok pártját fogta, végül a nemesség diadalmaskodott. A polgárság büszke ereje megbénult, ha nem is tört meg teljesen és Vencel, aki tehetetlenül állt szemben a hatalmas főurakkal, már azon törte a fejét, hogy le fog mondani a koronáról. Elkeseredve visszavonult prágai várába s nem törődött örökös tartományaival sem s azóta „Lustá”-nak szokták őt nevezni. Állandó ingadozása minden döntő pillanat idején, szerződélyes dühkitörései, legtöbbször indokolatlanul, viszályba sodorták őt rokonaival, a cseh papssággal és nemességgel s az egész világgal egyaránt.

Prágának tiszta erkölcsű, de büszke és uralomra vágyó érseke, *Jenzenstein János* rossz szemmel nézte Vencel viselkedését és állandóan tiltakozott a király kamarásának, *Huler Zsigmond*nak garázdálkodása ellen. Végül konfliktusba keveredett magával a királlyal is, aki a kladraui bencés apátságot az apát halála után püspökséggé akarta átalakítani kancellárja számára. Az érsek, mikor erről értesült, hogy egyházmegyéje területének csökkentését megakadályozza, Vencel távollétében hirtelen kinevezte a kolostor apátját és fővikáriusával, *Pomuk Jánossal* ezt meg is erősítette. Ez annyira dühbe hozta Vencelt, hogy az érsek híveit elfogatta. Az érsekhez nem férhetett hozzá, mert ez fegyveresekkel őriztette palotáját. Az érsek hívei, akiket Vencel kínpadra vonatott, megesküdtek, hogy eszerbenhagyják az érsek pártját. Csak *Pomuk János* állt ellen rendületlenül a király sürgetésének. A király erre olyan dühbe jött, hogy *Pomukot* félholtra kínoztatta, miközben ő maga is segített a hóhéroknak, azután *Pomuk* száját felpeckeltette, kezeit összekötöztette, lábait fejéhez köttette és a Moldva hidjáról a vízbe dobatta.

Később egész legenda támadt *Pomuk János* vízbefojtása körül. Csakhogy az egész esetet visszahelyezték tíz esztendővel korábbi időbe és *Pomuk Jánost* összecserélték egy *János* nevű szerzetessel, aki állítólag a királyné gyónatója volt és vonakodott a királynak elmondani a királyné gyónási titkait, ezért vettette volna őt Vencel a Moldvába.

János szerzetes nevéhez hozzátették a *Nepomuk* vezetéknevet és 1729-ben szentté is avattatták. Így keletkezett Nepomuki Szent János legendája. A történelem azonban semmit sem tud Johanna királyné gyóntatójáról.

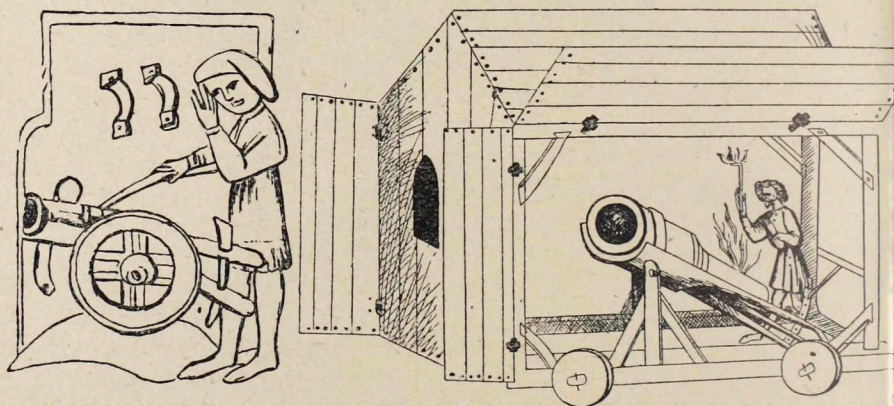
Vencelnek zsarnokoskodása ellenségeit egy táborba kergette. Minthogy Vencel bizalmasait és dorbézoló társait az alsóbb nemességből és a polgárságból választotta ki, a főnemések és a főpapok *Rozenberg* Henrik vezetése alatt „az urak szövetségét” alapították meg Vencel ellen, hogy helyreállítsák a birodalomban a rendet és az igazságot s hogy céljukat, Vencel megbuktatását mennél biztosabban elérjék, összeköttetésbe léptek Vencel kapzsi rokonaival is.

Vencel öccse, *Zsigmond*, aki a brandenburgi örgrófságot örökölte, már négyéves korában férje lett Nagy Lajos magyar király leányának, Máriának s őt szemelte ki Nagy Lajos Magyarország és Lengyelország trónján utódának. De mikor Nagy Lajos meghalt, Lengyelország azonnal elszakadt Magyarországtól s a pogány litvániai *Jagellót* választotta meg lengyel királlyá. Magyarországon pedig Erzsébet özvegy királyné ütött pártot Zsigmond ellen. De Erzsébetet nemsokára meggyilkolták s a magyar rendek erre Zsigmondot Székesfehérvárott megkoronázták magyar királlyá. Zsigmond azonban, aki csaknem minden birtokát elzalogosította, hogy a magyar nemességben pénzzel pártot szerezhessen magának, folytonos pénzzavarban volt s ezért örömmel fogadta a cseh urak szövetségét, arra a célra, hogy bátyját, Vencelt megfosszák trónjától. *Znaimban* megegyezett erre vonatkozólag Jost morva örgróffal, Albrecht herceggel és Vilmos meissenai határgróffal. A cseh arisztokrátiák Jost és Rozenberg Henrik vezetése alatt foglyul ejtették Vencelt s mikor a csehországi németiség fellázadt Vencel védelmére, várról várra vonszolták magukkal. Vencel mindent megígért, csak hogy szabadságát visszanyerje, azonban ígéretéből semmit sem tartott meg s a birodalom ügyeit is annyira elhanyagolta, hogy 1400-ban a négy rajnai választófejedelem Frankfurtban a trónra méltatlannak jelentette ki Vencelt és *Ruprecht* palotagrófot választotta meg *római királlyá*.

Vencelt ez a hír éktelen haragra lobbantotta. Azt kiáltotta, hogy bosszút áll meggyalázóin vagy meghal. Szt. Vencelre megesküdött, hogy vagy ő szúrja le Ruprechtet, vagy Ruprecht őt. Ámde, mint rendesen, a nagy szavakat most sem követte cselekedet. Szerződést kötött a cseh urakkal, akik folyton szorongatták s újra az „urak szövetségének” tagjai közül vett maga mellé királyi tanácsost, atyafiát, Jost morva örgrófot pedig felruházta Lausitzzal s azután hihetetlen elvakultságában öccsét, Zsigmondot igyekezett a magyar urak fogságából kiszabadítani, akiknek

sehogy sem volt anyjára a német származású uralkodó s ha meg-haragudtak rá, egyszerűen fogságba vetették.

Zsigmond kiszabadulása után csakugyan megjelent Prágában, elcsapta az arisztokrata tanácsot és Vencel társuralkodója lett. De mikor Vencel éppen Rómába akart indulni Zsigmond kíséretében, hogy császárrá koronáztassa magát, Zsigmond elfogatta bátyját, Vencelt és Bécsbe hurcoltatta. Zsigmond rövid csehországi uralma alatt annyira megutálta magát, hogy midőn Vencel kiszabadult az osztrák fogságból, a cseh nép országsherte örömmujjongással fogadta őt. Vencel helyzete most váratlanul kedvezőbbre fordult, mint az előzmények

Középkori ágyúk.

A baloldali könnyű tábory ágyú, a jobboldali várostromoknál használt, tetővel védett ostrom-ágyú. Ezeket a kezdetleges ágyúkat elölről kellett megtölteni és fojtással ellátni. Zsiros rongyokba burkolt kődarabokat röpítették ki magukból, de nem nagy távolságra.

után várni lehetett volna. Higgadtabban viselkedett s csakhamar megszilárdult a helyzete Csehországban annyira, hogy már-már Ruprecht ellenkirály haddal való megtámadására gondolt.

A dicsőség azonban nem sokáig tartott. Vencel gyöngé és tétovázó uralma felszabadította a cseh nemesség vad szenvedélyeit s mikor az arisztokraták önző törekvéseihez csakhamar a cseh-német ellentét és a husziták vallásos fanatizmusával együtt járó forrongás is csatlakozott, Vencel helyzete megint tarthatatlanná vált.

Ruprecht ellenkirály, aki 1400-tól 1410-ig uralkodott, úgy akart Vencel fölé kerekedni, hogy Itáliába vonult mintegy 32.000 főnyi sereggel, hogy ott császárrá koronáztassa magát. De az olasz kondottierik szét-szörták Brescia falai előtt a német haderőt s Ruprecht, aki az ezüstjét

és a magával hozott német koronát Velencében elzálogosította, hogy pénze legyen, szégyenszemre kénytelen volt visszavonulni Németországba. Ez a nagy kudarc teljesen meggyöngítette helyzetét.

Ruprecht, akit Kölnben már megkoronáztak, újra megkoronáztatta magát Aachenben, mert azt hitte, hogy ezzel megerősíti hatalmát. De a koronázásnak tekintélye régen megszűnt már Németországban, mióta a királyok bábbá váltak a választófejedelmek kezei között.

Ruprecht, aki minden jóakarata és igazságszeretete mellett sem teremtett rá a királyi hatalomra, az egyházi kérdésben is elszalasztotta a kínálkozó alkalmat hatalma megszilárdítására. Az egyházfejedelmek, akik maguk is megunták már az egyházi szakadást, 1409-ben zsinatra gyűltek össze *Pizában*, hogy helyreállítsák az egységet az egyházban. Először Ruprechthez fordultak, hogy támogassa őket tervük megvalósításában. Ruprecht azonban a frankfurti birodalmi gyűlésen kereken kijelentette, hogy helyteleníti a bíbornokok szándékát, akik le akarták tenni mind a két pápát és új pápát akartak választani, mert ily módon nem fog helyreállani az egyház egysége, hanem ellenkezőleg, még nagyobb lesz a szakadás, mert két pápa helyett három pápa lesz egyszerre. Ő maga rendületlenül ragaszkodott XII. Gergelyhez, a római pápához s a bíbornokoknak is azt ajánlotta, hogy csatlakozzanak Gergelyhez. A bíbornokok erre Vencelhez fordultak, aki nyomban melléjük állt s helyeselte tervüket. A bíbornokok erre megígérték Vencelnek, hogy elismertetését fogják követelni az egész keresztény világtól. Ennek az ígéretnek oly nagy volt a hatása, hogy a német fejedelmek egymásután cserbenhagyták Ruprechtet és Vencelhez csatlakoztak. Már-már háborúra került a sor az ellenkirályok között, mikor Ruprecht 1410-ben váratlanul meghalt.

A német birodalom kancellárja, János mainzi érsek királyválasztó gyűlést hívott egybe Frankfurtba. Csehország, Szászország és Brandenburg erre kijelentette, hogy a királyi méltóság be van töltve, mert Ruprecht sohasem volt jogszerű uralkodó s most már Vencel az egyedüli és igazi római király. A többi négy választófejedelemből azonban nem akart tudni Vencelről és összegyűlt a királyválasztásra, de megegyezni ezek sem tudtak s míg a rajnai palotagróf és a trieri érsek *Zsigmondot* választotta meg, addig a többiek *Jost* morva örgrófit választották meg néhány nap múlva.

Igy tehát ugyanakkor, amikor egyszerre három pápa volt, három római király is volt egyszerre a birodalomban. Ez jellemzi legjobban

az akkori züllött viszonyokat úgy egyházi, mint világi téren. Zsigmond és Jost harcra készültek egymás ellen, de ekkor Jost hirtelen meghalt. Azt is beszélték, hogy Zsigmond megmérgeztette.

Zsigmond Jost halála után békés megállapodásra jutott Vencellel. Vencelnek meghagyta „az öregebb római király és jövőendő császár” címet, valamint a koronázási jelvényeket, ő maga pedig beérte Brandenburggal és a birodalom jövedelmének a felével. E szerződés alapján elismerték Zsigmondot az összes választófejedelmek, János mainzi érsek kivételével, aki azt követelte Zsigmondtól, hogy pártoljon el a római pápától és ismerje el a zsinati pápát, XXIII. Jánost. Miután Zsigmond ezt megtette, Frankfurtban egyhangúlag megválasztották őt római királynak most már véglegesen. Zsigmondnak azt is meg kellett ígérnie, hogy Vencelt tánrogatni fogja a császári korona megszerzésében s amíg Vencel él, ő maga nem fog a császári koronára törekedni. Így legalább a birodalom külső egysége helyreállott s a német uralkodók most már komolyan foglalkozhattak az egyházi egység helyreállításának gondolatával.

Zsigmond 1413 vége felé Lodiban találkozott XXIII. János pápával, akit eddigi híve, Lajos nápolyi király cserbenhagyott és Rómából elkergetett. Az egyházfejedelmek akkoriban már évek óta sürgették, hogy egyetemes egyházi zsinatot hívjanak össze, amely az egyházat reformálja. Zsigmond rávette a pápát, aki kénytelen volt Zsigmond karjaiba vetni magát, hogy egyetemes zsinatot hívjon össze, még pedig egy német városba, *Konstanzba*, 1414 november elsejére. A pápa, bár nem sok jót várt a zsinattól, kényszerhelyzetében megjelent Konstanzban, ahová Zsigmond meghívta a keresztény világ összes fejedelmeit, urait, főpapjait és doktorait.

Zsigmond 1414-ben Aachenben megkoronáztatta magát s azután ő maga is megindult Konstanzba. A konstanzi zsinatnak hármas feladata volt. Először döntenie kellett a hit dolgában, azután az egyház egységének a dolgában és végül a reformáció dolgában.

Az első kérdés különösen Csehországra és Vencel királyra vonatkozott, aki támogatta a cseh Husz János reformtörekvéseit. Husz János a prágai egyetem bölcsészeti fakultásának tanára és Zsófia királyné gyónatatója is volt. Hűséges barátja volt *Hieronimus*, aki ősi cseh nemesi családból származott, bejárta a világ összes egyetemeit és járt a Szentföldön is. Mind a ketten lelkes hívei voltak *Wicliff* Jánosnak, az 1384-ben elhunyt oxfordi egyetemi tanárnak s nézeteit lelkesedéssel hirdették a szószékről és az egyetemen is. Wicliff azt tanította, hogy az úrvacso-

rát nemcsak ostya alakjában kell kiszolgáltatni a hívőknek, hanem bor alakjában is és hogy a búcsút, amely pénzért bűnbocsánatot ad, kár-

*Díszes kezdőbetű, amelybe egy fürdő nő van rajzolva.
Vencel cseh király és német császár számára készült kéz-
íratos könyvben.*

*Díszes kezdőbetű Vencel cseh király és német császár számára készült
kézíratos könyvben.*

letelt rektori méltóságának ideje, utóda azonnal egybehívta az egyetemi hoztatni kell. Husz rektorsága alatt Wicliff tanait hirdette, de mikor tanácsot, amely Wicliff tanait heves vita után nagy többséggel elvetette

Husz ezóta nem is hirdette Wicliff tanítását az úrvacsora kettős alakjáról, csak az egyházi visszaéléseket ostorozta.

A mozgalom azonban csakhamar *nemzeti* jelleget öltött. Minthogy a csehek nagy része hajlott Wicliff tanaira, ellenben a németek inkább az ortodox álláspont felé hajlottak, az ellentét a két nemzetiség között egyre jobban kiélesedett különösen a prágai egyetemen, ahol a csehek kisebbségben voltak. Minthogy a csehek nem törődtek az egyetemi tanács tilalmával és Husz maga is az udvar kegyére támaszkodva csakhamar megint Wicliff szellemében írt és prédikált, nemsokára az egész cseh nemzet az eretnekség hírébe került és Vencel attól kezdett félni, hogy a pizai zsinat, amely akkoriban gyűlt egybe, nem fogja őt római királynak elismerni. Megeskette tehát a cseheket, hogy a kárhoztatott 45 tételt nem fogják sem védeni, sem tanítani. Ezzel azonban nem sokat ért el, mert ez az eskü írott malaszt maradt.

Nagyobb baj volt, hogy ugyanabban az évben a prágai érsek maga is viszályba keveredett Husszal, aki nyíltan panaszkodott a papság visszaélései miatt és nem akarta a pizai zsinatnak azt a jogát elismerni, hogy új pápát választhasson. Vencel ekkor váratlan lépésre határozta el magát. Elrendelte, hogy a prágai egyetemen a cseh nemzetnek minden ügyben három szavazata legyen, míg az összes többi nemzeteknek, bár ezek túlnyomó többségben voltak, összesen egy szavazatuk legyen csak. E rendelet következtében, amely ellen hiába tiltakoztak, a németek kivándoroltak a prágai egyetemről és megalapították a lipcei egyetemet, amely évről-évre jobban felvirágzott, míg a prágai egyetem rohamosan hanyatlani kezdett.

A csehek diadalmámborban úsztak. Huszt újra megválasztották az egyetem rektorává s hívei egyre hangosabban hirdették, hogy Husz az egyedüli igaz közvetítő Isten és a cseh nemzet között. Ez egyre jobban elmérgesítette a helyzetet az egyetem és a prágai érsek között. Mind a két fél vádat emelt egymás ellen a pizai zsinat pápája, V. Sándor előtt, aki végre pápai bullában elrendelte az eretnekség teljes kiirtását. A prágai érsek vad dühvel vetette magát Husz híveire s bár az egyetem föllebbezett az új pápához, XXIII. Jánoshoz, az érsek ünnepélyes harangzúgás közben elégettette az eretnek iratokat és két nap múlva egyházi átok alá vetette Husz Jánost és híveit.

Mondhatatlan izgalom ejtette hatalmába az átok nyomán, az egész cseh nemzetet. Husz kijelentette, hogy Istennek inkább kell engedelmeskednie, mint az embereknek és tovább prédikált egyre növekvő tömegek előtt. Az uccákon, sőt a templomokban is napirenden voltak a két tábor

hívei között a gyalázkodások, sőt a tettelegességek is. Végül Vencel közbelépett s halálbüntetés terhe alatt eltiltotta a zendülést, az uccai zavargást, az érsek és főpapság birtokait pedig lefoglaltatta, amíg meg nem térítették az elégetett eretnek könyvek és iratok értékét s azután személyesen közbevetette magát a pápánál Husz érdekében.

De a prágai érsek nem engedett, kiközösítéssel sujtotta egész Prága városát, XXIII. János pápa pedig megparancsolta Husznak, hogy jelenjen meg a pápai kúria bírósága előtt. Vencel nem akarta Huszt kiszolgáltatni ellenfeleinek s minthogy Vencel ugyanekkor kibékült öccsével, Zsigmonddal is, a prágai érsek nem merte a helyzetet végképp kiélesíteni, hanem visszavonta a kiközösítést s megelégedett Vencelnek azzal az ígéretével, hogy ő maga fogja megbüntetni az eretnekeket. De csakhamar meghalt az érsek és utóda egy öreg világi lett, aki vallásos dolgok helyett, miként Vencel maga is, többet törődött a dáridózással.

A mozgalom egyre tovább terjedt és csakhamar odáig fejlődött, hogy Husz nyíltan elszakadt a katolikus egyháztól. XXIII. János pápa ugyanis keresztesháborút akart viselni a nápolyi király ellen és bulláival és biztosaival mindazoknak, akik a háború céljaira pénzt adnak, bűnbocsánatot és *búcsút* hirdetett. Mikor Prágába is megérkezett a pápai biztos, Husz és hívei nyíltan kijelentették, hogy az ilyen búcsú hatástalan és felszólították a tömeget, hogy ne adjon pénzt olyan háborúra, amely keresztyén vért akar ontani. Csakhamar lázongások támadtak Prágában. Egy nyílt piacon bitófa alatt elégették a búcsút hirdető pápai bullákat és a templomokban azt kiáltották a búcsút hirdető prédikátorok felé, hogy búcsújuk „csalás és ámtás.”

Vencel halálra ítélte a rendzavarókat. Mikor három mesterlegényt le is fejeztetett, bár Husz elvállalta értük a felelősséget, a tömeg a maga vértanuit látta bennük és ünnepélyesen eltemette a halottakat a Betlehem-kápolnában. Minthogy mind a három áldozat cseh ember volt, a mozgalom dühe a prágai németiség ellen fordult, amelyet a csehek különben is irigyeltek gazdagságáért. Husz maga is szította ezt a németgyűlöletet, amennyiben kijelentette, hogy üldözését a németeknek köszönheti, akik nem tudnak belenyugodni abba, hogy a prágai egyetemen elvesztették szavazataikat.

Tartós békéről tehát szó sem lehetett, bár Husz Vencel király parancsára eltávozott Prágából, XXIII. János pápa pedig száműzte őt, mint „minden egyházi parancs megvetőjét” és Prágát újra kiközösítéssel sujtotta. Vencel és az érsek zsinatot tartottak Prágában,

ahol mindent elkövettek a béke helyreállítására. A prágai tanácsból lidartak több német tanácsost, sőt egy buzgó német katolikust ki is végeztettek. Mindez azonban hiábavalónak bizonyult, a béke csak nem akart sehogy sem helyreállni és Husz híveinek tábor a egyre szaporodott.

Husz Hradek, majd Krakovec várába vonult, ahol szívesen fogadták őt s ott írta pásztorleveleit s legjelentősebb műveit cseh nyelven, amelyek ország szerte elterjedtek. Szabad ég alatt sokezer nyi ember előtt hirdette, hogy a búcsúra nincs szükség az üdvözüléshez, hogy a szentírás egyetlen forrása a keresztény hitnek, hogy a pápa elsőse a keresztény egyházban jogosulatlan és hogy a cseh nép az Isten kiválasztott népe. Ekkor történt, hogy Zsigmond király Vencellel egyetértésben megidézte Huszt a konstanzi zsinat elé, hogy bocsássa ügyét a zsinat döntése alá.

Minthogy szabad menlevelet is küldött Zsigmond Husznak s azonkívül három cseh úr is elkíserte őt Vencel király megbízásából, akik kezességet vállaltak biztosságáért, Husz egy pillanatig sem habozott s nyomban útnak indult Konstanzba, ahova meg is érkezett.

A konstanzi zsinat. — Husz János máglyahalála.

A konstanzi zsinat a világ legfényesebb gyülekezete volt. Minthogy a fejedelmek is meghívót kaptak a zsinatra, a gyülekezet olyan volt, mintha Európa egész kereszténysége egybesereglett volna nagygyűlésre. Nagy reményeket fűztek a zsinathoz. Azt remélték, hogy a gögös, de bomladozó egyházi hierarkhia helyébe új szervezetet fog adni a keresztény egyháznak. Világi téren is sokat vártak a zsinattól és a jámbor hívők azt képzelték, hogy meg fogja teremteni a földön az örök béke országát.

A zsinatra körülbelül 2400 lovag, 80.000 világi ember és 18.000 főpap gyűlt egybe. Volt köztük 3 pátriárka, 29 bíbornok, 33 érsek, 150 püspök, 100 apát. A zsinat tagjainak nagy része szabad ég alatt tanyázott barakkokban és sátrakban, mert a kis város házaiban nem volt hely ennyi ember számára.

Nagyszámú csöcselék is sereglett Konstanzba, néhány ezer játékos, szerencselovag, kötél táncos, színész és erkölcstelen nő, akik mind ott sütkéreztek a Boden-tó mellé összegyűlt főurak fényében és ragyogásában.

Érthetetlen volt, hogy Zsigmond, aki a zsinatot összehívta s akit az egybegyűlték megtiszteltek azzal, hogy hívására megjelentek, a zsinat megnyitására nem jelent meg, hanem a pápának engedte át a

megnyitást. XXIII. János pápa azonban nem sok jót remélt a zsinattól. Azt beszélték, hogy amikor a magaslatról letekintett a völgybe, amelyben Konstanz feküdt, így kiáltott fel:

„Ez hát az a kelepce, ahol a rókákat törbe csalják!”

A pápa legjobban *Frigyes* osztrák hercegben bízott, akinek területén a zsinat városa feküdt s akit a pápa pénzzel és címekkel rábírt arra az ígéretre, hogy támogatni fogja őt teljes erejével, ha ő távozni akar Konstanzból. A pápa mindenekelőtt azt akarta elérni, hogy a zsinat kitérjen az elől a kellemetlen kérdés elől, amelyet legelőször kellett volna tisztázni, hogy mi az álláspontja az új zsinatnak a pizai zsinattal szemben. A vele érkezett nagyszámú olasz befolyására támaszkodva a pápának az volt az álláspontja, hogy a pizai zsinat letette a pápai trónról XII. Gergelyt és XIII. Benedeket, a két ellenpápát s így ő az egyedüli törvényes pápa. Hogy a figyelmet elterelje erről a kérdésről, rögtön Husz János pörét kezdte szorgalmazni nagy hévvel, mintha az volna a zsinatnak egyetlen és főfeladata.

Husznak eleinte megengedték, hogy szabadon járhasson-kelheszen. Csakhamar azonban megijedtek, hogy nagy szónoki erejével még több hívet fog magának szerezni s ezért elfogták és Gottlieben várába zárták, ahol megláncolták, mint valami gonosztevőt. A király szabad menlevelét tehát semmibe sem vették és *Chlum* János tiltakozását elutasították. Az egyetemes zsinat ugyanis kezdettől fogva arra az álláspontra helyezkedett, hogy semmiféle világi hatalomnak nincs jogában védelmébe venni oly lelkészt, aki méltó az egyházi büntetésre.

Zsigmond mindazonáltal, aki 1414 vége felé érkezett meg Konstanzba, nagyon megharagudott amiatt, hogy menlevelét semmibe sem vették s azzal fenyegetőzött, hogy nyomban elutazik, aminek XXIII. János pápa örült volna legjobban. De aztán a zsinat küldöttsége mégis csak rábírta Zsigmondot arra, hogy ott maradjon, mert tőle remélik az egyház megreformálását.

Csakhamar kitűnt, hogy a zsinat többsége azt kívánja, hogy XXIII. János pápa is mondjon le önként a pápai tiaráról. XXIII. János pápa, minthogy egyébként az a veszedelem fenyegette, hogy bűnei felsorolása alapján meg fogják fosztani a pápai méltóságtól, a bíbornokok rábeszélésére végre harangzúgás közepette az oltár előtt ünnepélyesen lemondott méltóságáról. Azt remélte azonban, hogy a zsinat őt fogja újra megválasztani pápának. De mikor észrevette, hogy a zsinat többsége ellene van, elhatározta, hogy elmenekül Konstanzból és szétugrasztja az egész zsinatot.

Most került sor Frigyes osztrák hercegnek a támogatására. Ragyogó lovagi tornát rendezett a zsinat tiszteletére s közben a pápa 'parasztnak

Zsigmond császár megérkezvén a konstanzi zsinatra ünnepélyes kísérettel járja be Konstanz uccáit. Kezében a pápa által ajándékozott és megszentelt aranyrózsát tartja.

öltözve, elmenekült Schaffhausenbe, ahová Frigyes nyomon követte őt. Itt a pápa kijelentette, hogy csak az erőszaknak engedve mondott

le méltóságáról, lemondása ennél fogva érvénytelen, valamint érvénytelen a zsinatnak minden határozata is.

Erre a hírre óriási zavar támadt s a zsinat már-már feloszlott. Ámde többen akadtak, akik nem veszítették el a fejüket s ezeknek sürgetésére a zsinat tovább folytatta munkáját és kimondta azt a hatá-

Szentelt gyertyák osztogatása a konstanzi zsinaton.

A híres egyházi zsinat egyik jelenetét mutatja be ez az egykorú kép, midőn a pápa a bíborosoktól és püspököktől körülvéve szentelt gyertyákat dobál a tanácsház udvarán tóduló tömeg közé. Richenthal Ulrik egykorú krónikájának képe.

rozatot, hogy az egyetemes zsinat a küzdő katolikus egyház képviselője, hatalmát közvetlenül Krisztustól származtatja és a *pápa fölött áll*. Ugyanekkor Frigyes osztrák herceget birodalmi átok alá vetették, egész Dél-Németországot és a svájci népet harcra szólították fel ellene. Frigyes csakhamar belátta, hogy hiába próbálná meg az ellenállást. Pár hét múlva minden birtokát elpusztította a birodalmi haderő; várait, köztük a Habsburgok ősi várát is lerombolták és városait feloldották a hűbéri

kötelezettségek alól. Erre Frigyes megalázkodva térdre borult Zsigmond előtt, lemondott minden tartományáról és kényre-kegyre kiszolgáltatta magát. Zsigmond azonnal börtönbe vettette őt.

XXIII. János pápa pedig ezalatt várról várra menekülve Avignonba próbált eljutni, de a brandenburgi örgróf csakhamar kézrekerítette őt és Radolfcellbe vitette. Itt értesült a pápa a zsinat ítéletéről. Mintegy ötven vádpont alapján a zsinat érdemtelennek jelentette ki őt a pápai méltóságra s mint foglyot a Boden-tó mellé hozatta Gottlieben várába, ugyanoda, ahol Husz és Hieronimusz voltak becsukva. Később más várakban őrizték a pápát, aki még ebben az esztendőben aztán meg is halt.

Hieronimuszt, aki titkon Husz után jött Konstanzba, hogy Husz tanait hirdesse, szintén elfogták és ugyancsak a gottliebeni várba szállították. Mindkettőjük ellen megindult a pör, amelyet a rendes törvényes formák között folytattak. Mintegy kétszáz tanu vallomását hallgatták meg. Csak hosszas vonakodás után engedte meg a zsinat, hogy Husz személyesen védekezhessék a zsinat nyílt ülésén. Husz a zsinat nyílt színe előtt kijelentette, hogy hajlandó visszavonni tanait, ha felvilágosítják tévedéseiről, de nem a jelenlévő főpapok tekintélye, hanem csak a szentírás győzheti meg őt. Beismerte, hogy a 45 kárhoztatott tétel közül többet helyesnek tart. Nagy megütközést keltett az a kijelentése, hogy az olyan pápa, főpap vagy pap, aki halálos bűnt követ el, nem pápa, főpap vagy pap többé. Mikor hozzátette még azt is, hogy éppen így az a király sem király többé, aki halálos bűnt követ el, siettek az emberek Zsigmondért és ő a császár füle hallatára megismételte állítását.

Zsigmond csak ennyit felelt:

„Azt hiszem, nincs ember bűn nélkül.”

E pillanattól fogva nem akarták nyugodtan tovább hallgatni Huszt, hanem fenyegetőzve azt követelték tőle, hogy vonja vissza tanait. Zsigmond kijelentette már a kihallgatás második napján, hogy királyi ígéretét jórészt beváltotta már azzal, hogy Husznak alkalmat adott a védekezésre. Később magánbeszélgetésben ezt mondta a főpapoknak:

„Ha nem vonja vissza tételeit, el kell őt égetni. Minden egyes vádpont külön-külön is igazolja ezt az ítéletet.”

A további kihallgatás során kárhoztatta a zsinat az áldozás kettős formáját, amire Husz kijelentette, hogy nem ismeri el sem az egyházi hagyománynak, sem a zsinatnak a tekintélyét. Mindazáltal hetek teltek még el az ítélet kimondása előtt. Számos könyörgő irat érkezett a zsinathoz Husz érdekében, csak Vencel nem törődött Husszal, mert oly

Husz Jánost máglyára viszik.

A híres csehországi reformátort a konstanzi zsinat maga elé idézte s mivel tanait nem vonta vissza, Zsigmond császár meglevele ellenére magyahalálra ítélte. Papi méltóságától megfosztották, papírsüveget tettek a fejére, melyre három ördög volt festve, úgy hurcolták a máglyára. A tömeg buzgón hordta magyájához a rózsát.

féltékeny volt Zsigmondra, hogy az egész zsinatról nem akart tudni. Barátságos rábeszéléssel is többen megpróbálták Huszt rávenni arra, hogy vonja vissza tanait. De Husz az utolsó percig azt hangoztatta:

„Nem vonhatok vissza semmit, amíg a szentírásból meg nem győztök róla, hogy nincs igazam.”

Végül 1415 július 6-án ítélethozatalra került a sor, a zsinat tizenötödik nyilvános, teljes ülésében, Zsigmond jelenlétében. Ünnepelesen még egyszer felolvasták az egész pör lefolyását. Husz egyszer a következő szavakkal szakította félbe a felolvasást:

„Bízva a császár által följánlott menlevélben, önként jelentem meg a zsinaton, hogy ártatlanságomat bebizonyítsam.”

Azután Zsigmond királyra szegezte szemét, mire a király láthatóan elpirult.

Az ítélet így szólt:

„Husz, mint megátalkodott eretnek, aki tévelygő és lázító tanokat prédikált, sok népet elcsábított, az apostoli szék és az egyház tekintélyét megcsúfolta és javíthatatlannak bizonyult, papi méltóságától megfosztandó és a világi bíróság karjának kiszolgáltatandó.”

Mihelyt meghozták az ítéletet, letépték Huszról a papi ruhát és papírkoronát tettek a fejére, amelyre három ördög volt festve, akik egy szegény lélekért viaskodnak. A papírkoronának ez volt a felirása:

„Ime, az eretnek!”

A palotagróf pedig e szavakkal adta őt át a konstanzi városi tanácsnak:

„Vegyétek át tőlünk Husz Jánost, akit a császár ítélete és a saját parancsunk szerint máglyán kell elégetni.”

Azután ő maga is kikísérte Huszt mintegy ezer fegyveressel a vesztőhelyre, mialatt a zsinat tovább ülésezett.

Nagy néptömeg szemeláttára karóhoz kötötték Huszt és máglyát raktak körülötte fából és szalmából egészen a nyakáig. E pillanatban megjelent Zsigmond követe, Pappenheim gróf és utoljára felszólította Huszt tanai visszavonására. Husz így felelt a felszólításra:

„Örömmel halok meg az igazságért, amelyet megismertem és hirdettem.”

A hóhér erre meggyújtotta a máglyát. Még a lángok és a füst közül is kihallatszott a szoltárokat éneklő vértanunak a hangja. Ruháját is a lángok közé dobták, hamvait pedig a Rajnába szórták, hogy barátai és hívei ne tisztelhessék maradványait, mint szent ereklyét.

Husz Jánost hősie halála a reformáció igazi vértanujává és elő-

futárává avatta. Zsigmondot pedig szőszegése miatt örökre megbélyegezte az utókor.

Egy esztendő múlva *Hieronimusz* is máglyahalált halt. A fogságban, betegségtől megtörötten visszavonta ugyan tanait és alávetette magát a zsinatnak, úgyhogy csak börtönre ítélték. De csakhamar visszanyerte erkölcsi erejét és visszavonta tanainak megtagadását. Erre aztán őt is máglyahalálra ítélték mint visszaeső bűnöst. Hieronimuszról beszélnek, hogy mikor egy vakbuzgó parasztember buzgón rakta a fát a máglyára, mosolyogva így kiáltott fel:

„Óh, szent együgyűség!”

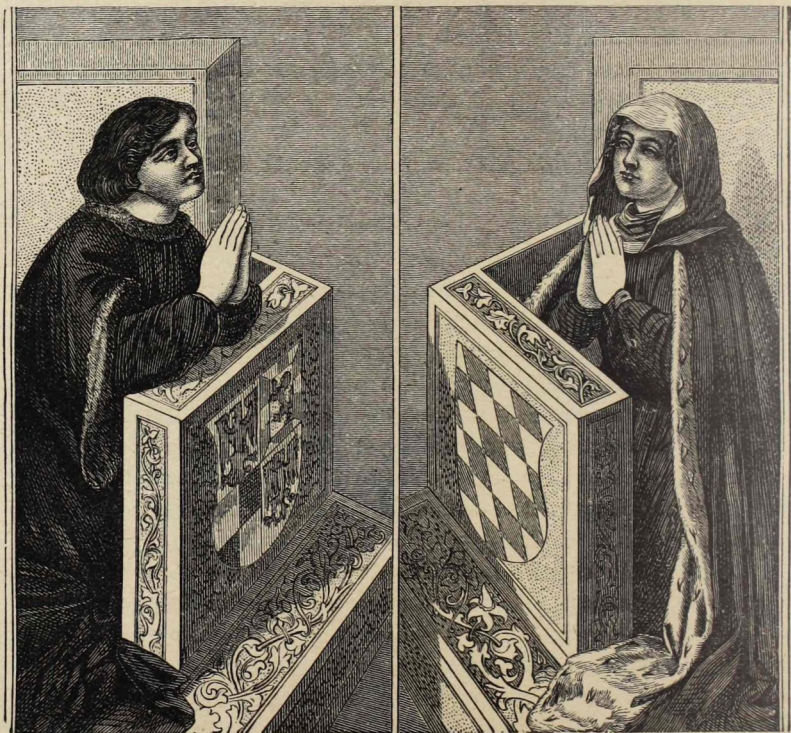
Husz máglyahalála után Zsigmond nem sokára eltávozott a zsinatról, hogy személyes rábeszéléssel rávegye XIII. Benedeket, aki Narbonneban székelt, az önkéntes lemondásra s mint a „kereszténység világi feje” békét hozzon létre Anglia és Franciaország között. Egyik terve sem sikerült. A makacs XIII. Benedek kijelentette neki, hogy miután a két másik pápát a zsinat letette, az egyházi szakadás véget ért s ő most az egész keresztény egyház egyetlen és igazi főpásztora.

VI. Károly és V. Henrik között pedig szintén nem sikerült Zsigmondnak békét szereznie. Csak másfél évi távollét után, miután Párizsban kidőszölte magát és szerződést kötött Angliával Franciaország ellen, amelynek királyát alig egy pár héttel előbb igaz barátságáról biztosította, érkezett vissza Zsigmond Konstanzba, ahol nagy szükség volt már a jelenlétére.

A zsinatnak ugyanis nem volt elismert feje s a zsinat főfeladata, az egyház reformálása, sehogy sem akart előrehaladni. Zsigmond visszatérése után a spanyolok és a skótok is elpártoltak a makacs XIII. Benedektől. Végül a zsinat kimondta, hogy XIII. Benedek, „mint hamisan esküvő, megátalkodott szakadár és eretnek” méltatlan a pápai méltóságra és nem pápa többé. XIII. Benedek azonban nem törődött a zsinat határozatával. Valencia tengerpartján, egy magányos szikla-csúcson, Penniscola várában élt a több mint kilencvenesztendős aggasztán és onnan szórta átkait a világra a négy égtáj felé. Csaknem százesztendős korában halt meg s halála percéig abban a rendületlen meggyőződésben élve, hogy ő az egyedüli törvényes pápa.

A zsinat tagjai nagyon különösen érezték magukat, mikor végre odáig jutottak, hogy az egyháznak most immár nem volt pápája. Zsigmond az angolokkal és a németekkel egyetértően azt kívánta, hogy lásson hozzá a zsinat teljes erővel az egyház reformálásához. Az olaszok, a spanyolok és a franciák ellenben azt kívánták, hogy az egyház reform-

ját a pápaválasztással kell kezdeni. Végül kompromisszumot kötött a két párt s elfogadott a zsinat öt általános reformdekrétumot még a pápaválasztás előtt, amelyek közül a legfontosabb, az ötödik, beillesztette az egyház szervezetébe a zsinatok időszakos intézményét. A legközelebbi

Frigyes brandenburgi választófejedelem és felesége, Erzsébet.

Frigyes nürnbergi várgróf volt, Zsigmond császár ruházta rá a konstanzi zsinaton Brandenburg hűbérét és a választófejedelmi méltósággal együtt. A husziták elleni hadjáratban ő volt a birodalmi hadvezér. Zsigmond halála után a német trónra is pályázott. Terve nem sikerült, de ő alapította meg a Hohenzollern-ház hatalmát.

zsinat öt év múlva, az utána következő hét év múlva tartandó s azontúl minden tizedik évben legyen zsinat. Végül elhatározták, hogy a 26 tagú bíbornoktestületet kiegészítik a zsinat harminc tagjával, minden nemzet sorából hat taggal s ez az 56 tagú testület válassza meg az új pápát.

Ez a pápaválasztó testület aztán egyhangúlag megválasztotta *Colonna Oddót*, aki *V. Márton* névvel lépett a pápai trónra. Az új

pápát aztán rendkívüli pompával meg is koronázták a konstanzi székesegyházban. Nemes fellépése, szelidsége és okossága mindenkinél méltóbbá tették őt arra, hogy főpásztora legyen az annyit hányatott katolikus egyháznak. A zsinat valamennyi pártja elismerte őt és tisztelte megnyerő egyéniségét és diplomata ügyességét, amellyel minden ellentétet el tudott simítani. Azt várták tőle, hogy minden bajtól meg fogja váltani az egyházat.

A hozzáfűzött remények azonban hamarosan füstbe mentek, mert kitűnt, hogy V. Márton nem hajlandó a pápai hatalom semmiféle csorbitásába beleegyezni. Külön-külön tárgyalt a zsinat minden nemzettel s mindegyikkel külön *konkordátumot* (szerződést) kötött s az egyház egyetemes reformjáról hallani sem akart.

Különben mindenki vágyódott is már haza, mert az évek óta húzódó zsinat borzasztó költségeket emésztett föl. Örömmel nyugodtak tehát bele, mikor 1418 április 22-én a zsinat záróülését megtartották.

A konstanzi zsinattal egyidejűleg a német fejedelmek is gyűléseztek Konstanzban, de nem nagy eredménnyel. Mikor Zsigmond visszatért Franciaországból, *Frigyes* osztrák herceg megszökött már börtönéből s bár a zsinat újra átok alá vetette, a római király pedig birodalmi átokkal sujtotta, Frigyes most hatalmasabb volt, mint valaha és fittyet hányt a zsinatnak és a királynak. Mögötte álltak tartományai, rokonai és Zsigmond összes ellenségei. Zsigmond erre meggondolta magát s kibékült Frigyesseel. Ujabb hűségeskü fejében visszaadta Frigyesnek tartományait. Ebben a kibékülésben Zsigmond gyöngeségének a bevallása volt. Nem fukarkodott Zsigmond egyébként sem a kitüntetésekkel, amelyek közül legnevezetesebb *Frigyes* nürnbergi vágrófi kitüntetése volt. Zsigmond felruházta Frigyes *Brandenburg* örökös hűbérével és ünnepélyesen felruházta a választófejedelmi és főkamarási méltósággal is.

A birodalom rendjét annál kevésbé tudta azonban Zsigmond véglegesen biztosítani, mert csakhamar nagy bonyodalmak támadtak saját örökös országaiban, különösen Csehországban, úgyhogy nem is ért rá a birodalom ügyeivel foglalkozni.

A cseh keresztesháborúk. — Ziska és a taboriták.

Husz János fogsága és mártírhalála nagy izgalmat támasztott Csehországban. A katolikus papokat kezdték elkergetni és huszita papokkal helyettesítették őket és egy huszita szövetség kijelentette, hogy a konstanzi zsinatot a hit dolgában nem tekinti illetékesnek, hanem csak a

prágai egyetem döntését fogadja el kötelezőnek. A mozgalomnak *Mies* Jakab magiszter volt a vezére az egyetemen, aki azt hirdette, hogy az úrvacsorát kettős alakban, kenyér és bor alakjában szabad kiszolgáltatni és elfogadni. Hiába idézte a zsinat *Mies* Jakabot és a szövetség 452 tagját maga elé, hiába fosztotta meg az egyetemet minden jogától és privilégiumától más országokra vonatkozóan, a prágai érsek hiába sujtotta átokkal Prága városát: a prágai templomokban a székesegyház kivételével Husz tanait prédikálták és az egyetem huszita tanárai kijelentették, hogy az úrvacsora kettős alakja nélkül lehetetlen üdvözülni és *Husz Jánost szent mártírrá avatták*.

Vencel, aki huszita hajlamú feleségének, Zsófiának befolyása

Husz-tallér.

Husz János kivégzése után a cseh taborítók Husz emlékére tallérokat verettek, egyik oldalán Husz képmásával, a másikon máglyához kötött alakjával. Az első oldal felirata magyarul ez: „Hiszek egy katolikus szentegyházban”, a másiké: „Száz év leforgása alatt felelni fogtok Istennek és nekem.”

alatt eleinte tétlenül nézte a dolgok fejlődését, mikor V. Márton pápa felszólította, hogy védje meg az egyházat, mert különben keresztesháborút hirdet Csehország ellen, elhatározta, hogy erélyes rendszabályokhoz nyúl. Eltávolította környezetéből a huszitákat, elűzte Prágából a legmerészebb huszitát, *Jesenitz* Jánost és visszahelyezte az elkergett katolikus papokat. Ekkor azonban már későn volt. Vencel három templomot szánt a huszitáknak, ezek azonban valamennyi templomot maguknak követelték, mert érezték, hogy övék a hatalom. A husziták vezére *Ziska* János volt, egy félszemű, komorarcú, kisbirtokú köznemes, aki csupa fanatizmus volt és irtalmatlan németgyűlölő. Kelet-Poroszországban, Magyarországon és Franciaországban vad harcokat vívott csupa kedvtelésből és nagy jelentőségre csak hatvanesztendősen korábban tett szert saját hazájában. Mikor a király felszólította a

prágai huszitákat, akik uccai zendüléseket rendeztek, hogy szolgáltatassák ki fegyvereiket, Ziska azt felelte a királynak, hogy inkább hajlandók fegyvereiket a király érdekében forгатni, de nem adják ki. Vencel nem kért a szíves szolgálatból, hanem Vencelstein várába menekült.

Ziska János, a husziták vezére.

Husz János kivégzése után ő szervezte meg az egyháztól elszakadó csehek, husziták seregét. Sok véres csatában diadalmaskodott, 113 győzelmet aratott s csak egyszer szenvedett vereséget. Egyik szemére vak volt s m. kor egy nyíllövés másik szemétől is megfosztotta, kocsin vitette magát az ütközetekbe. Hajmeresztő kegyetlenségei miatt a cseh fölkelés nagyon elfajult. A táborában kiütött pestisnek esett áldozatul.

Minthogy a mozgalom egyre terjedt országszerte s nemcsak a templomokban, hanem szabad ég alatt is. A hegyeken, amelyeket bibliai névvel Tabor, Sion, Horeb névvel neveztek el, izgató prédikációk közben osztogatták az úrvacsorát mind a két alakjában és a prágai egyetem dogmabeli reformjainál már jóval messzebb mentek. A vezérek végül Tabor hegyére gyűlésre hívták egybe az összes híveket. Mialatt a „fivérek” és „nővérek”, mert így nevezték magukat, naphosszat imádkoztak, gyóntak, énekeltek és fölesküdték a szent kehely ügyéhez, a vezérek arról tanácskoztak, hogy döntő csapást kell mérni az ellenpártra és Vencel királyt újra a maguk pártjára kell hódítani.

Pár nap mulva a prágai vad néptömeg általános lázadásban tört ki. Egy huszita tömeg *Seelan* János egykori premontrei szerzetes és *Ziska* vezetésével erővel betört az István-templomba, meggyalázta a katolikus egyházi kultusz eszközeit s azután huszita módra megáldozott és a prágai városháza elé vonult, ahol azt követelte, hogy bocsássák szabadon a huszita foglyokat. Minthogy kívánságukat a többnyire németekből álló tanács nem volt hajlandó teljesíteni, a megdühödött tömeg betörte a városház kapuját, egy tanácsost megölt, a polgármestert, három tanácsost, egy albirót és hat poroszlót kidobált az ablakon az uccára, ahol dárdákkal fogták fel őket. Mikor Vencel meghallotta, mi történt, olyan düh fogta el, hogy hirtelen szélütés érte. Sürgős segítséget kért *Zsigmond*tól a husziták ellen, de mielőtt *Zsigmond* megérkezett volna, egy újabb szélütés megölte Vencelt (1419.).

Vencel halála végzetes csapás volt, mert felszabadította a legvadabb szenvedélyeket. A templomokat kifosztották, a kolostorokat felgyújtották és *Zsigmond*, akit a török háború foglalt el, nem siethetett Csehországba. A távolból kinevezte *Zsófia* özvegy királynét kormányzóvá és egy *Wartenberg* nevű urat első tanácsosává. A husziták mérsékelt elemei, az *utravisták* vagy *kelyhesek*, akikhez tartozott a prágai egyetem is, örömmel fogadták *Zsófia* kormányzóságát, akiről tudták, hogy hívük volt mindig, de a túlzók, a *taboriták*, teljes vallásszabadságot követeltek. Minthogy ezt nem kapták meg, háborúra készültek. Meg akarták szabadítani Csehországot *Zsigmond* királytól s ki akarták űzni az országból az összes németeket és katolikusokat. A harcias tábor élén *Husz* Miklós és *Ziska* állt.

Zsófia özvegy királyné megrémült a fegyverkezéstől és békét kötött *Ziskával*. Megengedte, hogy egész Csehországban szabad az úrvacsorát kettős formában kiszolgáltatni, ha egyébként megkímélik a

husziták a templomokat és kolostorokat. Az utrakvisták ebbe bele is nyugodtak, de a taboriták fegyveresen kivonultak Prágából és Beehin mellett nagy huszita tábort vertek, amelyből az idők folyamán *Tabor* városa keletkezett.

Zsigmond eközben *Brünnbe* érkezett s oda idézte a cseh rendeket hódolásra. A katolikusok és a németek, valamint néhány utrakvista cseh nemes meg is jelent Brünnben, de a taboriták közül nem jött el senki. Zsigmond erre elcsapta az összes huszita érzelmű hivatalnokokat s elrendelte, hogy ezentúl tilos a kettős áldozás és kötelessége mindenkinek visszatérni a katolikus egyház kebelébe. Ez persze csak még jobban elmérgesítette a helyzetet.

V. Márton pápa 1420-ban Zsigmond kívánságára egy *keresztes-bullát* bocsátott ki, amelyben felszólította az egész kereszténységet, hogy szálljon keresztesháborúba a wicliffisták, husziták és más eretnekek kiirtására. Zsigmond maga hirdette ki a boroszlói országgyűlésen a bullát s megtoldotta még maga is a kellő intelmekkel. Egy pillanatra visszatért a németekbe és a katolikusokba újra a reménység. A német papok és hivatalnokok csúfondároskodva visszatértek és kijelentették, hogy az eretnekségnek vége van.

A husziták elkeseredése nőttön-nőtt. Míg az utrakvisták vagy a prágaiak beérték azzal, hogy szövetkeztek a védelemre mindenki ellen, aki megtámadja őket, addig a nemesség kijelentette, hogy nem ismeri el Zsigmondot királynak, mert a keresztes-bulla kihirdetésével megsértette a cseh nemzeti becsületet. Seelan János pedig dühös kiáltványban harcot hirdetett az ellen az egyház ellen, amely a béke jelét, a keresztet, a gyilkosság jelévé alacsonyította le. Zsigmond oly súlyos fenyegetésekkel ijesztette Kuttenberg várából a prágaiakat, hogy ezek elhatározták, hogy segítségül hívják a fanatikus taboritákat.

A taboriták eközben befejezték vallásos és katonai szervezkedésüket. Eltörölték a katolikus egyház minden pompáját, az istentisztelet minden ékességét. A papok egyszerű házikáiban és cseh nyelven osztották ki az úrvacsorát. Jámbor kommunista közösségben készültek a világ elközeltető végére, amikor Krisztus maga leszáll a mennyekből és paradicsomi állapotokat teremti híveinek. Négy kapitány alatt, akik közül *Ziska* volt a vezér, teljesen katonailag szervezkedtek. *Ziska* bámulatos ügyességgel képezte ki a durva parasztnépet, úgyhogy kezükben hatalmas fegyverré vált a cséplőhadaró, természetesen erősen megvásalva. Hadtudományának legfontosabb találmánya azonban a szekérvár volt. A teherkocsikat oly ügyesen használták sáncoknak s oly könnyedén

forgatták, tologatták ezeket a mozgékony sáncokat, hogy az ellenség úgyszólván megtámadhatatlanoknak tartotta őket.

A taboriták, mikor a prágaiak meghívására 90.000 emberrel Prága felé vonultak, végigrabolták és gyűjtötták egész Csehországot. A műemlékeket lerombolták, a kolostorokat kirabolták és felgyújtották, a szerzeteseket és katolikus papokat meggyilkolták. Mikor Rabi várát elhamvasztották, Ziska hét katolikus papot a lángok közé dobott. Bár ekkor elvesztette másik szemevilágát is, továbbra is ő vezényelte a csatákat, úgy, mint addig, egy szekér tetejéről.

Zsigmond ekkor mintegy 100.000 főnyi kereszteshaddal vonult Prága ellen. Ziska azonban visszaverte az ostromot, mire Zsigmond béketárgyalásokat kezdett a huszitákkal a négy *prágai pont* alapján. Ez a négy pont a következő volt. Isten ígését egész Csehországban szabadon lehet hirdetni. Az úrvacsorát kettős alakjában szabad kiszolgáltatni. A papoktól és szerzetesektől elvesznek minden földi jószágot. Minden halálos bűnt az egyház törvényei szerint büntetnek meg.

Az első keresztesháborúnak látszólagos sikere csak az volt, hogy Zsigmond megkoronáztathatta magát cseh királynak. Két nap múlva azonban távozott Prágából, mert nem volt mivel élelmezni a nagy kereszteshadsereget. Alig távozott, a prágaiak *Jagello* lengyel királynak ajánlták fel a cseh koronát, de Jagello nem fogadta el. Eközben a taboriták kivonultak Prágából s pusztítva és gyűjtogatva bekószálták Csehország nyugati és északi részeit, mindenütt irtva a katolicizmus és a németiség képviselőit. A husziták kezdettől fogva, de különösen Ziska vezérlete alatt a vallási fanatizmussal mindig összekapcsolták a faji gyűlöletet is, úgyhogy a mozgalom lényege voltaképpen Csehország elcsehesítése volt.

A prágai utrakvisták visszariadtak a taboriták erőszakosságaitól és kimondták, hogy a prágai négy ponton túl egyéb újításokba nem hajlandók belemenni. A két tábor között egyre nagyobb lett az ellentét. A prágaiak nem akartak nyíltan elszakadni a katolikus egyháztól, a taboriták ellenben vad meggyőződéssel készültek Krisztus közelgő eljövételére s erőszakosan meg akarták tisztítani az egész kereszténységet. A papok és a laikusok közötti különbséget nem akarták elismerni, a *népszuverénitást* kezdték hirdetni és a *teljes vagyonszétosztást* követelték.

„Aki magánvagyon szerzésére törekszik, az halálos bűnt követ el.” Ezt a törvényt mondták ki a kommunizmus megvalósítása érdekében.

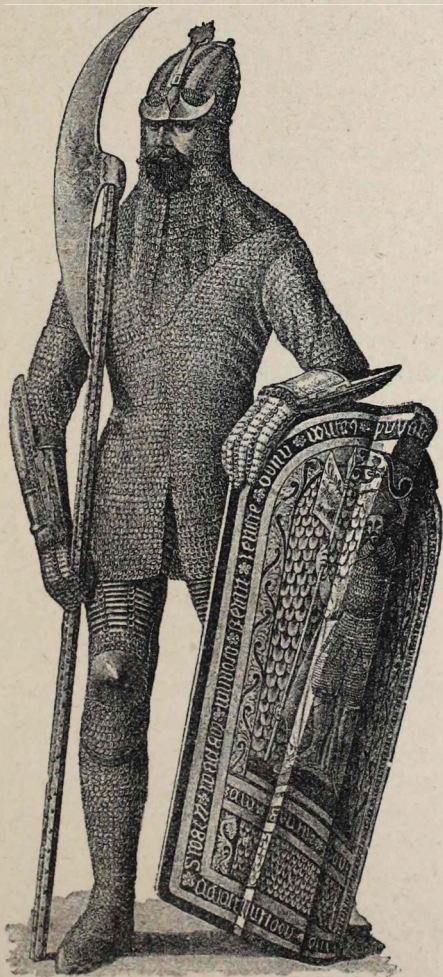
Voltak olyanok is, akik az új paradicsomban való rajongó hitnek levonták a végső következményeit is. Egy fiatal morva pap, *Hauska*,

azt hirdette, hogy ezentúl nem lesz különbség papok és laikusok között, nem lesznek templomok és nem lesz házasság sem. Ezt a vad felekezetet, amely mindenütt összezúzta a templomi edényeket és szentségtartókat, a bevándorolt francia rajongókról *pikarditáknak* nevezték és nem-sokára, mikor meztelenül kezdtek szaladgálni az erdőkben, hogy visszaállítsák a paradicsomi ősállapotot, *ádámitáknak* mondták őket. Minthogy azt hirdették, hogy tűzzel-vassal ki kell irtani az „egész Szodomát,” Ziska szétugrasztotta őket és ötvenet közülük, akik nem akarták cserbenhagyni vad elveiket, elégettetett.

Végül a négy rajnai választófejedelem és a brandenburgi örgróf vezetése alatt megindult Csehország ellen a második kereszteshadjárat, mintegy 200.000 főnyi sereg. De Ziska közeledtének hírére szétszaladt a sereg és *Németbród* mellett szétverte Ziska Zsigmond csapatait is, úgy-hogy Csehország újra a husziták kezében maradt.

A nagy győzelem után az utrakvisták és a taboriták, akiket a közös veszedelem egyesített, újra egymás ellen fordultak. A prágai

tanács elfogatta a papság vezérét, *Seelan Jánost*, aki a taboritákhoz húzott és kilenc hívével együtt lefejeztette. A nép dühe nem ismert határt, mikor kedvence erőszakos haláláról értesült. Lerombolta a taná-

Sodronypáncélos cseh harcos a XV. században.

csosok házait, szétdúlta a könyvtárakat is, üldözte a papokat, elcsapta az egész tanácsot és már másnap tíz új tanácsost választott Seelan János hívei közül.

Zsigmond Nürnbergben újabb keresztesháborút hirdetett a csehek ellen, de ez a harmadik hadsereg is eredménytelenül züllött szét.

Zsigmond azonban újra elmérgesítette a helyzetet, mert Morvaországot vejére, *Albrecht* osztrák hercegre ruházta. Ziska, aki közben Magyarországra rándult, visszatért és hallatlan dühvel támadt Prágára és a cseh nemességre, amely titokban tárgyalásokba bocsátkozott Zsigmonddal. Elhatározták, hogy háborút indítanak Morvaország ellen, de ekkor hirtelen meghalt Ziska, a morvahatár közelében, bubópestisben.

A nagy vezér halála után a taboriták két pártra szakadtak. Az egyik párt nem választott magának vezért és Ziska emlékére *árváknak* vagy *orfanitáknak* nevezte magát. Ez a párt Königsgrätz körül tanyázott és mérsékeltebb nézeteket vallott. A másik párt Taborban maradt és *Nagy Prokopot*, egy kivetkőzött szerzetest választott meg vezéréül. Ez a Nagy Prokop amellett volt, hogy a huszita hadak törjenek be a szomszédos német tartományokba és be is tört velük Sziléziába és Lausitzba. A prágaiak nem csatlakoztak hozzá, mert a belső békét akarták mindenekelőtt helyreállítani és *Rokicana* Jánost választották meg vezérüknek.

V. Márton pápa 1427-ben új keresztesháborút hirdetett a husziták ellen. A huszita pártok a közös veszedelem hírére rögtön egyesültek és szétverték a negyedik kereszteshadsereget is és rabolva, pusztítva egészen Nürnbergig nyomultak. A németek kétségbeesése határtalan volt. Ötödik kereszteshadsereget szerveztek, de *Tausz* mellett Nagy Prokop ezt is teljesen szétverte. Most immár elhatározták a németek, hogy harc helyett a tárgyalások útját választják.

Cesarini bíbornok, aki maga is szemtanúja volt a tauszi nagy vereségnek, rábírta a Baselbe zsinatra egybegyűlt főpapokat, hogy barátságosan szólítsák fel a cseh huszitákat, hogy jöjjenek el Baselbe a zsinatra béketárgyalásokra. A békülékeny lépésnek nyomban megvolt a hatása. Az utrakvisták és az orfaniták azonnal hajlandóknak mutatkoztak a tárgyalásra és csakhamar a taboriták is csatlakoztak a békepárthoz, bár azért továbbra is folytatták rabló hadjárataikat és most Brandenburgba törtek be egészen Berlinig.

A husziták Rokicanát és Nagy Prokopot küldték el a baseli zsinatra. Nyomban megkezdődött a vita a négy prágai pontról, de a két huszita követ egy negyedév múlva eredménytelenül távozott, mert a

zsinat legfeljebb a kehely használatát volt hajlandó megengedni, a többi engedelményről hallani sem akart. A zsinat azonban tíz tagját Prokoppal és Rokicanával együtt Prágába küldte, hogy ott folytassák a prágai tartománygyűléssel a béketárgyalásokat és lehetőleg izolálják a harciasabb taboritákat. A prágaiak és az utrakvista nemesek a négy prágai pontot a zsinat módosításaival el is fogadták s minthogy a taboriták hallani sem akartak a módosításokról, a cseh nemesség maga szervezkedett a taboriták ellen. A taboritákat *Csehbród* mellett támadták meg. Minthogy a taboriták nem akarták elhagyni szekérvárukat, a nemesek, akik túlnyomó számban voltak, cselhez folyamodtak. Színleg futásnak eredtek s kicsalták a taboritákat erős hadállásukból.

„Menekülnek! Menekülnek!” — ordította ujjongva a taboriták. De alig rohantak ki szekérvárukból, hogy a futókat üldözzék, a lovaság oldalba támadta őket s a futó nemesség hirtelen megfordult és szemközt rontott rá a taboritákra. Szörnyű mészárlásba fulladt bele a harc, 13.000 taborita maradt a csatatéren, köztük Nagy Prokop is. A kegyetlen polgárháború ezzel véget ért s mindenki hozzálátott a sebek gyógyításához. De a vérrel áztatott barázdák termése egészen más lett, mint amit reméltek.

Zsigmond esászárrá koronázása és halála.

A török és huszita háborúk közepette Zsigmondot megszállta a vágy, hogy megszerezze magának a lombardiai vaskoronát és a római császári koronát is. A tauszi nagy vereség után néhányszáz magyar lovassal átkelt hát az Alpeseiken. A német főurak annyira nem érdeklődtek már az itáliai koronák iránt, hogy el sem kísérték Zsigmondot. Csak a milánói herceg, *Visconti Fülöp* örült Zsigmond megérkezésének s megkoronáztatta Zsigmondot az értéktelen lombard vaskoronával. Azután szövetkezett Zsigmond Milanóval, a savoyai herceggel és a montferrati őgróffal Velence ellen. De két éven át nem bírta megfékezni a büszke velenceieket. Eközben folytonosan tárgyalt *IV. Jenő* pápával is. Zsigmond kancellárjának, *Schick Gáspárnak* diplomata ügyessége aztán legyőzte a pápa makacsságát, aki végül békét kötött *Ferrarában* Zsigmonddal. A békében résztvett Velence, Firenze és Milanó is. Zsigmond kötelezte magát arra, hogy a pápát el fogja ismertetni az egész kereszténységgel és a baseli zsinatot visszatartja minden merészebb lépéstől. A pápa ezután megkoronázta Zsigmondot a császári koronával és Zsigmond nyomban ezután Baselbe ment, hogy elismertesse a pápa

felsőségét. Azt remélte, hogy a pápával való egyetértése folytán könnyű szerrel el fog bánni úgy a zsinattal, mint a huszitákkal. De nagyon csalódott. A zsinatot alig tudta arra rávenni, hogy elfogadja elnökeül a pápa legátusát, a huszitákkal szemben pedig alig volt hajlandó a zsinat engedékenységre. Zsigmond erre elkedvetlenedve otthagyta a zsinatot és a huszitákkal való kibékülést maga akarta elintézni.

Minthogy a huszita harcosok nagyobbbrészt már meghaltak, a papoknak is meg kellett hódolniok. Zsigmond megígérte nekik, hogyha püspököt választanak maguknak, a választást el fogja ismertetni a baseli zsinattal. A prágai tartománygyűlés erre megválasztotta *Rokicana* Jánost prágai érsekké. A cseh rendek ezután Iglauban ünnepélyesen elfogadták a baseli zsinat módosításaival együtt a négy prágai pontot és hűséget esküdtek újra a katolikus egyháznak. Zsigmond általános amnesztiát hirdetett és biztosította a csehek régi országos szabadságait, amelyek értelmében német ember nem kaphat Csehországban hivatalt, mire a cseh országgyűlés elismerte Zsigmondot Csehország törvényes királyának.

Tizenhét esztendei kegyetlen vallás és fajháború után bevonulhatott végre a császár feleségével együtt ünnepélyesen Prágába. Igéreteivel nem sokat törődött. Visszahívta az elüldözött katolikus papokat, helyreállította a lerombolt kolostorokat, Rokicanát nem ismerte el érseknek. A taboriták maradványait megtámadta és elfogatta, ötvenhármát felakasztatott közülük, vezérüket pedig a legmagasabb bitófára köttette föl aranyláncra.

Érthető, hogy Zsigmondnak ez a viselkedése nagyon megnövelte országszerte az elkeseredést s a hetvenesztendős Zsigmondnak meg kellett érnie még azt is, hogy felesége, *Borbála* titokban összeszűrte a levelet a cseh elégületlenekkel, hogy férjét letegye a trónról és elüsse vejét, Albrecht osztrák herceget is az utódlástól. Borbála császárné, aki 45 esztendő volt, a 13 éves III. Ulászló lengyel királynak ígérte kezét s azzal biztatta, hogy megszerzi neki a magyar koronát is rokonai révén, úgyhogy egy nagy szláv-magyar birodalmat fognak alapítani huszita nemzeti egyházzal.

Zsigmond császár betegem feküdt Prágában, egyik nagyujját le kellett vágatnia, mikor értesült az összeesküvésről. Nyomban fölkerekedett Morvaországba. Nyitott horcágyon vitette magát s ősz hajára babérkoszorút tétetett. Kíséretében volt Borbála császárné is, számos cseh, morva és magyar főúrral. *Znaïmban* találkozott a császár leányával, Erzsébettel és vejével, Albrecht osztrák herceggel. Itt mondta meg csak

a császár, mi volt az oka annak, hogy olyan gyorsan elutazott a lázongó Csehországból. Azután elfogatta feleségét és a kíséretében lévő urakat kényszerítette, hogy hűségesküt tegyenek vejének,¹ Albrechtnek, mert érezte,

Zsigmond német-római császár és magyar király.

A sienai székesegyházban lévő mozaik-kép.

hogy közeledik a halála. Azután felöltözött a császári ornátusba, fejére tette a császári koronát, misét hallgatott és trónusán ülve, csendesen örökre álmra szenderült. Parancsa szerint holttestét néhány napig közszemlére állították, hogy „mindenki megtudja, hogy a világ ura meghalt.”

Bár nagy tervet akart életében megvalósítani: békét akart szerezni az egyházban és békét akart teremteni az egész világon, birodalmi mégsem köszönhetnek neki semmit. Sem Magyarországon, sem Csehországon, sem Itáliában, sem Németországon nem javultak az állapotok Zsigmond hosszú uralma alatt.

A baseli zsinat. — II. Albrecht.

Zsigmond uralkodásának végére esett a baseli zsinat, amelyet még V. Márton pápa hívott egybe, aki azonban rögtön a meghívók szétküldése után meghalt. Utóda IV. Jenő pápa lett, aki egy velencei

IV. Jenő pápa.

Pápasága alatt a baseli zsinat fontos egyházi reformokat léptetett életbe. A firenzei zsinaton pedig a görög püspökök is elismerték a pápaság főhatalmát.

kereskedő fia volt s ifjúságát a velencei San Giorgio-kolostorban töltötte és sem teológiát, sem jogtudományt nem igen tanult s mégis neki jutott részül az a feladat, hogy a tudósok és papok zsinatával reformálja az egyházat. Megkoronáztatása napján megismételte a zsinat összehívását Bazelbe és *Cesarini* bíbornokot nevezte ki a zsinat vezetőjévé. *Cesarini* Giuliano szegény római nemes család sarja volt. Kiváló jogász és humanista s Padua egyik leghíresebb egyetemi tanára volt már fiatalon. Világiasmódora és diplomata símasága miatt kiválóan rátermett a baseli zsinat vezetésére.

IV. Jenő pápát nagyon bántotta, hogy a zsinatot a konstanzi zsinat ama határozatának a felolvasásával nyitották meg, amely kimondta, hogy a zsinat a pápa fölött áll s a pápa minden tíz évben tartozik egyetemes egyházi zsinatot összehívni. IV. Jenő pápa erre kijelentette, hogy a baseli zsinatot felosztatja s másfél évvel későbbi időpontra Bolognába hívott össze új egyházi zsinatot. Ámde a baseli zsinat nem ismerte el a pápa intézkedési jogát és továbbra is együtt maradt, sőt külön meghívta Baselbe újra a pápát és bíbornokait. A pápa, akit Zsigmond császár is engedékenységre iparkodott rábírní, végül elismerte a baseli zsinatot és négy pápai legátust küldött a zsinatra.

A béke azonban nem sokáig tartott. A zsinat oly erős határozatokat hozott a pápa hatalmi körének megnyirbálására, hogy végül már a zsinaton magán is két párt keletkezett, egy pápai párt, amelynek feje

Cesarini bíbornok volt és egy pápaellenes, amelynek tagjai sorából ki-
tűnt egy fiatal olasz pap, *Enea Silvio Piccolomini*.

Enea Silvio Piccolomini fényes kísérettel elindul Rómából a baseli zsinatra.

Piccolomini ekkor Capranica bíbornok titkára volt s korának egyik legjelesebb költője és tudósa. Később II. Piusz néven pápa lett. Pinturicchio falfestménye a sienai dóm könyvtárában.

A szakadás akkor következett be, mikor a zsinat meg akarván
szüntetni a nyugati és keleti egyházszakadást is, tárgyalásokba bocsát-

kozott *Paleologusz* János bizánci császárral, hogy küldje el a görög püspököket Baselbe. IV. Jenő pápa tiltakozott a zsinat ama határozata ellen, hogy búcsút ígértek mindenkinek, aki pénzt ad a görög püspökök utiköltségére és feloszlatta a baseli zsinatot. *Ferrarába* hívott egybe újabb zsinatot, amelyet egy év múlva áthelyezett Firenzébe. Itt csakugyan létrejött valami megegyezésféle a bizánci császárral és a pápa megígérte a görög püspököknek, hogy erélyesen támogatni fogja őket a török veszedelem ellen. IV. Jenő pápának volt oka büszkélkedni erre a sikerre; még jobban arra, hogy mikor kihirjdték a hatszáz esztendő

II. Albrecht német és magyar király.

A német rendek meg sem koronázhatták, mert a fenyegető török támadás miatt Magyarországot nem hagyhatta el a táborában dülő ragályban meghalt.

egyházi szakadás megszűnését, 130 püspöksüveg ragyogott a firenzei ünnepségeken, míg ugyanakkor Baselben 39 püspök volt csak. A baseli zsinat azonban mégsem engedett. Felfüggesztette IV. Jenő pápát és maga vette kezébe az egyházi ügyek igazgatását. Erre egyre több főpap hagyta ott a zsinatot; de akik maradtak, azok rendületlenül kitartottak a maguk jogi meggyőződése mellett.

A zsinat javában folyt még, mikor Zsigmond meghalt s utódául a német választófejedelmek vejét, II. Albrecht osztrák herceget választották meg. (1438—1439.) Albrecht ekkor már magyar király volt, aki, miután a magyarok beleegyezését megnyerte, elfogadta a német királyi koronát,

de kikötötte, hogy az első két esztendőben nem látogathat el a német birodalomba, mert többi királyságában, különösen Magyarországon szükség van jelenlétére a török ellen. Ausztrián és Csehországon kívül nem is lépett soha más német területre és nem is koronázták meg soha német királynak.

A nürnbergi birodalmi gyűlésen kancellárja, a zseniális *Schlick* Gáspár képviselte Albrechtet, aki először terjesztett a birodalmi gyűlés elé olyan birodalmi békejavaslatot, mely örökre elrendeli a békét, eltiltja a magánhadakozást és minden viszály eldöntésére legfőbb bírónak a császárt jelöli meg. A nürnbergi birodalmi gyűlés azonban éppoly kevésbé döntött a birodalmi béke dolgában, mint a baseli és firenzei zsinat viszálykodásában. Ebben azt határozták, hogy teljes semlegeséggel lesznek az egyházi viszálytal szemben.

Csehországban, bár a taboriták III. Ulászló lengyel királyt szerették volna trónra emelni, a rendek többsége Albrechtre szavazott, akit Prágában nagy pompával meg is koronáztak cseh királynak. Ekkor azonban híre terjedt, hogy II. Murad szultán nagy sereggel betört Magyarországra és Temesvárig nyomult előre. Albrecht gyorsan a török elé sietett, de a magyar sereg megfutamodott, mert az erős mocsári láp megtizedelte. Albrecht maga is megkapta a betegséget s férfikora delén váratlanul meg is halt. Vele együtt sírba szállt az a sok szép reménység, amelyet birodalmi uralkodásához fűztek.

III. Frigyes.

(1440—1493.)

Albrecht utódává a német választófejedelmek *Frigyes* osztrák herceget választották meg, aki III. Frigyes névvel koronáztatta meg magát Aachenben. Minthogy Albrechtnek, mikor meghalt, nem volt fia, mert özvegye, Erzsébet csak férje halála után hozta világra *Lászlót*, a magyarok *Ulászló* lengyel királyt választották meg a maguk királyává s mikor Ulászló pár év múlva, 1444-ben elesett a várnai csatában, Albrecht utószülött fiát, a négyéves V. Lászlót választották meg, aki helyett Hunyadi János volt a kormányzó. Mikor V. László is meghalt fiatalon, Hunyadi János fiát, *Mátyást* választották meg.

Király nélkül maradtak a csehek is Albrecht halála után s végül ők is a kiskorú Lászlóban állapodtak meg és III. Frigyeset arra kérték, hogy költözzék Prágába és kormányozzon a kiskorú László helyett. Frigyes azt ajánlotta a cseheknek, hogy válasszanak maguknak kormányzót. A csehek egyelőre Rosenberg Ulrikot, a leghatalmasabb katolikus földesurat választották meg kormányzónak, de országukban újra anarkhia támadt. Az országgyűlés elvetette a taboriták tanait s az utrakvisták kerültek túlsúlyra, akiknek *Podjebrad* György, egy 25 éves morva nemes volt a vezérük. Podjebrad hiába tárgyalt azonban a pápával és a császárral az utrakvisták érdekében, mert Rosenberg mindig megghiúsította a tárgyalásokat. Podjebrad erre erőszakos csínyre határozta el magát. Mikor Rosenberg gyanutlanul Bécsbe utazott, Podjebrad megrohanta Prágát és elfoglalta. A helyőrség gyáván megfutamodott. Évekig tartott a két párt viszálykodása, de végre abban állapodtak meg, hogy országgyűlésen döntsék el a viszálykodást.

Az országgyűlés még egyszer III. Frigyesnek ajánlta fel a kormányzóságot. De a császár újra visszautasította a felszólítást és *Podjebrad*

III. Frigyes német-római császár.

Erélytelen uralkodó volt, 53 évi uralma alatt nem sokat törődött sem a birodalmában dúló belviszályokkal sem a török előnyomulásával, de szorgalmasan növelte családi gazdagságát. Mátyás királyunkkal súlyos háborúba bonyolódott.

Györgyöt nevezte ki kormányzónak Podjebrad hódolásra kényszerítette Rosenberget és híveit, azután a tizenkét éves Lászlót Bécsből Prágába vitette. Miután László elfogadta a prágai négy pontot, jóváhagyta Rokicana János prágai érsekségét és Podjebrad kormányzóságát további hat évre meghosszabbította, Podjebrad ünnepélyesen megkoronáztatta Lászlót cseh királynak.

Podjebrad erélyes kézzel helyreállította a békét és a rendet Csehországban és mikor László váratlanul meghalt, a cseh rendek *Podjebrad* Györgyöt választották meg királyukká, akit ünnepélyesen meg is koronáztak. A császár jóváhagyta a választást. Zsigmond és Albrecht hármaskoronája, a cseh, magyar és a német, Albrecht halála után tehát három külön uralkodó fejére került.

De térjünk vissza III. Frigyes uralkodásának első éveire, akit 1442-ben koronáztak meg Aachenben német királynak. Frigyesnek állást kellett foglalnia mindenekelőtt a baseli zsinat dolgában. Baselben ugyanis még egyre tartott a zsinat. Közben nagyon megnövekedett a zsinat erkölcsi tekintélye. A baseli zsinat bátorságát nagyon megnövelte ez az erkölcsi siker, annyira, hogy letették IV. Jenő pápát és az öreg *Amadé* savoyai herceget választották meg pápának, akit V. *Félix* néven meg is koronáztak. V. Félix pápa tekintélye nagyon kevés volt, egy hatalmasabb uralkodó sem ismerte el s IV. Jenő pápának nem igen ártott az ellenpápa. Érezte ezt csakhamar V. Félix titkára, a már említett *Enea Silvio Piccolomini* is, aki elhatározta, hogy a kellő percben átpártol Baseltől Rómához.

Az alkalom nem sokáig váratott magára. III. Frigyes császár megkoronáztatására V. Félix pápa Enea Silviót küldte el Aachenbe követségbe. Enea Silvio annyira megkedveltette magát a baseli zsinaton a német főpapokkal, hogy ezek a legmelegebben figyelmébe ajánlták őt Frigyes császárnak, aki a híres latin író és költőt azzal tüntette ki, hogy költővé koronázta. A császár maga tette a fejére a babérkoszorút s megengedte neki, hogy aranyhímes ruhát és mindenféle ékességet viselhessen. Azonkívül felszólította őt, hogy lépjen az ő szolgálatába. Enea Silvio erre a császár magántitkára lett s ezzel ügyesen leplezte átpártolását IV. Jenő pápához.

IV. Jenő pápa és a császár szerződése végre hosszas tárgyalások után létrejött. A császár elismeri a pápát és engedelmességet fogad neki ünnepélyesen, a pápa pedig megígéri, hogy császárrá koronázza Frigyeset.

A szerződés pontozatait Enea Silvio szövegezte meg s ő vitte Ró-

mába is a pápának aláírás végett. A pápa azonban halálos beteg volt már s öt nap múlva meg is halt.

Utóda Tamás bolognai püspök lett V. Miklós néven, aki Enea Silvót rögtön trevizói püspökké nevezte ki.

A császár megparancsolta a baseli zsinat tagjainak, hogy oszolja-

III. Frigyes császár Sienában találkozik menyasszonyával, Eleonora portugál hercegnővel.

Pinturicchio falfestménye a sienai dóm könyvtárában.

nak szét. A zsinat tagjai elhatározták, hogy szétoszlanak. A forma kedvéért V. Félix utódául megválasztották ők is V. Miklóst s azután a következő frázisba burkolták teljes kudarcukat:

„A béke kedvéért gyűltünk egybe annakidején s a békét immár visszanyerte a világ.”

V. Miklós pápa óriási örömnepet tarthatott. Soha nagyobb tömegben nem zarándokoltak a hívők Rómába, hogy az egyedüli pápa

áldását kérik. Zsinatról, reformokról senki sem beszélt többé. A pápa Frigyes királlyal szemben mindig előékenynek mutatkozott s mikor

V. Miklós pápa császárrá koronázza III. Frigyeszt a római Szent Péter-lemplomban.

Frigyes azt kívánta, hogy koronázza meg őt császárrá, a pápa szívesen beleegyezett. A római utat összekapcsolta Frigyes házasságával is és elhatározta, hogy Eleonora portugál királykisasszonyt Sienában fogja nőül venni.

Minthogy ilyen békés szándékkal vonult be Frigyes Itáliába, mindenütt ünnepélyesen fogadták. Sienában találkozott gyönyörű, ifjú arájával. A sienai dómban Enea Silvio, aki már sienai püspök volt, megáldotta a királyi pár házasságát. Az egyházi áldást megismételte V. Miklós pápa is a Szt. Péter-templom főoltára előtt s nyomban utána megkoronázta Frigyeszt a lombard vaskoronával is, amelyet Frigyes nem mert Milanótól elkérni. A vaskoronát az Aachenből elhozott német korona helyettesítette képletesen. Frigyes aztán Velencén keresztül visszatért Bécsujhelybe, csendes magányába.

A békét azonban nem sokáig élvezhette. A magyarok és a csehek régóta haragudtak Frigyesre, mert a fiatal V. Lászlót fogva tartotta. László édesanyja, Erzsébet olyan nagy pénzzavarban volt, hogy 26.500 aranyért nemcsak kisgyermekét, Lászlót adta át Frigyesnek férje halála után, hanem zálogba adta neki Szent István koronáját is, amelyet Frigyes makacsul őrzött. Már-már fegyveres összeütközésre került a sor a kis király miatt, mikor Frigyes meggondolta magát és kiadta Lászlót Cillei grófnak, aki nem a magyaroknak, hanem a cseh Podiebradnak szolgáltatta ki Lászlót.

Frigyes nem sokat törődött országa ügyeivel, megelégedett azzal, hogy örökös tartományait, Stájerországot, Felső és Alsó-Ausztriát főhercegséggé emelte. Frigyes csak a saját örökös tartományaival törődött, a birodalomban csak hirdette a békét, de ahhoz nem volt sem kedve, sem ereje, hogy a békebontókat megrendszabályozza. Így aztán a birodalomban teljes volt a fejtelenség.

Idők során kifejlődött az önbíráskodás szokása magánharc útján, amelynek egész jogrendje alakult ki. Három nappal előbb be kellett jelenteni a háborúskodást az ellenfélnek. Régebben kesztyűt és véres kardot, most levelet küldtek a háborúskodás jelül. Ez a három nap arra volt szánva, hogy az ellenfél készülhessen, szövetségeseket kereshessen, zsoldosokat gyűjthessen és élelmiszereket szerezhessen be. Ha letelt a három nap, megkezdődött a háborúskodás. Felgyújtott falvak jelezték először az ellenség közeledését, mert a paraszt hiába maradt semleges, mindig legsúlyosabban érezte az urak viszálykodását. De a baromfit nem volt szabad bántani, sem a nőket. De barmot, gabonát, pénzt, árút nyugodtan zsákmányolhatott az ellenfél. A foglyokat drága pénzen váltották ki. Ez volt a háborúskodás legjövedelmezőbb része. Legrosszabbul jártak a városok, mert egy-egy városi tanácsosért sokszor nagyobb váltságdíjat kellett fizetni, mint hat lovagért. Ez a siralmas helyzet arra kényszerítette a városokat, hogy egyesüljenek a közös ellen-

ség, a rablók és pénzsóvár lovagok és főurak ellen. És éppen ezekből az évszázados harcokból fejlődött ki a városok hatalma és önkormányzata.

A támadás okát nem volt szokás a hadüzenetben megjelölni. A jogérzet teljesen kiveszett a birodalom uraiból. Így történt azután, hogy a német birodalom, amelynek császára csak a saját örökös tartományai-val törődött s nem állt a pártoskodók fölött, egyetlen nagy csatatérre lett, amelyen számos apró magánharc folyt mindenfelé, többnyire a főurak és városaik között.

Legnevezetesebb ilyen harc az volt, amelyet *Albrecht* választófejedelem, akit *Akhillesnek* neveztek el rettenthetetlen bátorságáért, folytatott hosszú éveken keresztül Nürnberg és a vele szövetséges városok ellen.

Mialatt a német birodalomban ilyen züllöttek voltak az állapotok s bomlásnak indult minden rend és biztonság, mint a bomba csapott le a háborúskodó felek közé az a régóta várt és rettegett hír, hogy a törökök 1453 május 29-én *elfoglalták Konstantinápolyt*. A szultán ott ütötte fel székhelyét és a Szófia-egyház keresztje helyébe kitűzte a félholdat. V. Miklós pápa bullákat adott ki s prédikáló szerzeteseket küldött mindenfelé, akik búcsúhirdettek és pénzt kértek a hitetlenek ellen való fegyverkezés célt jáíra. *Kapisztrán* János minorita szerzetes faluról falura vonult és kereszties zászlója alá sereglett a nép. A császár sirva fakadt, mikor meghallotta Konstantinápoly bevételének a híret s birodalmi gyűlésre hívta össze Regensburgba az összes keresztény hatalmakat. De maga a császár sem jelent meg Regensburgban és *Akhillesz-Albrecht* ögróf kijelentette a császár követének, hogy először jöjjön el a

Albrecht brandenburgi választófejedelem

Bátorságáért *Akhillesnek* nevezték. Sokat háborúskodott szomszédaival, sőt még III. Frigyes császárral is. Később a császár hűségére tért és ki is tartott mellette.

császár maga a birodalomba és teremtsen otthon rendet együtt a választófejedelmekkel, azután beszélhetnek majd a török elleni háborúról.

A német főurak mindenféle reformra akarták rábírní a császárt, mielőtt a török veszedelem ellen hajlandók lettek volna őt támogatni. Frigyes császár szívós közönyösséggel szegült ellene minden újításnak. Kijelentette, hogy saját országaiban oly nagy a nyugtalanság, hogy nincs módjában ellátogatni a birodalomba s kinevezte a vad Akhilles-Albrecht örgrófot „császári udvari bíróná és kapitánnyá.”

Ebben a züllött időben lett cseh király *Podjebrad* György, az egykori morva köznemes, aki hamarosan rendet teremtett Csehországban. Podjebradot állandóan az a vágy hevítette, hogy mennél nagyobb szerephez jusson a birodalomban is. Eleinte békeközvetítő akart lenni a háborúskodó urak között, azután a török ellen induló hadsereg fővezére s végül esetleg — német király is. Meg is kezdte tervei megvalósítását. Mindenekelőtt Magyarországgal és Lengyelországgal szerződött, azután egyenként megnyerte a választófejedelmeket tervei számára, de minden igyekeve megtört Akhillesz-Albrecht brandenburgi örgróf hűségén.

Poljebrad tárgyalásokba bocsátkozott a pápával is, hogy a keresztesháború vezére lehessen s megígérte a pápának azt is, hogy helyreállítja Csehországban a hitbeli egységet. A csehek erre féltetni kezdték nemzeti voltukat, Rokicana érsek nyíltan prédikált a király ellen, aki nématté akar lenni és Podiebrad kénytelen volt újólá elismerni a prágai négy pontot, hogy megnyugtassa az utrakvistákat.

Ebben az esztendőben nagyon szorongatott helyzetbe került Frigyes császár is, aki V. László halála óta a magáénak tekintette az osztrák hercegségeket, amelyeket László kiskorúsága alatt ő kormányzott. Az öccse, *Albrecht* főherceg nem akart ebbe belenyugodni, hanem azt követelte, hogy ossza meg vele László örökségét s hadat is üzent bátyjának. Szövetkezve bajor Lajossal, megjelent Bécs előtt, hogy megostromolja. Eleonora császárné azonban kiment a védősereg közé és annyira lelkesítette a katonákat, hogy visszaverték a támadókat. A császár ugyanakkor Grácban ült csendesén. Majd Podjebradra bízta a békeközvetítést öccse és maga között.

Egy év múlva azonban maguk az osztrákok is fellázadtak a császár ellen. A lázadást titokban Albrecht herceg szította. A császár, akinek elég serege volt, ahelyett, hogy erélyesen leverte volna a lázadást, tárgyalásokba bocsátkozott a lázadókkal, megbocsátott nekik, sőt a saját csapatait el is bocsátotta. Nem csoda, hogy ennek

a tehetetlenségnek láttára Eleonóra császárné így szólt fiához, Miksa herceghez :

„Ha tudnám, fiam, hogy te is ilyen ember leszel, valóban sajnálnám, hogy fejedelem légy !”

A császár erélytelenségének csakhamar még is lett a maga következménye. A bécsiek egyszerűen hadat üzentek a császárnak, úgy ahogy

Várostrom a középkor végén.

Az ágyúk a homokkal töltött vesszőkosarak mögött voltak fölállítva s ha ezek rést törtek a falon, következett a roham a várfalak ellen.

a lovagok szoktak egymásnak hadat üzeni és megkezdtek a királyi vár ostromát s Albrecht herceg lövetni is kezdte a várat. Csakhamar annyira fogytán volt az élelmiszer a királyi várban, hogy a császár családjával együtt éhezett. Ekkor jelentkezett a békeangyal Podjebrad személyében s békét szerzett Frigyes és Albrecht között. Frigyes kivonult Bécs várából és városából és beleegyezett abba, hogy Albrecht nyolc esztendeig egyedül kormányozza Ausztriát.

Podjebradnál hatalmasabb békeszerző volt a halál. Albrecht her-

ceg ugyanis hirtelen elhunyt örökösök hátrahagyása nélkül s Bécs követei térdenállva kérték a császárt, hogy legyen kegyelmes uruk.

Eközben összegyűltek a viharfelhők Podjebrad György cseh király feje fölött is. Podjebrad lemondott ugyan már arról a reményéről, hogy a német koronát megszerezze, ehelyett azonban még kalandosabb tervekkel kezdett foglalkozni. Azt kívánta *II. Páltól*, az új pápától, hogy nevezze őt ki a török ellen gyűjtendő kereszteshad-

Merész Károly, burgundi herceg.

A német királyi koronát szerette volna megszerezni. Mikor megtámadta Lotharingiát, René herceg svájci zsoldosaival legyőzte s a csatában Károly herceg, a vakmerő vitéz is elesett.

sereg parancsnokává s ugyanakkor már előre nevezze ki őt görög császárnak is, akkor majd könnyen el fog bánni a hitetlen törökökkel. A pápa azonban nem bízott az eretnek cseh királyban, sőt egyházi átokkal is sújtotta őt, mert Podjebrad az egyház áldása nélkül is meg akarta valósítani a tervét és tárgyalásokat folytatott a pápa háta mögött Burgunddal, Franciaországgal, Lengyelországgal és Velencével. Csehország elégedetlen katolikus nemessége szövetkezett is Podjebrad ellen és a pápa meg a császár segítségével a lengyel királyt vagy Mátyás magyar királyt akarta a cseh trónra ültetni.

A császár a pápa nevében a nürnbergi birodalmi gyűlésen keresztesháborúra szó-

litotta fel a német főurakat Podjebrad ellen, de a felszólításnak nem sok foganatja volt, mert a német főurak zokon vették a pápa beavatkozását a birodalom dolgaiba. Ugyanekkor Podjebrad szétverte a cseh nemesség seregét, fia, *Viktorin* pedig benyomult Ausztriába. Frigyes császár nagy bajában *Mátyás* magyar királyt hívta segítségül, aki be is nyomult Morvaországba, Sziléziába és Csehországba. Minthogy azonban a csehek váratlanul bekerítették, fegyverszünetet kötött Podjebraddal és megígérte neki, hogy békét szerez közte és a pápa között. A pápai nuncius azonban feloldotta Mátyás királyt az eretnek cseh

királynak tett ígérete alól, amire Mátyás bevette Olmützöt s ettől fogva Csehország királyának nevezte magát. A hosszú háborúskodásba mindenki belefáradt és már béketárgyalásokba kezdtek, mikor Podjebrad György meghalt. A cseh rendek *Kuttenbergben* a lengyel király fiát, a

Nancy ostroma.

Egykori kép, amely Merész Károly lotharingiai hadjáratának egyik jelenetét örökíti meg.

15 éves *Jagelló Ulászlót* választották meg Podjebrad utódává, aki évekig tartó harcot vívott Mátyás magyar királlyal a cseh trónért,

Mátyás halála után Ulászlót választották meg királyukká a magyarok is és ekkor egy kézben egyesült megint a magyar és a cseh korona. A cseh király Budán székelt. Csehországban

a husziták teljesen háttérbe szorultak és a cseh nemesség uralma felvirult. Csehország elszakadt a német birodalomtól s csak Ulászló fiának, II. Lajosnak halála után, 1526-ban került megint a Habsburgok birtokába.

Burgundi harcos Merész Károly idejében.

De térjünk vissza III. Frigyes császár uralkodásának utolsó húsz esztendejéhez. A császár az 1471-iki regensburgi országgyűlésen személyesen jelent meg — hosszú uralkodása alatt először — hogy pénzt és katonát kérjen a törökök ellen. A rendek azonban a császár kívánságaira panaszokkal és sérelmeik felhánytorgatásával feleltek. A magánharcok tovább folytak, a birodalomnak új alkotmányra lett volna sürgős szüksége, de a császárnak semmi kedve sem volt efféle reformok megvalósítására.

Frigyes császár Merész Károlylyal, Burgundia hatalmas hercegével kereste az összeköttetést. Merész Károlynak az volt a terve, hogy mindenképpen szerez magának egy királyi koronát, akár ausztráziait, akár burgundit, esetleg a római koronát, sőt valamikor a császári koronát is. Tragikus vágy volt ez Merész Károlyban, akiben nem sokára kihalt a Burgundia hercegségben uralkodó Valois-dinasztia oldalágának férfisarja, mert Károlynak egyetlen leánya volt csak: a 16 esztendőös Mária. Egész Európa aggódva figyelte a két hatalmas

uralkodót, mikor *Trierben* találkoztak. Mindenki tudta, mi volt a találkozás célja. A császár királyi koronát akart ígérni Károlynak, Károly pedig el akarta jegyezni leányát, Máriát a császár fiával, Miksa herceggel és fővezére akart lenni a török ellen gyűjtendő birodalmi hadseregnek. A kettős tervből azonban egyelőre semmi sem lett, mert a két uralkodó bizalmat-

lankodott egymás iránt. Károly a koronázást kívánta előbb, a császár az eljegyzést. Bántotta a császárt az is, hogy Károly még mindig ápolta az összeköttetést ellenségeivel, Frigyes rajnai palotagróffal és Mátyás magyar királlyal, meg-hogy oly királyi pompát fejtett ki, amely a császárt teljesen árnyékba szorította.

Már-már háborúra került a sor a két uralkodó között, mikor végre Akhillesz-Albrecht brandenburgi őrgróf létrehozta a két fél között az egyezséget, amelynek alapján Károly elfoglalta Lotharingia fővárosát, *Nancyt* s jóváhagyta a házassági szerződést leánya, Mária és Miksa osztrák herceg között.

Károly herceg ezután megtámadta a svájciakat is, de súlyos vereséget szenvedett két ízben is, *Granzon* és *Murten* mellett, úgyhogy lelkiereje nagyon megroppant, mert érezte, hogy élete célját, a királyi koronát nem fogja elérni. Ugyszólván arról volt már csak szó, hogy megmentse a becsületét és — Lotharingiát, amelyet René herceg a svájciak segítségével újra visszafoglalt. Nagy haderővel vonult a két herceg egymás ellen, a hadiszerencse azonban Renének kedvezett teljesen szétverte Károly csapatait és Károly maga is, aki halált megvető hősiességgel harcolt, elesett az ütközetben.

A hatalmas Burgundiának a húszéves *Mária* lett az örököse, aki ellen nyomban fellázadtak a nemesek, akik nem akarták a nőági örökösödést elismerni. Érthető, hogy Lajos francia király sietett Burgund francia részét elfoglalni. Mária rémületében békét akart kötni a francia királlyal, sőt hajlandó lett volna feleségül menni már-már a hétéves francia trónörököshöz is. A németalföldi polgárság azonban erre annyira feldühödött, hogy Mária két francia tanácsadóját elfogta s a genti piacon lefejeztette.

Mária erre döntő lépésre határozta el magát. Levelet írt vőlegényének, Miksa osztrák hercegnek és felszólította, hogy siessen segítségére, mert különben elkésik. Miksa meg is érkezett s megülte esküvőjét Gentben Máriával. Miksa herceg fényes diadalt aratott a franciákon s a svájciak ugyanakkor kiűzték a francia király helytartóját, a gyűlölt Craont.

A háborúskodás tovább folyt, míg végül Mária hercegnő hirtelen halála újra fel nem forgatta a már-már megszilárdulásnak indult állapotokat. Brügge közelében vadászat közben lebukott lováról és oly súlyos sérüléseket szenvedett, hogy pár nap múlva belehalt sebeibe. Miksa herceg hiába követelte, hogy őt ismerjék el négyéves kisfia, *Fülöp* gyámjának és Burgundia kormányzójának. A burgundiak, akik

nek nem volt inyére, hogy Miksa állandóan német tanácsosokkal vette magát körül, bennszülött nemesekből álló kormánytanácsot választottak a kis Fülöp mellé, Miksát pedig arra kényszerítették, hogy kössön békét Franciaországgal. A franciákkal úgy állapodtak meg, hogy Miksa kétéves leányát, *Margitot*, mint a trónörökös aráját, Párizsba küldik

A guinegai ütközet, amelyben Miksa osztrák herceg, a későbbi német császár a német és burgundi sereg élén megsemmisítő győzelmet arat a franciákon.

Miksa császár insbrucki síremlékének márványdomborműve.

és néhány grófság Lajos kezei között marad, mint a kis Margit hozománya.

Miksa azonban nem nyugodott bele ebbe a kudarcba s végül elérte azt, hogy őt ismerték el kormányzónak. A németalföldi tartományok ettől fogva századokig a német birodalomhoz, illetve Spanyolországhoz tartoztak, ahol szintén a Habsburgok jutottak trónra nem sokkal később.

Eközben nagy dolgok történtek Ausztriában is. Podjebrád György halála után *Mátyás* magyar király egyre jobban szorongatta Ausztriát.

Mikor a császár elismerte választófejedemnek az ifjú cseh királyt, hogy támogatását megnyerje, Mátyás szövetkezett a német lovagrenddel Lengyelország ellen, Pomerániával Brandenburg ellen, a Hanzával Dánia ellen, lázadásra szólította fel az osztrákokat és már Bécs falai alatt táborozott. Majd mikor elismerték Csehországra való igényét, békét kötött. De csakhamar megint szövetkezett a német fejedelmekkel a császár ellen s II. Mohamed szultán halála után, hadat üzent Frigyes császárnak, végigpusztította egész Alsó-Ausztriát és 1485-ben megadásra kényszerítette Bécs városát. A bécsiek, akik sokáig állták az ostromzárát, egyre-másra küldözték a követeket a császárhoz segítségért.

A császár hidegen ezt felelte a megjelent követeknek:

„Igy kell a bécsieknek! Csak éhezzenek, úgy ahogy én éheztem valaha a bécsi

Miksa császár jeggyverzele, amelyet a guinealei esatában viselt.

Burghban, mikor ők ostromoltak engem!” Mátyás király, miután bevonult Bécsbe, hamarosan elfoglalta egész Ausztriát, továbbá Karintia, Krajna és Steierország legnagyobb részét és mindenütt hódolásra kényszerítette a lakosságot.

Frigyes császár hajlék és pénz nélkül menekült nyugatra és egyik birodalmi városból meg kolostorból a másikba vándorolt, nem a legfényesebb vendéglátásban részesülve, mint itt-ott a máig fennmaradt városi följegyzések bizonyítják. De azzal vigasztalta magát, hogy ami elveszett, arra nem igen kell gondolni, meg aztán az idő sok mindent megváltoztathat még.

Mikor 1490 április 6-án meghalt *Mátyás* magyar király a bécsi királyi várban, a magyarok *Ulászló* lengyel királyt választották meg Mátyás utódává, aki azonban nagyon méltatlan utódja lett a nagy magyar királynak. *Miksa* király csakhamar kiszorította Ausztriából a magyarokat, sőt nagy sereggel benyomult Magyarországra is egészen Székesfehérvárig. Itt azonban békét kötött a magyarokkal s *Pozsonyban* szerződést kötött *Ulászlóval*, hogyha férfiutód nélkül hal meg, utána a Habsburgok öröklik a magyar trónt. Ez a szerződés persze nem kötelezte a magyarokat, de ezzel *Miksa* nem sokat törődött (1493.).

Leszámolt *VIII. Károly* francia királlyal is, aki ahelyett, hogy *Miksa* leányát, *Margitot* vette volna feleségül, akit még gyermekkorában elgyűrűztek vele, *Miksa* menyasszonyát, bretagnei Annát vette nőül.

Miksa fegyverrel kényszerítette *Károlyt*, hogy leányát, *Margitot*, aki gyermekkorától a francia udvarban nevelkedett, adja ki neki hozományával együtt. Ez meg is történt s *Miksa* örült a gyors és békés elintézésének, mert pár hónap múlva meghalt atyja, III. *Frigyes* 78 éves korában 1493-ban s a birodalom új rendjének biztosítását és a régi dicsőség felelevenítését az egész németiség *Miksától* várta, aki atyját követte a trónuson.

Miksa uralkodása, amely alatt megkezdődött a Habsburgok világhuralmának kialakulása, már az újkorba tartozik.

Az olasz államok.

Itália apró államai.

Az egykori hatalmas római birodalom anyaországát, Itáliát a középkor elején elöntötték a népvándorlás hullámai. Majd a pápaság és a császárság százados nagy harca következtében apró darabokra szakadozott. A romok közül azonban apró államocskák kezdenek felvirágozni. Legelőször a pápaság állama fejlődik ki a Tyrrheni-tengertől az Adriai-tengerig, mint egy ék a félsziget északi és déli része között. Az egyházi állam elválasztja egymástól az északi longobárd királyságot és a délen megtelepedett egykori normann rablók országát, akik a római pápaság védőszárnyai alatt kapnak erőre s a római pápától kapják hűbérbe déli királyságukat.

Csaknem észrevétlenül töredeznek le a félsziget testéről eleinte egyes tengerparti városok, Velence, Genova, Piza, Amalfi, amelyek a kereskedelem éltető nedvéből szívják az önállóság erejét. Példájukat csakhamar több város követi a szárazföld belsejében is, amelyek a pápaság és császárság nagy harca alatt ügyes és változatos pártoskodással kivívják a szabadságot a maguk számára. A németek hiába próbálják tüzzel-vassal visszaszerezni maguknak a lombard vaskoronát és a császári koronát.

Ez érdekes korszakból, a középkor utolsó párszáz esztendejéből legjelentősebb az egyházi államnak, Sziciliának, Firenzének, Milanónak, Genovának és Velencének a története.

Az egyházi állam. — A pápák avignoni fogsága.

A pápaság, hogy diadalmasan kerülhessen ki a Hohenstaufokkal vívott nagy harcából, mint már említettük, kénytelen volt a francia Capetingek egyik sarját segítségül hívni, *Anjou Károlyt*, akinek átengedte Nápolyt. De nem is sokára éppen a Capetingek által bosszút a Hohenstaufokért.

A guelfek és ghibellinek harca Konradin kivégzésével nem ért véget. Ellenkezőleg, tovább folyt a bibornokok testületében is. IV. Kelemen pápa halála után (1268.) három esztendeig nem is választottak új pápát, mert nem tudtak senkiben megegyezni. Majd teljesen jelentéktelen pápák szerepeltek, egészen 1295-ig, amikor végre *VIII. Bonifác*, az érélyes, uralomra vágyó férfi került a pápai trónra, aki hosszú ideig az utolsó nagy pápa volt. Uralmát azzal kezdte, hogy elűzte az egyházi állam leghatalmasabb családját, a *Colonnákat*, átokkal sújtotta őket és birtokukat az *Orsini*-családnak adta. A Colonnák szökve menekültek a világ minden tája felé és epedve várták a bosszú pillanatát.

VIII. Bonifác gőgössége és elbizakodása nemsokára határtalanná fejlődött. I. Albrecht német király követeit, akik azért jöttek hozzá, hogy Albrecht számára a császári koronát kérjék, fején koronával, kezében karddal fogadta és így szólt nekik:

„A császár én vagyok!”

Albrechtnek nem volt hatalma hozzá, hogy ezt a büszke választ megtorolja. De a francia király nem tűrte el, hogy vele is így bánjanak. Mikor Bonifác megtiltotta a francia papságnak, hogy IV. Fülöp francia királyt pénzzel támogassák Anglia ellen, a király megtiltotta, hogy Franciaországból pénzt vigyenek ki a pápának. Pár év múlva Bonifác megtiltotta a francia királynak, hogy a megüresedett egyházi javakat kezelje. De IV. Fülöp elégettette a pápai bullát, megtiltotta a francia papok részvételét a pápa által összehívott zsinaton és országgyűlést hívott össze, amelyen mind a három rend helyeselte a király eljárását. Először történt, hogy egy országnak a papsága a királlyal egyetemben szembehelyezkedett a pápával. Hiába jelentette ki a pápa bullájában, hogy minden emberi teremtmény alá van vetve a pápai hatalomnak: a francia rendek egyetemes zsinat összehívását követelték. IV. Fülöp szövetkezett titokban az egyik száműzött Colonnával és alkancellárját, *Nogaret* Vilmost Itáliába küldte, mintha tárgyalni akarna a pápával. Nogaret megbízása azonban voltaképpen az volt, hogy az egyházi állam elégtelen nagyjai között szítson összeesküvést a pápa ellen. Terve sikerült is és Anagniban foglyul ejtette VIII. Bonifácot. A pápa azonban állhatatos maradt, tárgyalásról hallani sem akart, sőt ételt sem fogadott el ellenségeitől. Azután az anagni nép, amelyet Fieschi bibornok fellázított, megszabadította fogságából a pápát és Rómába kísérte, ahol az Orsini-családból való két bibornok sereggel védelmezte meg Bonifácot, de egyúttal — fogva is tartotta. A pápa dühében és elkeseredésében dühöngési rohamot kapott és fejvel a falnak rohant, úgyhogy

összetörte magát. A fogságból kiszabadult ugyan, de annyira félt a mérgezéstől, hogy minden élelemtől tartózkodott, ami annyira elgyöngítettette szervezetét, hogy nemsokára meghalt.

Kiújult erre megint a Colonnák és az Orsinik harca. A nápolyi király nagy sereggel bevonult Rómába, úgyhogy az új pápa, XI. Benedek kénytelen volt belenyugodni az egykor oly hatalmas pápaság vereségébe. A Colonnákat feloldotta az egyházi átok alól, birtokaikat visszaadta nekik. Bonifác bulláit, amelyek miatt Franciaország annyira haragudott, egytől-egyig mind visszavonta s ő maga Orvietóba költözött mert Rómában féltette az életét. Egy évig sem volt pápa, mert 1304-ben meghalt.

Ekkor már francia ember volt a bíbornokok többsége. Az összegyűlt konklavé, (pápa választó-testület) Bertrand de Got bordeauxi érseket választotta meg pápának, aki elfogadta a francia király összes feltételeit. Ilyen feltétel volt az is, hogy nem Rómában, hanem Lyonban koronáztatja meg magát. Mikor az új pápa, aki V. Kelemennek nevezte magát, a francia és a nápolyi király kíséretében bevonult ünnepélyesen Lyonba, egy fal ráomlott a pápára és kísérőire. Húsz kísérőjét meg is ölte s a pápa maga leesett a lováról és koronája a fejéről a porba zuhant. A pápaság bukásának jelét látták ebben a szerencsétlenségben az emberek. V. Kelemen eleinte Lyonban, majd Bordeauxban s végül Avignon-

VIII. Bonifác pápa.

Viszályba keveredett IV. Fülöp francia királlyal, akit egyházi átok alá vetett s megfosztott trónjától. A király az egyházi állam elégteleneivel elfogatta a pápát. Fogságból kiszabadult, de mérgezéstől felve tartózkodott minden tápféléktől, ami hamarosan halálát okozta.

ban székeltek. Franciaországból nem volt szabad távoznia. Valósággal rabszolgája volt a francia királynak.

Amióta a pápa elköltözött Rómából, az egyházi államban újra megkezdődött a harc a régi *guelf* és *ghibellin* jelszó alatt. A városok szabadságra törekedtek, a nemesek önkényuralomra és fejedelmi hata-

A pápaválasztó testület, a konkláve összeülése.

A pápaválasztó bibornoki testület a pápai szék megüresedése után a tizedik napon ünnepélyesen, svájci testőrök kíséretében egy zárt helyiségbe vonul az új pápa megválasztása céljából. A konkláve helyiségének ajtóit egynek kivételével befalazzák, hogy a bibornokok ne érintkezhesenek addig a külvilággal, amíg az új pápa személyében meg nem állapodtak.

A konkláve intézményét X. Gergely pápa létesítette 1274-ben.

lomra. Ravennában a Polenták, Riminiben a Malatesták, Urbinóban a Montefeltrék, Bolognában és Ferrarában az Esték és a Pepolik jutottak hatalomra. Rómában pedig szakadatlanul az Orsinik vetélkedtek a Colonnákkal. A régi Rómát nem becsülte meg ez a nemzedék. Régi épületeit szétdúlták, emlékeit porba tiporták.

Ebben az időben élt Rómában egy Rienzo Lőrinc nevű csaplórosnak a fia, *Cola* (Miklós) *di Rienzo*, aki fiatal korában lelkesedéssel olvas-

gatta a régi Róma költőit és történetíróit, úgyhogy körülbelül ő volt az egyetlen római, aki magyarázni tudta a megmaradt oszlopok és diadalívek jelentőségét. Rajongott a régi Róma törvényeiért és igazságosságaért. Saját magát „az elnyomottak, özvegyek, árvák és szegények konzuljának” nevezte s szavaival és viselkedésével csakhamar fölkellette Rómában mindenkinek a figyelmét.

Mikor az új pápának, VI. Kelemennek üdvözlésére tizenhárom követet küldtek a rómaiak Avignonba, a követek között volt Cola di Rienzo is, aki meleg ékesszólással ecsetelte Rómának a szenvedéseit. A pápát ugyan nem bírhatta rá arra, hogy visszatérjen Rómába, mert hiszen ezt a francia király nem engedte volna meg, hanem Rienzót ki-nevezte a pápai kamara jegyzőjének. Mikor Rienzo visszatért Rómába, még nagyobb hévvel törekedett a nemesi uralom megbuktatására. Persze ez veszedelmes vállalkozás volt. Egy ízben, mikor a tanács-gyűlésben a nemesek szeme közé vágta, hogy kiszívják a szegény nép vérért, kicsúfolták és felpofozták őt. Ez idő óta a népet iparkodott megnyerni céljainak és mindenképpen igyekezett azt harcra lázítani. Ő maga fantasztikus fehér ruhában járt, hogy magára vonja a figyelmet. Petrarca, aki jó barátja volt Rienzónak, egy ízben ezt mondta róla:

„A bolondot játszottá, hogy úgy, mint Brutusz, leplezze szándékait.”

Mennél inkább csúfolták őt az előkelőek, Rienzo annál merészebb lett. Nemsokára az egyik templom külső falára egy nyomorult asszonyt festetett, akit egy fehérruhás angyal megment s a templom ajtajára egy cédulát ragasztott ki, amelyen nagy betűkkel ezt hirdette:

„Nemsokára visszatérnek a rómaiak régi jó szabadságukhoz!”

Titokban összegyűjtötte a népet az Aventin-dombon, ahol régente az elnyomott plebejusok szoktak a néptribunok körül gyülekezni és megeskettette őket, hogy meg fogják buktatni a nemeseket. A pápa vikáriusa is egyetértett az összesküvőkkel.

A lázadás 1347 pünkösdjén tört ki. Rienzo gyűlésre hívta össze a népet a Kapitoliumba. Ő maga páncélba öltözött, de sisak nélkül, a pápai vikárius és 25 összeesküvő kíséretében szintén a Kapitoliumba ment és nagy beszédben kifejtette, hogy a pápa és a római nép kedvéért hajlandó minden veszedelemnek kitenni a saját személyét. Örömujjongással hallgatták az új alkotmány felolvasását, amely szerint ezentúl minden igazságtalanságot meg fognak büntetni s a város jövedelmeit csak a város ügyeire lesz szabad felhasználni. Egyhangúlag és örömittasan kimondták, hogy a városi tanácsosokat leteszik s Rienzó-

nak megadták a jogot, hogy új tisztviselőket nevezhessen ki s élet és halál fölött dönthessen. Eközben egy fehér galamb lebegett tova Rienzo feje fölött s ezt a nép úgy értelmezte, hogy a szentlélek sugallta neki az új alkotmányt. Pár nap múlva így nevezte el magát: „Miklós, a szigorú és igazságos, a mi kegyelmes Urunk Jézus Krisztus támogatásá-

Cola di Rienzo, a híres római néptribun.

Egy vendéglős fia volt, ékesszólásával úgy feltűzte a római népet, hogy elűzték a zsarnok nemeseiket. A tíz hónapig tartó köztársaság megdőlése után Prágába menekült, hol IV. Károly császár elfogatta és kiadta a pápának. VI. Ince később újra Rómába küldte, hogy a pápa érdekeit támogassa. A hatalmaskodásai által azonban felfingerelte a népet s végül meggyilkolták.

val: a szabadság, béke és igazságosság tribunja, a római köztársaság fenséges megszabadítója.” Vonakodva és a kényszer helyzetnek engedve meghódoltak előtte a Colonnák, az Orsiniak, a Savellik is. Könnyek között fogadták valamennyien, hogy abbahagyják a szakadatlan viszálykodást és vitás ügyeiket annak a bíróságnak a döntésére bízzák, amelyet Rienzo hívott egybe a város legigazságosabbnak elismert embereiből. Rövid idő alatt 1800 halálos ellen-

nséget összebékített ez a bfróság, amelynek 1300 gyalogos és 360 lovas katona állt a rendelkezésére. A félelem és a tisztelet lenyűgözte a bűnös szenvedélyeket és béke szállt az örök város falai közé.

A pápa kinevezte Rienzót és vikáriusát, az orveitói püspököt a város rektoraivá. De Rienzo nem érte be elért sikereivel, hanem csakhamar hatalma megnövelésére törekedett. Itália minden nagyvárosába

követeket küldött és felszólította a városokat, hogy küldjenek képviselőket és katonákat a béke művének biztosítására. Azt remélte ugyanis, hogy ilyen módon megalapítja *Itália egységét*. A csúfolódás csakhamar véget ért. Meghajolt mindenki a tribun tekintélye előtt, sőt még Johanna nápolyi királynő is, aki Nagy Lajossal, meggyilkolt férjének bátyjával harcban állt, Rienzót választotta bíráló a kellemetlen viszály eldöntésére.

De csakhamar kitetszett ennek az új hatalomnak a tarthatatlansága. Rienzo nem volt sem elég művelt, sem elég erős jellemű, sem elég politikus ahhoz, hogy ezt a fantasztikus alkotást, amely a kedélyek meglepetésén alapult, fenntartsa vagy pláne fejlessze. Lakomái csakhamar dáridókká fajultak, felvonulásai pompázó díszmenetekké lettek. Ugy magát, mint szép hitvesét előkelő nemes apródokkal és hajadonokkal kísértette s egy ízben, mikor a templomba ment, erőszakosan ledöntetett az uccákon minden bódét, hogy elég helye legyen a kíséretének. Szerette hallgatni azt a mesét, hogy a nép nem a szegény Lőrinc csapláros fiának tartja őt, hanem VII. Henrik császár gyermekének.

Mikor összegyűltek Rómában egész Itáliából a képviselők, Cola di Rienzo először megfürdött abban a híres keresztelőkádban, amelyben hajdan Szilveszter pápa állítólag megtisztította Konstantin császárt a belpoklosságtól, az egyik Orsinival lovaggá üttette magát és azután kijelentette, hogy a Szentlélek hatalma és kegyelme folytán új törvényt hoz, amely elrendeli, hogy Itália minden városa szabad legyen, Róma pedig a földkerekség feje lesz. Majd visszakövetelt minden hatalmat, amelyet a római nép eddigelé másokra ruházott és felhívta a császárokat, királyokat, választófejedelmeket, hercegeket és grófokat, hogy jelentsék be állítólagos hatalmi igényeiket a római nép bírói széke előtt. Mikor a pápa vikáriusa ez ellen tiltakozni akart, a néptömeg örömrivalgása elnyomta a szavát.

Rienzo ellenségei csakhamar összefogtak ellene s az egyik Colonna vezérlete alatt ostromot intéztek Róma ellen. Az ostrom ugyan nem sikerült, de Rienzo állása mégis megrendült belé. A pápa legátusa egyházi átokkal sújtotta a híres néptribunt. A városban is zendülés támadt és Rienzo először az Angyalvárba menekült, majd álruhában a magyar királyhoz s végül IV. *Károly* császárhoz, aki azonban örültnek jelentette ki, letartóztatta őt Prágában és kiszolgáltatta Avignonban VI. Kelemen pápának.

Itt maradt fogva egészen 1352-ig, amikor VI. *Ince* pápa került a trónra, aki fel akarta használni a néptribun népszerűségét a pápai ha-

talom helyreállítására az egyházi államban. *Gil d'Albornoz* spanyol bíbornokot küldte a pápa Rómába. A bíbornok Rienzót magával vitte s kinevezte szenátornak és új alkotmányt adott a népnek. A nemesi uralom újra megszűnt. De Rienzo mértéktelen szigorúsága hamar megapasztotta híveinek a számát és fejére zúditotta a veszedelmet.

A pápák avignoni palotájának udvari része.

Hét pápa lakott itt, akik a római zavargások elől vonultak ide francia védelem alá, de valójában a francia király foglyai és engedelmes hívei voltak.

Két év múlva a Colonnák s nagy sereg fegyveres és fegyvertelen férfi, nő és gyermek vonult a városházára és kiabálni kezdett :

„Éljen a nép ! Halál az áruló Rienzóra !”

A népvezér ragyogó fegyverzetben kisietett egy erkélyre és beszélni akart a néphez. De elnyomták szavát s kövekkel és nyíllovésekkel feleltek neki. Mindenki elhagyta, csak három ember maradt mellette. Rienzo megsebesült s álruhában menekülni akart. Levágta szakállát, bekормozta

az arcát és egy mellékajton kisonva a dühöngő nép közé vegyült, amely fel akarta éppen gyujtani a városház eltorlaszolt főkapuját. Bár Rienzo maga is dühösen kiáltozott a tömegben, de aranyos karkötőiről, amelyek-től nem tudott megválni, felismerték őt és elfogták. Ütlegelve hurcolták a szerencsétlent a siralomházba. Ott állt csaknem egy óra hosszáig és senki sem merte agyonütni, bár folytonosan azt ordította a nép:

„Üssétek agyon! Üssétek agyon!”

Végre egy közember keresztülszúrta őt kardjával, mire mások is odarohantak hozzá és vérébe mártották kardjukat. Holttestét megcsonkítva végigvonszolták Róma uccáin s végül elégették. Ez volt a vége a fantasztának, aki először hangoztatta Itália egységének a gondolatát.

II. Piusz pápa képmásps érme.

Kiváló tudós és államférfi volt. Hatalmas keresztes háborút tervezett a török ellen, de ennek kivételében korai kalála megakadályozta.

A ravasz spanyol bíbornok az egyházi államot csakhamar a pápa uralma alá hajtotta, úgyhogy a szelídlelkű V. *Urbán* pápa éveken keresztül nyugodtan élhetett az örök városban, csak élete vége felé tért vissza mégis Avignonba.

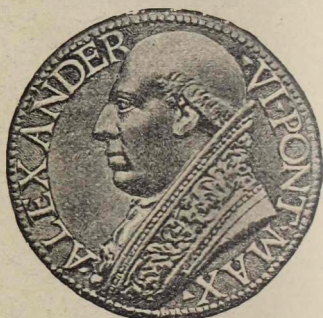
Utóda, XI. *Gergely* 1377-ben végleg visszatért Rómába, de halála után a legzsiláltabb viszonyok következtek be az egyházban. Bár a bíbornoktestület túlnyomó többsége francia ember volt, a nép oly fenyegetően követelte a konklávétól, hogy római embert válasszon pápának, hogy a bíbornokok félelmükben a barii érseket emelték a pápai trónra VI. *Urbán* néven. Az új pápa azonban reformbuzgalmában csakhamar nagyon megbántotta a bíbornokokat. Azt kívánta tőlük, hogy csak egy tál ételt egyenek ebédre és senkitől ne fogadjanak el ajándékot. Ezt nem bírták ki. Többségük elvonult Anagniba, ahol érvénytelennek mondták ki VI. *Urbán* megválasztását és Róbert genfi bíbornokot választották meg VII. *Kelemen* néven pápává. VII. *Kelemen* VI. *Urbán* zsoldosai elől

Avignonba menekült, ahol csakhamar őt ismerte el pápának a francia, a skót, a kasztíliai és a nápolyi király.

Két pápája volt tehát az egyháznak egy időben. De a hívők jobbjában csakhamar kialakult az a belátás, hogy ennek az áldatlan állapotnak véget kell vetni s hosszú vita után, miközben két új ellenpápa került a trónra, *XII. Gergely* és *XIII. Benedek*, *Pizában* egyetemes egyházi zsinat gyűlt egybe, amely mind a két ellenpápát letette és *V. Sándort* választotta meg helyettük. Az eredmény azonban az lett, hogy most már három pápa volt egyszerre s csak a konstanzi zsinaton sikerült végre 1417-ben megszüntetni az egyházi szakadást és *V. Márton* pápát elismertetni. Az egyházi reformok életbeléptetését úgy *V. Mártonnak*, mint utódának, *IV. Jenőnek* sikerült megakadályozni, aki azt is elérte a firenzei zsinaton, hogy a bizánci papság is elismerte őt. Csakhamar kitűnt azonban, hogy a görög papok inkább kívánták a török uralmat, mint a római pápát.

V. Miklós pápa már nem sokat törődött a nagy politikával és azt a pénzt, amelyet az 1450-iki jubileumi esztendőben kapott a kereszténységtől, nem a törökök ellen használta fel, hanem a világhírű vatikáni könyvtár megalapítására fordította. Utóda *Enea Silvio Piccolomini*, aki *II. Piusz* néven volt pápa, kimondta, hogy a pápa a zsinatok fölött áll és hatalmas keresztesháborút akart szervezni a török ellen, de célját nem érte el, mert meghalt. Utódai elkeseredetten harcoltak a felvirágzó humanizmus ellen és rokonaikat gazdagították, hogy ilyen módon is erősítsék világi hatalmukat. *VI. Sándor* pápa a spanyol Borgia-családból való volt s a bűn virtuózának nevezték el őt, mert nem riadt vissza árulástól, gyilkolástól, méregtől, hamis eskütől sem, hogy szenvedélyeit kielégítse.

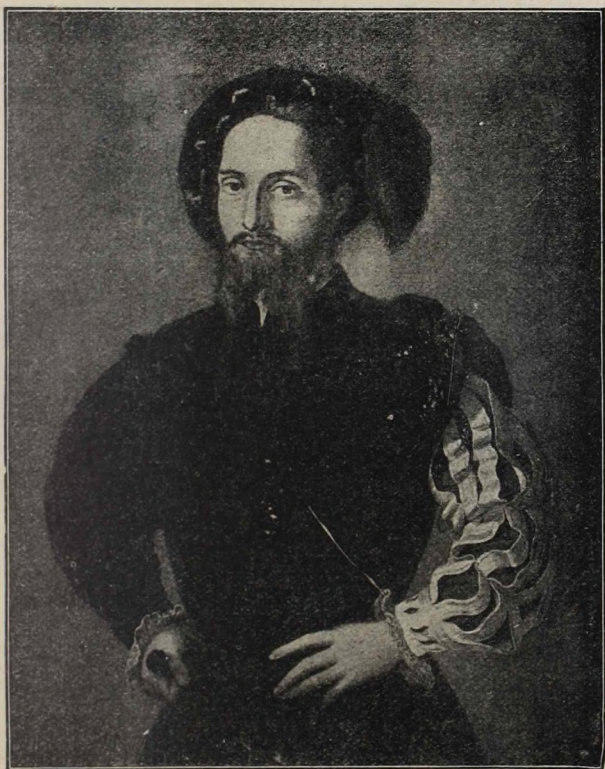
Három fia közül a középsőt, *Giovannil*, aki beneventi herceg volt, bátyja, *Borgia Cezár* féltékenységből meggyilkolta. Ezért, bár atyjának kedvence volt, ki kellett lépnie a papságból, de a francia király, akinél Cezár követségben járt, neki adta Valentinois hercegséget és feleségül

VI. Sándor pápa.

A hírhedt Borgia családból származott. Céljai elérésében nem riadt vissza semmi bűntől. Nagy része volt a pápaság tekintélyének hanyatlásában. Méreg által pusztult el.

a navarrai király egyik leányát, Saroltát. Cézár azonban Itáliában akart uralkodó herceg lenni. Sem árulástól, sem kegyetlenségtől nem riadva vissza, elkergette Romagnából az összes apró zsarnokokat és atyja,

Borgia Cézár.

VI. Sándor pápa természetes fia volt s szép külsejű, de fenékgig romlott lelkű, elvetemült gonosztevő. Lelkiismeretfurdalás nélkül gyilkolt, vagy gyilkoltatott meg mindenkit, aki útjában volt. Egy hatalmas olasz fejedelemség megalakítására vágyott, de apja halála véget vetett reményeinek. Tébolyultan halt meg.

VI. Sándor pápa kinevezte őt Romagna hercegének. Cézár szörnyű vakmerőséggel megölte ezután sógorát, a bizegliai herceget is, aki hugának, a híres Borgia Lukreciának férje volt s meggyilkolt orozva és nyíltan egész sereg más embert is. Rómában mindenki rettegett tőle. Nemsokára elfoglalta Piombinót, Urbinót és Cammarinót is és már-már örökös hercegséggé alakította át az egész egyházi államot. De 1503-ban atyjával

együtt véletlenül mérget ivott abból a pohárból, amellyel egy bíbor-
nokot akartak megmérgezni. VI. Sándor pápa nyomban meg is halt,
Borgia Cézár pedig megőrült és tébolyodottan még 1520-ig élt. Nagyra-
törő terveiből persze semmi sem lett.

Igy ért véget az a pápa, akit 1493-ban a spanyolok és a portu-

II. Gyula pápa.

Politikus, hadvezér és a tudományok s művészetek bőkezű párt-
fogója is volt a nagy egyházfejedelelem. Meghódította Közép-Itáliát
s naggyá tette a pápaság világi hatalmát. Rafael festménye a
Vatikán képtárában.

gálok alázatosan arra kértek, hogy döntsön közöttük a felfedezett új
világresz birtoka fölött. Ő égettette el 1498-ban Itália legjámborabb
szerzetesét, *Savanarola* Girolamót, aki ellene prédikált s 1500-ban, a
jubileumi esztendőben annyi pénzt zsarolt ki a jámbor zarándokoktól,
hogy fia adósságait mind kifizette és leányának, Lukreciának, dús hozo-
mányt adott.

III. Piusz pápa 26 napos uralma után II. Gyula pápa került a trónra. Esküvel ígért meg mindent a bíbornokoknak, amit kívántak tőle, de eszéágában sem volt esküjét megtartani. Arra törekedett, hogy az egyházi államot nagyhatalommá tegye; hogy őt tekintsék az egyházi világi hatalom második megalapítójának. Mikor Michel Angelo, aki a pápa szobrát készítette Bologna számára, megkérdezte tőle, vajjon nyitva vagy csukva helyezze-e el kezében a bibliát, II. Gyula pápa így szólott:

„Kardot adj a kezembe, fiam, mert én nem vagyok tudós!”

Fegyveres erővel csakhamar meg is hódította egész Közép-Itáliát és rettegett világi hatalommá tette a pápaságot. Zsinatot hívott egybe a Lateránba, hogy a pápa régi előjogait újra elismertesse. A zsinatot azonban már utóda, X. Leó pápa zárta be 1517-ben, mert II. Gyula, aki harcias érényei mellett lelkes pártolója volt a művészeteknek is, közben meghalt. Ő kezdte építtetni a Szt. Péter-templomot is és ő foglalkoztatta állandóan Raffaelt és Michel Angelót. Ő áll a határán a középkornak és az újkornak, amely meghozta a reformációt.

A nápolyi királyság.

A palermói véres vecsernye, amely 1282-ben, husvét hétfőjén, mint a maga helyén elmondtuk, tömeges gyilkossággal végződött, Sziciliát örök időkre elszakította a nápolyi uralkodóháztól. I. Anjou Károly hiába próbálta meg visszahódítani a szép szigetet Aragoni Péter királytól. Legidősebb fiát, Károlyt, a sziciliaiak hőse, Loria Ruggiero elfogatta és Károly csak atyja halála után szabadult a fogságból s II. Károly néven Nápoly királya lett. Fia, Róbert követte a nápolyi trónon, unokája pedig Róbert Károly, a magyar királyi trónra jutott.

Róbert nápolyi király szintén hiába próbálta visszaszerezni Sziciliát. Minthogy egyetlen fia már meghalt, elhunyt fiának leánya, I. Johanna követte őt a trónon. Az ifjú, szenvedélyes királynő nagyatyja kívánságára Róbert Károly ifjabb fiának, Endre magyar hercegnek, Nagy Lajos öccsének a felesége lett. De alig történt meg ez a házasság, a nápolyi királyság népe azonnal két dühös táborra szakadt: egy magyar és egy hazafias pártra. A királynő maga az utóbbi párt élén állt s hívei 1345-ben Endre magyar herceget, a királynő férjét, Averzába csalták s ott éjszaka egy várkastélyban orozva megfojtották. A kicsapongó Johanna kisujját sem mozdította a gyilkosok megbüntetésére, hanem egyik unokaöccs-

nek, Tarentói *Lajosnak* felesége lett, míg egy másik unokaöccse, Durazzói *Károly*, féltékenységeben a magyar párt élére állt, vad zsoldosaival pusztítva vonult keresztül-kasul a királyságon és fölszólította Nagy Lajos magyar királyt, hogy álljon bosszút Endre herceg haláláért.

Nagy Lajos, aki nagy sereggel vonult be Nápolyba, Johannát bűnösnek mondta ki és öcsének utószülött fiát, a kis *Róbert Károlyt* jelentette ki a nápolyi királyság törvényes örökösének. Johanna Provencebe menekült, de Nagy Lajos távozása után visszatért újra Nápolyba s évekig harcolt Lajos helytartója ellen. Végül a pápa közbenjárására békét kötöttek az ellenfelek és Nagy Lajos 300.000 arany forintért —

Solymok idomítása vadászat céljaira.

Idomított solymokkal való vadászat madarakra az előkelők kedvenc vadászási módja volt a középkorban az nápolyi udvarban is.

amelyet azonban sohasem kapott meg — lemondott a nápolyi királyságról, amelynek ifjú örököse, a kis *Róbert Károly* időközben Magyarországon meghalt.

Bár Tarentói Lajost ünnepélyesen nápolyi királlyá koronázták most, a háborúskodás szakadatlanul tartott Lajosnak 1362-ben

bekövetkezett haláláig. Johanna királynő még két ízben ment férjhez.

Minthogy Johannának nem volt gyermeke, örököséül hugának, Máriának, aki a Nagy Lajos által halálra ítélt Durazzói *Károly* felesége volt, egyik leányát, *Margitot* jelölte ki, akit feleségül adott unokaöccséhez, *Károlyhoz*. A fiatal herceg, aki Magyarországon nevelkedett, egyre követelőbben lépett fel s mikor Johanna negyedszer is férjhez ment, VI. Urbán pápa megengedte *Károly* hercegnek, hogy magyar segítséggel elfoglalja a nápolyi trónt, sőt 80.000 arany forinttal ő maga is támogatta *Károlyt*, aki be is vonult Nápolyba. Johanna, aki hiába várta német férje segítségét, kénytelen volt megadni magát. Eleinte kimélték és tisztelettel bántak vele. De mikor megtudták, hogy titokban *Anjou Lajos* számára gyűjt híveket, *Károly* orozva megfojtatta Johannát a szobájában (1382.).

Károly, Nagy Lajos halála után, szerette volna a magyar királyi trónt is elfoglalni s mint Kis Károly szerzett is magának Magyarországon elég tekintélyes pártot. De Nagy Lajos özvegye, *Erzsébet* királyné megölette Károlyt. Kiskorú fia, *László* helyett eleinte édesanyja, Margit kormányzott Nápolyban folytonos harcok között, merf Johanna negyedik férje, Ottó braunschweigi herceg, felesége halála után sereggel tört be a nápolyi királyságba és Anjou Lajos számára akarta a királyságot meghódítani. László halála után néneje, *II. Johanna* lett a nápolyi király, aki ekkor már 44 esztendő volt, kicsapongó életet folytatott és kegyenceinek játéklabdája volt.

Folytonos harcok dúlták a királyságot, mert *III. Anjou Lajos* és *V. Alfonz* aragoniai és szicíliai király versengtek Johanna kegyéért és trónjáért. Johanna halála után *IV. Jenő* pápa is Alfonzot ismerte el nápolyi királynak.

V. Alfonz utóda, törvénytelen fia, *Ferdinánd* lett, aki baráti viszonyban élt *II. Piusz* pápával és megíúsította az Anjouk minden törekvését a nápolyi királyság visszaszerzésére. Nemsokára azonban a nápolyi királyság a francia és spanyol versengésnek esett áldozatul. Miután a spanyolok legyőzték a franciákat, a megkötött béke értelmében Nápoly Katholikus Ferdinándra szállt. Kétszáz esztendeig, 1706-ig a spanyol nagyhatalomhoz tartozott ezután Nápoly, amelyet egy spanyol alkirály kormányzott és ezen idő alatt az ország jóléte teljesen megsemmisült.

Firenze.

Firenze városa a középkor századaiban nagyon felvirágzott. Kedvező földrajzi fekvése mellett polgárainak iparkodása volt az, amely Firenzét Itália szárazföldjének legnagyobb ipari és kereskedelmi gócpontjává emelte. Míg a nemesség a guelfek és ghibellinek véres harcaiban tékozte erejét, a polgárság egyre nagyobb erőre kapott s 1282-ben letette a tizennégytagú nemesi tanácsot és helyébe a céhek priorjaiból állított össze kéthetenként váltakozó tanácsot, amelyet *signoriának* neveztek. Firenze fejlődésének legnagyobb akadályá akkor szűnt meg, mikor a közeli, vele versengő *Piza* város hatalma megtört.

A békés fejlődést azonban csakhamar megzavarta a polgárok viszálykodása s vagy száz esztendőn keresztül állandó volt a demokratikus köztársaságban a belső villongás, amelynek során egyideig zsarnokok kezébe jutott a főhatalom. De általános összeesküvéssel, a nemes-

ség és a polgárság egyesült erővel véget vetett a zsarnoki uralomnak és visszaállította a régi demokratikus alkotmányt.

A köztársaságban azonban az uralmat az Albizzi-család ragadta magához s ráfogta mindenkire, aki kellemetlen ember volt, hogy ghibelin és így nem juthat hivatalhoz. Az esztendők során az Albizziek túltengésével szemben egyre szaporodott az elégületlenek száma s végül 1378-ban nyílt zendülés támadt a városban. Az elégületlenek élén *Medici*

Piccinino Miklós, a híres olasz zsoldosvezér, condottiere.

Firenze szolgálatában szerezte hadi babérait a kistermetű hadvezér, később Milano szolgálatába lépett.

geket, úgyhogy 1400 körül Firenzének engedelmeskedett már *egész Toscana* Perugián kívül, amely a pápaságé volt s Luccán kívül, amelynek külön ura volt és Sienán kívül, amely köztársaság volt és Firenzével békében élt.

Firenze városa egyébként állandóan virágzó gazdasági középont volt. Háromszor annyi lakosa volt, mint Rómának (150.000) s ezek közül 30.000 gyapjúgyárakban dolgozott. Emellett számos selyemszövő és bársonykészítő műhelye volt s Firenze volt a bank és váltóüzleteknek is a középpontja. A firenzei pénzembereket ismerték világszerte.

Pénzemberek voltak a Mediciék is. János, a család egyik szegé-

Salvestro állt, de a fegyvereseket egy *Lando* nevű gyapjűfésülő vezette mezitláb a signoria palotája ellen. A lázadás sikerült, de *Lando* a hatalom birtokában cserbenhagyta a népet és a jómódúakra támaszkodott. Így került előtérbe egyre jobban a *Mediciek* családja. A firenzeiek ekkor részint fegyverrel, részint pénzzel megszerezték a szomszédos városokat és közsé-

nyebb tagja pápai bankár volt. Beválasztottak a signoria tagjai közé Medici János a nép barátja volt mindig s bár élete vége felé már nem viselt hivatalt, a leghatalmasabb férfi volt Firenzében, akinek tanácsa nélkül nem tett semmit sem a signoria, sem a nép.

Rengeteg vagyonát két fia, *Cosimo* és *Lőrinc* örökölte. Cosimo volt a tehetségesebb s ő örökölte atyja politikai befolyását is. Mindjárt az első esztendőben háborút üzentetett *Luccának*. A szírongatott várost azonban Milánó, Siena és Genova támogatta, úgyhogy a firenzeiek, bár Velencével és a pápával szerződtek, vereséget szenvedtek.

Ez a kudarc megnövelte Cosimo ellenségeinek bátorságát. A népgyűlésen hazaárulással vádolták, mire a felbőszített nép tíz évre száműzte őt és *lefokozta a nemesek közé*. Mert Firenzében a nemesség volt teljesen jogtalan a politikában, úgyhogy a nemességbe való lefokozás épp olyan büntetés volt ott, mint máshol a nemességből való kitisztítás.

Igy aztán egyelőre megint az *Albizzik* uralkodtak Firenzében. Cosimót magát személyesen nem igen sujtotta a száműzetés. Velencében telepedett meg, ahol csakhamar tekintélyes ember lett. Firenzében pedig nagyon megéreztek — különösen gazdasági dolgokban — a hatalmas pénzember távollétét. Egy év sem telt bele, mikor az új signoria visszahívta Cosimót összes híveivel együtt a száműzetésből s helyettük kétszer annyi ellenségét száműzte. Cosimo visszatérése diadalünnep volt. Nyilvánosan „a nép és a haza atyjának” nevezték őt. Fejedelmi hatalmát mindenki elismerte és Cosimo már azzal a gondolattal foglalkozott, hogy nemcsak szülővárosát teszi naggyá és hatalmassá, hanem egész Itáliában helyreállítja a békét. Evégből szövetkezett az akkori idő legvitézesebb zsoldos vezérével, *Sforza* Ferenczel, aki eddigelé is mindig a firenzeiek és a velenceiek pártján harcolt. Mikor Milánóban az utolsó Visconti meghalt, Cosimo támogatta Sforzát a milánói trón elfoglalásában. Firenzében magában *Pitti Luca*, egy másik hatalmas tőkés volt Cosimónak a főtámasza. Medici Cosimo, anélkül, hogy hivatalos címe vagy hatalma lett volna, mint valamikor Athénben Periklesz, nagy tehetségével és befolyásával mint magánember intézte Firenze ügyeit, nagy anyagi erejével bőkezűen előmozdította a tudományt és a művészetet is és nagy érdemeket szerzett Firenze szellemi életének felvirágoztatása körül.

Hatalmát zavartalanul megőrizte 1464-ben bekövetkezett haláláig, bár az Albizzi-család állandóan agyarkodott rá, sőt átszállt a hatalma utódaira is, úgyhogy Firenzében a Mediciek anélkül, hogy uralkodóknak

hívták volna őket, uralkodók voltak. Halála után vagyona és méltósága fiára, *Medici Péterre* szállt, aki minden téren atyja példáját iparkodott követni, de nagyon beteges ember volt és hamarosan meg is halt.

Két fiát, *Lőrincet* és *Gyulát* a firenzeiek hercegeknek ismerték el. A száműzött firenzeiek összeesküvést próbáltak meg, de kudarcot val-

Medici Cosimo, a firenzei köztársaság feje.

Uralma alatt felvirágzott Firenze. A tudományoknak és művészeteknek lelkes, bőkezű pártfogója volt s nagy vagyonából sokat áldozott középlokra is. A „haza atyja” névvel tisztelték meg.

fogják végrehajtani az orgyilkosságot az ünnepi mise alatt, amelyen az éppen bibornokká kinevezett Riario Rafael fog celebrálni. A terv az volt, hogy abban a pillanatban, mikor a bibornok felmutatja az oltáriszentséget és az egész templomi gyülekezet térdre borul, törrel leszúrják mind a két Medici-fivért. Az a condottieri, akit a gyilkosságra fel akartak bérelni, visszariadt a szent helytől, mire két papra bízta az orgyilkosságot, Antalra és Istvánra, akik vállalkoztak is rá, de ügyetlenül végezték megbízásukat.

Mikor a szentmise megkezdődött és a templomban még csak *Lőrinc*

lottak s közülük tizennyolcat elfogtak és lefejezték. De 1478-ban benn a városban támadt újabb összeesküvés a Medici ellen. Az összeesküvők élén a gazdag és előkelő *Pazzi* család állt, bár egyik tagja, *Pazzi Vilmos*, a két Medici herceg nővérének, *Biankának* volt a férje. *IV. Sixtus* pápa is támogatta az összeesküvőket, akinek udvari bankára *Pazzi Ferenc* volt. Az összeesküvők orgyilkosságot terveztek. Két ízben nem sikerült a tervük. Erre úgy határoztak, hogy a székesegyházban

jelent meg, Pazzi Ferenc és Bandini Bernát elmentek Medici Gyuláért és rávették, hogy jöjjön el velük ő is a templomba. Ez meg is történt. Mikor elkövetkezett az oltáriszentség felmutatása, Bandini mellbeszúrta Medici Gyulát aki összerogyott. Erre rárohant Pazzi Ferenc is. Ugyanekkor a két pap is megrohanta Lőrincet, aki azonban kardot rántott s oly ügyesen védekezett, hogy csak a nyakán kapott könnyebb sebet, de aztán barátaival együtt sikerült bejutnia a sekrestyébe, amelynek ajtaját magára zárta. Az óriási zűrzavarban a két orgyilkos pap elmenekült, de a dühöngő nép, amely a Mediciek pártját fogta, rájuk akadt, megölte őket és végighurcolta holttestüket a város uccáin. Salviatti pisai bíbornokérsek aki szintén az összeesküvők közé tartozott, eközben be akart nyomulni a palotába, hogy a signoria tagjait letartóztassa. De póruljárt, mert a signoria fogatta el az érseket és két kísérőjével együtt felakasztatta a tanácsépület ablakai alatt. Bandini megszököt, de Konstantinápolyban a szultán foglyul ejtette és bilincsekbe verve Firenzébe küldte, ahol kivégezték.

Pazzi Ferencet, aki sebesülten otthon hevert az ágyában, a bosszúért lihegő nép kivonszolta lakásából és felakasztotta az érsek mellé. A Pazzi-család többi tagját is kivégezték, csak a Mediciek sógorát kímélték meg, aki ártatlan volt. Mintegy hetven összeesküvőt felkoncolt a nép az előkelők közül, kétszázat a velüktartók közül s néhány napig temetetlenül az uccán hevertette a holttesteket. Csak ezután temették el ünnepélyesen a meggyilkolt Medici Gyulát, akit mindenki sajnált, mert mindenki szerette őt bőkezűségéért és nyájasságáért. Természetes fia, Gyula, aki atyja halála után született, később VII. Kelemen néven a pápai trónra jutott. A pápa ugyan kiátkozta Firenzét és a nápolyi királlyal háborút akart indítani ellene, Lőrinc azonban hazájának megmentése végett egyedül ment Nápolyba, hogy megadja magát. A nápolyi nép azonban határtalan tisztelettel fogadja és Ferdinánd király békére lép a lovagias ellenféllel.

A firenzeiek erre elfogadták Medici Lőrincnek azt a javaslatát, hogy ezentúl hetven polgár intézze a város ügyeit. Ez a hetventagú tanács tölti be az összes hivatalokat és rendelkezik az állam jövedelmeivel. Veszedelmes újítás volt ez, mert az állam jövedelmeit összekeverte a Mediciek pénztárával s mikor Lőrinc magánvagyonát fejedelmi életmódja kimerítette, habozás nélkül hozzányúlt a közpénzekhez is. Monarkhikus állammá lett tehát Firenze, de koronázatlan fejedelme hatalmát és vagyoni erejét önzetlenül használta föl a köztársaság céljaira is. Egész Közép-Itália a rég nélkülözött béke áldásait élvezte

Lőrinc uralkodása alatt, aki nagyszerű mecénása volt a tudománynak és a művészetnek is, amiért *il Magnifico*-nak (a nagyszerűnek) nevezték őt.

De a jogérzet és a vallás tisztelete egyre jobban kiveszett ebből a korból. A korszellem elkalmáriasodott. A becsületet úgy fogták fel, hogy

Medici Lőrinc, Firenze hercege.

Kiváló államférfi volt s ápolója a tudományoknak és művészeteknek. A Mediciek ellen tervezett összeesküvést véres kegyetlenséggel fojtotta el.

fáradtságot, veszélyt és pénzt nem kímélve kell a kitűzött cél felé törni, de ha a cél úgy kívánta, gonosztetteket is szabad elkövetni. Szerencselovagok kószáltak városról városra s csak a kis nyereséget vetették meg az emberek, a nagy nyereség mindent kimentett a szemükben.

Ezzel az erkölcsi zülléssel szemben a vezeklést prédikáló szerzetesek lépnek föl. A humanisták csúfolódása rendszert hamar végzett az ilyen prédikálók-
kal, akik között

számos képmutató is akadt. De hébe-korba egyik-másik prédikálónak egy időre nagy tekintélye támadt. Nagyszabású és legjelentősebb ilyen erkölcsprédikáló egy dominikánus szerzetes, *Savonarola Jeromos* volt.

Savonarola Ferrarában született, ahol atyja orvos volt. A fiú is orvosnak készült, de a szentatyák írásai a biblia tanulmányozása felé vonzották őt. Vallásos érzését nagyon sértették azok a pogány ünnepségek, amelyeket a nyolcéves fiú végignézett szülővárosában II. Piusz pápa fogadásakor. Majd megdöbbenéssel látta a vallási közöny terjedé-

sét, a korrupciót és a dáridózást, amely Ferrarában, amelynek akkor százezer főnyi lakossága volt, egyre jobban elharapózott. Keserítette őt az Esték fényes palotája is, amelynek emelete csupa fény, arany és ezüst volt, míg pincebörtöneiben folytonos volt a láncsörgés. Húszéves korában könyvet írt „A világ megvetéséről” és elhatározta, hogy kolostorba lép. A bolognai dominikánus klastromba vonult be, ahol a legalsóbbrendű szögli munkák végzésére vállalkozott. Majd átköltözködött a firenzei *San Marco*-kolostorba.

Eleinte kevesen jártak el prédikációira, mert Savonarola csak a szentírást idézte, a régi klasszikusokat soha, nem úgy, mint a szellemes és elegáns *Mariano*, aki a San Spirito-templomban prédikált. Nagyobb hatást ért el más helyeken, Paduában, Genovában és Reggióban, ahova a kolostor priorja elküldözte őt. Medici Lőrinc figyelme csakhamar ráterelődött Savonarolára, akit Lőrinc kívánságára a San Marco-kolostor priorjává választottak meg. Ez időtől fogva rohamosan növekedett hallgatóinak száma, úgyhogy Savonarola nemsokára nem a templomban prédikált már, hanem a templom előtti nagy térségen. Nem volt ékesszóló, de a meggyőződés ereje, amely minden szavából kicsengett, gyűjtő hatalom volt. Csakhamar úgy ismerték őt, mint a kor legnagyobb erkölcsi prédikátorát. Mióta prior lett, csapatosan tódultak kolostorába korának legjobbjai. Nemsokára 238 szerzetes volt a San Marco-kolostorban. Savonarola volt az egyetlen hitszónok, aki nyíltan szembeszállt a klasszikusokkal, sőt nyíltan szembeszállt a klasszikusok leghatalmasabb tisztelőjével, Medici Lőrincel is. Nem is jelentkezett Lőrincnél, bár neki köszönhette priorrá való megválasztását, hanem rendületlenül támadta a régi írókat akkor is, mikor Lőrinc egyszer-másszor kíváncsiságból megjelent a tömeg között, hogy hallgassa a híres prédikátort.

Medici Lőrinc 1492 tavaszán halálosan megbetegedett. A közügyek intézését rábízta már régebben fiaira, *Gyulára* és *Péterre*, akiket ő maga is tehetségtelenebbeknek tartott legfiatalabb fiánál, *Jánosnál*, aki akkor már bíbornok volt és később X. *Leó* néven a pápai trónra jutott. Mikor az orvos kijelentette, hogy Lőrinc halálos órája közeledik, Lőrinc így szólt:

„Hivassátok ide hozzám Savonarolát, ő az egyetlen igazi szerzetes, akit ismerek.”

Savonarola megjelent a haldokló ágya mellett és így vigasztalta:

„Az Isten jóságos, az Isten könyörületes.”

De áldását három feltételhez kötötte, amelyeket Lőrincnek előbb teljesítenie kellett. Az első az volt, hogy jelentse ki a fejedelem, hogy

erősen hisz az Isten könyörületességében. A fejedelem ezt kijelentette. A második az volt, hogy Lőrinc adjon vissza jogos tulajdonosának minden jogtalan szerzeményt. A beteg meglepetve nézett a szerzetesre és nem is igen emlékezett arra, hogy jogtalanul megfosztott bárkit is

Savonarola Girolamo dominikánus szerzetes.

Nagy szónok volt és hitbuzgó pap. Lángoló lelkesedéssel ostromozta kora vallásos közönyt és erkölcstelen életét. Politikai téren puritán köztársaságot követelt. Ellenei bevádolták VI. Sándor pápánál, akinek erkölcstelen udvarát szintén hevesen támadta. Az egyházi törvényszék eretnekség miatt halálra ítélte. Felakasztották, aztán holttestét elégették.

a legöregebb örökölte atyja hatalmát, atyja uralomvágyával és nagyra-vágyásával együtt, de annak minden tehetsége nélkül. Testi ügyességét és szép ruháit szerette fitogtatni ünnepi menetekben és lovagi tornákon, de a tudománnyal és a művészettel nem sokat törődött. Legjobban jellemzi őt ez a nyilatkozata :

„Büszke vagyok rá, hogy két ritka férfi van a szolgálatomban.

bármitől. Végre azonban ezt is megígérte. Végül aztán Savonarola szemét merően a betegre függesztve, megrendítő hangon így szólt :

„Töröld el Firenze monarkikus alkotmányát és add vissza a város szabadságát !”

Lőrinc összeszedve minden erejét, hátat fordított Savonarolának, a fal felé fordult és meghalt.

Három fiáról maga Medici Lőrinc kijelentette, hogy Péter bolond Gyula jólelkű, csak János okos. Mindazáltal Péter

Egy spanyol kengyelfutó, aki gyorsabban fut a vágató lónál is és Michel Angelo, aki a legszebb hőembereket készíti a világon.”

Pár hét mulva seregesen elpártoltak már Pétertől az elégtelennek és Savonarola táborához csatlakoztak, aki rendületlenül azt hirdette, hogy az Ur a firenzeiek istentelen életét és uralkodójuk bűneit a pestissel fogja sújtani s ha ez sem segít rajtuk, akkor egy idegen királyt küld, aki elűzi a Medicieket.

Mikor VIII. Károly francia király el akarta foglalni a nápolyi királyságot s nagy sereggel átkelt az Alpeseiken, Péter fegyvertelenül a francia táborba sietett és térdre hullva megalázó békéért könyörgött. A fellázadt firenzei nép erre száműzte az összes Medicieket s kikiáltotta újra a köztársaságot. VIII. Károly néhány napot Firenzében töltött ugyan, de aztán 12,000 arany forint fejében kivonult a városból, miután előbb kifosztotta teljesen a Mediciek palotáját.

Alig távozott Károly a városból, harangszóval gyűlésre hívták egybe a népet s a hetventagú tanács helyére húsztagú tanácsot választottak közfelkiáltással. Ez a reform azonban nem vált be. Piza és Arezzo elszakadt Firenzétől s a Mediciek pártja titokban szervezkedett.

Savonarola látta be legelőször az alkotmányreform fogyatékoságát és az ő tanácsára, részben a velencei alkotmány mintájára, kimondták, hogy mindazokból, akiknek ősei nagy hivatalokat viseltek vagy maguk előkelő hivatalokra választhatók voltak, *nagy tanácsot* alkotnak s ez tölti be a fontosabb méltóságokat választással, a kisebbeket sorshúzással és dönt egyben a törvények dolgában. A városi kisebb tanács 80 tagból állt. A tagoknak legalább negyvenesztendőseknek kellett lenniök és egy félévre választották meg őket.

Az új firenzei köztársaságnak lelke Savonarola volt, aki arra törekedett, hogy Firenze nemcsak szabad, hanem jámbor, istenes állam legyen. A Mediciek bukása nyomában oly pénzügyi romlás, éhség és ragály is pusztította Firenzét, hogy az idők nyomorúsága már maga is imádkozásra buzdított. A signoria palotája fölé ezt a fölírást tették ki:

„Jézus Krisztus, Firenzének a tanács és nép által megválasztott királya.”

Ilyen szellemben élt most a város. A kártyázás és kockázás megszűnt, számos csapszéket bezártak, az uccákon népdalok helyett zsolozsmákat zengedeztek. Az asszonyok lerakták az ékszereiket és egyszerűen öltözködtek. A kézművesek szabad óráikban műhelyeik előtt üldögéltek, kezükben a bibliával vagy Savonarola prédikációival. Számos kalmár visszaadta jogtalan nyereségét a károsultaknak. A kisgyerme-

kek csapatosan gyülekeztek a szigorú szerzetes gyermek-istentiszteleteire, aki már korán a helyes útra vezérelte őket s a legelőkelőbb polgárok beléptek a dominikánusok rendjébe.

Savonarolának legnagyobb diadala 1497 farsangján volt. A gyer-

Savonarola holttestének megégetése.

A lánglelkű prédikátort, akit nem sokkal előbb nagy népszerűség övezett Firenzében, két szerzetestársával együtt ítélte felakasztásra erefnektség miatt az egyházi törvényszék. Holttesteiket magas póznára kötötték s aztán meggyújtották alattuk a máglyát.

mekek, akik állandóan körülötte voltak, sorbajárták a város házait és mindannak a kiszolgáltatását kérték, ami akadályozza az istenes életet. A férfiak kiadták nekik a kártyát, a kockákat, az asszonyok a hamis haját, a pirosítót, a parfümöket, a művészek világias szellemű

alkotásaikat. A vásártéren piramisalakú lépcsős emelvényt róttak össze s erre raktak le mindent. A farsang utolsó napján az egész nép a vásártérre gyűlt s ott helyezkedtek el a tanács tagjai is. Majd kivonultak a gyermekek a miséről, fehér ruhában, fejükön olajfaágakkal, kezükben vörös keresztelkekkel és zsolozsmákat énekeltek. Majd négyen égő fáklyákkal meggyújtották a piramist, amely trombitaharsogás közepett lánggra lobbant és elégett. Eközben alamizsnát gyűjtöttek a szegények számára. Ez volt a „hiúságok elégetése.” Savonarola egyébként barátja volt a tudománynak és a művészetnek. Az ő ösztönzésére megvásárolta a San Marco-kolostor a Mediciek könyvtárának maradványait és rajziskolát is rendezett be. De nem az antik művészet és a természet volt a mintakép, hanem a művészet és a tudomány egyaránt Istent, a vallást szolgáltatta csak.

Nemcsak a Mediciek barátai és a világi gyönyörök nagy pártja haragudott régóta a jámbor szerzetesre, hanem az egyház feje is. VI. Sándor pápa régóta érezte ezt az ellentétet, amely Savonarola tanítása és a pápai kúria élete között van. Eleinte Rómába akarta csalni Savonarolát.

„Gyere Rómába — írta neki — hogy általad Isten akaratát jobban megismerjük és aszerint cselekedhessünk.”

De Savonarola, aki jól tudta, hogy Rómában tör és méreg leselkedik rá, nem engedelmeskedett a pápa kívánságának. Bibornoki kalappal is csábította már őt a pápa, de ercdménytelenül, mire egy udvarias levélben ráparancsolt, hogy ezentúl tartózkodjék minden prédikálástól, hogy elégtelenséget ne támasszon. Minthogy Savonarola ennek a parancsnak nem engedelmeskedett, hanem tovább prédikált, VI. Sándor pápa ezért az engedetlenségéért egyházi átokkal sújtotta őt. Savonarola hiába jelentette ki, hogy sohasem tanított mást, mint az egyházatyák.

A pápai bullát, amely átokkal sújtotta őt, kiszögezték a templomkapukra és a firenzei székesegyházban az egész nép fülehallatára kihirdették. A pápai bullának nagy hatása volt s a következő év tavaszán a „hiúságok elégetése”-nek megismétlése már nem nagyon érdekelte a firenzei népet. A pápa megfenyegette az egész signoriát, amely erre eltiltotta Savonarolát a prédikálástól, de egyébként nem bántotta őt. Savonarola engedelmeskedett a tanács tilalmának, de egy merész iratában, amelyet megküldött a pápának, zsinathoz akarta föllebbezni az ügyét. Ez rossz vért szült Savonarola hívei között is.

Közben egy ferencrendi szerzetes nyíltan lázítani kezdett Savo-

narola ellen. Eretneknek és álprófétának mondta őt s felhívta a tüzes vas próbájára. Minthogy Savonarola ezt visszautasította és istenkísértésnek jelentette ki, a nép egy része fellázadt ellene s a tanács elfogatta őt két hívével együtt. Hosszú, kínpaddal szigorított vallatás után a bíróság mind a hármukat halálra ítélte. A püspök megfosztotta őket egyházi hivataluktól s 1498 május 23-án mind a hármat felakasztották s holttesteiket máglyán égették el a városháza előtti téren.

Savonarolának ez volt utolsó szava :

„Az Ur annyit szenvedett értem !”

Hamvaikat az Arnóba szórták. De Fra Bartolommeo, a festő szerzetes, elhunyt barátja feje köré glóriát festett. Az egyház később kijelentette, hogy Savonarolát nem tekinti eretneknek, sőt XIV. Benedek pápa azzal a gondolattal is foglalkozott, hogy a vértanut szentté avatgatja. Halála után vad anarkhia támadt Firenzében s az újkor küszöbén az egykor hatalmas köztársaságot véres polgárháborúk dúlták, melyek során aztán visszatértek a Mediciek is.

Milánó.

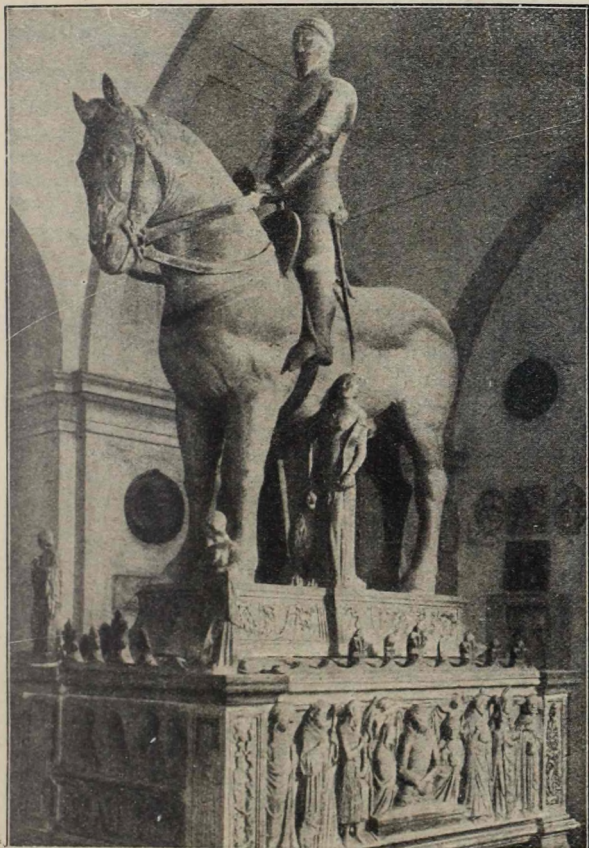
Visconti Ottó milanói érsek, akit a guelfek az utolsó Hohenstaufok bukása idején kiszorítottak Milanóból, 1277-ben diadalmasan tért vissza székvárosába, ahol egyhangúlag megválasztották őt signorenak, unokaöccsét, *Matteót* pedig a *nép kapitányává*, a város legfőbb emberévé. Ez időtől fogva a Visconti-családé volt Milanóban a hatalom. Nem egyszer pénzen vásárolták meg a császártól a helytartói méltóságot s a császár védelme alatt méltóságukat nem a polgároktól függőnek, hanem örökösnek tekintették. Nem sokat törődtek a nép elégedetlenségével, sem a pápa kiátkozásaival, zsarnoki módon uralkodtak. Igyekeztek minél nagyobb területet hatalmuk alá hajtani. A tör és a méreg is nagy szerepet játszott a család történetében.

Mikor VI. Ince pápa figyelmeztette Visconti Barnabót, hogy az egyházi állam területét ne háborgassa, a pápa követeitől, akik a pápa levelét egy hidon nyújtották át Barnabónak, dühösen ezt kérdezte :

„Inni akartok inkább vagy enni ?”

A követek, minthogy attól féltek, hogyha inni akarnak, Barnabo a hídról a folyóba dobhatja őket, azt felelték, hogy enni akarnak, mire Barnabo kényszerítette őket, hogy a pápa levelét egyék meg. Még jobban megvadult, mikor a francia, magyar és német királyok közvetítésével békét kötött a pápával, aki feloldotta őt az átok alól. Vadállati kegyet-

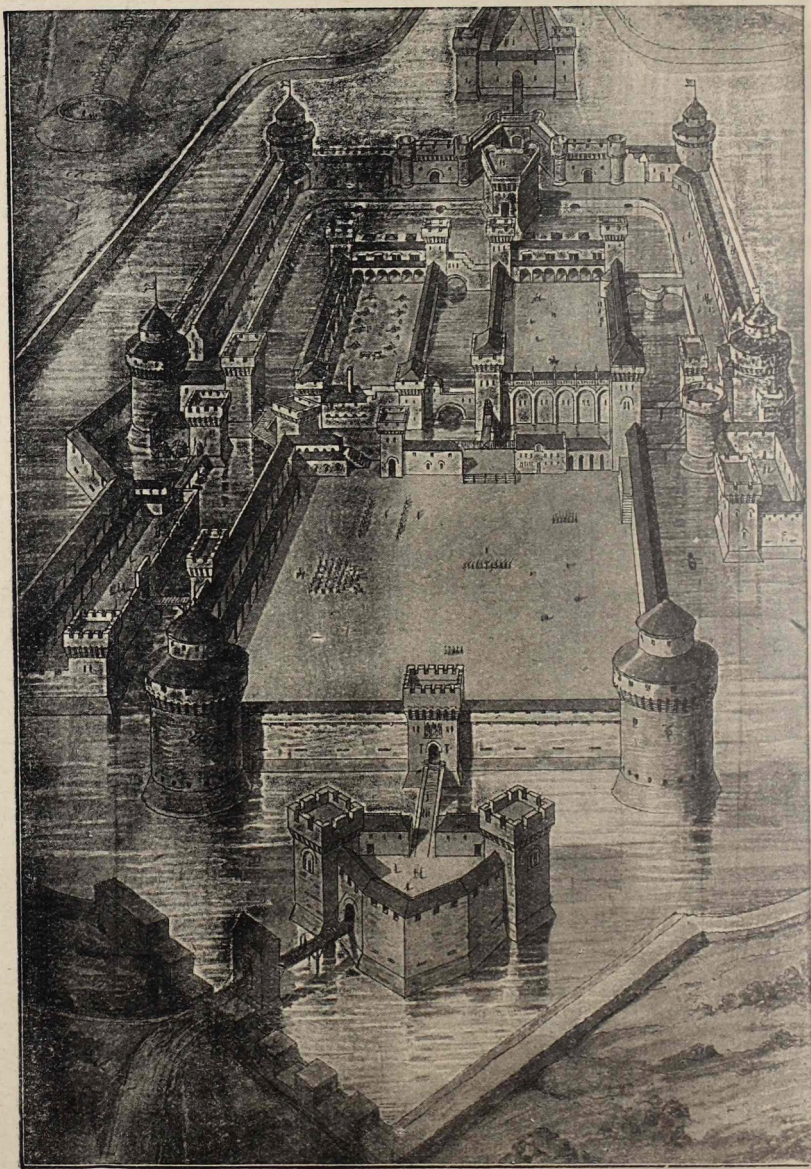
lenséggel kinoztatta és gyilkoltatta mindazokat alattvalói közül, akikre gyanakodott, hogy elégedetlenek a zsarnoksággal. V. Urbán pápa hiába átkozta ki őt újra 1308-ban és hiába szövetekezett ellene IV. Károllyal,

Visconti Barbano szobra.

Milano ura volt s kegyetlen zsarnok. Mindenkit kivégeztetett, akire csak gyanakodott, hogy elégedeten kormányzásával. Unokaöccse, III. Galeazzo esellel elfogatta a zsarnokot s börtönbe vetette, ahol valószínűleg mérég által pusztult el.

Barnabò gyakorlottabb és jobban fizetett zsoldosaival nem bírtak. Barnabò békére kényszerítette a pápát, azután pedig elfoglalta Reggiót, Modenát és csatlakozott a pápa ellen szövetekezett apróbb olasz köz- társaságok ligájához.

Milano vízárkokkal is jól megvédett vára a XV. század végén.

Csak abban a korban volt lehetséges, hogy a Viscontik, míg egyrésztől zsoldosaikkal óriási vagyont zsaroltak össze maguknak és kegyetlen zsarnoksággal irtották ki ellenségeiket, addig másrésztől bőkezű pártfogói voltak mindazoknak, akik a tudományt és a művészetet ápták a nagy ujjászületés korszakában. Így például Petrarca, akit gyakran bíztak meg kitüntető, fontos ügyek elintézésével, élete utolsó éveit a Viscontik védőszárnyai alatt élte le.

Mikor Barnabo zsarnokságát mindenki megelégette és unokaöccse, Galeazzo tudta, hogy Barnabónak nincs egy főnyi pártja sem, résztvett egy zarándoklatban s Milano elé érkezett. Onnan levelet írt Barnabónak, hogy nem mer nagybátyja üdvözlésére személyesen bemenni a városba; hanem boldog lenne, ha megtisztelné őt látogatásával Bernabo, aki azt hitte, hogy unokaöccse teljesen féleszü. Két fiával együtt fölkereste Galeazzót, aki azonban nyomban elfogatta mind a hármukat s azután bevonult Milanóba, ahol a nép ujjongva fogadta s nyomban elismerte őt uralkodónak. Bernabo és két fia nemsokára meghalt — valószínűleg mérgezés folytán — a börtönben.

Ez a III. Galeazzo, a szerencsés kalandor 1395-ben hosszas tárgyalások után 100,000 forintért *hercegi címet* kapott Vencel királytól. Ő volt az első olasz uralkodó, aki a császári helytartó cím helyett a fejedelmi név teljes ragyogását megszerezte magának. Mikor Vencel ellenkirálya, *Ruprecht* rajnai palotagróf Itáliába vonult, hogy megszerezze magának a császári koronát, Milano kitűnő zsoldos hadserege Brescia körül tönkretette a német sereget. III. Galeazzo ezután egyre jobban elhatalmasodott. Elfoglalta Sienát, Perugiát, Pizát, Assisit, Nocerát és Spoletót. Majd bevonult *Bolognába* is és már Firenze ellen készülődött azzal a tervvel, hogy föleleveníti újra az itáliai királyságot, mikor járványos betegség áldozata lett. Minden ravaszsága és kegyetlensége mellett ő is úgy szerette a tudományt és a művészeteket, mint elődei, a többi Visconti.

Tehetetlen fia és utóda, *Visconti János Mária* csakhamar a pártok játéklabdája lett. Ő maga kegyetlen zsarnok volt, akit orozva leszúrtak. A nép ujjongva fogadta a zsarnok halála hírért. Az utolsó törvényes Visconti, a meggyilkolt öccse, *Fülöp Mária* azzal az elhatározással lépett a trónra, hogy visszaállítja a hercegi hatalom régi fényét. Terve nagyrészt sikerült is neki. Hadvezére *Carmagnola* Ferenc volt, aki szakadatlanul harcolva a svájciakkal, a firenzeiekkel és a velenceiekkel, Lombardia oly nagy részét meghódította Milanónak s ettől fogva Lombardia alatt főleg a milanói hercegséget értették.

Mikor Carmagnola összeveszett Fülöp Máriával és velencei szolgálatba lépett, a herceg a fiatal *Sforza* Ferencet és a már kipróbált *Malatesta* Károlyt állította csapatai és flottája élére.

Az állandó harcok közepette újszerű harcmódor fejlődött ki, amely inkább ügyes stratégiával, a terep kihasználásával és meglepetéssel iparkodott diadalt aratni, mint vérontással. Ilyen módon egy-egy kiváló

Sforza Ferenc, Milano hercege.

Zsoldos vezér volt, igazságos, jólelkű fejedelem lett belőle. Folytonosan harcban állott ellenségeivel, köztük Velencével és Genovával, de birodalmát megvédelmezte velük szemben.

s azután nyomban békét szerzett a herceg és összes ellenségei között, akik féltek a hatalmas vőtől.

Sforza azóta arra törekedett, hogy magának szerezze meg az utolsó Visconti koronáját. Hatalmas versenytársai ellenére el is érte célját. Fülöp Mária herceg halála után gyors győzelmet aratott Velencén, amelyet arra is rákényszerített, hogy támogassa őt törekvéseiben. Kíéheztette azután Milanót s 1450-ben elfoglalta a milánói trónt, amely ezóta a Sforza-családban öröklődött tovább.

Sforza Ferenc uralkodásának első éveiben folyton harcban állt ellenségeivel, köztük Velencével is, amely pártot változtatott és nem

zsoldos hadvezér, *condottiere*, oly tekintélyre tett szert, hogy nem egyszer eldöntötte Itália apróbb államainak a sorsát, sőt maga is uralomra jutott. Erre törekedett *Sforza* Ferenc is, aki egy ideig Firenze és a pápa szolgálatában aratott nagy diadaloikat. Minthogy Fülöp Mária herceg nek nem volt fia, csak egy törvénytelen leánya, *Blanka Mária*, Sforza feleségül vette ezt a leányt

akarta Sforzát elismerni. Végül békét kötött Velencével, amelynek visszaadta Bresciát és Bergamót. Miután Sforza elfoglalta Genovát is, vízbetegségben halt meg és alattvalói őszintén gyászolták, mert igazságos és jólelkű uralkodó volt és sokat tett a földművelés és kereskedelem emelésére.

Fia, *Galeazzo Mária* kegyetlen zsarnok volt, olyan, mint a régi Viscontik. S tízéves zsarnoksága végén két lelkes ifjú meggyilkolta. Minthogy fia, *János* csak nyolcesztendő volt, helyette Sforza öccse, *Lajos* kormányzott, akit unokaöccsének halála után uralkodóherceggé kiáltottak ki. Lajost VIII. Károly francia király támogatta. Utána azonban XII. *Lajos*, orleánsi herceg következett a francia trónon, aki unokája volt egy törvényes Visconti-leánynak s így nagyobb jogot formált Milanóra Lajosnál. Lajos fiait Németországba küldte s ő maga is Tirolba menekült a francia király hadai elől. Pár hónap múlva, 1500-ban nagy zsoldos sereggel visszatért ugyan Milánóba, de ott árulás folytán ellensége kezébe jutott s francia fogságban halt meg.

Két fiát, Miksát és Ferencet, az utolsó két Sforza-ivadékot idegen hatalommal visszavitték ugyan Milánóba, de végül Milano a spanyol korona örököseire szállt.

Velence.

Felső-Itália legrégibb és leghatalmasabb köztársasága Velence volt, amely már a középkor első századaiban rendkívül kedvező helyzetbe küzdte fel magát. Kalmár népe minden harcból és bonyodalomból sarcot húzott és hajóival tett legapróbb szolgálatait is búsán megfizettette. A bizánciaktól, akiknek főhatósága alá tartozott a XI. századig, Dalmácia és Isztria partmellékén néhány földsávot kapott s csakhamar kezébe kaparította az Adriai-tenger egész kereskedelmi forgalmát. Mikor az első választott dozsze vezette a köztársaság ügyeit, III. Sándor pápát falai közé fogadta Velence s tanuja volt Barbarossa Frigyes császár nagy megaláztatásának. Ma is büszkén mutogatják még a velencei Márkus-templom oldalán azt a követ, amelyen a császár térdre borult a pápa előtt, hogy lábát megcsókolja. A pápa hálából egyéb ajándékokon kívül egy gyűrűt adott a dozsénak, annak jeléül, hogy felruházza őt az Adriai-tenger hűbérével. „Legyen neked alávetve a tenger, mint a nő a férjnek, miután győzelmeid által urává tetted magadat” — mondta a pápa a gyűrű átadásakor. Ezóta évenként nagy ünnepélyességgel megismételték Jézus mennybemenetelének nap-

ján a dozse eljegyzését az Adriai-tengerrel. A dozse rászállt a pompásan felcifrázott *Bucentoro* gályára az idegen követek kíséretében. Azután zeneszó mellett és az összegyűlt néptömeg örömujjongása közben ki-

A megválasztott velencei doge hermelinköppényben, aranybrokátos süveggel, ünnepélyes menetben vonul végig a Szent Márkus-téren, az üdvözlő polgárok között.

evezett az Adriai-tengerre, amelybe beledobott egy aranygyűrűt. Nagy népünnepélyt rendeztek mindig ezen a napon, amely a köztársaságnak legfőbb ünnepe volt.

Hatalma tetőpontjára Velence a 80 esztendőös *Dandolo* Henrik dozse uralma alatt jutott el. A negyedik keresztesháború alatt elfoglalta Velence *Kréta* szigetét és több apró szigetet, továbbá számos várost megszállt és úr volt a konstantinápolyi latin császárság fölött. Konstantinápoly külvárosából, *Perából* irányította az egész kereskedelmet a Fekete-tenger felé s onnan Örményországba, sőt a Dunán fölfelé Németországba is, ahova eljutott az Alpeseken keresztül is és az Oderán lefelé egészen a Keleti-tengerig.

A keresztesháborúk után azonban a szaracénok győzelme egy időre megsemmisítette a szíriai kereskedelmet. Genova féltékenysége pedig oly háborúba sodorta Velencét, amely csak 125 évi hadakozás után ért véget. A legsúlyosabb csapást azzal mérte Genova Velencére, hogy *Paleologo* z *Mihályt* Konstantinápoly birtokához segítette, hogy helyreállíthassa a görög császárságot. Paleologosz Mihály hálából a genovaiaknak adta Perát, amely kulcsa volt a Fekete-tengernek. Velence nem csüggedt el és folytonos kitartó háborúskodás árán szárazon és vízen 1300 körül megint urává lett a helyzetnek.

Velence újabb föllendülését az arisztokrata pártnak köszönhette, amelynek *Gradenigo* Péter volt a vezére, aki heves választási harc után nyerte el a dozsei méltóságot a Tiepolik ősi polgári családjától. Gradenigo pártja 1296-ban új törvényt hozott, amely később szilárd alapjává lett a világtörténelem legbüszkébb arisztokráciája önkényuralmának. Az új törvény szerint a negyvenek tanácsa választotta meg a nagy tanács tagjait azok közül, akik az utolsó négy esztendőben tagjai voltak a *nagy tanácsnak*. A tagsághoz tizenkét szavazat kellett. Ezt az ideiglenes törvényt évről-évre meghosszabbította a nagy tanács, de csak kétharmad szótöbbséggel szüntethette meg. Ettől fogva az államhatalom azoknak az ősnemes családoknak a kezében volt, akik meg tudták óvni tagságukat a nagy tanácsban. A többi velencei, még a tanács-tagok oldalrokonsága is, ezeknek alattvalója volt.

A Tiepolik és Quirinik fegyverrel próbálták megtörni ezt a gőgös oligarkhiát, de Gradenigo dozse legyőzte a lázadókat. A hatalmas arisztokrácia erre módját találta annak, hogy a jövőben teljesen lehetlenné tegye az efféle zendüléseket. Az elfojtott összeesküvés részesinek kinyomozására *tiztagú rendkívüli nyomozó bizottságot* neveztek ki, amely teljhatalommal volt felruházva s bárkit elfoghatott és megbüntethetett, aki az alkotmány ellensége volt. Ezt a tiztagú bíróságot eleinte csak két hónapra szervezték, de folyton megújították, míg végül állandó, szerves részé lett az államhatalomnak. Ez a tiztagú vészbíróság hallat-

lanul kegyetlen volt s állandóan megtöltötte áldozataival a dozse-palotát pincéiben és ölméteői alatt lévő börtönökben.

Amióta *Dandolo* Ferenc, mint Velence római követe helyreállította a békét a pápával, megfosztotta ellenségeit egyik hatalmas támaszuktól. Velence újra hatalmas állammá lett kifelé. *Dandolo*, aki 1328-

Irgalmas barát a velencei „Halál testvérek” rendjéből.

Ők vigasztalták és temették el a tized tanácsa által halálra ítélt politikai foglyokat. Fekete zsákruhát viseltek, melyen csak szemük számára volt nyílás. Szájukon a fájdalmas Szűzanya, mellükön a Keresztrefeszített képe volt. Baljukban a Megváltó képét, jobbjukban láncos korbácsot tartottak.

ban dozse lett, a szomszédos *Veronára* vetette szemét. *Dandolo* szövetségelt a milánói *Viscontikkal*, a ferrarai *Estékkal*, a mantuai *Gonzagákkal*, a firenzeiekkel, sőt *János cseh király fiaival*, a tiroli és karintiai hercegekkel is és a hatalmas és vakmerő *Scalákat*, *Verona* urait minden oldalról szorongatni kezdte. Eleinte szerencsésen harcoltak a nagyszabású szövetség ellen, de mikor saját hazájukban is felütötte fejét az árulás, amikor egyik városukat a másik után veszítették el s végül *Alberto* fogságba is került, *Mastino* kénytelen volt mindenáron megkötni a békét. A szövetséges társak feldarabolták *Verona* államát.

Velencének jutott *Trevizo* és egész környéke, továbbá a Pón való szabad hajózás. *Mastino* és *Alberto* pedig megesküdtek, hogy Velence polgárainak tekintik magukat és örökre hűségesek lesznek a köz-társasághoz. Ilyen módon biztosította magának Velence a száraz-

föld felől az élelmiszer-behozatal, továbbá kereskedelmi utat szerzett magának az Alpeseiken keresztül is. Hódolásra kényszerítette Velence újra a lázadó Zárát, amely Nagy Lajos magyar királyhoz csatlakozott volt.

Nemsokára a *fekete halál* elpusztította Velence lakosságának egy-harmadrészét s ez a szörnyű veszteség néhány évre nyugalmat teremtett. De csakhamar kiújult a harc Genovával a Fekete és az Adriai-tengeren, de végül békét kötött a két hatalmas köztársaság.

Ezt a békét *Marino Falieri* dozse kötötte meg Genovával. Falieri egyenkor élére állt egy összesküvésnek is, amely az oligarkhia uralmát meg akarta törni s helyébe monarkhikus államot akart csinálni Velencéből. Ugy beszéltek, hogy Falierit személyes sérelem hajtotta az összeesküvésbe. A hetvenhét éves aggastyán gyönyörű, ifjú feleségét *Steno Mihály* velencei főnemes durván megsértette, mások szerint pedig elcsábította. Az arisztokrácia, amelynek legtöbb tagja atyafiságban volt az ifjú bűnössel, nem volt hajlandó az agg dozsénak kellő elégtételt adni. Ez volt az oka annak, hogy Falieri le akarta gyilkoltatni az összes szenátorokat és meg akarta dönteni a köztársaság alkotmányát. Az összeesküvés azonban kiderült s az összeesküvés fejeit felakasztották, az agg dozsét pedig elfogták és a tizek vészbirósága elé állították.

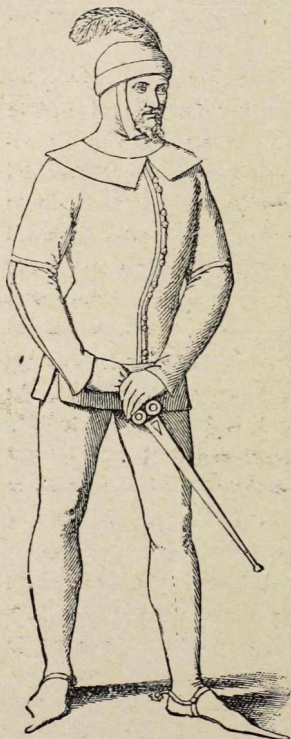
Két nap múlva lefejezték őt a dozse-palota óriási lépcsőjén, ugyanott, ahol nemrégiben megkoronázták. Ez időtől fogva az arisztokraták még kegyetlenebbül kezdtek uralkodni.

Mennél hatalmasabb lett Velence, annál jobban megszorodtak az ellenségei is. Nagy Lajos elfoglalta tőlük a dalmát partvidéket és számos ellenfél Genovával szövetekezett Velence ellen. A genovai flotta benyomult a velencei vizekre is s úgy látszott, hogy Velence elveszett. De mennél nagyobb volt a veszedelem, annál nagyobb áldozatokra lelkesítette a velenceieket a hazaszeretet. A pártoskodás rögtön megszűnt s mindenki a haza megvédésére gondolt csak. Új gályákat szereltek föl s az ellenséges flotta végül megadta magát *Contarini* András dozsénak.

A szárazföldön is győzelmesen harcolt Velence, csak a magyarokkal vívott harcában nem kísérté fegyvereit szerencse. Végül Nagy Lajos is békét kötött Velencével, amely lemondott Dalmáciáról és százezer arany fizetésére kötelezte magát.

Az oligarkhia a győzelem után felfrissült, mert harminc családot, amelyek különösen kitüntették magukat a veszedelem idején, bevettek a tanácsba.

A gazdag *Korfu* szigete elszakadt a nápolyi királyságtól és önként Velence alá vetette magát. Nemsokára pedig háborút indított Velence Paduának hatalmas uralkodója, *Carrara* Ferenc ellen, aki elűzte Veronából az utolsó Scalát és elfoglalta Trevizót is. A velenceiek, szövetségben

Velencei rendőr a középkorban.

A tizek tanácsának rémuralma idején ők cipelték az ólomkamrába a politikai bűnösöket.

Milanóval, csaknem harc nélkül győztek, elűzték mind a két Carrarát, az apát és a fiút s Velence foglalta el Trevizót, Cenedát és Padua környékének egy részét. Később az ifjabb Carrara Ferenc firenzei segítséggel visszatért Paduába és újra elűzte Veronából Scala Antóniát, akit a velenceiek visszahelyeztek volt Veronába. A velenceiek erre hirtelen rajtaütöttek Carrarán és elfoglalták *Veronát* és *Paduát*, amelyek szívesörömet meghódoltak, mert Velence meghagyta régi alkotmányukat. Az öreg Carrarát két fiával, Ferencsel és Jakabbal együtt foglyul ejtették a velenceiek s egy ideig egy harmadfél méter széles és negyedfél méter hosszú ketrecbe zárták őket, mint a vadállatokat, azután mindhármukat megfojtották.

Velencének 1400 óta állandóan foglalkozni kellett a török veszedelemmel. *Gallipoli* mellett nagy tengeri csatában legyőzték atörököket, akik kénytelenek voltak megígérni, hogy nem fogják támogatni a mohamedán kalózokat és nem fogják szorongatni Velence gyarmatait.

Velencéé volt már az Adriai-tenger egész partmelléke a Pó torkolatától Albániáig. Az új dozse, *Foscari* Ferenc (1423-1457), aki korábban követ volt a német és a görög császári udvarban, továbbá a pápánál és a szultánnál, nagy diplomáciai tapasztalatokkal foglalta el méltóságát. Politikája céljául azt tűzte ki, hogy föleleveníteni a régi rómaiak világuralmát, bár Velence hatalmának alapja csak hajóinak feneke és a tenger volt, vagyonának forrása pedig egyedül a kereskedelem, amely csak békében virágozhatott.

Foscari azonban hiába próbálta megvédeni *Salonikit*, amely már

régebben felkínálkozott Velencének, de akkor hiába. A szultán elfoglalta a várost, de azért Velencével megkötötte a kereskedelmi szerződések. Annál sikeresebb volt azonban az a háború, amelyet Foscari Firenzével szövetségben *Milano* ellen indított. A velenceiek vezére *Carmagnola* Ferenc volt, annak a kornak legügyesebb hadvezetője, aki azért hagyta ott a milánói szolgálatot, mert a milánói herceg meg akarta mérgezni. Carmagnola elfoglalta *Bresciát* és *Bergamót*. Mikor azonban egy ízben vereséget szenvedett, a velenceiek azonnal árulással vádolták meg a híres hadvezért és a dozze-palota előtti téren kegyetlenül lefejeztették. Időközben a békepárt, amelynek élén a *Loredano*-család állt, annyira elhatalmasodott Velencében, hogy Foscari le akart mondani méltóságáról, de lemondását nem fogadták el, mert tudta mindenki, hogy Milánóval meg kell vívni előbb-utóbb a döntő háborút.

Contarini András velencei dozze.

Tönkretette a genovaiak hajóhadát és ezzel véget vetett a Velence és Genova között 100 évig húzódó háborúnak.

A Milánóval vívott hosszas harcok végül békével végződtek. Velence

azonban kénytelen volt megígérni, hogy Sforzát pénzzel és sereggel támogatni fogja apósa örökségének megszerzésében. Sforza terve sikerült is és Miláno hercege lett. A békét az új herceg nem sokáig tartotta meg. Ujabb harcok után végre új békét kötöttek *Lodiban*, amely Milánónak visszaadta *Cremonát* és vidékét s ekkor azután egy ideig békesség volt egész Felső-Itáliában.

Megrendítő hatása volt annak a hírnek, hogy a törökök 1453-ban elfoglalták Konstantinápolyt s ez alkalommal 47 velencei nobilet is felkoncoltak, az árúraktárakat elpusztították és Velence összes kereskedelmi telepeit romlással fenyegették az egész egykori görög birodalom-

ban. Azonnal kiküldték *Loredano* Jakabot tizenkét gályával a szorongatott parti telepek védelmére, aki csakhamar kedvező békét kötött a törökkel és biztosította Velencének azt a jogát, hogy továbbra is szabadon üzheti a kereskedelmet a török tartományokkal.

Foscari dozse uralkodásának ideje tehát kétségtelenül dicsőséges korszaka volt Velence történetének. De a *Loredano*-párt mégis szakadatlanul Foscari megbuktatására törekedett. Egyetlen fiát, Jakabot minduntalan megvádolták mindenféle bünténnyel és több ízben száműzték is, bár mindenki meg volt győződve az ártatlanságáról. Végül annyira megkínózták a börtönben, hogy bele is halt. Minthogy az agg Foscari fia halála óta nem járt el a hatóságok üléseire, a tizek tanácsa elhatározta, hogy aggkori gyengeség címén letételét fogja indítványozni. Mikor felszólították őt, aki régebben két ízben le akart már önként mondani, de nem fogadták el lemondását, hogy mondjon le hivataláról, dacosan azt felelte, hogy nem mond le, hanem megvárja, amíg leteszik. Mikor ez meg is történt, az aggastyán botjára támaszkodva egyszerű nemesi ruhában távozott a büszke palotából, amelyben 34 esztendeig uralkodott. A nép azonban nagyon szerette Foscarit és dühöngött az irigy arisztokrácia durvasága miatt. Zendülés azonban nem támadt. Elegendő volt az, hogy a tizek tanácsa elrendelte, hogy az egész ügyről beszélni sem szabad. Ez a tilalom elnémitott minden nyelvet és megbénította az ökölbe szorított kezeket. Aznap, mikor kihirdették az új dozse megválasztását, meghalt Foscari Ferenc.

Foscari utódainak, különösen második utódának, *Moro* Kristófnak Törökország leghatalmasabb szultánjával, *II. Mohameddel* gyűlt meg a baja. Már eddig is megszegették a törökök több ízben a Velencével kötött kereskedelmi szerződéseket, de most világosan kitűnt a szultánnak az a szándéka, hogy véget akar vetni az egész kereszténységnek. Maga a szultán vezette a támadást *Negroponte* ellen. Háromszor intézett rohamot a város ellen hiába, negyedszer azonban elfoglalta, bár a város bevétele 70,000 török életébe került. A citadella hősi védelmezőjét, aki szabad elvonulás ellenében adta meg magát, a szultán elfogatta és darabokra fűrészeltette. Itt *Negroponte* mellett és *Moreában*, ahol a törökök szintén több fontos tengeri kikötőt elragadtak a velenceiektől, tűnt ki először, milyen félelmes erő a török tengeri hatalom is. Ez idő óta kezdett tőlük remegni a pápa is és hatalmas ligát szervezett a törökök ellen, amelyben résztvettek csaknem az összes itáliai államok. Csatlakoztak a velenceiekhez a távoli perzsák is és nyugaton Merész Károly, burgundi herceg. De a liga beérte a fegyverkezéssel, Merész

Károly nem tett semmit s a perzsák egy elhamarkodott betörés után Kis-Ázsiába kénytelenek voltak gyorsan visszatakarodni. Így hát a velenceiek saját erejükre támaszkodhattak csak. Minthogy nemsokára *Ciprus* birtokát szerették volna megszerezni, elhatározták, hogy abba-hagyják a harcot a törökkel. Átengedték a töröknek *Skutarit*, amelyet

Olasz férfiak viselete a XV. században.

hosszú ideig vitézül védelmeztek s Skutari fejében előnyös kereskedelmi szerződéseket kötöttek a törökökkel. Ciprust azonban sikerült meghódítaniok.

A török előnyomulása veszélyeztette Velence keleti világkereskedelmét, mert elvágta keleti kereskedelmi útjait. Ez alapján ingatta meg Velence hatalmát, mert főleg a keleti kereskedelemmel szerezte Velence azt a rengeteg gazdagságot, amely a XVI. század elején annyira ingerelte Európa minden hatalmát. A hajdani agyag és szalmakunyhók

helyén, amelyeket az itáliai menekültek építettek maguknak a lagunák mocsaras szigetein, most egész sornyi büszke, márványpalota emelkedett. Köztük hetvennél több ragyogó templom. A velencei nobile fényesebben élt sok német fejedelemnél és a szegényebb polgárok is selyemfüggönyök mögött aludtak, ezüsttáblól ettek és gyönyörű ékszereket hordtak.

A másik nagy csapást Amerika és az Afrika körül Indiában vezető út felfedezése mérte Velencére. A világkereskedelemben most már vesze-

Előkelő, táncoló olasz nők a középkorban.

Boccaccio-kéziratban lévő kép.

delmes versenytársai támadnak. De nagy gazdagsága és vezetőinek politikai bölcsesége megmentik a gyors bukástól Velencét.

Most tűnt ki, milyen hasznos dolog volt, hogy Velence már hosszú idő óta alaposan tanulmányozta állandóan az európai és itáliai államok viszonyait. Követségei voltak Európa minden fontos városában, úgy-hogy Velence mindig pontosan tudta, mi történik a nagyvilágban.

Csaknem minden fontos olasz városban megvolt Velencének a maga pártja. Mikor *Borgia* Cézár Romagnában hercegséget alapított, több város és apró hercegség Velencéhez fordult védelemért. A velencciek így védőszárnyuk alá fogadták *Rimini*t, *Imolát*, *Cesenát*, úgyhogy

nemsokára féltek tőlük már Firenzében, Milanóban és Rómában is. Machiavelli így szólt róluk ebben az időben :

„Azt akarjátok, hogy káplánjuk legyen a pápa is.”

Mikor a hatalmas *II. Gyula* pápa lépett 1503-ban a pápai trónra, visszakövetelte Imolát és Cesenát s a velenceiek jónak látták, hogy békésen teljesítsék a pápa kívánságát. Nemsokára visszakívánta a pápa Riminit is. Mikor *XII. Lajos* francia király megkötötte *Miksa* császárral a *cambrai ligát*, csatlakozott ehhez Katholikus *Ferdinánd* és a pápa is. A köztársaság a legnagyobb veszedelemben forgott, de annál nagyobb volt polgárainak az önfeláldozó lelkesedése. Itália legjobb lovasait és gyalogosságát zsoldjukba fogadták, a parasztok és a polgárság a honvédsereget alkotta, Kréta pedig elküldte híres nyílővőit. Mindazáltal 1509-ben a francia király döntő diadalt aratott a velencei csapatokon.

Arról volt már szó, hogy a franciák bevonulnak Velencébe. Velence zsoldosai szétszaladtak a világ minden tája felé, gyávaság és árulás mindenfelé megnyitotta a kapukat az ellenség előtt. De a velencei államtanács nem csüggedt. Az itáliai városokban megszervezik az ellenállást az idegen hódítók ellen s a velencei diplomaták azon fáradoztak, hogy mielőbb szétrobbanthassák a *cambrai ligát*, amely halálos ellenfelek természetellenes szövetsége volt. Ez nemsokára sikerült is. A pápa feloldotta Velencét az átok alól és Velence nemsokára belépett a *szent ligába*, amelyet *II. Gyula* pápa hozott létre a franciák ellen. Ennek a ligának a tagjai voltak a pápa, Velence, Katholikus *Ferdinánd*, a svájciak és *VIII. Henrik* angol király. A *szent liga* története beletártozik már az újkorba s ott foglalkozunk vele, Franciaország történeténél.

Svájc.

Svájc függetlenségi harcai.

A Vierwaldstätti-tó körül a népvándorlás idejében alemannok telepedtek meg, hogy a szép, de terméketlen hegyeken, völgyekben tengődve, de szabadon éljenek tovább. A keresztény hittérítők fölkeresték őket rejtett zugaikban, templomokat és kolostorokat építettek és nagy darab földeket megszereztek itt maguknak s irtás útján gazdaságot létesítettek jobbágyaikkal. A terület nagyobb részét azonban továbbra is szabad emberek lakták, de később ezek közül is sokan egy-egy apát, vagy szomszédos gróf és földesúr védelme alá helyezkedtek s ezért bizonyos szolgáltatásokra kötelezték magukat. Legfőbb uruk gyanánt Felső-Burgund királyát ismerték el, majd idővel a nagy német politika változásai szerint más-más uralkodót. Az egymásközi vitákat maguk intézték el, csak főbenjáró bűnök fölött döntött a király grófja a szabad földtulajdonosok gyűlésében.

A hűbérurak között voltak a *habsburgi* grófok is, akik Lenzburg és Zähringen örökösei voltak, arra törekedtek, hogy mennél több jogot szerezzenek maguknak a svájciak fölött. Először *Swyz*, majd *Unterwalden* fölött szereztek meg a védőuri jogokat, amelyeket megbizottaik, az úgynevezett *vogtok* útján gyakoroltak.

Jelentős változást idézett föl az a körülmény, hogy a Habsburg grófok megszerezték maguknak *Uri* fölött is a védőuri hatalmat, amely régebben a *zürichi* grófoké volt. Ekkor *Uri* II. Frigyes császár fiához, *Henrik*hez fordult panaszával s azt kérte tőle, hogy mentse meg őket a Habsburgok uralma alól és tegye őket függetlenné a birodalmon belül. Henrik meg is adta *Uri*nak ezt a függetlenséget, hogy pártot szerezzen magának saját atyja ellen. De II. Frigyes császár úgy ellensúlyozta fia terveit, hogy szintén helybenhagyta *Uri* függetlenségét, sőt megadta ezt a függetlenséget *Swyz*nek is, hogy támogatásukról biztosítsa magát fiával és a pápával szemben. A három öskanton, *Swyz*, *Unterwalden* és

Uri szabad maradt, vagyis közvetlenül a király alá tartozott és grófjait maga választhatta meg.

Mikor Habsburgi Rudolf 1273-ban király lett, Urinak meghagyta azt a privilégiumát, hogy saját maga választhassa meg a grófját, akit királyi *vogtnak* neveztek, de *Swyzet* egyszerűen családi birtokának jelentette ki. Az erőszakos Albrecht ellen a három őskanton lakosai szövetségbe léptek s kölcsönösen megfogadták, hogy megvédik egymást minden jogtalanság ellen. A szövetségről kiállított okirat ezzel végződött:

„Ha Isten is úgy akarja, a szövetség örökké fog tartani.”

Albrecht nem ismerte el a kantonok függetlenségét, de a történelem nem tud semmit sem arról, hogy a vogtok kegyetlenkedtek volna, De tény az, hogy állandó volt a gyűlölködés a szabad Svájc és a szomszédos Habsburgok között s 1470 körül kifejlődött az a poétikus monda a svájci szabadsághősökről, amelyet évszázadokon keresztül valóság-nak fogadott el a törté-

nelem. E monda szerint a négy Waldstätte lakosai ősidőktől fogva szabadok voltak és önként rendelték magukat alá a német birodalomnak, hogy a császár védelmezze őket és legfelső fokon bíraskodjék fölöttük. De mikor a császár igazságtalanul döntött Swyz és az einsiedelni kolostor egy viszályában, a vierwaldstättiek elszakadtak a birodalomtól és szövetségre léptek a jogtalanságok ellen. Ez időtől fogva maguk választottak maguknak a szomszédos nemesek közül védőurat (vogtot), aki bíraskodott közöttük. Ilyen volt Habsburgi Rudolf is, aki jó és igazságos vogtnak bizonyult. Rudolf halála után fia, *Albrecht* törekedett a királyi korona elnyerésére és nagyon megharagudott, hogy a waldstättiek Nassaui Adolffhoz csatlakoztak. Mikor Albrecht király lett, köve-

Hübèresküll ábrázoló érem.

A középkori társadalom a hűbérrendszeren épült föl. A kisebb birtokú hűbérés hűséget esküdött nagyobb birtokú hűbérurának, akitől birtokát kapta. A hűbèresküll abból áll, hogy a hűbérúr, képünkön egy püspök, két kezével megfogta az előtte térdelő hűbérés kezét.

teket küldött a waldstättiekhez és felszólította őket, hogy vessék alá magukat a Habsburgok örökös védőuraságának.

A waldstättiek azonban ragaszkodtak ősi szabadságukhoz. Ez annyira megharagította Albrechtet, hogy két kegyetlen vogtot küldött a nyakukra: *Gessler Hermant* és *Beringert*. Az előbbi *Küssnachtban* székel, az utóbbi *Sarnenben*.

E két vogt alá, akiket landvogtoknak neveztek, több apró burgvogt tartozott, akik egy-egy várban parancsoltak. Ilyen burgvogt volt *Wolfenschiessen* lovag is Rossberg várában s ez volt az első oka a szabad parasztság és a vogtok összeütközésének. *Wolfenschiessen* ugyanis erőszakot akart elkövetni egy hajósnak, *Baumgarten* Konrádnak ifjú feleségén; de a férj fejszével agyonütötte *Wolfenschiessent*. Azóta egyre kegyetlenebbül bántak a svájciakkal és *Gessler* egy várbörtönt építtetett, amelyet osztrák katonák őriztek s ahová becsukatott mindenkit, aki jelet adta annak szóval vagy tettel, hogy elégedetlen a zsarnoksággal. Így akarta szolgaságba hajtani az uriakat. Majd *Altorf* piacán egy póznát állíttatott fel, tetején az osztrák hercegi kalappal és szigorú parancsot adott ki, hogy a pózna előtt minden arrá menőnek kalapot kell emelnie, mert különben börtönbe veti. A nép morgott a megalázás miatt, de engedelmeskedett.

Csakhamar azonban *Unterwaldenben* történt valami, ami összefűzésre vezetett. Az öreg *Melchtal* Henriket valami csekélység miatt arra ítélte *Beringer* landvogt, hogy szolgáltatssa ki két ökrét büntetésből, mert a vogt azt akarta, hogy a parasztok maguk húzzák az ekéjüket, ha kenyeret akarnak enni. *Melchtal* Henrik fia, *Arnold* tiltakozott az ökrök elrablása ellen s eközben kettévágta a vogt szolgájának az egyik ujját. A büntetéstől való félelmében *Uri*ba menekült *Fürst* *Walter*hez, apja régi barátjához. Ott találta *Stauffacher* *Wernert* is, aki *Swyzből* jött és elmondta a köztisztelőnek örvendő *Fürst* *Walter*nek, hogy *Gessler* nemrég így nyilatkozott, mikor meglátta szép új házát:

„Nem akarom, hogy a parasztok az én engedélyem nélkül házakat építsenek. Nem akarom, hogy olyan szépen lakjanak, mintha urak volnának és lesz gondom rá, hogy ennek elejét vegyem!”

A három férfi tanácskozni kezdett a teendőkről s eközben értesültek róla, hogy *Arnold* öreg atyját fia szökése miatt a vogt megvakította. Ez a hír döntő hatással volt. Megesküdtek mind a hárman, hogy mindegyik toboroz tíz-tíz embert a saját kantonjából s előre megbeszélte kapon valamennyien találkozni a *Rütlí-mezőn*, egy sziklaktól körülvett völgyben a *Vierwaldstätti-tó* mellett.

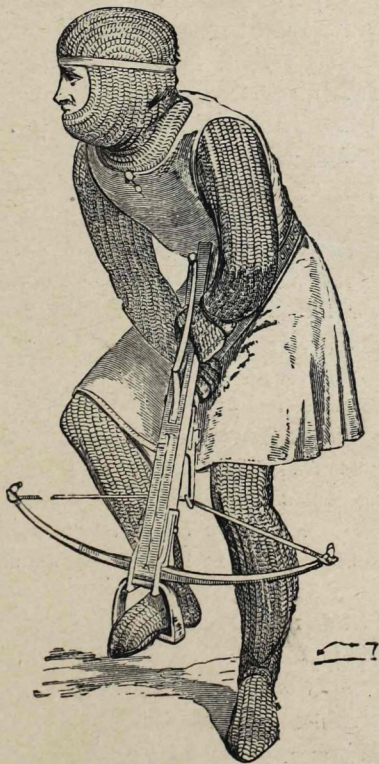
Szent Márton napjára virradó éjszaka találkoztak is a Rüttli-mezőn harminchárman és megesküdtek, hogy újév napján megszabadítják hazájukat a vogtoktól, ha kell, erőszakkal, de ha lehet, vérontás nélkül (1307.).

Mielőtt azonban erre került volna a sor, a leggonoszabb zsarnokot, Gessler Hermant utólérte végzete.

Gessler halálának története ez. Tell Vilmos, egy jámbor földműves Uriból, aki szintén tagja volt az összeesküvőknek s, aki híres nyíllövő és evezős volt, egy novemberi vasárnap kisleányával több ízben elhaladt az altorfi pózna előtt anélkül, hogy kalapot emelt volna. Mikor a fegyveres szolgák megragadták és Gessler elé hurcolták őt, Tell bocsánatot kért és kijelentette, hogy csak figyelmetlenségből nem emelt kalapot a pózna előtt. Gessler azonban, aki híres volt a legkegyetlenebb büntetések kieszelésében, azt parancsolta a híres nyíllövőnek, hogy lőjjön le a kisleány fejéről egy almát, mert különben megöleti őt.

Mikor Tell vonakodott, a zsarnok kijelentette, hogy nemcsak őt, hanem a fiát is meg fogja öletni, ha nem engedelmeskedik. Tell erre összeszedte magát, célzott és szerencsésen lelőtte a kisleány fejéről

az almát. Gessler azonban észrevette, hogy Tell a lövés előtt két nyílveesszőt készített ki magának. Megkérdezte tőle, miért tette ezt. Tell büszkén megmondta Gesslernek, hogyha fiát találta volna, a második nyílveesszőt Gesslernek szánta s ezt a lövést semmi esetre sem hibázta volna el. Gessler azonnal elfogatta a vakmerő Tellt és a bárkára vitette, amelyen ő maga is megindult a Vierwaldstätti-tavon Küssnacht felé, ahol Tellt egy penészes börtönbe akarta zárni.

Sodronypáncélos tífjász a középkorban.

Alig ért ki a bárka a tóra, nagy vihar kerekedett és Gessler hajója oly veszedelemben forgott, hogy Gessler kénytelen volt Tell bilincseit levétni és Tellre bízni a hajó kormányzását. Tell vállalta a megbízást és biztos kézzel kormányozta a hajót az Axenberg hegyének egy kiugró párkánya felé. A kedvező pillanatban felkapta iját és kiugrott a sziklapárokányra, a hajót pedig visszarúgta a habokba. Tell egyenesen a Küssnacht felé vezető mély útba sietett, amerre Gesslernek is mennie kellett, ha esetleg megszabadulna a viharból. Így is történt. Tell megleste Gesslert és nyilvesszőjével szívenlőtte, úgyhogy Gessler holtan fordult le lováról. Azóta Tell Vilmosban ünnepli Svájce megszabadítóját.

Újév napján célt ért az összeesküvés is, amelyet a Rüttli-mezőn indítottak meg. Mikor Beringer landvogt reggel a templomba ment, hús unterwaldeni paraszt ünneplőben a szokásos újévi ajándékokkal bevonult *Sarnen* várába, ahová nyugodtan beeresztették őket. Amint a vár udvarára értek, mindegyik egy alabárdot húzott ki kebléből és ráillesztette botjára. Azután még harminc társukat is beeresztették a várba és könnyű szerrel hatalmukba kerítették azt. Beringer mikor értesült az összeesküvésről, nyomban megszökött és hírül vitte Albrecht császárnak, hogy mi történt. A császár már éppen véres bosszúra készülődött a svájciak ellen, mikor őt magát is leszurta orozva unokaöccse, Parricida János.

Eddig van Svájce felszabadításának a mondája, amelyet a történelmi kutatások koholmányoknak minősítettek.

Svájce felszabadulásának történetét a kutatások másképp állapították meg. Minthogy a waldstättiek betörték az einsiedelni kolostor területére, átokkal sújtották őket és *Lipót* osztrák herceg örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a gőgös svájci parasztokat leigázza és nagy sereggel betört Svájcba. A sereg a *Morgarteni-tó* és a környező magaslat közé érkezett. A svájciak erre a hegy tetejéről sziklákat és fatörzseket hengerítettek alá az ellenségre s oly zűrzavart támasztottak Lipót herceg hadaiban, hogy másfél órai harc után a büszke sereg fejevesztve menekült a svájciak elől. Lipót maga is csak nagy ügygebajjal menekült Winterthurba. Körülbelül 1500 lovagja maradt halva a morgarteni ütközetben. A diadalmas svájciak pedig *Brunnenben* megújították ősi szövetségüket (1315.).

Csakhamar oly tiszteletreméltó hatalomnak tekintették a szomszédok is a svájci szövetséget, hogy több helvét város elhatározta, hogy belép a szövetségbe. Belépett a szövetségbe mint negyedik kanton *Luzern*

is, amely addig a Habsburgok birtoka volt. Zürich is csatlakozott a szövetséghez, majd Glarus, Zug és Bern is.

Mint hogy a szövetség ettől fogva egészen 1481-ig nem bővült, a nyolc várost „a nyolc régi hely”-nek nevezték. Béke idején a nyolc kanton jogállása nem volt egyenlő. Luzern, Glarus és Zug elismerte későbbre is a Habsburgok jogait, Bernben pedig, amely a második helyet foglalta el a szövetségben, arisztokratikus kormányzat volt, amely nem igen

Lovaggátás a középkorban.

Ünnepélyes szertartások között ment végbe a lovaggá avatás. A várúr az egyház szolgájának jelenlétében karddal övezi az ifjút, aztán megérinti vállát vagy arcát annak jeléül, hogy befogadja a lovagi rendbe. Közben más lovagok sarkantyút kötnek az ifjú lovag saruira.

akart tudni a demokratikus Zürich elsőbbségéről. Glarusnak nem volt részvételi joga a gyűléseken.

Hat kanton (Bern és Glarus kivételével) egy nagy gyűlésen külön megállapodtak egymással, hogy törvényeiket megoltalmazzák minden idegen egyházi és világi hatalommal szemben és világi ügyekben csak saját bíráik illetékességét ismerik el. Kimondták akkor még azt is, hogy a Gotthard-utat mindenki szabadon használhatja.

Albrecht halála után gyűlölete a svájci köztársaság iránt átöröklődött két fiára, különösen *Jámbor Lipótra*, aki sváb tartományúr létre nagyon haragudott a svájciakra, mert egy ideig támogatták a sváb városok szabadságharcát. Fellázította mindenekelőtt a szomszédos

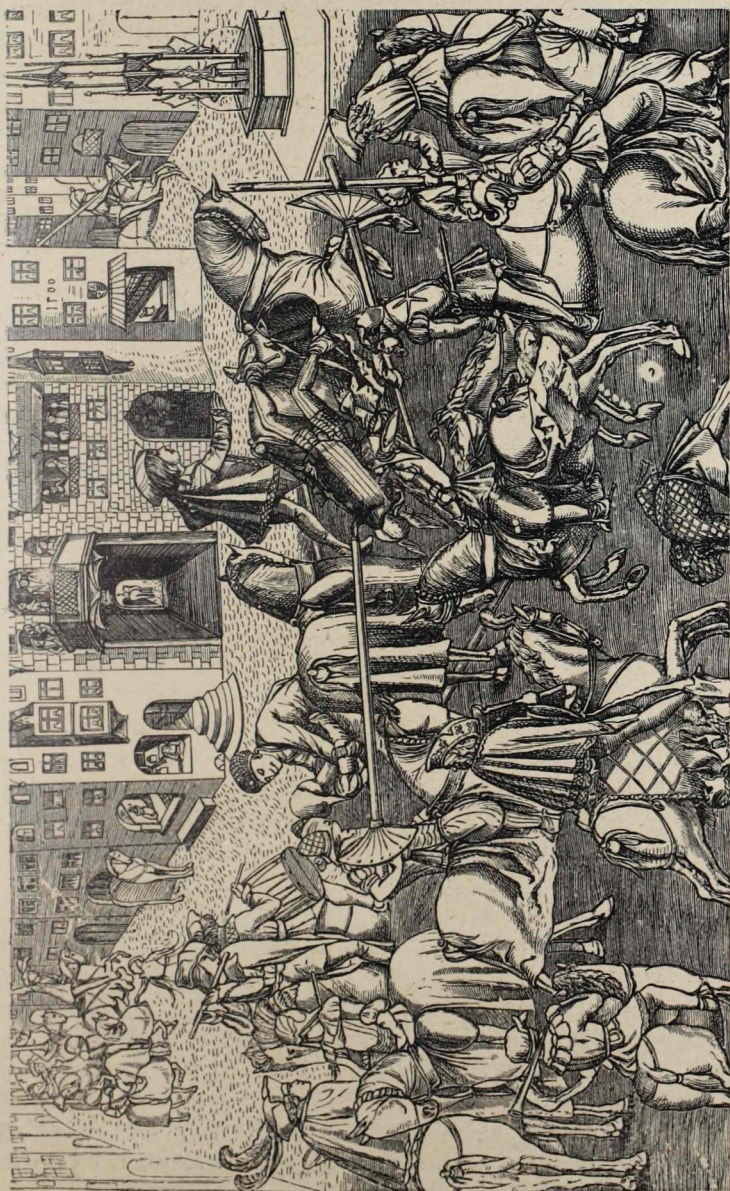
nemeseket a svájciak ellen, akik rövidesen körülbelül 150 hadüzenetet kaptak. Azután hatalmas sereget gyűjtött ő maga is, Luzern ellen vonult és megesküdött, hogy lábbal tiporja majd a gőgös parasztokat. Legjobban bizott kipróbált, páncélos lovasságában, amely egymaga felülmúlta számra nézve a szövetségeseket, mert a népes Bern, amely vonzódott a nemesekhez, ez alkalommal nem vett részt a küzdelemben.

Sempach mellett (1386.) folyt le a döntő ütközet, amely az ellenfelek aránytalan erőviszonyai miatt csak a perzsák és görögök harcaihoz hasonlítható. A kortársak tudósításaiból nem nyerhetünk világos képet az ütközet lefolyásáról, csak annyi bizonyos, hogy a svájciak döntő diadalt arattak s maga Lipót herceg is elesett a csatatéren. Száz év múlva részletesen elmondják a krónikák költőien kiszínezve a *sempachi* ütközetet. Eszerint a mintegy 1300 főnyi svájci szövetséges haderő *Sempach* mellett egy erdős magaslaton helyezkedett el s bizakodva várta a 4000 főnyi páncélos lovasságot, amely Lipót herceg vezetése alatt közeledett. Minthogy a hegyvidéken a lovak használhatatlannak váltak, a lovasok leszálltak a lóról, egyenes sorba álltak s lándzsájukat előreszegezve, mint mozgó lándzsafal nyomultak a svájciak ellen. A szövetségesek erre letérdeltek s ősi szokás szerint imádkoztak. Mikor az ellenség látta ezt, kicsúfolta a gyáva parasztokat, mert azt hitte, irgalomért esdekelnek. De csakhamar meggyőződtek tévedésükről. A svájciak ékalakba sorakoztak és így próbálták áttörni a lándzsafalat. De hiába. Rövid fegyverükkel nem is érték hozzá a lándzsákkal harcoló lovasokhoz, akiknek két szárnya befelé kanyarodott úgy, hogy félkörben kezdték fojtogatni a svájciakat. Már hatvan svájcit leszúrtak és a lovasok megközelíthetetlenek maradtak. A legfőbb veszedelem pillanatában *Winkelried* Arnold elhatározta, hogy feláldozza magát hazájáért.

„Utat csinálók nektek, kedves társaim — kiáltotta — gondoskodjatok feleségemről és gyermekeimről!”

Azután széttárt karjaival átnyalábolt egy csomó ellenséges lándzsát s halálos küzdelemben mindaddig magához szorította, amíg társai az így támadt résen be nem hatoltak. A lándzsafal keresztül volt törve s a svájciak rövid, súlyos fegyverükkel iszonyú öldöklést vittek véghez a lovasok között, akiket nehéz fegyverzetük tehetetlenné tett. Az osztrák lobogó földre hullt. *Lipót* herceg maga kapta fel a földről, eközben azonban ő maga is elvágódott a dulakodásban. Egy swyzi közember rohant ekkor feléje.

„Én Ausztria hercege vagyok!” — kiáltotta *Lipót*. De a swyzi paraszt nem törődött vele, hanem válasz nélkül leszúrta a herceget.

Lovagi torna a középkor végén. Az előtérben küzdenek párosával a lovagok, szolgálók új lándzsát nyújtják át nekik az eltérített helyett. A közönség az erkélyekről és az ablakokból nézi a küzdelmet.

Természetes, hogy ezen fényes diadal után itt-ott a svájciak is megpróbáltak egyet-mást elérni a legyőzött ellenfél rovására. A glarusiak például minden teketória nélkül megszállták Wesen osztrák városkát. Erre hatezer főből álló sereggel rontottak rájuk az osztrákok, de Näfels mellett a glarusiak a swyziek segítségével tönkrevérték őket.

Svájc keleti részén is szövetkezett a lakosság a nemesek és a papok ellen s végül létrejött ott a *grusbündeni szövetség*.

A svájci szövetség hatalma érzetében, úgy mint hajdanában elnyomói, hódításra adta magát. Az uriak már 1403-ban elfoglalták a livini völgyet, mert az itáliai szomszédok zár alá tették barmaikat. Pár év múlva, mikor Frigyes herceget átokkal sujtották, mert XXIII. János pápát megszöktette a konstanzi zsinatról, *Bern*, *Luzern* és *Zürich* hajlottak Zsigmond császár szavára, elfoglalták Frigyes birtokának egy részét és később akkor sem akartak kivonulni belőle, mikor maga Zsigmond császár parancsolta nekik.

A hódítások csakúgy, mint mindenütt, Svájcban is vizályt támasztottak hamarosan az egyes kantonok között s a szövetséget az első nagy *po'gárháború* szétrobbantással fenyegette. Mikor a hatalmas *Toggenburg* Frigyes gróf gyermektelenül hunyt el, nagy birtokai miatt először is Zürich és Tirol keveredett vizályba. De csakhamar jelentkezett a császár is a megüresedett hűbérért. *Swyz* azt állította, hogy az elhunyt swyzi polgár volt, Zürich pedig, hogy zürichi polgár, Glarus és Bern meg minden jogcím nélkül követelte a dús örökséget.

A legerősebb két igénylő Zürich és *Swyz* volt s ezek kaptak hajba egymással legelőször. A zürichiek vezére *Stüssi* Rudolf főbíró, a swyzieké *Riding* Itel volt. Mind a kettő önzetlen, tapasztalt, vitéz, kiváló tehetségű polgár. *Stüssi* Rudolf tétovázás nélkül szövetkezett III. Frigyes császárral, ennél fogva a többi szövetséges kanton *Swyz* pártjára állt. Apróbb csatározások után 1443-ban találkoztak az ellenfelek Zürich közelében, *Szt. Jakab* mellett, a *Sihl*-híd közelében.

A swyzieknek és szövetségeseiknek fehér kereszt volt a jelvényük, a zürichieknek piros kereszt. *Riding* Itel 200 válogatott swyzi ifjú mellére piros keresztet varratott, hogy megtévessze az ellenséget és rájuk parancsolt, hogy vonuljanak a zürichiek háta mögé és ott álljanak föl. Ez meg is történt. Mikor az ütközet elején néhány zürichi hátrálni kezdett, a 200 swyzi kiáltozásba tört ki:

„Zürich, menekülj, menekülj!” — s ők maguk is futásnak eredtek a *Sihl*-híd felé, amely a zürichiek egyetlen visszavonulási útja volt. A zürichiek vad futásnak eredtek s mikor felismerték a 200 titkos ellen-

seget is, amely a hidat akarta elzárni előlük, még jobban megrémültek és a fejüket vesztették. Az öreg Stüssi Rudolf, aki igazi hős volt, hogy menekülő polgártársait feltartóztassa, csatabárdját marokra kapva, megállt a Sihl-híd közepén és dörgő hangon így kiáltott:

„Megálljatok, polgárok, megálljatok!”

De a menekülők áradata feltartóztathatatlanul tovahömpölygött s egy zürichi polgár, akit bosszantott a szemrehányás, rárohant Stüssire és alabárdját Stüssi keblébe döfte, úgyhogy az óriás hős lerogyott a hídra. A zürichiek most már fejvesztve menekültek. A swyziek pedig felgyújtották Zürich előtt az összes falvakat és véres holttestek hátán lakomázva és tobzódva nézték a tüzet.

A háború ezután még jobban elmérgesedett. Végül eszébe jutott *Frigyes* császárnak is, hogy támogassa zürichi szövetségeseit. De saját örökös tartományaiban forrongott a nép, a német fejedelmekkel pedig nem hitelhette el, hogy a svájci szövetségesek ellen való harc birodalmi érdek. *VII. Károly* francia királlyal kezdett tehát alkudozni, hogy küldjön neki a „lázado parasztok” leverésére *5000 armagnakot* segítségül. Az armagnak bandák a francia pártviszályok idején képződtek a világ gyülevész népéből s utoljára az angol-francia háborúban harcoltak, amely egyelőre fegyverszünettel ért véget. Jenő pápa, aki értesült Frigyes császár terveiről, azt ajánlotta a francia királynak, hogy támogassa a császár tervét és igázza le a svájci parasztokat, akik egyetértettek a vele meghasonlott bázeli zsinattal. Leginkább ajánlotta azonban a vállalkozást a francia királynak a saját érdeke. A zsoldos bandák elviselhetetlen teherként nehezettek országára. Ez a gyülevész nép rablásból, gyűjtogatásból és gyilkosságból élt és nem ismert irgalmat. A király tehát szerette volna lerázni őket a nyakáról, de szeretett volna szabadulni legidősebb fiától, *Lajostól* is, akire féltékenykedett. Őt küldte tehát a zürichiek támogatására, csak hogy nem 5000, hanem 40.000 armagnakkal.

Szt. Jakab mellett ütközött össze a hatalmas armagnak sereg 1600 svájccal, akik tíz óra hosszáig védelmezték magukat oly hősiezen, hogy tíz kivételével valamennyien súlyosan megsebesültek vagy meghaltak az ütközetben (1444.). Az ellenségnek azonban 8000 halottja volt és *Lajos* francia trónörökös megesküdt, hogy soha nem látott ilyen férfiakat, soha nem aratott még ilyen gyászos diadalt, amelyben az ellenséget is kénytelen sajnálni. Csapatai maradványával visszavonult Elzászba. *Ensisheimben* békét kötött, nem törődve sem a császárral, sem a pápával, akik azt kívánták, hogy harcoljon tovább a svájciak ellen.

De a svájci polgárháború még mindig nem ért véget. Csatlakozott

a swyziekhez *Bazel* is, hogy harcoljon az osztrákokhoz szító zürichi nemesség ellen. Végül azonban a folytonos csatározás annyira kimerítette mind a két felet, hogy béke után sóvárogtak. Megállapodtak, hogy a döntést a berni főbíróra, *Butenberg* Henrikre bizzák. Létre is jött a béke. *Zürich* elszakadt Ausztriától, belépett a svájci szövetségbe s beleegyezett, hogy a toggenburgi örökség, amely miatt a polgárháború voltaképpen kitört, a legközelebbi rokoné legyen.

Egy negyed század mulva a szövetségeseeknek legsúlyosabb harczukat kellett megvívni szabadságukért *Merész Károly* burgundi herceggel, aki Svájccal szomszédos területeket kapott zálogba.

De a svájciak szomszédsága csakhamar civódásra szolgáltatott okot. A svájciak ugyanis, akik régi idők óta megszokták azt, hogy az elnyomottakat pártolják és segítsék, csakhamar *Merész Károly*hoz fordultak és bepanaszolták *Károly* vogtját, *Hagenbach* Pétert, aki Elzászban kegyetlen szigorúságot fejtett ki. *Merész Károly* herceg nyers és visszautasító választ adott, mert nem szívelte a parasztságot és gyűlölte a demokráciát.

Csakhamar megindultak a csatározások s végül *Merész Károly* hatalmas sereggel indult a szövetségeseik ellen. A svájciak erre gyorsan *Granson* elé siettek s bár csak 20.000 főnyi seregük volt, fényes diadalt arattak az 50.000 főnyi ellenségen (1478.). A svájciak rengeteg kincset zsákmányoltak a csata után.

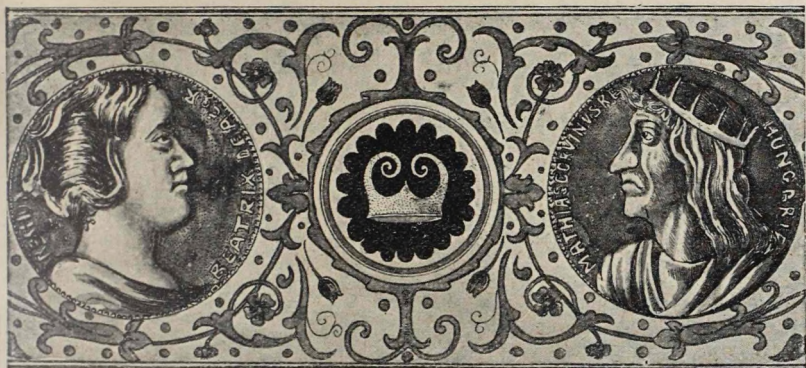
Károly új sereggel akarta a csorbát kiköszörölni, de *Murten* mellett még nagyobb vereséget szenvedett. Ő maga is alig harminc kísérőjével menekülhetett csak meg a csataterőről.

A svájci zsoldosok döntötték el a csatát *Nancy* mellett, amelyben *Merész Károly* is elesett.

A nagy diadalok következtében csatlakozott a svájci szövetséghez *Freiburg* és *Solothurn* is, majd *Basel*, *Schaffhausen* és *Appenzell*, úgyhogy most már 13 kantonból állt a szövetség.

Németország azonban nem akart lemondani Svájcról s *Miksa* császár a birodalmi gyűlésen Svájctól is követelt hadi jutalékot. A svájciak azonban ezt megtagadták s mikor a császár fegyverrel akarta őket engedelmességre kényszeríteni, a dornachi véres csatában a svájciaké lett a győzelem. A baseli békében aztán a császár lemondott követeléseiről s ezzel Svájc teljesen elszakadt Németországtól (1490.).

Ez időtől fogva kezdtek a svájciak állandóan zsoldosokul elszegődni idegen urak szolgálatába s a harchoz szokott svájci parasztok ezentúl idegen érdekekért ontják vérüket.

Magyarország Mátyás korától a mohácsi vészig.

Mátyás király.

(1458—1490.)

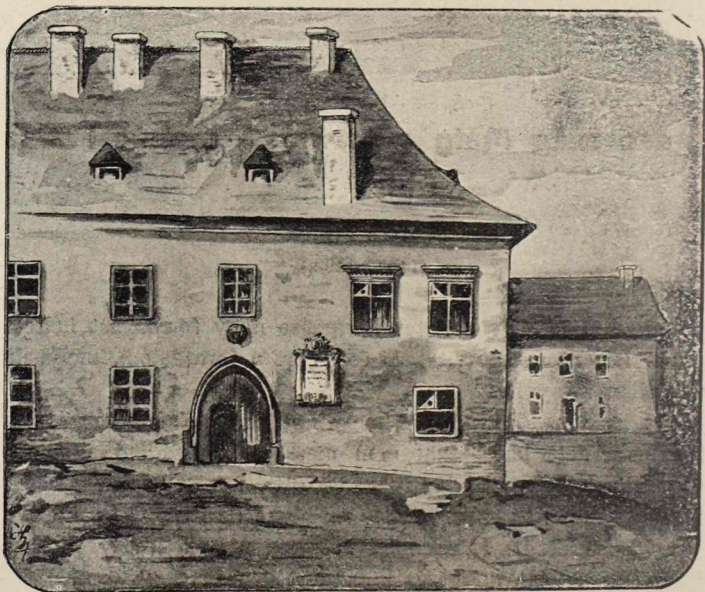
Hunyadi László gyalázatos kivégzése nagy forrongást keltett az országban. Pár nap sem telt bele és kitört a forradalom, melynek éle a király ellen irányult.

V. László a Hunyadi-ház nagy hatalmával és a nemzet legjobbjainak elkeseredett haragjával nem mert szembeszállani s nem volt bátorsága hozzá, hogy a Budán fogva tartott Mátyást lefejeztesse. Előbb Bécsbe, majd innen Prágába vitette magával, de itt aztán a király életének is vége szakadt. Háromnapos betegség után a király vérhasban, más vélemény szerint mérgezés következtében meghalt.

Halálakor Magyarországon már javában terjedt a forradalom és Szilágyi Mihály, valamint a Hunyadiak anyjának, Szilágyi Erzsébetnek hadai diadallal támadták az összeesküvők főbjeinek birtokait. Mihelyst azonban értesültek László király haláláról, Szilágyi Mihály és Szilágyi Erzsébet elhatározták, hogy Mátyást az ország királyává választatják.

Szilágyi Mihály húszezer főből álló sereg felett rendelkezett és Pestre érkezve, a hozzá csatlakozott nemességgel negyvenezerre növelte hadának számát. De korán belátta, hogy Mátyás megválasztásához nem elégséges a fegyveres erő, hanem elsősorban a főnemesség megnyerése kívánatos, nehogy ezek folytonosan nehezítsék később uralko-

dását. Ennélfogva félretett minden személyes gyűlöletet és az ország egyik leghatalmasabb urával, Garai Lászlóval, aki Ujlaki Miklóssal együtt titokban szintén vágyott a királyi koronára, úgy szövetkezett, hogy Garai támogatni fogja a maga híveivel Mátyás jelöltségét, de ennek ellenében Mátyás is megígéri, hogy neki és hívei közül mindazoknak, kiknek része volt Hunyadi László kivégzésében, semminemű kellemtelenséget nem fog okozni. Sőt Garai László Hunyadi özvegyével kötött szerződésben Anna nevű leányát is odaigérte Mátyásnak.

Mátyás király emléktáblával megjelölt szülőháza Kolozsvárott.

A szerződés ilyen értelmű megkötésével biztosra kellett volna vennie mindenkinek Mátyás egyhangú megválasztását. De Garainál az írott ígéret csak annyi volt, mint az elröppenő szó. Habár írásban kötelezte magát Mátyás jelöltsége pártolására, titokban mégis arra törekedett, hogy Mátyás megválasztását megakadályozza. A királyválasztás napja 1458 január 24-ére volt kitűzve. Kemény, metsző hideg volt ezen a napon Pesten és Budán s a Duna medre végig jéggel volt borítva. Szilágyi Mihály itt állította fel negyvenezer főre menő hadseregét, mely természetesen Mátyás megválasztását akarta. De Garai és az

országtanács többi tagjai ekkor is azon törték a fejüket, hogy mi módon lehetne Mátyás helyett másvalakit jelölni. Legszívesebben önmagukat ajánlották volna.

Hogy a közvélemény óhaját kijátsszák, egész estig elhúzták a tanácskozást s az volt a tervük, hogy a gyűlést másnap is folytatják. Csak hogy nevezetes tényező volt a hideg. Még pedig a Duna hidege, mely annyira elgyötörté a katonákat, hogy estefelé ezek elvesztették türelmüket és egetverő, az egész várost betöltő éljenriadallal adták tudtul kívánságukat. A katonaság éljenzését átvette csakhamar a nép is s az országos tanács mindenféle intrikák ellenére kénytelen volt végül mégis hozzájárulni Mátyás megválasztásához.

Az országgyűlés Mátyás megválasztása után még azt határozta, hogy a kiskorú király mellé, aki ekkor tizenöt éves volt, kormányzóul húszéves koráig Szilágyi Mihály rendeltetik. Az országgyűlés határozata után Szilágyi Mihály sietett Mátyás felkérésére, aki ekkor Podjebrád cseh király udvarában tartózkodott.

Podjebrád cseh király Szilágyi Mihály leveléből és követei útján értesült Mátyás királlyá választatásáról. A hagyomány szerint éppen az asztalnál ültek, mikor Podjebrád hiteles tudósítást szerzett a magyarországi eseményekről s az asztal mellett ülő Mátyást erre maga mellé, az asztalfőre ültette. Mátyás azt gondolta, hogy Podjebrád György gúnyolódik vele, azért kérdést intézett hozzá, de Podjebrád kijelentette, hogy mondanivalóit majd csak az ebéd végén fogja közölni vele. Mátyást ez a titkolózás olyan dühbe hozta, hogy az egész ebéd alatt nem nyúlt az ételekhez, mert képtelen volt enni. Ebéd után Podjebrád végre megszólalt:

„Üdvözllek, Mátyás, Magyarország királya. Üdvözllek, magyarok ura, kit nem emberi, hanem isteni akarat tett azzá.”

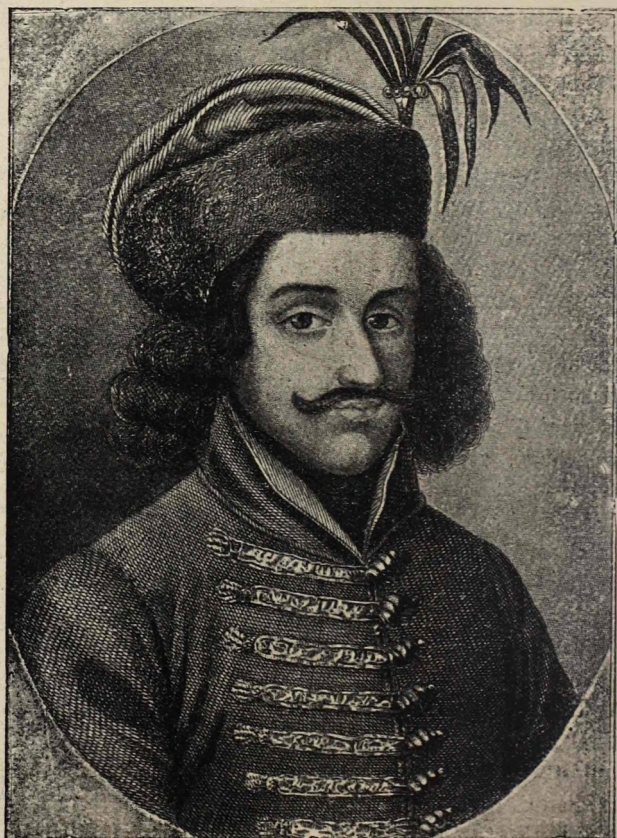
Mátyás a csodálkozástól és a bámulattól alig értette a király szavait, de ez tovább folytatta:

Szilágyi Erzsébet, Hunyadi János felesége.

Ura halála után fáradhatatlanul küzdött azért, hogy fia, Mátyás trónra jusson. Ezután elvonultan élt birtokain.

„A magyarok téged isteni atyádnak halhatatlan érdemeiért, a te kiválóságodért s a beléd vetett mérhetetlen reményekért királyukká

Szilágyi Mihály, Hunyadi János sógora.

Hunyadi Mátyás királyválasztásában övé volt a főérdem. Az ifjú király mellett az ország kormányzója lett. De Mátyás nem tűrte soká erőszakos gyámkodását. Elfogatta és Világos várába záratta. Később kibékült vele s a török ellen küzdő sereg fővezerségét bízta rá. Több győzelem után Szendrő mellett török fogságba került. Konstantinápolyban lefejezték.

választottak, hogy valamint régebben egy Corvin becsületesen és szentül kormányozta és védelmezte őket, ezentúl is a Corvinok sarjadéka mentse meg őket.”

Podjebrád ki akarta azonban zsákmányolni a kedvező alkalmat

Mátyás király találkozása anyjával, Szilágyi Erzsébettel.

Szilágyi Mihály vezetésével magyar küldöttség várta Strassnik váránál a Podjebrád fogságából hazatérő Mátyást s ekkor történt meg az anya és a fiú találkozása is.

és hízalgő beszéde során mindjárt egy ajánlatot tett Mátyásnak. Így szólt hozzá az élelmes cseh király :

„Vedd feleségül leányomat, aki nem méltatlan, hogy egy Hunyadi-nak a felesége legyen. Uralkodjál feleségeddel együtt és végre, fiam, Mátyás, légy szabad ! És majd ha uralomra jutván, igen gazdag és hatalmas leszel, engedd meg, hogy ipad, szerencsédnek és megszabadulá-sodnak okozója — hogy a boldog házasság súlyos kötelességeit könnyebben elviselhesse — hatszázezer aranyat kaphasson.”

Mátyás örömeben mindenbe beleegyezett s most már csak arról volt szó, hogy minél előbb távozhasson. Szilágyi Mihály és Hunyadiné Podjebráddal egy korábbi szerződésben úgy egyeztek meg, hogy Mátyás váltságdíja fejében negyvenezer aranyat fognak fizetni. Hunyadiné örömeben, hogy fiát végre keblére ölelheti, ezt az összeget még húsz-ezerrel megtoldotta s így indult Szilágyi Mihály, másfelől Podjebrád vezérlete alatt a két csapat Mátyás átadására. Strassnitz városánál történt meg a találkozás. Az új király aztán az országnagyok fényes küldöttségétől kísérvé, a német örömrivalgása között vonult be három hét múlva Buda várába, amelyből nyole hónappal azelőtt mint foglyot hurcolták el.

A királyi korona megszerzése okozta Mátyás trónralépése után híveinek legfőbb gondját, mert Frigyes császár azt még mindig magánál tartotta, sőt mivel maga is vágyott az ország trónjára, tudni sem akart annak kiadásáról.

Mindjárt uralkodása elején Giskra és a cseh rablók dúlni kezdték az országot, ami Mátyást arra indította, hogy erélyesen lépjen fel ellenük. Hadával olyan keményen tört rájuk, hogy a csehek nagy vereséget szenvedtek s Giskra is megrettent a király erejétől. Ez a diadal nagy előnyére volt Mátyásnak, mert azok, akik azt gondolták, hogy fiatal kora miatt könnyen elbánhatnak vele, most láthatták, hogy Mátyás éppenséggel nem hajlandó báb és eszköz lenni mások kezében, hanem maga törekszik arra, hogy a kormányzást gyakorolja.

Különösen neheztelt rá emiatt nagybátyja, Szilágyi Mihály, aki azt szerette volna, hogy ő kormányozzon. Mátyás azonban Szilágyi Mihállyal szemben is meg tudta őrizni önállóságát s hogy az emiatt haragvó nagybátyját némileg kiengesztelje, beszercei gróffá nevezte ki őt. De Szilágyit ez sem elégítette ki s mivel Mátyás akaratát megtörni nem tudta, engedett a Garaiak és Ujlakiak rábeszélésének, kik szintén rossz szemmel nézték a király önálló tevékenységét és ezeknek a szövetségébe lépett föl Mátyás ellen. Csakhogy Mátyás, habár fiatal volt, mégsem

volt az az ember, akivel elbánhattak. Míkor Szilágyi nem teljesítette azt a parancsát, hogy a török szemmeltartására az Alvidékre menjen, hanem ehelyett a besztercei polgárok megfenyítésére vezette hadait, Mátyás szigorúan lépett fel ellene és elfogatta. Némelyek szerint ki is

Mátyás a magyar haláron találkozik egy vak remetével, aki a monda szerint megjósolta neki fényes jövőjét és megáldotta őt.

akarta végeztetni s csak véletlenül mult, hogy ezt nem tette. Szilágyi azonban így is egy évet töltött a világosvári börtönben.

Mátyásnak ezen tette egyszeribe felnyitotta a főurak szemeit, akik gyöngé és erélytelen királyt akartak volna, hogy a maguk hatalmaskodásait annál závaratlanabbul folytathassák. Belátták azonban korán, hogy a király, aki nagybátyja engedetlenségét így meg tudja torolni,

velük szemben sem fog gyöngé lenni, ennél fogva összeesküdtek ellene. Garai László, Ujlaki Miklós, Bánfi Pál, a Szetgyörgyiek, Kanizsaiak és mások állottak a mozgalom élén és elhatározták Mátyás letételét. Az volt a tervük, hogy Frigyet fogják az országba behívni s neki ajánlják fel a koronát. De ők sem érték célt, mert Mátyás, mielőtt értesült a mozgalomról, valamennyiüket megfosztotta országos tisztségeiktől és méltóbbakkal helyettesítette őket. S hogy az oligarkhia ellen még jobban védelmezze magát, 1458-ban Szegedre országgyűlést hirdetett, melyen főként a honvédelmi rendszert vette alapos reform alá.

Az összeesküvők sem maradtak közben tétlenül. Németujváron gyűlést tartottak s egyhangúlag Frigyet választották királlyá. Mátyás, hogy teljesen tisztázza a helyzetet, a németujvári gyűlés ellenében Budán hirdetett országgyűlést s itt a meghívott rendeket ünnepélyesen felszólította, hogy nyilatkozzanak, kívánják-e vajjon őt továbbra is királynak vagy sem. Az országgyűlés kitörő lelkesedéssel nyilvánította a király iránt való hűségét, úgyhogy Mátyás meg volt immár győződve róla, hogy Frigyes jelölése nem találkozik a nemzet egyetemének óhajával.

Ámde a pártos főurak összeesküvésükben már annyira mentek, hogy Frigyet nemcsak megválasztották, hanem a nála lévő koronával Németujváron meg is koronázták. Háborúnak kellett eldöntenie tehát, hogy kit illet meg az uralkodás. Mátyás nem is habozott sokáig. Sereget küldött Frigyes ellen, aki elveszítette ugyan a csatát, de még ekkor is vonakodott a koronát kiadni. Ekkor a pápa támogatásával Mátyás alkudozásba bocsátkozott Frigyessel és Vitéz János püspök útján 1462-ben békét kötött vele. A béke értelmében a korona visszaadásáért Frigyes hatvanezer aranyat kap, megtarthatja a magyar királyi címet és a birtokában lévő városokat s ha Mátyás fiúörökös nélkül halna el, az ő utódai nyerik el a magyar koronát. A béke megkötése után az összeesküvők is letették a hűségesküt Mátyásnak.

A Frigyessel kötött béke súlyos feltételeket tartalmazott. Megalázó volt az országra, de egyelőre mégis nagy értéke volt annyiban, hogy a folytonos háborúságokat és belső forrongásokat megszüntette. Egy év múlva Frigyes visszaküldte aztán a koronát, amelyet huszonnég év távollét után helyeztek el Budán. Nemsokára megtörtént a koronázás az ország rendjeinek és a külföldi hatalmasságok képviselőinek jelenlétében Székesfehérvárott (1464.).

A koronázás után Mátyásnak a török háborúval kellett foglalkoznia, mert a pápa erre ösztönözte. A pápa ugyanis azt akarta volna, hogy az európai keresztény fejedelmek egy ligát alkossanak és keresztes-

hadjáratot vezessenek a török ellen. A kereszteshadjárat vezéréül Mátyást szemelte ki. Mátyás nem idegenkedett a feladattól, hiszen már az elmúlt évben is folytatott háborút a törökkel, mikor a törököket Jajca várából

Mátyás király trónralépése idejében.

Tizenhétéves volt Hunyadi János fia, Mátyás, amidőn a Hunyadi László gyalázatos kivégzése miatt lázongó és Hunyadi-párti köznemesség követelésére királlyá választották.

kiűzte. A pápa által küldött negyvenezer arany segítségével hozzá is fogott a hadműveletekhez, de mikor látta, hogy az európai hatalmak támogatására nem nagyon számíthat, a törökkel való küzdelmet egyelőre beszüntette. Nem véglegesen, hanem ideiglenesen, miután a viszonyok

éles vizsgálata alapján azt tapasztalta, hogy hatalma megszilárdítása érdekében előbb a szomszédos nyugati hatalmakkal kell helyzetét rendeznie.

Miután időközben a cseh huszitákat is újból leverte és rablásait Magyarországon megakadályozta, apósával, Podjebrád cseh királlyal jutott ellentétbe, kivel való barátságos viszonya az idők folyamán amúgy is meglazult. Midőn pedig Podjebrád Katalin, Mátyás felesége kevéssel a koronázási ünnepségek előtt meghalt, a családi összeköttetés megszakadt a két király között.

A cseh háborúk oka az volt, hogy Podjebrád király a pápának kötelező ígéretet tett, hogy a katolikus vallásra fog áttérni s rajta lesz, hogy hívei szintén egyesüljenek a katolikus egyházal. Miközben Podjebrád ezt ígérte a pápának, ugyanakkor a huszitákkal szemben is kötelezte magát a huszita tanok fenntartására és ápolására.

A pápának tett ígéretét beváltani természetesen nem tudta s ez okozta a szentszékeknek a cseh királysággal való összeütközését. Mihelyt II. Pál pápa foglalta el a pápai széket, első dolga volt erélyesen fellépni Podjebrád ellen. A husziták amúgy sem voltak kedveltek Európa népei előtt, a pápa tehát azt kívánta, hogy az európai fejedelmek keresztes-hadjáratot indítsanak a husziták ellen. Ezen kereszteshadjárat vezéréül Pál pápa Mátyást szemelte ki.

Mátyás engedett a felszólításnak, mert a háború végeredményében ott lebegett előtte a dús kárpótlás, a cseh korona, melyet maga is óhajtott megnyerni. Mátyás közölte tervét az Egerben összeült országgyűléssel s ennek helyeslése után hadait Morvaországba, majd Csehországba vezette.

Támadásának olyan sikere lett, hogy a morva, cseh és sziléziai katolikus rendek is melléje állottak s 1469-ben az olmtúzi országgyűlés határozata szerint Mátyást cseh királlyá választották. Megtörtént a koronázás is, melynek hírére Podjebrád szövetségre lépett Kázmér lengyel királlyal és ennek fiát, Ulászlót jelölte ki utódául halála esetére. Mikor Podjebrád elhunyt, a cseh király tényleg Ulászló lett. Mátyás azonban nem ismerte őt el s kedvezőbb idők elkövetkeztéig megelégedett trónigényei fenntartásának nyilvánításával.

Ámde mialatt Mátyás idegen koronák után járt, csöpp híja volt, hogy a magáét is el nem vesztette. Ulászló megválasztatása után különben a külpolitikában is ellene fordult a szerencse. Ulászló és Kázmér szövetséget kötöttek egymással, Frigyesztől semmi segítséget nem várhatott, a cseh, morva rendek pedig, mikor látták, hogy Mátyás nem

ellenségeivel megküzdeni, fontolóra vették a dolgot és elpártoltak e. Itthon ezalatt hatalmas áramlat keletkezett Mátyás ellen, mely nyenesen megbuktatását akarta.

A rendek nem nézték ugyanis jó szemmel, hogy a király ahelyett,

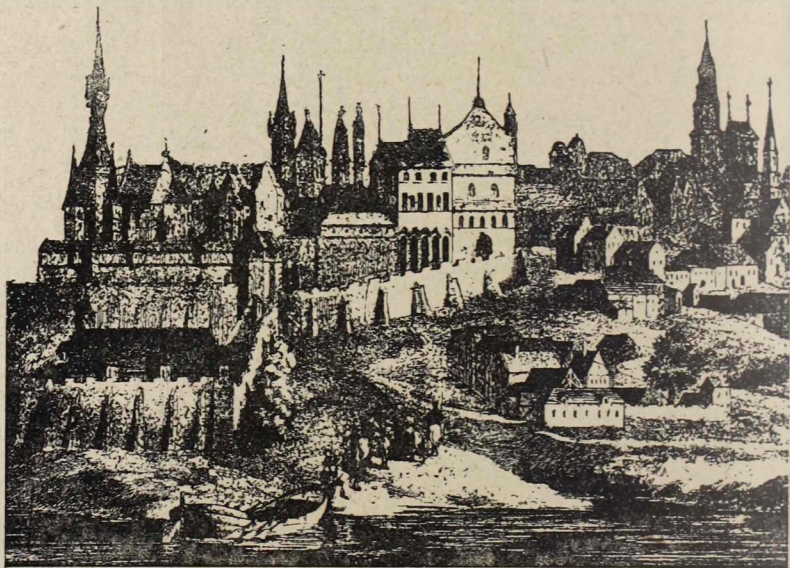
Podjebrád György cseh király.

Az ifjú Mátyás az ő udvarában tartózkodott Prágában, amidőn királlyá választották. Mátyást válságdíj ellenében bocsátotta szabadon és rábírta arra is, hogy lányát, Katalint vegye feleségül. Katalin halála után Mátyás háborúba keveredett vele.

hogy a török megfékezésével törődne, mint hordja az ország katonáit
malandos és költséges háborúkba, melyek végeredményükben siker
élkül végződtek. Ingerelte a rendeket a királynak az az eljárása is,
hogy az adókat törvénytelenül és erőszakosan szedte be és az adóból
megyült összegeket a háború céljaira fordította. Mikor az 1470-iki ország-
gyűlés elkövetkezett, a rendek kijelentették, hogy nem hajlandók semmi-

féle adót megszavazni. Négy hétig folyt a vita csupán az adókérdés körül, míg végre nagynehezen engedtek a király rábeszélésének. De Vitéz János, aki ekkor már érsekprimás volt, tudatta a királlyal, hogy ne számítson a nemesség támogatására, mert a nemesi rend nem hajlandó életét idegen célok érdekében kockára tenni.

Mátyás túrtöztette magát egy darabig, de a folytonos szemrehányás végül annyira kihozta sodrából, hogy az érsekprimásnak neki-

Budavára Mátyás király idejében.

rohant és megfélelkezve a királyi állás méltóságáról, kétszer hatalmasan arcul ütötte. Nyomban két főurat is elfogatott s mint eddig is nem egyszer tette, az adókat karhatalom útján szedette be. Hogy mennyit ártott magának ezen erőszakoskodásaival, kitűnt abból, hogy a rendek között megindult áramlat tovább terjedt, az összeesküvés még nagyobb mértéket öltött, úgyhogy nemcsak a főpapok és főrendek Vitéz Jánossal az élükön, hanem a vármegyék legnagyobb része is résztvett benne.

Az összeesküvőknek az volt a tervük, hogy Kázmér lengyel király hasonlónevű tizenhárom éves fiát hívják be az országba és őt kiáltják ki királlyá.

Kázmér, mihelyt megkapta a rendek meghívását, proklamációt adott ki és Mátyást trónbitorlóknak nyilvánította. Seregével meg is indult az országba, mert az volt a terve, hogy Rákoson királlyá választatja magát és aztán fejére téteti a magyar szent koronát. De Mátyás sem töltötte tétlenül az időt s mikor látta, hogy az ügyek nagyon is komoly fordulatot vettek, hirtelen sereget gyűjtött s hadával megjelent Budán, hogy az elpártolt urakat a maga számára visszahódítsa.

Számításában nem is csalódott. Szeretetreméltó modorával és megnyerő fellépésével olyan jó hatást tett a rendekre, hogy azok hajlandók voltak hűségére visszatérni, különösen mikor Mátyás királyi szavával biztosította őket, hogy az adókat ezentúl csak az országgyűlés beleegyezésével fogja behajtani.

Miután Kázmérnak az volt a célja, hogy Rákoson magát királlyá kiáltassa, Mátyás egyenesen ide vezette seregét és itt akarta bevárni Kázmér további lépéseit. De seregének semmi dolga nem akadt, mert Kázmér, mikor tudomást szerzett a rendek megegyezéséről és Mátyás Rákosmezőn való táborozásáról, szép csöndesen kivonult az országból.

Mátyás király címere a boroszlói városházán.

Most a csehek ellen készült Mátyás. A készülődésre azért is szükség volt, mert négyes szövetség alakult meg ellene Lengyelország, Csehország, Ausztria és Havasalföld részvételével azzal a céllal, hogy Mátyást megsemmisítsék. Mielőtt azonban még csak tehettek volna is ellene valamit, Mátyás hirtelen Boroszlóban termett és megütközött elleneivel. Az ellenség, habár nyolcszorosan meghaladta Mátyás erejét, tetemes veszteséggel volt kénytelen visszavonulni.

Kisebb-nagyobb csatározások és fegyverszünetek után megkötötték végre az olmützi békét, mely Mátyás számára nagy előnyöket bizto-

sított. A békekötés értelmében Mátyás ezután jogosan használhatta a cseh királyi címet és birtokában tarthatta az elfoglalt csehországi tartományokat, úgymint Morvát, Sziléziát és Lusáciát. Halála esetére e tartományok csak abban az esetben mehetnek át a cseh királyság tulajdonába, ha az értük járó négyszázezer arany váltságdíjat a cseh király előre lefizeti. Ulászló megmaradt ugyan Csehország birtokában, de vele és ellenségeivel szemben Mátyás azért mégis a legfényesebb elégtételhez jutott.

A békekötés azt bizonyította, hogy Mátyás nem eredmény nélkül folytatta a csehek elleni hadjáratot, de ő maga ismerte el később, hogy az eredmény mégsem érte meg azoknak a kiváló és vitéz harcosoknak az életét, kiknek ebben a hadjáratban el kellett esniük.

Mátyás most már a török ellen akarta fordítani országa haderejét, de Frigyes császár ármánykodásai most is megakadályozták, hogy a török ellen tervezett fellépése nagyobb méreteket öltön s a törökkel vívott háborúnak eredménye csak néhány végvár megvétele lett.

Mátyás házassága és udvara.

Még a cseh háborúk befejezése előtt történt, hogy Mátyás tizenkét évi özvegység után másodszor is megnősült. Olaszország akkor leghatalmasabb uralkodójának, Ferdinánd nápolyi királynak leányát, Betrixet vette nőül. Fényes ünnepek között ment végbe az esküvő 1476 december havában. A pompaszerető nápolyi királylánnyal való házassága tagadhatatlanul nagy hatással volt Mátyás jellemére és szokásaira. Mátyás eddig is kedvelte a királyi hatalommal járó külső fényt és pompát, udvarának fénye elkápráztatta azokat, akik benne megfordultak s hajlott a király szíve a tudományok és művészetek iránt is. A nápolyi királylány megjelenése azonban jelentékeny mértékben hozzájárul az udvar fényének és szertartásosságának növeléséhez.

Érthető ez, mert Beatrix olyan országból jött, hol mindaz, ami pompa, fényűzés és művészet, régóta divatban volt, mert gazdag, művelt és hatalmas országokban szoktak mindezek meghonosodni. Csakhogy, úgy látszik, Beatrix radikálisan avatkozott bele a dolgokba s mikor ezt tette, a művészi dolgok szeretetén és az arisztokratikus érintkezési formák kultuszán kívül bizonyos kicsinylés vezette ebben az egyszerűbb magyar viszonyokkal szemben.

Beatrix tehát azzal kezdte, hogy reformokat hozott be mindenbe.

Semmi sem tetszett neki, ami addig jó volt, ő csak az olasz szokásokért rajongott. Bonfini az udvarban tett változtatásait így írja le: „Keve-

Beatrix, Mátyás király második felesége.

Aragoniai Ferdinánd nápolyi király lánya volt. Mátyás halála után Ulászló megválasztását mozdította elő abban a reményben, hogy Ulászló feleségül veszi. Reményeiben csalódva visszatért Nápolyba s egy apáca-kolostorban fejezte be életét.

selte az egyszerű lakást s ezért pompás ebédlőket és arannyal díszített termeket rendeztetett be. A királyt lebeszélte róla, hogy népével sokat

érintkezzék. Állandó ajtónállókat alkalmaztatott s megszüntette a szabad bejárást.

Intette a királyt, hogy csak meghatározott időben menjen a ta-

Mátyás király férjikora virágában.

nácsterembe s csak ilyenkor végezze hivatalos ügyeit. A magyar szokások közé olaszokat is vegyített s olasz módra készült ételeket élvezett. Magyarországon azelőtt ismeretlen művészeteket honosított meg s nagy

költséggel kiváló művészeket hívott Olaszországból udvarába igen jó fizetéssel.

Az istentisztelet emelésére a királyi palota kápolnáját Német és Franciaországból hívott énekesek szolgálták. Sőt még olasz műkertészeket is hívott udvarába, akik olasz, francia és szicíliai módon készítettek parkokat. Ezekhez járultak a bohócok és színészek, kiket különösen a királyné kedvelt, továbbá a fuvalások, citerások és egyéb zenészek. Ajándékaival poétákat, rétorokat és grammatikusokat is udvarába vonzott, ezek azonban csalódva reményeikben, szegényebbül tértek vissza Olaszországba, mint ahogy jöttek. Mátyás király mindezen művészeteket csodás bőkezűséggel pártolta és szerette. Arra törekedett, hogy Magyarországot második Olaszországgá tegye.”

Beatrix ezen újításai bárminő intencióból fakadtak, lényegére nézve csak hasznára váltak a királyi udvar méltóságának és az ország művelődésének. Mátyás nem is gördített semmi akadályt azok megvalósítása elé, mert lelkében azon uralkodók közé tartozott ő, akik a tudományok és művészetek fontosságát belátják s azok terjedését előmozdítani iparkodnak. A művelődésben jóval elmaradt nemzet azonban nem nagyon rajongott ezen újításokért.

Nem tudta elszívetni, hogy Beatrix királyné kénye-kedve szerint változtasson a régi, egyszerű, pátriárkális viszonyokon s azzal vádolták a királyt, hogy nem tud feleségének parancsolni s nem képes az idegenek elhatalmasodásának gátat vetni. Volt ezekben a panaszokban sok indokolt és volt sok olyan, melyet a pallérozatlan elmének ösztönszerű idegengedése támasztott. Szidták és ócsárolták a királyt, aki viszont őket támadta s igyekezett az előkelőket rávenni arra, hogy csinosabban építkezzenek, olvassanak, tanuljanak, becsüljék meg a tudomány és művészet alkotásait s igyekezzenek az idegenek elleni gyűlölettel felhagyni.

Házassága után kezd hozzá Mátyás király nagyszerű budavári és visegrádi építkezéseihez s ebben az időben kezd hozzá világhírű könyvtárának a megalapításához.

Mátyás elfoglalja Bécest.

Az olmützi béke Mátyást abba a helyzetbe hozta, hogy végre Frigyesssel is leszámolhasson, aki színleg mellette volt ugyan, de állandóan azon volt, hogy Mátyás vállalkozásait minél nagyobb mértékben megnehezítse. A császár ugyanis Mátyás királynak nyugatra irányuló

terjeszkedését veszedelmesnek találta a maga érdekeire nézve. Frigyes következetesen megszegte Mátyásnak tett ígéreteit s nem elég, hogy cserben hagyta, de maga működött leghathatósabbban közre, hogy Mátyás törekvései kudarcot valljanak.

Mátyás most visszafizette Frigyesnek az adósságot. Vezéreit 1477-ben Ausztriába küldte, akik hetven várat és negyven osztrák várost foglaltak el. Miközben Mátyás Bécsset ostromolta, Frigyes úgy megijedt a magyar had jövetelétől, hogy Bécsset titokban elhagyta és Linzbe menekült.

Magyar Balázs, Mátyás király haa vezére.

Vitézségével közlegényi sorból emelkedett magas méltóságára. Horvát és Szlavonország bánja lett.

ellen. Ez volt az az időszak, mikor a magyar lovasok büszkén végigszárguldottak Bécs uccáin s ez a hadjárat volt az, melyre a költő szavai vonatkoznak :

*„Nyögte Mátyás bús hadát
Bécsnek büszke vára.”*

A Bécs alatt megjelenő magyar hadsereg előtt 1485-ben a város engedelmesen megnyitotta kapuit s a bécsi egyetem rektora maga jött el, hogy Mátyást hódoló szavakkal üdvözlje. A győzelem ezúttal is

ijedt a magyar had jövetelétől, hogy Bécsset titokban elhagyta és Linzbe menekült. Innen a pápa közbenjárását vette igénybe a béke megkötésére, ami meg is történt, de három év múlva újra kitört a háború, mivel Frigyes a béke feltételeit nem teljesítette. Mátyás ebben az ütközetben is leverte Frigyeset. De neki ez sem volt elég tanulságos lecke. Amíg veszedelemben volt, kapkodott fűhöz-fához, mindent megígért, könyörgött a békéért, de mihelyt a viharok elmulnak a feje felől, megfeledezett kötelezettségei teljesítéséről.

Harmadszor is hadat vezetett tehát Mátyás Frigyes

fényes volt. Bécsen kívül Stájerország és Karintia is meghódolt és Mátyás lovasai egészen Triesztig portyáztak.

Bécs elfoglalása betetőzte Mátyás nagyhatalmi politikáját. Fogadta az osztrák rendek hódolatát és felvette az Ausztria hercege címet.

Mátyás király bevonulása Budára egyik győzelmes háborúja után.

A cseh és osztrák háborúk mellett a törökökkel is állandóan harcban állott Mátyás. Mikor a törökök ötvenezer főnyi sereggel betörnek Erdélybe, két kiváló hadvezére, Kinizsi Pál temesi főispán és Báthori István erdélyi vajda a magyar fegyverek egyik legfényesebb diadalát vívták ki fölöttük Kenyérmezőnél. Mátyásnak nagy tervei vannak a török ellen. Mikor Bajazid szultán testvére, Dsem herceg nála keres támogatást, be akar avatkozni a testvérek harcába. A tárgyalások során

büszkén mutat rá, hogy 150 ezer vitézt tud kiállítani a törökök ellen, de az érdekelt külföldi hatalmak nem támogatják s így a nagyszabású tervvel fölhagyott.

Mátyás ezután az uralkodás gondjait a nemsokára bekövetkező osztrák háború és az államügyek rendezése között osztotta meg. Beatrixszal való házasságából törvényes örököse nem lévén miután a harmadik osztrák háború folyamán már a köszvény is erősebben elővette, arra törekedett, hogy Corvin János nevű természetes fiát tegye utódává. Ebben a szándékában Beatrix mindenáron meg akarta őt akadályozni. Mátyás és felesége között heves jelenetek folytak emiatt, mert Beatrix azt szerette volna, hogy a korona reá szálljon, Mátyás ellenben férfikézbe akarta adni az ország kormányát. Beatrix makacs jelleménél fogva a király és a királyné között a bizalmas házastársi viszony rég megszűnt, de Mátyás szilárdan kitartott a maga akarata mellett és a főrendeket rávette, hogy halála után Corvin Jánost válasszák királyukká.

A köszvény, a sok munka, feleségével való viszályai és utóbb meggyomorbaja is lassanként annyira aláásták Mátyás egészségét, hogy huzamosabb ideig betegeskedett. Még fiatal, a férfikor derekán levő ember volt, mikor 1490-ben, virágvasárnapján, április 6-án elhunyt. Temetése nagy részvét mellett ment végbe a székesfehérvári királyi temetkező templomban.

Mátyás mint uralkodó és magánember.

Mátyás, mint ember, katona és uralkodó egyaránt fel volt ékesítve a legkiválóbb tulajdonságokkal. Reformjait a honvédelem átalakításával kezdte, midőn az 1458-iki szegedi gyűlésen behozta a telekkatonaság intézményét, melynek értelmében a nemesek húsz jobbágytelek után egy katonát kötelesek kiállítani. Ezt az újítást öt év múlva a tolnai gyűlésen a rendek által odamódosíttatta, hogy nem húsz, hanem tíz jobbágytelek után köteles mindenki egy-egy lovast kiállítani s a háborúban amellet a jobbágytelkek tulajdonosai is kötelesek megjelenni. Akiknek tíz jobbágytelkük sem volt, azoknak személyesen kellett a honvédelmi kötelezettséget teljesíteniök.

De csakhamar belátta, hogy ez az intézmény sem felel meg tökéletesen az ország védelmi céljainak és ekkor az állandó hadsereg felállításának eszméjével kezdett foglalkozni, melyet meg is valósított, miáltal Európában egy-két jelentéktlenebb kísérlet leszámításával, ő volt az első uralkodó, aki példát mutatott az állandó hadseregnek szervezésére.

Különösen a gyalogsága volt híres, melyet fekete öltözete után „fekete sereg”-nek nevezett el.

Az állandó hadsereg felállításával haladt párhuzamosan Mátyásnak az állandó adó behozatalára vonatkozó újítása, melyet az 1467-i budai országgyűlésen léptetett életbe, midőn a kincstári adót behozta,

Mátyás király trónusán ülve fogadja a külföldi fejedelmek követét.

melyet a jobbágyság és a jobbágy nélküli nemesek fizettek. A törvényhozás terén a nádori hatalom szervezésére vonatkozó újításai nevezeteseek. Igen nagy hatáskört utalt a nádor számára, valóságos második királlyá tette, aki a törvényes király távollétében az ország ügyeit intézi és mindenféle alkotmányos kérdésben a nemzet és a király bizalmiférfia.

Mátyásnak az igazságügy terén való alkotásait hasonlóképpen bölcs előrelátás és demokratikus szellem jellemzik. A nép körében mai napig fennmaradt igazságosságának híre s halála óta példaszó lett: meghalt Mátyás király, oda az igazság.

Alig van uralkodó, akiről annyi kedves adoma, találó megjegyzés vagy elbeszélés maradt volna fenn, mint Mátyásról. Ez bizonyítja le jobban, hogy mennyire kedvelt és népszerű ember volt a mai idejében.

Mátyás nem volt magas termetű, de mikor lovon ült, egy tenyé nyivel magasabbnak látszott másoknál. Vitéségét és ügyességét ére kesen jellemzi cseh a Holubárral való esete. Egy ízben egy Holubár hatalmas vitéz jelent meg Budán, aki híres volt abban, hogy lándzs viadalban senki sem tudta őt legyőzni. Mátyás azonban párviadal hívtá ki és egy lovagi tornán legyőzte a félelmes lovagot.

Mátyás érdeklődése mindenre kiterjedt s tudta jól, hogy micsoo visszaéléseket szokott a nemesség és a hivatalnokság elkövetni a most hább társadalmi osztályban levő emberekkel szemben. Hogy az orszá állapotait kitapasztalja, nem egyszer áruhát öltött és úgy járta be különböző vidékeket. Ilyenkor sok furcsa kaland esett meg a királlyal de ő szívesen eltűrte, mert így módja volt személyes tapasztalatai alapján büntetni és jutalmazni.

Hetai Gáspár így adja elő a király egyik áruhás kirándulását.

Egy alkalommal, midőn Mátyás Erdélybe ment seregével, Hunyá környékén elhagyta a sereget és Kolozsvárra, szülővárosába ment Természetesen áruhában, rongyosan, hogy senki se gyanítsa benne királyt. Egy mészárszék előtt leült egy lócára s lábait gondtalanul lóbálni kezdte.

A mészárszékkel szemben lakott a kolozsvári bíró, akinek az volt a szokása, hogy hajduival összefogatta az ácsorgó szegény népet és a udvaron felhalmozott nagytömegű farakást ezekkel vágatta fel. Mikor ez megtörtént, következett a fadaraboknak szép boglyákba, kazlakba való rakása, melyet a bíró szintén a szegény néppel, ingyen végeztetett.

A hajdúk vizsga szemei természetesen a mészárszék előtt üldögélő Mátyást is hamar észrevették. Az egyik megszólította :

„Gyere te simaorrú, hordjad a fát te is.”

Mátyás alkudozni kezdett :

„Aztán hány pénzt adsz ?”

„Ebet adok, nem pénzt !”

Mátyás nem akarta megérteni a hajdu szíves hívogatását, de e tett róla, hogy ne sokáig kételkedjék szándékai iránt. Füttyköszve Mátyás vállai közé csapott s aztán tuszkolta előre a kolozsvári bíró udvarába. Az udvarba érve, a bíró már várta az új jövevényt.

Mátyás a fizetésre nézve megszólította :

Mátyás király udvarával a visegrádi várba vonul, amely kedvenc nyaralóhelye volt.

„Mit adsz, ha segítem bevinni a fát?”

A derék bíró pedig így válaszolt:

„Takarodj sehonnai és hordjad azt a fát, mert különben megkékül a hátad.”

Mátyás kénytelen volt engedelmeskedni a parancsnak, hanem három darab fára felírta a nevét s mikor az este beállott, észrevétlenül elsomfordált Kolozsvárról. Pár nap múlva visszatért aztán, mint király Kolozsvárra seregével. Persze a kolozsvári bírónak első dolga volt megjelenni és hajlodozni a király előtt. Mátyás kérdéseket intézett hozzája.

Végül a következő kérdést intézte a bíróhoz:

„Van-e a szegénységnek valaki nyomorítására?”

A bíró a legalázatosabb arcot vágta és nagy készséggel jelentette:

„Felséged oltalma alatt mindnyájan békességben vagyunk és nincs a szegénységnek senki nyomorítására.”

A király nem szólt a bírónak semmit, csak a szolgálai felé fordult és ezt a parancsot adta nekik:

„Menjetek el a bíró udvarára és az ott levő új asztag fát hányjátok szét. Azok között három darabot fogtok találni, melyekre az én nevem van felírva. Hozzatok azokat rögtön ide. És a bíró hajduit is fogjátok meg s azokat is vezessétek elem.”

A szolgák teljesítették a király parancsát, mire Mátyás leleplezte a bíró gázságait.

„Mi és a szent királyok — mondta Mátyás, — nem adtuk jobbagyula a szegény népet és a falukat a városokhoz, hogy a bírák és tanácsosok rabul tartsák azokat. Nem is a ti jobbagyaitok azok. Sőt ti is mindnyájan az én jobbagyaim vagytok, mint szintén azok a szegények is. De mivel hogy ők együgyűek és szegények, az ő gondjuk viselésének terhét a ti vállaitokra raktuk, hogy a városok építésénél nektek segítségül legyenek. Még a nemeseknek sem adtuk a szegény népet rabokul, hanem csak a földet adtuk nekik az ő vitézségükért, hogy gazdálkodjanak rajta és a szegény nép is gazdálkodjon azokon. És ha a szegények földjükből adót adnak a nemeseknek és a királynak és bizonyos napokon kötelességük szolgálniok nemes uraiknak: azonképpen viszont tartoznak a nemesek is véle, hogy gondját viseljék jobbagyaiknak és megtalmazzák őket.”

Ezen beszéd után a népnyúzó bíróra került a sor, aki bűnös fari-zeus módjára ott állott szeptegve előtte. Mátyás vele is igazságot tett.

„Te hamis és kegyetlen bíró, amiért ezt a nagy törvényteleniséget

mívelted, hatalmaddal így visszaéltél és ekképpen szememláltára hamiskodtál, ezért akasztófán volna a helyed. De hazámon nem akarom ezt a szégyent ejteni, hanem parancsolom, hogy harmadnapra a fejedet leüssék.”

Mátyásról az olasz Galeotti Marzio egy egész könyvet írt össze,

Mátyás király udvara.

Allegorikus, jelképes személyek, a bőség, igazság, tudomány, vitézség alakjai veszik körül a trónoló Mátyást ezen a metszeten, amelyet a Szépművészeti Múzeum őriz.

amely azokat a találó, tréfás és bölcs mondásokat tartalmazza, melyeknek Mátyás volt a szülője. Galeotti számos érdekes történetet elmond Mátyás szellemének és kiválóságának jellemzésére is.

Egy alkalommal lengyel követség érkezett Visegrádra és lengyelül adták elő jövetelük célját. Két órát eltartott a követek beszéde s midőn annak végére értek, Mátyás megkérdezte, hogy milyen nyelven kíván-

ják a választ: latinul-e vagy lengyelül, mert ő hajlandó bármelyik nyelven felelni. A követek rábízták a választást és a király, hogy környezetét ne untassa, a latint választotta, mert ezt a magyar urak is értették.

A követek és az urak bámulhatták aztán a király rendkívüli memoriját, mely egyszerűen megszédítette őket. Mátyás ugyanis rendet tartott a beszédben. Előbb emlékezetből elismételte a legapróbb részletekig mindazt, amit a lengyel követek mondtak s azután kitért a részletekre. Egyenként megadta a feleletet minden kérdésre. A csattanót azonban a végére hagyta. A lengyel küldöttség ugyanis felpanaszolta, hogy Mátyás rosszul tette, mikor a lengyel püspököket királyuk ellen lázította és pénzzel segítette, mert nem jó dolog egy király részéről, ha az urakat, a népet és az alattvalókat egy másik király ellen lázítja. Mátyás erre a vádra is kitért s mosolyogva így szólt a követekhez:

„Vigyétek hírül királyotoknak azt is, miről talán már azt gyanítottátok, hogy feledékenységből fel sem említem. Tanítóimtól is úgy hallottam s néhányszor olvastam is, hogy a tévedés tisztességes, ha nagy mesterek nyomán követi el az ember. Mert senki sem hibáztatja a tanulót, ha mestere után indul. Az ifjabbak engedelmisséggel tartoznak az idősebbeknek és ezeket kell mintaképül tartaniok.

Én, mint ifjabb, Lengyelország idősebb királyát követtem e dologban, mint mesteremet, úgyhogy mint tanítvány, tanítóm ellen fordítottam vissza saját fegyvereit. A lengyel király ugyanis országom leg-hatalmasabb főpapjait nemcsak lázította, hanem nagy sereggel támogatta is ellenem.”

Mátyás ezen elmés megjegyzése által a követek elszégyellék magukat s nem is firtatták tovább a lengyel király ellen való lázításait.

Egyszer meg egy gyászba öltözött, hosszúszakállú embert látott Mátyás, kinek fősvénységét és kapzsiságát ő maga is jól ismerte. A fősvény testvérei halálát gyászolta, kikkel egyébként rosszul élt, állandóan pörölte őket, de javaik most az ő kezére szállottak. A király úgy tetemintha nem tudná a gyász okát. A fősvény könnyeket hullatott s úgy panaszkolt, hogy milyen szerencsétlenség érte őt testvérei halálával.

„Mondd csak — szólt most a király — korán vagy későn ért téged ez a szerencsétlenség?”

„Későn!” — felelte rá a fősvény.

„Mindjárt gondoltam. Persze te úgy szeretted volna, ha testvéreid már régesrég elhalnak, hogy mindent magadhoz kaparítsál. Most aztán sírsz és gyászolsz, mert elkeserít téged a bánat, hogy ilyen sokáig kellett várnod a vagyonaikra.”

Az ilyen király alatt természetes aztán, hogy az igazságszolgáltatás nem fajulhatott el azzá, amivé gyöngé uralkodók alatt vált. A király elsősorban a gyöngék érdekeit védelmezte s ha a hatalmasoknak ez

Mátyás király életének utolsó évében.

nem tetszett, szembeszállott velük, megfenyítette őket, de nem tűrte el, hogy az államot fenntartó szegényebb néposztályokat elnyomják.

Ilyen erények révén érhetette emléket az a megtiszteltetés, hogy a nép mai napig sem feledkezett meg igazságosságáról. De igazságossága, kiválósága és vitézsége mellett a tudományoknak és művészeteknek,

minden szép és nemes dolognak hatalmas pártfogója volt. Az általa alapított Corvina-könyvtár a világ egyik legjelesebb könyvtára volt. S ha nem olyan mostoha hozzá a sors, hogy élete virágában letörte, olyan alkotások fűződhettek volna nevéhez, melyek a világtörténelemben is páratlanná tették volna uralkodását.

II. Ulászló.

Mátyás életében az ország külpolitikája és belügyei szilárd alapon állottak, mert szilárd akaratú ember volt maga az uralkodó is. De annál nagyobb válságok törtek ki halála után. Ami nemtelenség, becstelen önzés, érdekhajszja eddig lekötözve volt, egyszerre éhes tigriscsapat módjára szakította el láncait és a maga érvényesülését kereste. Az ország igazi érdekeivel egy-két kivételt leszámítva, senki sem törődött. A főnemesség akart úr lenni az országban. Nem erős akaratú királyt, minő Mátyás volt, hanem gyöngé, tehetetlen uralkodót kerestek tehát, kinek üstökét, miként gyakran hangoztatták, markukban tarthassák.

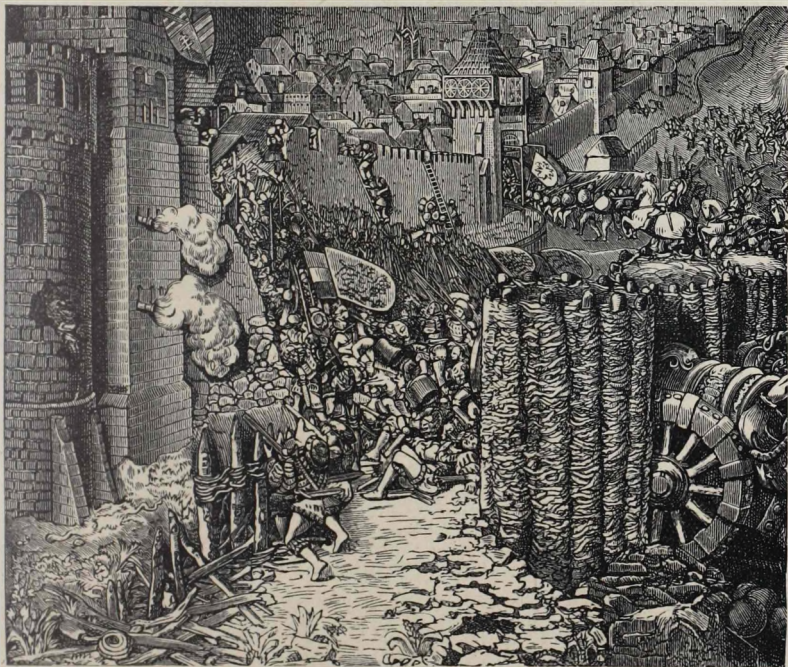
Az oligarkhia és a királyi hatalom harca Mátyás alatt szünetelőben volt, mert Mátyás vissza tudta tartani a főnemesség féktelenségeit. A főurak azonban beteltek ezzel s most ismét ők akartak uralkodni az országban és az ország felett. Kezdték tehát azzal, hogy Corvin János ellen szervezték erejüket.

Az idők változását ez a jelenség is érdekesen példázta. Mátyás halálakor a rendek kész ígéretet tettek, hogy fiát, Corvin Jánost fogják megválasztani, aki trónigényeit meg is akarta valósítani. Corvin János eszes, kiválóan képzett ifjú volt, aki méltó lett volna arra, hogy Mátyás után a koronát örökölje. Hasonlított atyjához abban is, hogy nagy érzéke volt az igazságtalanságok felismeréséhez és az elnyomottakat mindig szívesen védte. Mint katona is több ízben mutatta kiválóságainak a jeleit s a török felett aratott egyik diadalával emlékezetessé tette nevét a nemzet történetében.

Corvin János ellen azonban olyan férfiak dolgoztak, mint Szapolyai István, Bakócz Tamás, kik a mindenre képes önzés megtestesült képviselői voltak. Ezek, ha kellett erőszakkal, félrevezetéssel, hitegetéssel, ármánykodással, egyszóval az eszközök mindenféle válogatása nélkül készek voltak arra, hogy a maguk hatalmi céljait előmozdítsák. Ilyen emberekkel szemben Mátyás erős kezére lett volna szükség továbbra is, hogy a pártoskodások megszűnjenek. De Mátyás ekkor már nem élt s Corvin János nem volt keményöklű férfiú s meg kellett buknia.

Már nagyon korán jelentkeztek a különböző trónkövetelők, kik mind azzal a szándékkal jöttek, hogy magukat az ország királyává választassák. Ilyenek voltak Albert lengyel herceg, Ulászló cseh király és Miksa német császár. Végül, vagy talán legelőször pedig: Beatrix.

Az özvegy királyné legjobban a maga számára szeretne volna meg-

Szekesfehervár ostroma.

Mátyás király halála után Miksa német császár is igényt tartott a magyar trónra. Zsoldos hadaival betört a Dunántúlra, Szekesfehervárig nyomult, amelyet megostromolt és elfoglalt.

nyerni a koronát, de mivel arról szó sem lehetett, hogy a nemzet asszonyuralkodót válasszon, számításait úgy rendezte, hogy azt a jelöltet támogatja pártfogásával, aki őt nőül veszi. Eleinte Miksát szemelte ki leendő férjéül, de mihelyt belátta, hogy Miksával nem érhet célt, nyomban Ulászlóhoz pártolt át.

Ulászló ugyanis a mindenáron hatalomra vágyó Beatrixot a legmesszebbmenő ígéretekkel édesgette, csakhogy támogatását megnyerje.

Ulászló megígérte Beatrixnak, hogy nőül veszi. Bakócz Tamás püspök, aki nem kisebb hivatalra vágyott, mint a pápaságra, viszont

Corvin Jánosnak is, Beatrixnak is megígérte titokban, hogy támogatni fogja. Ugyanezt tették a többi főurak is. Ulászló nagyon jól tudta, hogy ígéretét nem fogja beváltani, Bakócz Tamás is tudta, hogy az ő számára a maga érdekein kívül minden mellékes, de még Szapolyai István és a veletartó főurak is tudták, hogy nekik nem azért kell király, hogy rendet teremtsen a zűllésnek indult országban, hanem hogy a meglévő hatalmak mellé maguk és utódaik számára még nagyobb hatalmat erőszakoljanak ki.

A Mátyás utáni korszaknak legjellegzetesebb képviselője Bakócz Tamás győri püspök. Kiváló elme, hatalmas erő volt, de kincsszomjás a végtelenségig. Községes jobbágycsaládból született. Egy szatmár-megyei, erdői jobbágy fia volt, akit az egyházi pályán levő egyik bátyja vett maga mellé és adott a papi pályára. Gyors felfogásával, éles ítélőtehetségével és hatalmas elméjével korán kivált társai sorából.

Minden kiváló képesség megvolt benne, mellyel hasznos lehetett volna az országra. Értett a hadviseléshez, kitűnően kezelte a kardot, jeles író és szónok volt s társalgásban is olyan megnyerő tudott lenni, hogy akivel meg akarta kedveltetni magát, vonzó egyéniségének alig volt képes ellenállani. Győri püspökké Mátyás nevezte ki, mert éppen mikor a trónutódlás kérdését akarta Mátyás rendezni, olyan lelkes hívének mutatta magát, hogy Mátyás teljesen megbízott benne, hogy fiának királlyá választását Bakócz Tamás támogatni fogja.

Ámde alighogy Mátyás meghalt, Bakócz volt az első, aki elpártolt Corvin Jánostól. Mialatt Corvin Jánost hitegette, Beatrixot is biztosította a legmesszebbmenő támogatása felől, holott ugyanakkor nemcsak hogy ellene dolgozott az Ulászlóval való házasságának, hanem arra törekedett, hogy Ulászlót feleségétől törvényesen is elválassza és Corvin János jegyesével, Sforza Bianca hercegnővel jegyeztesse el.

Az egyeneslelkű Corvin János pedig bízott Bakóczban határtalanul. Ennek a nagy bizalomnak volt a következménye az az okmány is, melyet Bakócz tanácsára kiadott. Bakócz ugyanis bizonyosnak állította megválasztását, de hangoztatta, hogy óvatosságból készen kell lennie a másik eshetőségre is.

Ajánlotta tehát, hogy erre az eshetőségre is biztosítsa magát, hogy csalódás semmiképpen se érhesse. Egy olyan egyezséget hozott létre Corvin János és a főrendek között, melynek értelmében a főrendek ígérik, hogy meg nem választása esetén összes birtokaiban meghagyják, sőt a birtokában lévő királyi javakért és a királyi koronáért megfelelő kárpótlásban részesítik.

Corvin János kiadta ezt az okiratot a kezeiből, de meg is bánta nyomban. Csakhogy ekkor már késő volt. Bakócz Tamás olyan kelepcebe csalta bele, melyből nem tudta már magát kivágni. A megtévesztett és rászedett herceg korán észretért, otthagyta az országgyűlést s kijelentette, hogy az okmány érvényességét nem ismeri el. De ez is hiába volt. A főrendek mellőzték jelölését arra való hivatkozással, hogy Corvin János önként lemondott a trónról.

A rútul kijátszott hercegnek nem maradt más választása, mint fegyverrel érvényesíteni jogait. De Bakócz ebben is megelőzte. Mihelyt Corvin János eltávozott az országgyűlésről, Bakócz nyomban fegyverbe hívta az Ulászlóval tartó főurakat és Kinizsi Pál főkapitány vezetése alatt ellene indította. A tolnamegyei Csonthegy mellett ütközött össze a két had. Heves és dühös támadás után az Ulászló-párti főurak teljesen leverték Corvin János seregét, úgyhogy neki is menekülnie kellett. Csak személyét és a koronát tudta megmenteni, minden egyéb kincse a győzők birtokába került.

Corvin János leverése után a köznemességnek az a része is, mely mellette kitartott, elveszítette befolyását s most már egyedül Bakócz Tamás akarata uralkodott. Miután Albert és Miksa nem léptek vissza a választástól, Bakócznak és híveinek szükségük volt Beatrix megnyerésére, kinek több vár és nagyobb királyi birtokok voltak a kezén, nehogy befolyását Ulászló ellen érvényesíthesse. Ünnepeles küldöttség járult tehát eléje Bakócz vezetése alatt s miközben hódolatukat nyilvánították előtte, kérték, hogy támogassa a választáson Ulászló jelöltségét, aki ebben az esetben kész őt nőül venni. Ulászló ezen szándékáról egyébként Bakócz hívei is kezességet vállaltak.

Beatrix az előtte tisztelgő küldöttség meghallgatása után elfogadta az ajánlatot és Ulászlóra adta szavazatát, kit 1490 július 15-én meg is választottak egyhangúlag Magyarország királyává. Az országgyűlés küldöttsége megindult a választás eredményének jelentése céljából Ulászló elé, aki Farkashidánál várta a küldötteket. A király hitlevelében ígérte, hogy Mátyás példája nyomán ki fogja terjeszteni az ország hatalmát s a Mátyás alatti foglalásokat az ország birtokában tartja. De a belügyekre nézve meg kellett ígérnie, hogy semminemű újításokat nem tesz, minőket hajdan Mátyás király tett volt s mindenben a főurak tanácsa szerint jár el. A főuraknak éppen ez kellett. Mátyás által korlátozásukra hozott törvényeket is eltöröltették az új királyllyal.

Ulászló tehát király lett s még az a nehézség is eltűnt útjából, melyet Corvin János trónigényei okozhattak volna. Corvin János bele-

törődött sorsába s miután egyebet nem tehetett, a Bakócz által rátukmált egyezség alapján elismerte Ulászló királyságát és a koronát kiadta birtokából. Ezzel aztán a koronázási szertartás is megtörténhetett.

II. Ulászló magyar és cseh király.

Tehetségtelen, gyámoltalan uralkodó volt. Az erőszekű Mátyás király után valósággal játékszer volt a főurak kezében. Mindent jóváhagyott, amit tanácsosai elterjesztettek, azért elnevezték Dobzse Lászlónak.

A két trónkövetelővel azonban nem ment ilyen simán a dolog. Miksa is, Albert is ragaszkodtak jogaikhoz, de követelte Beatrix is a házassági ígéret beváltását.

Ulászló a házassági ígéretet sohasem vette komolyan. De mikor Beatrixot már nem lehetett tovább hitegetni, Bakócz Tamás ravasz

tervet eszelt ki, hogy az özvegy királynét is lejárassa. Néhány főúr, a nápolyi követ, egy-két beavatott főpap jelenlétében még jóval a gyászév letelte előtt Ulászlót és Beatrixot összeadta mindazon formások mellőzésével, miket a törvény előír. Ulászlót pedig biztosította, hogy ez a házasság nem fogja őt semmire kötelezni. Közjogi vagy magánjogi hatálya egyszerűen nem lesz, mert a beavatott főurak előtt már előzőleg ki fogja jelenteni, hogy merő játék az egész szertartás, ami tisztán Beatrix kedvéért történik, hogy tőle megszabadulhasson. Így aztán Beatrix nem érhetette el célját. Az álházasság után Ulászló nem akarta őt elismerni feleségének, mire Beatrix pört indított a házasság érvényesítése ügyében a szentszéknél. Ez a hosszú pör meglehetősen bővelkedett a botrányokban. Midőn Beatrix családja elvesztette a nápolyi trónt, VI. Sándor pápa érvénytelenítette a házasságot.

Beatrix a királyi pompához és fényűzéshez való ragaszkodásáért keservesen bűnhődött. Nevetségessé tette magát, úgyhogy nem maradhatott többé az udvarban. Nem is maradt sokáig Magyarországon, s Nápolyba ment. Majd egy zárdába vonult és ott is fejezte be életét.

Ulászló sem vált díszére a magyar trónusnak. A főrendek egy gyöngye királyt kerestek az ő személyében s nem is volt más szerepe később sem, mint hogy engedelmes szolgája legyen a hatalmasok szeszélyeinek. Már a trónralépése is megcsúfolása volt a királyi hatalom méltóságának. A főrendek kívánságára el kellett törölnie a Mátyás által 1486-ban alkotott törvényeket, de a főurak kiváltságait annál inkább biztosítania kellett. Aztán szép sorban mindent, amit Mátyás nagyszerűt és hasznosat alkotott, egyenként megszüntetett, még a fekete sereget is.

A trónkövetelőkkel való viszályokat csak úgy tudta rendezni, hogy öccsének, Albertnak Sziléziában és Sáros vármegyében birtokokat adományozott, Miksával pedig békét kötött, még pedig hátrányos békét, melynek elfogadásában a felelősség különben nemcsak őt, hanem Báthori Istvánt és Bakócz Tamást is terheli.

Ennek értelmében Ulászló visszaadja Miksának Mátyás hódításait, holott hitlevelében kötelezte magát Mátyás foglalásainak megtartására. Továbbá Miksa Köszeget s más városokat és a magyar királyi címet megtarthatja, ezenkívül hadiköltség fejében kap százezer aranyat s végül Ulászló fiúága kihalása után a magyar korona Miksára vagy utódaira száll.

Az 1492-iki országgyűlés háborgó indulatú köznemessége annyira becstelennek tartotta ezt a békét, hogy tiltakozott ellene és nem vette tudomásul, de Bakócz lekenyerezte a többséget, amely aztán ezt is meg-

szavazta. A nemesség azonban később sem akarta elismerni ezt a határozatot. Ezen az országgyűlésen jutalmazta meg Ulászló Szapolyai István támogatását is azzal, hogy megválasztatta nádorrá. Szapolyai és Bakócz nem hiába dolgoztak, mindketten megkapták jutalmukat, sőt Bakócznak volt szíve még az esztergomi érsekprimásságot is kérelmezni. Mi sem természetesebb, mint hogy ezt is megkapta.

Ulászló kormányzása a főnemesség elhatalmasodása folytán lejtőre juttatta az országot. A hagyomány fenntartotta róla, hogy gyámoltalanságában nem mert a főurakkal szembeszállni, Bakócz Tamással éppen nem s bármit tettek is ezek, mindenre azt felelte :

„Dobzse, dobzse !” (azaz : jól van, jól van.)

El is nevezték Dobzse Lászlónak. Uralmával a romlás feküdt rá az országra. Az urak előtt nem volt semmi tekintélye. Ujlaki Lőrinc, az egyik főúr nyíltan azt mondta neki : „ökör” — amire Ulászló szépen elhallgatott. Más alkalommal meg ő maga üzent neki, mikor titokban Bakócz Ujlaki ellen tüzelte, hogy az általa ökörnek nevezett királynak már van egy szarva, de nemsokára egy második is lesz, amivel aztán majd őt fogja felöklelni. Dehogy tette. Eszéágában sem volt. Aztán ha akarta, sem merte volna. Ő csak időnkint volt erélyes, mikor Bakócz Tamás kényszerítette erre és rendesen olyanok ellen, akik Bakócznak nem voltak kedvelt emberei.

Kincstára állandóan üres volt. A királyi tisztviselők ugyanis rabló-gazdaságot folytattak. Loptak, csaltak, raboltak szemérmetlenül, úgy-hogy nem egyszer megtörtént, hogy a királyi kincstár teljesen üresen állott. Ulászló, miután a pápa Beatrixszal való házasságát felbontotta, nőül vette a francia királyi családdal rokonságban álló Candalei Anna hercegnőt s a vele való házasságából született Anna nevű leányát Habsburg Miksa unokájával, Ferdinánd főherceggel jegyezte el, aki a Habsburg-uralom tulajdonképpeni megalapítója lett Magyarországon.

Ulászló családi és politikai összeköttetéseket igyekezett létrehozni a Habsburgokkal, mert az ő támogatásukkal vélte magát a hatalomban biztosítani. A köznemesség azonban, mely ekkor szervezkedni kezdett és a németekkel, valamint a főúri és főpapi renddel szemben a maga jogait akarta érvényre juttatni, nem jó szemmel nézte az Ulászló és a Habsburgok között való barátságot s szembeszállott az arisztokráciával is, mely szintén a Habsburgok erejében kereste a maga hatalmának támasztát.

A nemesi rend a hatalom megszerzéséért Corvin János zászlója alá sorakozott és általa akarta a maga törekvéseit megvalósítani. Corvin

János halála után más vezér után nézett és ezt a vezért Szapolyai Jánosban találta meg, a dúsgazdag Szapolyaiak legifjabb sarjában, aki a Habsburgok iránt ellenséges indulattal viseltetett, mert Ulászló leányát, Annát ő akarta volna eljegyezni, de Ferdinánd főherceg miatt mellőzésben részesült.

Mikor aztán az 1504-iki országgyűlés tanácskozásai megindultak, a viták eredményeképp a nemesség érvényesíteni tudta a maga akaratát abban a törvényben, mely kimondotta, hogy az adómegajánlás kizárólag az országgyűlés joga és a vármegyéknek becsületvesztés terhe mellett csak az országgyűlés által megszavazott adókat van joguk behajtani.

A következő évben megtartott országgyűlésen a nemzeti jogok védelmében néhány lépéssel még tovább haladt a nemesség. Ulászló ugyanis Miksával azt a szerződést kötötte, hogy fiága kihalása esetén a korona reá és utódaira száll. A nemesség már akkor tiltakozott ez ellen, de most még nyomatékosabb szavakat adott tiltakozásának. Kimondotta, hogy idegeneket sohasem fog királyául elismerni s mindazokat, akik idegeneket támogatnak vagy akár behoznak, hazaárulóknak bélyegezte.

Legjobban Miksának fájt ez a határozat, mert tudta jól, hogy a rendek támadásainak éle egyenesen ellene irányul. Nem hagyta azonban annyiban a dolgot. Gyűjtötte seregeit és előkészítette a betörést. Ulászló kerülni akarván a harcot, 1506-ban nagy titkon újabb egyezsége lépett Miksával. Nemcsak előbbi ígéretét tartotta fenn, hanem még azt is hozzátette, hogy fia születése esetén, gyermekét Miksa leányával, Mária hercegnővel fogja eljegyezni. Vagyis még jobban kiszolgáltatatta a koronát a Habsburgoknak.

Miksa mindenesetre szívéson védte a maga érdekeit. Tudomásul vette Ulászló ígéreteit, de ugyanekkor elfoglalta Pozsonyt és Sopront, hogy ezek a várak szolgáljanak zálogul arra, hogy ígéretét betartja. Ezek a foglalások voltak egyúttal alapjai a Habsburgok beavatkozásának és későbbi terjeszkedésének Magyarországon. A rendek azonban elég hamar megtűdták az Ulászló és Miksa között létrejött újabb szerződést, hangosan követelték tehát az országgyűlés összehívását.

Az 1507-iki országgyűlésen a rendek semmisnek nyilvánították a törvénytelen módon létrejött szerződést s hogy annak számításait meghiúsítsák, Ulászló nem rég született fiát, Lajost nem akarták megkoronázni. Kimondták továbbá a királyi tanácsosokra is a felelősséget, így akarták megakadályozni, hogy hasonló esetek történjenek a jövőben. A következő évi országgyűlésen eltértek a rendek ezen hatá-

rozatuktól és engedtek a király óhajának, aki addig kérlette őket, míg az ekkor hatéves Lajost megkoronázták. Ulászló persze ígéretet tett, hogy az alkotmányra éberen fog őrködni s fia is védeni fogja a nemzet jogait. De mihelyt az akadályok elhárultak útjából, igyekezett a régi kapcsolatokat Miksával felújítani.

Ez meg is történt nemsokára, mert 1515-ben két gyermekével és feleségével Pozsonyba ment és találkozót adott itt Miksa császárnak és családjának. Leányát, Annát Miksa fiával, Ferdinánd főherceggel jegyeztette el, Lajos nevű fiát pedig Máriával, Miksa leányával. A kettős eljegyzés nagy ünnepélyesség között ment végbe. Ulászló a jövőre nézve meg volt egészen nyugtatva. Erős uralkodóhazzal kötötte össze a magáénak sorsát s egymás között való viszonyukat az a megállapodás is szabályozta, hogy egyik család kihalása esetén az életben maradt örökösök fogják a másik uralkodó országait is kormányozni.

Az ellentét a király és a nemzet között így még jobban kélesedett s fokozta ezeket a lengyel királynak, Zsigmondnak, aki testvére volt Ulászlónak, Szapolyi Borbálával való házassága is. De Szapolyai János a nagyhatalmú erdélyi vajda sem érte el abbeli célját, hogy Ulászló és Miksa gyermekei között létrejött eljegyzést felbonthassa, mert a bécsi udvar az ő törekvéseiről tudni sem akart.

Szapolyai János a Habsburgokkal is keresett előbb családi összeköttetést s evégből azt akarta, hogy Miksa császár Anna nevű leányának kezét neki adja. A Habsburgok, úgy látszik, kevésre taksálták Szapolyait, nem tartották magukhoz méltónak, ez viszont még nagyobb elkeseredéssel fordult ellenük és csak az alkalmat várta, hogy felléphessen. Nem is olyan sokáig kellett várnia és Szapolyai János, mint egyenrangú fél jelent meg a küzdőtéren, hogy a Habsburgok hatalmi törekvéseit a magyar koronára nézve megakassza. Az események folyását azonban egy ennél is jóval nagyobb esemény zavarta meg időközben. Ez volt az 1514-iki parasztlázadás.

A Dózsa-féle jobbágyforradalom.

A főurak erkölestelen kormánya, Ulászló tehetetlensége és ezek következtében az ország általános züllése a válság magvait hordozták méhükben. Hogy ez a válság mikor és hol fog kitörni, senki sem tudhatta. A köznemesség és a nép nagyon el volt ugyan keseredve a kormány ellen, erélyes föllépésre azért mégsem gondolt senki.

Bakócz Tamás volt a főképviselője ennek a szomorú korszaknak.

Az országgyűléseken már korábban szó volt arról, hogy Magyarország Velence ellen Dalmácia visszafoglalásáért hadat üzenjen. A külföldi fejedelmek is hajlandók lettek volna az országot ebben a hadjáratban támogatni, de Bakócz szembeszállt a közvéleménnyel és minden eszközzel megakadályozta a háborút.

De az alkalmi jutalmaknál most nagyobb kitüntetésre vágyott s ezért kereste Velence barátságát, jöllehet, viselkedése már olyan gyanussá vált, hogy az országgyűlésen nyíltan szemébe mondották, hogy hazaáruló. Bakócz Tamás pápa akart lenni, római pápa s már régebben megtette a készüléteket, hogy célját elérje. Velencével és Miksa császárral való barátságának is az a magyarázata, hogy a pápai választáson az ő befolyásukat a maga számára akarta biztosítani.

Bakócz Tamás 1512-ben hatalmas kísérettel Rómába ment. Mesés pompával vonult be. Meg akarta ismertetni magát az olaszokkal, hogy lássák, micsoda óriási vagyont gyűjtött össze az idők folyamán. Az olaszoknál el is érte célját. Megbámulták, mint egy maharadzsát, csodálkoztak hatalmas gazdagságán, irigyelték, kedvét keresték, de több nem történt. II. Gyula pápa nem halt meg. Bakócznak tehát várnia kellett. És várt egy teljes esztendeig, mikor a beteges pápa végre lehunyta szemeit.

Ezalatt az idő alatt Bakócz azonban nem maradt tétlenül. Ütötte a vasat, nagyon ütötte, úgyhogy már azt hitte, teljesen átmelegedett az ő számára. A látszat azt is mutatta. A bíborosok testületében, mely a pápát választani szokta, úgy mutatkozott, hogy Bakócz párthívei vannak nagyobb számban és mikor az első próbaszavazás történt, Bakócz kapott is nyolc szavazatot, de mikor az igazi, a döntő szavazás történt, megbukott.

Akikért éveken át dolgozott és az országot mindenféle romlásnak kitette, Miksa császár és Velence egyszerűen becsapták. Nem reá, hanem X. Leóra, eredeti nevén Medici János bíborosra adták szavazatukat. A többi szavazók persze szintén ellene fordultak.

Bakócz Rómában akart megtelepedni, hogy a következő pápaválasztás esetére a többséget biztosítsa magának, de éppen ekkor történt, hogy Szelim szultán támadásokat intézett a magyar végvárok ellen. A pápai udvarnak régi vágya volt a törökkel való leszámolás, de végérvényesen egyszer sem tudta keresztülvinni ezen tervét. Most, hogy a török a magyar határokat újból háborgatta, Leó megragadta az alkalmat arra is, hogy Bakóczot lerázza magáról.

Azzal a feladattal küldte haza az agilis Bakócz Tamást, hogy

kereszteshadat szervezzék a török ellen. Mire Bakócz 1514 március havában hazatért, a törökkel való béke, illetőleg fegyverszünet már megvolt, ő ezért mégis elrendelte a kereszteshadak gyülekezését. Bakócz ezúttal nagy dolgot akart művelni. A kereszténység megmentője gyanánt akart a világ előtt bemutatkozni, hogy aztán egyenesen a pápai székhelyre üljön.

Bakócz tervét az országgyűlésnek csupán egy kis része helyeselte. Azok a főurak, kik minden zavarosban szívesen halásztak, a kereszteshadjárat indítását is hasznosnak vélték a maguk számára, de a többség egyenesen tiltakozott a nép felfegyverzése ellen.

Többek között Telegdi István kincstáros megérezte, hogy mi változik az adott viszonyok között egy kereszteshadjárat szervezéséből és figyelmeztette az országgyűlést a nép inséges állapotára és arra a körülményre, hogy az elnyomott nép, ha fegyvert adnak a kezébe, könnyen azok ellen fordíthatja fegyvereit, kik a töröknél is nagyobb kiméletlenséggel sanyargatják. De a figyelmeztetés nem használt, Bakócz Tamás 1514 április 16-án kihirdette a pápai bullát és fegyverbe hívta a nemzetet.

Az előkelő osztályok természetesen nem törődtek a felhívással. A nemesek közül is leginkább csak azok gyülekeztek, akik mostoha viszonyaik következtében éppen úgy ki voltak szolgáltatva a hatalmasabbaknak, akárcsak a parasztság. A jobbágyság helyzete ebben az időben tényleg nagyon sanyarú volt. A törvények még azt a kis jogát sem védték, mely mellett tűrhetően tengethette volna életét s ha volt is törvény, mely például költözködési jogát megengedte, írott malaszt maradt, mellyel a nemesség nem törődött.

Mátyás alatt sem változott meg a jobbágyság intézménye, de a parasztoknak annyiban legalább meg volt könnyítve a helyzetük, hogy a király nem tűrte el, hogy zsarolják őket s ahol igazságtalanságot tapasztalt, mindig szigorúan lépett fel ellene. Ulászló alatt már ezt a védelmet nem találhatta a parasztság. A királyi hatalom a népet nem volt képes az urak visszaélései ellen megvédeni s mivel Ulászló kormánya állandó pénzügyi bajokkal küzdött, természetesen ennek a hátrányait is a paraszt szenvedte meg.

Ilyen körülmények között, mikor a nép tényleg égő gyűlölettel volt eltelve urai iránt s várta ő is az alkalmat, hogy fizethessen, nem mutatkozott észszerű dolognak a kereszteshadjárat kihirdetése. De ezen már nem lehetett segíteni. Késő volt minden. A parasztság a hívó szózatra lassanként elhagyta falvait és Pest, Székesfehérvár, Kalocsa,

gygyvárad, Bács városokba, mint középponti helyekre és táborokba gyülekezett tömegesen. A parasztságot kapta meg legjobban a mozgalmi szele, de rajta kívül iparosok, kereskedők, Mármaros, Ugocsa és Batmármegyékből pedig a szegénysorsú köznemesség is fegyvert fogott. A nagy számmal vett részt a keresztmozgalomban az alsó papság is, mely szegényes viszonyai folytán csakhamar belesodródott a mozgalmi tömörülésbe.

A hadjáratok alkalmával eddig az volt a szokás, hogy az ország minden birtokait a nádor, a bánok vagy főkapitányok vezették. A keresztieseknek pedig, akiket a „cruciati” latin szó után ekkor *kurucoknak* kezdtek nevezni, a vezér, mely név aztán innen kezdve a Rákóczi-korig a népmozgalomokban a résztvevőket jelölte — ez sem így történt. Mivel a főúri és nemesi vezérlet nem akart résztvenni a hadjáratban, Bakócz a vezérletnél is meggyőzte őket s Dózsa Györgyöt, egy székely nemes vitézt állított a vezérlet élére. Dózsa György a budai Szent Zsigmond-kápolnában vette fel a zászlót, mely egy kereszttel ellátott nagy fehér, rúdra erősített zászlóról állott.

Mihelyt híre ment, hogy a keresztieshad vezére nem főúr, hanem egyszerű köznemes vitéz, a parasztság még nagyobb rokonszenvet érzett a mozgalom iránt s olyan tömegesen gyülekezett, hogy csak a pesti táborban negyvenezernél többen jelentek meg. Ennek a népseregnek azután a vezére Dózsa György.

Dózsáról eddig csak azt tudták, hogy köznemesi családból származott és résztvett éppen most a határszéli török harcokban, hol egy török vezért párbajban megölt. A nép előtt ez is növelte tekintélyét, hogy az udvarnál, hol jutalmazása végett jelentkezett, az urak és az udvaroncok nagy megvetéssel bántak vele. Nincs felderítve még, hogy Bakócz Tamás milyen körülmények között ismerkedett meg vele és minő viszony fűzte hozzá. De tény az, hogy ő tette meg a keresztieshadak fővezérévé.

Az első napokban, sőt az első időszak alatt természetesen sem a nép, sem Dózsa nem gondoltak egyébre, minthogy a török ellen fognak harcolni. Csak később, lassan-lassan változott át a tábor az urak ellen harcoló tömeggé. El lehet képzelni, hogy ahol negyven-ötvenezer elnyomott ember egybeverődik, micsoda kérdések körül folyhat a beszélgetés. Az élet bajai és nehézségei, az urak jó vagy rossz bánásmódja, a termés, az adó, robot, ezekről folyt a szó. Tömegben az elnyomott ember jobban érzi a maga igazságát, bátrabban mer annak kifejezést adni és a végén sikra mer érte szállni.

A keresztéstáborokban a parasztság a maga bajait tárgyalta s egyelőre nem volt más kívánsága, minthogy katonáskodása ellenében ő is kapjon némi engedményt. Mindenütt voltak rájuk nézve tűrhetetlen és elviselhetetlen állapotok, melyeken enyhíteni akartak.

A keresztéstáborokban az élmezési bajok miatt hamarosan felütötte a fejét a fegyelmetlenség s napirenden volt a rablás, fosztogatás. De egyetemes lázadássá még ekkor nem vált a mozgalom. De mikor a tavaszi munka közeledett és a földesurak látták, hogy földjeik a jobbágyok tömeges táborba szállása és elkódorgása következtében műveletlen maradnak, kezdtek szigorú rendszabályaikat alkalmazni. Az urak erőszakkal akadályozták ezentúl jobbágyaik távozását, a távollévőket pedig azzal akarták visszatérésre kényszeríteni, hogy otthonmaradt családjukon töltötték ki bosszújukat. Büntették, gyötörték őket, de arról szó sem volt, hogy a jobbágyok követeléseit teljesítsék. Ekkor öltött a nép magatartása fenyegető formát. Minden egyes ilyen hír vagy visszaélés rendkívüli elkeseredést szült a kuruc táborokban és az elégedetlenség napról-napra növekedett, úgyhogy már szó sem lehetett többé a török ellen való vonulásról.

Az általános panasz Dózsa György lelkét is megkapta, hiszen ő is a nép gyermeke volt és az elragadt szenvedélyek fölött uralkodni nemcsak nem bírt, de nem is akart.

Bakócz Tamás, Ulászló és a főurak nemsokára tapasztalták, hogy a kuruc táborokból elkeseredett düh csapkod az úri osztályok felé. Kiadták a rendeletet, hogy a táborba több parasztot felvenni nem szabad. Jött aztán a másik rendelet, hogy Dózsa György vezesse azonnal Horvátországba, az ottani végeken garázdálkodó törökök ellen hadait. Csakhogy ezek a rendeletek már hiába jöttek. A kereszteshadjáratnak indult mozgalom ekkor már átváltozott gazdasági és társadalmi forradalommá, mely egyenesen a nép felszabadításának eszméjét tűzte maga elé.

Mészáros Lőrinc, ceglédi plébános, egy rajongó lelkű, fanatikus kiváló egyéniség volt ennek a forradalomnak a szellemi mozgatója. Egyik középkori krónikás Dózsát is, mint agitátort mutatja be vezéri szerepében s szájába olyan szavakat ad, melyek feltárják az egész mozgalom szociális okait. Dózsa beszédének egyik passzusa így hangzik:

„Amit a ti munkátokkal és fáradságtokkal megművelt föld terem, amit marhátokkal szántotok, az a nemesség zsákmánya lesz. Nekik művelitek a földet, nekik ültetitek a szőlőt, nekik tenyészítitek a nyáját és a gulyát, nektek meg a szolgaság és inség marad. Ha az úr építkezik,

ha feleséget vesz, ha kiházasítja leányát, ha vendégeskedik, ha fia születik vagy meghal, ha a maga dolgában a királyi udvarba rándul, veletek fizetteti meg. Uratok semmit sem tesz a ti károtok nélkül. Ünnepe gyász tinetek s fényüzése is a ti pénzetekeket emésztí fel.”

Bakócz, mihielyt értesült a Dózsa táborában uralkodó állapotokról, kétségbeesett. Le akarta szerelni a mozgalmat s egyházi átokkal sujtotta Dózsát, Mészáros Lőrincet és a mozgalom összes vezetőit. Mészáros Lőrinc azonban lelkesítette Dózsát, hogy csak haladjon a kezdett úton, mire a kuruc vezér felhívást intézett a köznemességhez s azokat is zászlója alá szólította. Csatlakoztak is elég nagy számmal hozzája, mert a köznemesség egy része is éppen olyan mostoha sorsban élt, mint a parasztság s gyűlölettel nézte a főurak és főpapok féktelen dúlakodását.

Budán kezdődtek a zavargások. Dózsa nemsokára felszedte táborát és megindult seregével a Tisza felé. A hadjárat már nem a török, hanem az urak ellen folyt s nem keresztesmozgalom volt többé, hanem népporradalom, mely a fennálló rend ellen tört.

Mihelyt a kuruc mozgalom forradalommá lett, a nemesség fegyverkezni kezdett a kurucok ellen.

Fővezérre Báthori Istvánt választották s ennek temesi táborába gyülekeztek lassanként a nemesek. Az első ütközetet Pest alatt vívták, hol Bornemissza és Tomori, Száleres Ambrus kuruc hadát szétverték. Ezután a vármegyék is kezdtek szervezkedni, mert a forradalom nagyarányúvá lett.

Ulászló Báthorin kívül Szapolyai János erdélyi vajdát és a főbbek közül másikat is felhívott a forradalom leverésére, akik most készséggel engedelmeskedtek, miután a saját érdekeik és javaik megvédéséről volt szó. Dózsa közben az Alföldre húzódott, előbb Szegedet akarta megvívni, majd innen tovább ment és Csanád várát foglalta el. Ezután Nagylak, Zádorlak, Lippa, Arad, Solymos, Világos és más várakat vett be és seregét ekkor ketté osztotta. A kisebbik részt Buda ellen küldte, a fősereggel pedig ő maga indult Temesvár ellen, ahova Báthori Istvánt beszorította. Dózsa itt is győzelmet aratott volna, ha Szapolyai János meg nem érkezik segítségével és fel nem menti Temesvárt.

Bortól feltüzelt állapotban találta állítólag Dózsát Szapolyai hadának érkezése, mire a kuruc vezér, hogy pihenést se engedjen a felmentő seregnek, rögtön megtámadta, de a csatát mégis elveszítette.

Gyilkos, elkeseredett küzdelem támadt, mely a kuruc fősereg leverésével végződött. Szapolyai Dózsát és ennek öccsét, Gergelyt, az alvezért is elfogatta és a temesvári várba záratta. A fősereg bukása

robbanó hatással volt a többi szétszórta harcoló csapatrészekre is. Szapolyai Mészáros Lőrinc kurucait verte szét Nagyváradnál, Drágfi János a hevesi kurucokat verte le, Dunántúl pedig önként meghódolt. A vezérhad bukásával a kisebb csapatok harci szerencséje is aláhanyatlott. Estűntek lassanként a kuruc mozgalom hullámai s következett a győztes nemesség rettenetes bosszúja, a leverte jobbágyok valóságos rabszolgasorsba való döntése.

Az 1514-iki parasztlázadás nagyarányú mozgalom volt, amit a számok is bizonyítanak. Állítólag százezer ember vett részt a forradalomban és ebből a százezer emberből hetvenezer az életét veszítette.

A nemesség véres bosszút állott a fellázadt parasztságon és vezetőin. El akarta rettenteni a népet kegyetlenkedéseivel s mivel a hatalom az ő birtokában volt, célját el is érte. Különösen Szapolyai János táborában mentek végbe rémes jelenetek. Szapolyait azzal gyanúsították eleinte, hogy a jobbágyokkal tart, de korán kiderült, hogy ez a gyanu alaptalan ráfogás.

Sőt nagyon is ellenük fordította fegyverét, éppen azért, hogy a nemességet ezáltal a maga részére hódítsa. Szapolyainak ugyanis szüksége volt a nemesség támogatására. Nagyravágyó tervei voltak, uralkodni szeretett volna és bízott is abban, hogy a koronát egyszer elnyeri. Tehát a legkíméletlenebb eszközökkel torolta meg a parasztok felkelését. Dózsa Györgyöt, öccsét és negyven társát egyelőre éhezettette.

Végre az éheztetés s egyéb kínzások után meghozatta ellene az ítéletet.

A középkor brutális, vad szelleméhez teljesen méltó volt ez az ítélet, Dózsa Györgyöt mezítelenre vetköztették s aztán izzó vastrónra ültették, fejére tüzes koronát tettek és körülvétették szintén halálra ítélt híveivel. Ezeknek nézniök kellett vezérük rettenetes kinszenvedéseit, melyet azzal is tetézték, hogy tüzes harapófogókkal csipették testét.

De még hátra volt az igazi bosszú. A lázadás leverése után 1514-ben az urak mindjárt tanácskozásra gyűltek össze, hogy a jobbágyok előtt örökké emlékezetes legyen felkelésük, költözködési joguktól megfosztották őket, még nagyobb terheket raktak rájuk és örök időre rabszolgákká tették a jobbágyokat. De ezzel szemben gondoltak a nemesek a maguk érdekeire is. Mindazt, ami kiváltságaikra vonatkozott, Werbőczy Istvánál összeíratták és törvény alakjában a király elé terjesztették. Ez a törvénykönyv a *Tripartitum*, vagyis *Hármaskönyv* összefoglalta a nemesség kiváltságait azzal a hozzáadással, hogy ha a király a törvények ellen cselekedne, a nemességnek az aranybulla záradéka alapján joga van a királynak ellenállani.

Ulászló züllött uralkodása ezen események után nem sokáig tartott. Nem egészen másfél esztendeig uralkodott még a tehetetlen király, aki már ekkor is betegeskedett.

II. Lajos.

(1516—1526.)

Ulászló halálos ágyán úgy rendelkezett, hogy Bakócz Tamás, Bornemissza János és Brandenburgi György örgróf legyenek a kiskorú Lajos gyámjai, kik mellé később Perényi nádor és Báthori István csatlakoztak. Országgyűléssel kezdődött Lajos trónralépte és az országgyűlés kormányzótanácsot rendelt Lajos mellé. Minden szépítés vagy kerülgetés nélkül ki lehet azonban mondani, hogy a kormányzótanács tagjai és mindazok, akiknek a legkevesebb beavatkozásuk is volt az államélet irányításába, visszaéltek hivatásukkal.

Ezek a maguk önző érdekein kívül nem törődtek semmivel s még annak a feladatuknak sem feleltek meg, hogy a különben jólelkületű és tehetséges király nevelését jó irányban vezessék. Lajos csakhamar megszokta a dologtalanságot, a léha szórakozásokat, dorbézolást, mulatságokat. Pedig a pénzügyi állapotok ekkor már olyanok voltak, hogy nemcsak vadászatokra, álarcos bálókra és kalandokra, hanem a legszükségesebb állami kiadásokra sem tellett.

Ha itt-ott némi adó befolyt, a kincstartók szép csöndesen ellopták. A királyi birtokok, bányák alig jövedelmeztek, a köznyomor jobban elhatalmasodott, mint Ulászló alatt. Hozzájárult az általános pénzügyi válsághoz a forgalomban levő pénznemek értékének alászállása, úgyhogy 1525-ben már a devalváció is bekövetkezett. Ezeken a bajokon Lajos úgy próbált segíteni, ahogy éppen tudott vagy ahogyan ajánlották.

Európában a leghíresebb bankházak közé tartozott ekkor a *Fuggere*-cég, mellyel a főurak összepaktáltak. A Fuggerek dús haszon fejében hajlandónak mutatkoztak arra, hogy a legnagyobb pénzügyi zavarokban levő királyt megsegítsék. Kijelentették, hogy adnak ugyan kölcsönt, de csak abban az esetben, ha az adott összeg ellenében zálogbiztosítást kapnak és a magyarországi összes bányák kiaknázásának joga nekik adatik.

Lajos, illetőleg a kormánytanács, mely szép sápokat húzott a Fuggerektől, persze pártolták a tervet és a Fuggerek tényleg megkapták a bányakitermelési jogot, ami alkalmat adott nekik aztán arra, hogy a legnagyobb visszaéléseket kövessék el.

A bányákat kifosztották, amennyire csak lehetett s az aranyat, ezüstöt, rezet kihordták az országból, holott ehhez joguk nem volt. A köznemesség, mely az arisztokrácia romlottságát keserű szívvel szemlélte, a Fuggerek szigorú megbüntetését követelte. A nyílt leleplezés elől a kormánytanács és az országgyűlés sem térhetett ki és kénytelen volt a nemesség szigorú követelésére vizsgálatot indítani és a bűnösöket megbüntetni. Képzelné lehet, milyen nagymérvű lehetett az idegen

II. Lajos király.

Jóindulatú, de erélytelen uralkodó volt. Az ország pénzügye és hadereje teljes pusztulásnak indult, alatta. A hatalmaskodó főurak és a köznemesség viszálykodása is fokozta a bajokat. A nemzet így erőtlentül állt a török betörésével szemben s a mohácsi csatában végzetes vereség érte. A csatában maga a király is elesett.

banküzérek csalása, mikor az országtanács kétszázezer forint bírságra kötelezte őket. A büntetést azonban csak elvileg hajtották végre a Fuggereken, mert mikor fizetésre került volna a sor, a Fuggerek is előállottak s kimutattak vagy kétszázhetvenezer forintba menő olyan kárt, mely a bérlet körül érte őket.

A király nem utasította el őket, nem hasogatta szét követelő levelüket, hanem elismerte, hogy ezek a követelések tényleg jogosak. Ilyen kormányzat mellett valóban semmi jót sem lehetett várni a közügyekre nézve. A török pedig figyelte az állapotokat

s tudta bizalmas tudósítói jelentéséből, hogy az ország olyan válságok között van, melyek ma-holnap végleg elmerítik.

Ebben az időben a török viszonyok úgy alakultak, hogy állandóan tartani lehetett a komolyabb betörésektől. Szelim szultán ugyanis meghalt s helyébe fia, Szulejmán lépett. Szulejmán egyike volt a török birodalom legkiválóbb és legtehetségesebb uralkodóinak. Bátor, erélyes, kitűnő tehetség, harcra vágyó fiatalember volt, aki a török birodalom naggyátételéről ábrándozott. Mikor trónra lépett, nem is titkolta, hogy mi a terve. A magyar követeknek és a császár megbízottainak nyíltan kijelentette, hogy a békét csak abban az esetben újítja meg, ha a király adófizetésre kötelezi magát.

Szulejman beváltotta ígérését. Előbb Jajcát ostromoltatta, majd Sabácot és Nándorfejevárt vétette zár alá. A magyar kormánytanács nem tudta meglepetésében és ijedségében, hogy mihez kezdjen. A várakba erősítéseket küldött, de ez már mit sem használt. Pedig a magyar őrség vitézül védte magát, de a török hatalmas erejével szemben semmit sem tehetett s az országnak ez a két főerőssége elveszett. A veszteség természetesen nem volt olyan jelentéktelen, hogy csak egyszerűen napirendre lehetett volna térni felette. A budai országgyűlés nagyon is fontolóra vette a dolgot, adókat szavazott meg, katonagyűjtésre tett készületeket, a királyi udvar azonban nem törődött a törökkel. Ez most Lajos király házasságával és megkoronázásával volt elfoglalva.

Lajos ugyan még nem töltötte be ekkor tizenhatodik évét, de ebben a korban, különösen királyi családok tagjai között a házasságnak nem volt semmi akadálya.

De alighogy megtörtént a koronázás és az esküvő, Lajosnak gondoskodnia kellett az ország védelméről, mert a török ismét nyugtalanítani kezdte a határszéleket.

Miután a lelkiismeretlen gazdálkodás folytán a kincstár üresen állt s így a király nem volt képes zsoldos katonaságot tartani, a horvátországi végek arra a sorsra jutottak, hogy Ferdinánd igazgatása alá kerültek. Ferdinánd osztrák főherceg sógora volt Lajosnak, aki több horvát várat védelem céljából átadott Ferdinándnak. A rendek egy része nem szívesen látta Lajos ezen intézkedéseit, mert az állam területi épségén ejtett sérelmet a hat-hét horvát vár átengedése idegen kézbe, de az általános romlás közepette még ebbe a megoldásba is bele kellett nyugodni.

Anyagi és katonai erő hiányában az ország a pápához és a külső fejedelmekhez fordult, akik mindent megígértek, de mikor tettere került

Mária, II. Lajos király felesége.

I. Ferdinánd nővére volt, férje halála után Pozsonyba vonult s testvérének trónigénye mellett buzgólkodott. V. Károly Németalföld kormányzását bízta rá, később Spanyolországba vonult vissza.

a sor, semmit sem adtak. A sok huza-vona után, 1523-ban összeült Budán az országgyűlés, hogy a közállapotok felől tanácskozzon. A tanácskozás leginkább a török elleni védekezésre szorítkozott s meg is történtek az intézkedések arra nézve, hogy a végvárakba segélyhadak szállíttassanak.

Ez az országgyűlés foglalkozott a reformációval is. Luther Márton tanai a külföldön járt papok révén ekkor már Magyarországon is elterjedtek, de hogy a hivatalos körök és az állam részéről milyen fogadtatásban részesültek, legjobban bizonyította az az országgyűlési határozat, melyet a rendek a király elé terjesztettek. Ez így hangzik:

„Ő Felsége, mint katolikus fejedelema lutheránusokat, pártolóikat és a követőiket s a Boldogságos Szűz ellenségeit *fej és jószágvesztéssel* büntesse.”

Ilyen előjelek között indult meg az az új vallás, mely a század vége felé már olyan nagy hódítást tett, hogy a nemesség és arisztokrácia nagy részét is a maga pártjára hódította.

Az országgyűlés javaslatára történt az is, hogy a király kalocsai érsekké Tomori Pált nevezte ki, hogy a hadvezetésben járatos főpap ezáltal az Alvidéken a szükséges védelembiztosításokat haladéktalanul megtehesse.

Tomori eleget tett megbízatásának, a végvárakat gyorsan megerősítte s a csapatai élére kinevezett kapitányok a törököket több ízben megtámadták és a nagyolaszi harctéren a tizenötezer főnyi sereggel harcoló Ferhát basát érzékenyen megverték. Most tehát még biztosabb volt, mint bármikor, hogy a szultán nem fogja bosszulatlanul hagyni seregei vereségét.

Mikor a legnagyobb egyetértéssel kellett volna a pártoknak összefogniok, akkor támadt a legnagyobb ellentét az udvari párt és a nemesség között. Ez utóbbihoz csatlakozott az udvar elleni haragjában Szapolyai János vajda, kinek Ujlaki Lőrinc herceg birtokait örökölnie kellett volna, de az örökség egy részét a király bizalmas emberei tanácsára visszatartotta és másoknak ajándékozta el. A főurak és országkormányzók önzését nem csillapították le még azok a közvetlen veszedelmek sem, melyek a küszöbön állottak.

Az 1524. évi országgyűlés a török elleni védekezés kérdéseit tűzte napirendre s a megjelent pápai követ, Burgio is felszólalt s tudatta, hogy az indítandó háború céljaira a pápa nagyobb összeget utalványozott a Fugger-bankházhhoz. A tanácskozások folyamán fölszólalt Werbőczy István és egy nagyhatású, terjedelmes beszéd keretében vázolta az ország szomorú állapotát. Szavait azzal végezte, hogy megsemmisül

az ország, ha azonnal nem cselekszik valamit a kormány a külső és belső biztonság helyreállítására.

Werbőczy szavai nagy hatást tettek a gyülekezetre. A nemesség közül többen erélyesen támadták a kormányt, a főurak visszaéléseit és követelték az eddigi visszaélések megszüntetését. Hogy tiltakozásuknak nagyobb nyomatéka legyen, elhatározták, hogy a következő évre Hatvanban gyűlést tartanak, melyre a nemesség fegyveresen tartozik megjelenni, hogy a gyűlés végeztével mindjárt a török ellen indulhassanak. De követelték emellett azt is, hogy a régi kormány helyett ideiglenesen, a hatvani gyűlés határozataig, új alakítássek, amelyben Báthori István nádor és Szalkai László érsek ne legyenek benne. Az udvari párt és a kormány meg tudta akadályozni ezen határozatok végrehajtását, de ezzel még csak jobban fokozta a nemesség elkeseredését.

A nemesség nem törődött most már a kormány és a király ellenkezésével, hanem önhatalmulag összegyűlt Rákosra, az országgyűlés megtartására. A nemesség rákosi gyűlése tagadhatatlanul forradalmi jellegű demonstráció volt, mely közvetlenül a főnemesség és főpapság, közvetve pedig a király ellen irányult.

Werbőczy vezette a tanácskozásokat és ő volt a nemesség sérelmeinek is a főszószólója. A gyűlés rendkívül izgatottan folyt. A nemesség hangosan kérdezte:

„Ki az oka annak, hogy a múlt évi törvények nem hajtottak végre?”

A tömeg haragos indulattal felelte:

„Szalkai érsek és az udvari németek.”

Szalkait ugyanis azzal gyanúsították, hogy a közönséges varga család ivadéka ádáz ellensége lett a nemességnek, melynek kiváltságaival nem törődött s egyedül azt nézte, hogy minél több kincset lopkodhasson össze a maga számára. De itt nem állott meg a vádaskodás. Ujra kérdezték:

„Ki az oka az ország romlásának?” Egyhangúlag kiáltották:

„Báthori István nádor és a főurak!”

Báthorit egyenesen azzal vádolták, hogy miatta van a török csapás a nemzeten, mert Nándorfejérvár elestének is ő volt az okozója. De nem kímélték az alkincstárost, Szerencsés Imrét sem. Ez egy kikeresztelkedett zsidó volt s a pénzügyek vezetésével lévén megbízva, természetesen úgy verette a pénzeket, hogy a kincstárban minél kevesebb maradjon, ellenben az ő zsebébe annál több vándoroljon.

Végül a tanácskozások eredményeképpen abban állapodtak meg, hogy hatvantagú küldöttséget menesztenek a királyhoz, mely az országgyűlés óhajaképp a következő pontokat terjessze az uralkodó elé :

1. A királyi és királynői udvarból minden idegen eltávolítandó. Ellenkező esetben a nemesség kénytelen lenne őket erőhatalommal elűzni.
2. A császári követ, Hardeck gróf távozzék el az országból.
3. A velencei követ, Guidotto, miután kémkedéseket folytat, jelenlétére különben sincs fontos szükség, küldessék vissza megbízóihoz.
4. Szalkai érsek-kancellár és kormányzótársai helyébe önzetlen, becsületes emberek választassanak, vagyis a király bocsássa el a mostani kormányt, mely minden bajnak az okozója.
5. Szerencsés Imre tétessék le hivataláról és a király indíttasson ellene szigorú vizsgálatot.

Két nap mulva az első memorandum beadása után újabb küldöttséget, ezúttal százhusz taggal menesztettek Lajos elé, kérve az előbbi felterjesztésére adandó válasz kihirdetését. A király meg is adta a választ, de látszott belőle, hogy a Szalkai és Báthori keze nagyon is benne volt a dologban.

Az idegenek és a császári követ eltávolítására nézve azt felelte, hogy ezt most nem teheti, mert nyílt szembeszállás volna a császári udvarral szemben, melynek segítségét a török elleni háborúban éppen most várják. Szalkai, Szerencsés és társai ellen azonban hajlandó vizsgálatot indítani s amennyiben a vizsgálat rájuk nézve terhelő lesz, szigorúan megbünteti őket.

Mikor a küldöttség meghozta a rendeknek a király üzenetét, a nemesség felháborodással kiáltozta :

„Ez a Szalkai praktikája ! Nem vehetjük tudomásul ! Bocsássa el a király azonnal a kormányt.”

Az izgatottság lecsillapodása után Werbőczy azt a javaslatot tette, hogy intézzenek még egyszer határozott kérdést a királyhoz és pedig ebben a formában :

„Akar-e a rendek gyűlésében megjelenni a mostani kormány nélkül?”

A küldöttség megvitte ezt az üzenetet is a királynak, aki ekkor tanácsosabbnak látta nem ingerelni a rendeket és megígérte, hogy gyűlésükön személyesen fog megjelenni. Lajos be is váltotta ígétét. Megjelent a rákosi gyűlésen, hol a rendek nagy örömeződéssel és éljenzéssel fogadták. Werbőczy hatalmas beszédet intézett a királyhoz és újból a legmeghatóbb szavakkal tárt fel az ország válságos helyzetét. Végül kérte az országgyűlés két memorandumának teljesítését, hozzáadva

ehhez a Fuggerek kiűzetésére, Szapolyainak az Ujlaki-féle örökség átadására és a horvát bán letételére vonatkozó indítványt.

A király, habár a nemesség azonnal követelte a választ, kijelentette, hogy válaszát csak másnap fogja megadni. Ezen ígéret betartása azonban elmaradt, mire a rendek elhatározták, hogy a főpapságnak a királyra való befolyását azzal büntetik, hogy a papi tized fizetését megtiltják s azonkívül, hogy határozataiknak érvényt szerezzenek, 1525 július havára Hatvanba gyűlést hirdettek. Lajos betiltotta a hatvani gyűlést, de mikor értesült róla, hogy a rendek tilalma ellenére is gyülekeznek és tizennégyezren jelentek meg Hatvanban, ő maga is megjelent a gyűlésen.

Werbőczy tolmácsolta ezúttal is a nemesség érzelmeit. Két óráig tartó beszédben fejtegette a siralmas állapotokat, miközben kiméletlenül támadta a kormányt és különösen a nádort, kinek az állására titokban ő pályázott. Szalkai, Báthori, Széchi Tamás, Thurzó Elek, továbbá Sárkány Ambrus országbíró próbálták védeni magukat, de a nemesség lehurrogta őket. Szalkaira ezt kiabálták:

„Vargaivadék, te vagy a nemesség árulója!”

Mikor pedig Báthori emelkedett szólásra, szemére hányták, hogy csak a hasával és a torkával törődik, az evésen, iváson és pénzszerzésen kívül egyéb nem érdekli, a várakkal nem törődik, éppen ezért ne is beszéljen, hanem távozzék a gyűlésről, mert különben kidobják. Sárkány Ambrus országbíró védőbeszédére is gorombán és szilaj dühvel kiáltották:

„Hazudsz, áruló. Hazudsz, mikor azt mondd, hogy marha és borkupec kedéssel, borméréseddel és efféle kalmárkodásokkal jobban szolgáltál nálunk, kik vérünkkel oltalmaztuk a hazát, míg te a harmincadoknál a szegénységet nyúztad. Csak a király iránti tiszteletünknek köszönöd, áruló kutya, ha mindjárt össze nem vagdalunk.”

Werbőczy István

A köznemesség követeléseinek erélyes szószólója volt. Egy ideig az ország nádora is volt. Hármaskönyv, Tripartitum című híres művében összefoglalta az ország törvényeit s ez századokon át a rendi alkotmány alapjául szolgált.

Ilyen izgatott gyülekezetben Báthori és Sárkány nem érezhették magukat biztonságban s azért még az éj folyamán titokban eltávoztak. Másnap aztán a nemesség elég erősnek érezte magát arra, hogy a kormánnyal és a főurakkal leszámoljon. Maga akarta a kormányt kezébe ragadni s meg is tette azzal, hogy az összes főhivatalnokokat megbuktatta s helyükbe a maga embereit választotta a kormányba. Ekkor lett Báthori helyett az ország nádorispánja: Werbőczy István.

Az évtizedek óta forrongó gyűlölet és érdekharc egyre jobban aláasta az ország erejét. A nemesi osztály végre Werbőczyben találta meg vezérét — aki kortársai között a legeszesebbek egyike volt és már éveken át harcolt a köznemesség élén s kivitte, hogy az arisztokrácia kénytelen volt engedményeket tenni és a hatalomban a nemesi osztállyal osztozkodni.

Az ország egyik legtekintélyesebb birtokosa volt. Szegényen kezdte és mint dúsgazdag ember fejezte be életét.

A hatvani országgyűlés ezután törvények alkotásával és a visszaélések elkövetőinek büntetésével foglalkozott, de az ország válságos állapotait éppen úgy nem tudta megszüntetni, mint a korábbi országgyűlések.

Szapolyai, aki nem kevesebbre, mint a királyságra vágyott és Szalkai érsek, aki Szapolyai Istvánnak viszont a koronát ígérte, ismét megkezdték intrikáikat. De nem tettek különben a főúri és a nemesi pártok emberei sem. Általános felfordulás támadt, amit tetézett az is, hogy Werbőczy nem volt képes a pártoskodásokat megszüntetni és minden igyekezetét főként a saját hatalma és gazdagodása növelésére fordította. A megbuktatott főnemesek az új rendszer ellen tehát összeesküvést szőttek és Kalandos-társulat néven olyan együletet alakítottak, mely a régi rend helyreállítását tűzte ki céljául. Werbőczyt a bányavárosokban kitört munkáslázadás ürügye alatt elküldték Budáról és Lajost ekkor rávették, hogy lépjen fel a nemesi párt ellen s állítsa vissza a régi állapotot.

Az 1526-i budai országgyűlésen a főurak államcsínyje sikerrel járt. A Kalandos-társulat, melynek Kecskemét volt a fészke, olyan eredményesen működött, hogy nemcsak a főúri elégedetlenek, hanem a nemesi rendből valók is sokan tagjai közé léptek, úgyhogy mikor a budai országgyűlés megnyílt, Werbőczy és pártja egészen elveszítette jelentőségét. Werbőczy látván a helyzetet, sietve lemondott és Erdélybe menekült, mire a kalandosok újból Báthorit választották nádorrá, a hatvani végzéseket pedig hatályon kívül helyezték.

A mohácsi vész.

(1526. aug. 29.)

Ilyen viszonyok uralkodtak Magyarországon, mikor megjött annak a híre, hogy Szulejmán szultán Magyarország megtámadására készül.

I. Ferenc francia király a török udvart állandóan bujtogatja a német birodalomba való betörésre, mert így remélt eredményeket elérni a német császári házzal szemben. A török porta hódító politikája a német császári tartományok ellen kezdetét vette már 1525-ben, mikor a szultán követeit azzal az ajánlattal küldte II. Lajoshoz, hogy hajlandó a békét megkötni, ha ennek ellenében Lajos szabad átvonulást biztosít csapatainak Horvát és Tótországon keresztül az osztrák tartományokba. A török ajánlat visszautasítással találkozott, ami Szulejmán szultánt a legnagyobb haragra lobbantotta, úgyhogy a Magyarország elleni hadjárat indító oka voltaképpen ebből a visszautasításból keletkezett, mely a török szultánt egyszerre a legádázabb ellenségévé tette Magyarországnak.

Szulejmán hadi készületeiről 1526 elején a magyar kormánytanács biztos értesüléseket szerzett, melyet a moldvai és havasalföldi vajdák jelentései még inkább megerősítettek. E minden kétséget kizáró hírekkel szemben a kormány magatartása mégis a legnagyobb lanyhaságot mutatta. Az országgyűlés még mindig arról tanácskozott, hogy mi módon lehetne pénzt szerezni a hadsereg előállítására és a kiadások fedezésére. Hosszas viták után nem maradt más mód, mint amit kezdetben általánosan elleneztek, hogy a templomi arany és ezüst ékszerek fele az ország védelmére pénzzé veressék.

A rendelet végrehajtása azonban nagy akadályokba ütközött. Először is a papság sok helyen vonakodott a kincseket kiszolgáltatni még akkor is, mikor tudtára adták, hogy nemcsak a kormány, hanem a pápa jóváhagyásából történt a rendelet kiadása. De ezenkívül nagy visszaélések is történtek a kincsek egybegyűjtése körül. Igen sokan maguk számára tették el az egyházi értékek jelentős részét s családjaiukat gazdagították vele.

Nagyobb baj volt azonban még ennél is, hogy a török seregek elindulása idején a magyar haderő még szervezve sem volt. Lajos királyt az egykorú tudósítók azzal vádolják, hogy a honvédelem rendezése helyett lóversenyeket tartatott, délig aludt, a kormánytanácsban alig vett részt s amikor jelen volt, akkor is kevés tekintélyt tudott kifejteni,

egy, hogy május havában Budán ágyúk, hajók, lőszer, eleség meg mind nem voltak beszerezve. A hadsereg vezetésére alkalmas férfit sem lehetett találni, mert a pártusákban és hatalmi viszálykodásokban elmerült főurak annyira elszoktak Lajos uralkodása alatt a hadimesterségtől, hogy Frangepán Kristófon kívül egyetlen számbavehető talentum sem akadt, kire a fővezérletet rá lehetett volna bízni. A kormánytanács tehát kénytelen volt V. Károly vezérét, Salm Miklós grófot felkérni a fővezérség elvállalására, kinek tagadó válasza után Tomori Pál érsek volt az egyetlen, kiben, ha különösebb hivatottság nem is volt, de legalább a legtöbb jóakaratot mutatta az ügy iránt.

Június havában Tomori aztán már abban a helyzetben volt, hogy jelenthette a királynak a török közeledését. Többé már nem volt idő a késlekedésre. Gyorsan cselekedni kellett s a rendeletek egymás után mentek a vármegyékhez, hogy a nemesség a tolnai táborban gyülekezzék. De mi történt? A városok, melyek katonaállításra voltak kötelezve, pénzen váltották meg kötelességeiket, a nemesség pedig a kitűzött időre, július 2-ára nem gyűlt össze. Mintha semmi baj sem volna, az urak folytatták viszályaikat, vádaskodtak egymás ellen, tivornyákba merültek, de a táborbaszállásról tudni sem akartak. Nem volt más hátra, mint hogy a király összegyűjtse a maga kis csapatát és ezekkel induljon a harctérre abban a reményben, hogy példáját követni fogják. Régi szokás szerint, a véres kardot újból körülhordozták az országban s a nemesség fejvesztés terhe mellett felhivatott, hogy Tolnára gyülekezzék. Így is nagyon lassan folyt a gyülekezés, úgyhogy a magyar hadak még együtt sem voltak, mikor megjött a hír, hogy Pétervárad, az utolsó fontos végvár is elesett.

És az első rémhírt követték a többiek, melyek mind arról szóltak, hogy a török háromszázezer főből álló haddal közeledik. Szó volt arról, hogy Szapolyai János a törököt hátban támadja még Szerbián keresztül, de a király nem merte megbízni, mert azt a hírt terjesztették Szapolyairól, hogy titokban egyetért a törökkel.

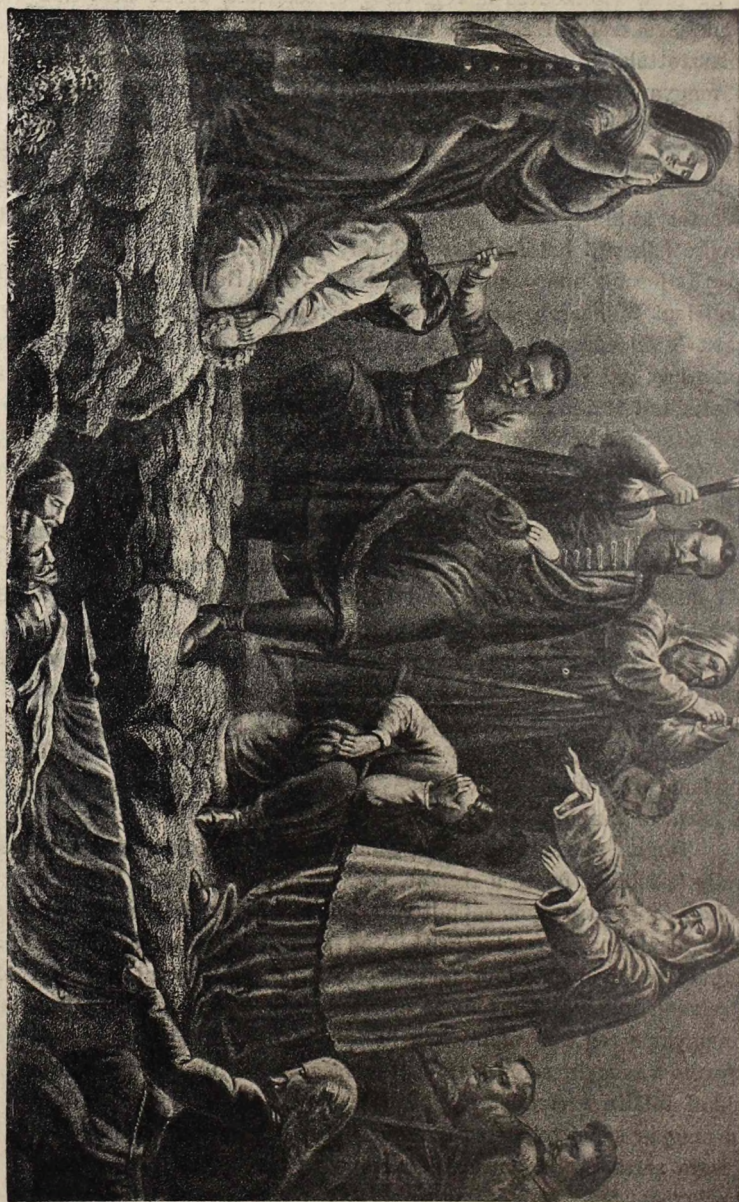
A mindegyre közelgő veszély híre azonban nagynehezen felrázta végre az urakat. Kezdték gyülekezni, de a parancsoknak nem szívesen engedelmeskedtek. Mikor Eszék alá kellett volna menniök a török átkelésének megakadályozása végett, az engedelmességet megtagadták, arra hivatkozva, hogy őket csak a király zászlója alatt való harc kötelezi.

Lajos király látva ezen hazafiatlan viselkedést, többé nem hallgatott a tanácsokra. Pedig bizalmasai többen azt ajánlották, hogy később békét a törökkel, ígérjen neki adófizetést. De a király, akit a nemesség

és az urak viselkedése a végletekig elkéséritett, többé nem hallgatott rájuk. Szekszádról Báthára ment s miután itt Tomori Pált fővezérré választották, a mohácsi síkon a magyar sereg hadirendbe állott föl. A magyar sereg számát mindenestől huszonnyolcezerre becsülték, a törököt pedig háromszázezerre, melyből hetvenötezer a legkitűnőbbben volt felszerelve. Miután a török sereg befejezte az átkelést, egyenesen Mohács irányában haladt. A nemesség a Szekesőn időző királyhoz üzenetet küldött, hogy jöjjön ő is haladéktalanul a táborba, mert a sereg lelkésítő hatással lesz a király megjelenése.

Lajosnak már minden mindegy volt. Rossz előérzetek között megjelent Mohácson, hol a magyar sereg a legnagyobb harci vágytól égett. Mindenáron meg akart ütközni a törökkel, úgyhogy végül még Tomori is, aki eddig azt tanácsolta Lajosnak, hogy legjobb volna békét kötni, kezdett bizakodni a sikerben. Visszavonulásról vagy a csata elől való kitérésről különben már szó sem lehetett, mert a török és a magyar előőrsök már harcban álltak. Csupán a nagy nap volt hátra, melynek a döntő eredményt kellett meghoznia. Augusztus 29-én végre ez is elkövetkezett. A harctéren, nem messze a tábortól, Mohácstól mintegy mértföldnyire húzódó sík terep volt, melyen a huszonnyolcezer főből álló magyar sereg kényelmesen elhelyezkedhetett. Kora reggeltől délután háromig várta a magyar had az ellenséget, de a török nem mutatkozott. Délután három órakor azonban kezdtek feltűnedezni a török sereg tömött csapatai. Az első harcvonalat Ibrahim nagyvezér alkotta. Utána következett Behram basa az anatóliai haddal, ezután a szultán a janicsárokkal és a testőrséggel, végre Bali bég szendrői basa, aki azzal a feladattal volt megbízva, hogy a magyar jobbszárnyat kerülje meg és hátulról támadja meg a magyar sereget.

Tomori megadta a jelet a támadásra. A kürtök megszólaltak és a király is feltette fejére a sisakot. Ugy mondják, Lajost a halál előérzete szállotta meg és nagyon sápadt volt, mikor a harcra felkészült. A magyar sereg azonban nem tévovázott. Vad szilajsággal megrohanta a török csapatokat, melyek előre megállapított taktika szerint hagyták őket közeledni, mikor pedig már jó előrehaladtak, hirtelen kettéváltak hogy a magyar sereg belerohanjon a kelepcebe. A törökök kettéválása után ugyanis a magyar sereg a török tüzéséggel és a mögöttük lévő janicsárokkal találta szemközt magát. Háromszáz ágyú egyszerre dördült el s a magyar sereg teljesen összezavarodott. Ezzel aztán el is volt döntve a csata sorsa. A magyaroknak nem volt már idejük hozzá, hogy hadsorukat rendezzék, de nem is teheték volna, mert az első meglepetés

Perényi Ilona, a nemeslelkű főúri hölgy közös sírba temetveli a mohácsi csatában elesett hőseit.

után a janicsárok mindenünnen megrohanták őket és irtóztató kaszabolást vittek végbe közöttük.

Pár óra alig telt el és huszonnégyezer magyar nemes és főúr holtteste borította a csatamezőt. Ilyen vereség évszázadok óta nem érte a magyart. A nemesség színe-java ottveszett s azonkívül még a király is elveszítette életét. Elesett Tomori, a fővezér s több mint 500 főúr és püspök. Futás közben halálát lelte a király is. Csak két apródja kísérte a menekülő királyt, kinek lova visszacsúszott a Csele-patak sikamlós partjáról s maga alá temette lovasát.

Szapolyai Szegednél táborozott a maga segélyhadaival, de nem avatkozott a küzdelembe. Mi volt elmaradásának oka, biztosan nem lehet megállapítani. Legvalószínűbb, hogy az általános fejtelenség közben későn kapta a király újabb rendeletét, amely őt is Mohácsra rendelte. Öccse, aki Tomorinak egyik alvezére volt, szintén elesett a mohácsi csatában.

A török sereg a nagy győzelem után ellenállás nélkül nyomult Budáig s mindent felprédált útjában. Budavárát is kirabolták s aztán a Duna-Tisza között vonultak vissza, ezt a vidéket is kegyetlenül elpusztították s ezrével fűzték rabszíjra a lakosságot.

Az évtizedekre visszamenő pártoskodások és osztályharcok, a lelketlen kormányzás, a nép zsarolása, az 1514-iki lázadás mind okai voltak annak, hogy ilyen katasztrófa zúdult a nemzetre.

A mohácsi csatának korszakos jelentősége volt a magyar állam életében. Nemcsak a hadsereg és a király veszett oda, hanem ott bukott meg a nemzeti önállóság és a nemzeti királyság intézménye is. A katasztrófa következményeit megállítani nem lehetett többé s nem telt bele két esztendő sem és egyelőre az ország egyik része, majd az egész felett idegen uralkodócsalád vette át a hatalom gyakorlását.

A bizánci császárság bukása.

A bizánci birodalom züllése.

(1261—1410.)

A bomladozó bizánci birodalmat nem tarthatta vissza semmi a végleges szétzülléstől, a felbomlástól. A birodalom már régóta magában hordta a pusztulás kórcsiráit és hogy még fenn tudta magát tartani a középkor utolsó századaiban is, ez csak inkább annak tudható be, hogy a kelet felől terjeszkedő ozmán uralom még nem érte el hatalmának azt a fokát, hogy a döntő csapást rámérhesse Bizáncra.

Paleologosz Mihálynak, a trónbitorlónak, aki egy kilencéves császárt taszított le trónjáról, részben sikerült az egykori bizánci hatalom roncsait megmenteni és Konstantinápolyt visszafoglalván a keresztényektől, némileg visszaállította a trón tekintélyét. De azért végelemzésben egész Bizánc nem volt egyéb, mint idegen népek keveréke. Idegen és egymással ellenkező érdekek harcoltak egymás ellen és nem is tévedtek azok a történetírók, akik megjegyezték, hogy Bizáncot csakis a különböző népek kölcsönös féltékenykedése tartotta még fenn.

Már Paleologosz Mihály (1261—1282.) idejében erősen észre lehetett venni a birodalom általános hanyatlását. A velenceiek és a genovaiak kereskedelmi versengését alaposan megérezte Bizánc. Az idegenek mindenféle kiváltságokra tettek szert, kereskedelem, ipar is az ő kezükben volt, míg maga a főváros napról-napra jobban és jobban pusztult, eredeti görög lakossága megfogyatkozott, az a régi görög szellem, amely olyan hatalmas birodalmat tudott teremteni, erejét elvesztette. Mihály császár pedig nem volt az a férfiú, aki a birodalomnak súlyos kórságát gyógyítani képes lett volna.

A bizánci birodalomnak következő eseményei mindenben igazolják azt, hogy a pusztulás — noha néha mintha szünetelt volna — haladt a maga rendes útján.

A római pápa, mint főhübérúr, igényt támasztott arra, hogy ő

rendelkezzék kizárólag a bizánci trón betöltésének kérdésében. Mihály császár nem volt sem jellem dolgában elég erős, hogy ellen merjen állani, sem maga a birodalom nem volt alkalmas arra, hogy szembeszállhasson a pápával. Kezdetben ugyan azt hitte Mihály császár, hogy ha a genovaiakkal jó lábon áll, ezek majd helytállanak mellette a pápával szemben. Amiben persze csalódott. Erre Mihály császár — látván

Bizánci császár feleségével és anyjával a trapezunti templom falképén.

azt, hogy a genovaiak pusztán arra törekednek, hogy a kereskedelmet kezükbe kaparintsák és hogy a birodalom anyagi jólétének feltételeiről ők rendelkezzenek — nevezetes lépésre szánta el magát, amellyel azonban már alaposan megkésétt.

Mihály követséget menesztett a pápához és ajánlatot tett, hogy a keleti és nyugati egyház között hozzanak létre egyesülést. Arzeniosz pátriárkát, aki emiatt Mihály császárt átokkal sujtotta, egy erősen megfélemlített zsinattal letétette. A lyoni zsinaton Mihály császár küldöttsége felajánlotta az egyesülést és Bizánc nevében a pápának engedel-

mességet fogadott és kötelező ígéretet tett, hogy a latin szertartást az egész birodalomban a legrövidebb idő alatt be fogja hozni a császár.

Mihály császár azonban ezzel az elhatározással, amely mögött csak ravasz számítás rejlett, a császári hatalmat és a birodalom tekintélyét nem tudta megerősíteni.

Hogy a birodalom még biztosabban haladjon a romlás felé, Mihály utóda és fia, II. Andronikosz császár (1282—1328.) épp az ellenkezőket cselekedte, mint atyja. A Rómával kötött egyezséget megtagadta, visszavont mindent. Ugy vélekedett, hogy előbbrevaló és biztosabb számára a görög nép és a görög klérus rokonszenve Róma barátságánál. Az unionista pátriárkát és híveit elűzette és Arzeniosz volt pátriárka holttestét nagy ünnepségek között Konstantinápolyba hozatta.

Egyébként Andronikosz a birodalom megmentése érdekében épp semmit sem tett, hanem minden jövedelmet udvartartására fordított, a távoli tartományokat teljesen elhanyagolta, miáltal lehetővé tette, hogy az egyre erősödő ozmán hatalom minél több területet ragadjon el országából.

Résztint Andronikosz tehetetlenségét, valamint Bizáncnak közszellemét jellemzi az úgynevezett „kataloniai nagy sereg” szereplése is.

Andronikosznak ugyanis tulajdonképp nem volt serege, legalább az a néhányezer szervezetlen katona, amelyet magáénak vallhatott, nem volt megbízható. Hogy tehát a császári hatalmat valamire alapíthassa, nagy örömmel fogadta a szicíliai királynak azt az ajánlatát, hogy kataloniai zsoldosokat fogadjon szolgálatába.

Andronikosz császár hatezer kataloniai zsoldost fogadott fel, de híven az eddigi könnyelműségéhez, egyáltalában nem törődött azzal, hogy hol fognak ezek az idegen, éhes zsoldosok lakni, miből fognak élni, lesz-e zsoldjuk.

Harminchat hatalmas bárkán érkezett meg a hatezer idegen zsoldos Roger nevű vezérükkel egyetemben. A császár a zsoldos martalóc-népet a konstantinápolyi polgároknál szállásoltatta el és zsarnoki nem-bánomysággal elrendelte, hogy a polgárok gondoskodjanak a zsoldosok ellátásáról. Roger vezért, akinek kilétéről, származásáról senki semmit sem tudott, Andronikosz nagyhercegnek nevezte ki és befogadta a császári családba és nemcsak a szárazföldi, hanem a tengeri haderőt is teljesen reábizta.

Természetes, hogy a jövevény zsoldosvezérnek első dolga az volt, hogy önmagának és zsoldosainak minél több vagyont harácsoljon össze és korlátlan hatalmat biztosítson. A birodalom jelentékenyebb városaiba

kataloniai zsoldosokat küldött helyőrségként, adót vetett ki a városi lakókra, a zsoldosok pedig — vérszemet kapván — nemsokára veszedelmesebbekké váltak erőszakosságaik folytán a birodalomra, mint az ozmánok.

Andronikosz császár nem tudta a zsoldosokat fizetni, azért ezek saját erejükből szerezték meg maguknak azt, amire szükségük volt és amire vágyakoztak. Egész vidékeket sarcoltak meg, pusztítottak el. Gallipoliban külön állandó telepet rendeztek be maguknak, a törököknek pedig szabad kezet engedtek a távoli Keleten.

A zsoldosok azonban folyton nyugtalankodtak, maga Roger is egyre követelőbb lett, mire Andronikosz császár bizánci ravaszsággal Rogert „cézár”-nak fogadta és meghívta a palotába. Mikor pedig Roger és háromszáz kísérője beléptek a palota csarnokába, az ott elrejtett fegyveresek megrohanták és mind egy szálig lekaszábolták őket. Ez az esemény óriási felháborodást keltett a kataloniaiak körében, akik most már a törökökkel szövetségbe rettentő pusztítást vittek végbe. Leverték az athéni herceg csapatait és egyik vezérüket tették meg hercegnek. Körülbelül ekkor győzdhettek meg a törökök közvetlenül arról, hogy minő elerőtlenedett s gyöngye birodalomra süllyedt le Bizánc.

De nemcsak a törökök ragadták egyik tartományt a másik után magukhoz, hanem a velenceiek, genovaiak és a johannita-rend is, hol csak szerét tehette, hódított. A johanniták ekkor foglalták el Rodusz-szigetét, míg Velence és Genova számos jón szigetet szállott meg. A birodalom zuллéséhez hozzájárult még a császári családban beállott sokféle viszálykodás is.

Andronikosz császárnak a fia, Mihály ugyanis még Andronikosz életében meghalt, maga után hagyván a fiát, a fiatalabb Andronikoszt. Ez az unoka ismételtén összetűzött nagyapjával és több cselszövőnek unszólása folytán azt követelte, hogy a császári nagyapa vagy fogadja maga mellé társcsászárnak, vagy ossza meg vele a birodalmat. Az öreg Andronikosz erre nem volt hajlandó, amiből természetesen véres polgárháború keletkezett. Az unoka pártján állott Kantakuzenosz János, aki rendkívül művelt férfiú volt, de szertelenül nagyravágyó. Mialatt nagyapa és unoka egymás ellen hadakoztak, a törökök felhasználták a kedvező alkalmat és nagy területeket hódítottak el a birodalomtól. Végre is, miután az öreg Andronikoszt cserbenhagyták a csapatai, az unoka a nagyapát lemondásra kényszerítette és kolostorba záratta, ahol az öreg Andronikosz mindenki által elfeledve halt meg.

III. Andronikosz (1328—41.) csak annak örült, hogy császár lett, egyébként mitsem törődött a pusztuló birodalommal, amelynek ügyeit jórészt Kantakuzenosz János, a császár bizalmi embere intézte.

III. Andronikosz halála után ennek fia, az alig kilencéves V. János (1341—91.) következett. Micsém volt érthetőbb, minthogy a gyermekcsászár gyámsága felett a tülekedők összevesztek. Szavoyai Anna, az özvegy császárné, Kantakuzenosz, János pátriárka, valamint Apokaukosz tengernagy akarták a gyermekcsászár mellett a gyámságot megszerezni. Kantakuzenosz alig néhány hónap múlva nyíltan fellázadt és egy vidéki városban VI. János néven császárrá koronáztatta magát.

Ebből ismét csak polgárháború keletkezett, amely szomorú fényt vetett a birodalom politikai és társadalmi züllöttségére. Apokaukosz tengernagy egyszerűen megtette önmagát a gyermekcsászár gyámjává és így a birodalom kormányzójává. Kantakuzenoszt Szerbiába kergette és óriási birtokait elkobozta.

Erre Dusán István, a „szerbek és rómaiak cárja”, a szmirnai török emír, valamint a thesszáliai kormányzó Kantakuzenosz pártjára állt a'c, nagy sereget bocsátottak a rendelkezésére s ekként lehetővé tették, hogy Kantakuzenosz Makedóniában megvehesse a lábát. Hatalmas török flotta is — háromszáz hajó — sietett Kantakuzenosz ségélyére.

Mikor Kantakuzenosz legveszedelmesebb ellenfelét, Apokaukoszt bérgyilkosok megölték és Konstantinápoly árulás folytán Kantakuzenosz kezére jutott, Anna császárné egyezséget kötött a győztes Kantakuzenosssal, akit tíz évre elismert császárnak, de kikötötte, hogy azontúl fia, János lesz a császár, mellette pedig társcsászár marad Kantakuzenosz.

Kantakuzenosz leányát, Ilonát, nőül adta János császárhoz, a fiatal párt pedig nyilvánosan nagy pompa között megkoronáztatta.

De Kantakuzenosz nem sokáig tarthatta magát. Az uralomra képtelennek bizonyult, mert bolgárok, szerbek, törökök, genovaiak támadták meg minden oldalról, Kantakuzenosz pedig tehetetlenül állott velük szemben. Népszerűtlenné vált csakhamar már amiatt is, mert a vallási unióhoz szított. Ez okból gyűlölte a nép, a klérus pedig azért, mert folytonos pénzzavaraiban a keleti egyházat sarcolta meg.

Erre a fiatal császár elhatározta, hogy valamiképp megszabadul a társcsászártól. Szövetséget kötött tehát a bolgárokkal és szerbekkel, hajóhadat gyűjtött, a fővárost körülzáratva és Kantakuzenosz császárt lemondásra kényszerítette.

Kantakuzenosz ezóta visszavonultan élt és vallási, valamint irodalmi munkák megírásával töltötte napjait haláláig. Fia, Mánuel, császárnak koronáztatta magát, de a ravasz szerbek haddal támadtak rá, megverték, elfogták, kiszolgáltatták, mire lemondott a méltóságáról.

Ilyen áldatlan, teljesen céltalan pártvillongások és belső harcok csak arra lehetnek jók, hogy az ozmán császárok hódításait megkönnyítsék.

Urkhán szultán alatt a törökök nagy hódításokat tettek, Szoliman alatt pedig európai területen vetették meg a lábukat. Szoliman ugyanis felhasználta a bizánci birodalom dült helyzetét és a földrengés által elpusztított Gallipoli környékén erős török katonai telepeket létesített.

Gallipoli azóta a török támadásoknak biztos bázisa lett, amihez hozzájárult 1361-ben Drinápoly elfoglalása I. Murad szultán által. Ezáltal Konstantinápoly elvesztette a közvetlen szabad érintkezését a birodalom nyugati és délnyugati részeivel.

Bolgár cár és családja.

Egykorú bolgár kézíratos könyv képe.

Mit tehetett ilyen szorult állapotban a megijedt császár?

Elment Rómába, ahol a pápának esküvel fogadta, hogy a nyugati római katolikus egyház tanait vallja, mindennek aláveti magát, csak adjanak neki módot és segítséget, hogy trónját megmenthesse.

Hónapokig időzött a császár Rómában, de bizony senki sem mozgott meg az ő érdekében. Rómából átment Velencébe, ahol részint a régi adósságaira akart haladékokat kapni, részint új kölcsönt szeretett volna felvenni. Velence azonban már nagyon ráunt a bizánci ravaszkodásokra és a császárt egyszerűen gondos őrizet alá vette, amíg — fizet

A császár fia, Andronikosz roppant megörült, hogy atyja nem jöhet haza, mert így ő sáfárkodhatott zavartalanul. A császár másik fia, Mánuel azonban megszánta atyját, minden nélkülözhető pénzzé tett és kiváltotta.

Alig ért a császár haza, lesújtva tapasztalhatta, hogy a veszedelmek egyre tornyosodnak fölötte. Ellenséges indulat fogadta őt mindenfelől. Hogy legalább birodalmának romjait megmenthesse, a birodalom legveszedelmesebb ellenségével, a — törökkel kötött szövetséget. Oly nagy volt a császár kapkodása, hogy még a császári méltóságát is odadobta áldozatul, amikor I. Murad parancsára egy segélycsapatot vezetett ennek a táborába.

Bolgár herceg és hercegnők.
Egykorú bolgár kéziratok képe.

Hogy micsoda erkölcsi züllés következett be ilyen körülmények között, igazolja az is, hogy a bizánci császár fia, Andronikosz szövetséget kötött Murad szultán fiával, Szamedzsival oly célból, hogy atyáikat orvul megölik és magukhoz ragadják a két birodalom trónját. Murad szultán azonban nyomára jött az összeesküvésnek és a saját fiát lefejeztette s a bizánci császárt arra kényszerítette, hogy ez is forró ecettel megvakíttassa fiát.

János császár ezek után a másik fiát, Mánuel fogadta maga mellé társcsászárnak, de mindkét császár kénytelen volt a legmegalázóbb módon keresni a török szultán kegyét. Kötelességük volt, hogy a török szultán seregét segélycsapatokkal lássák el. A török szultán pedig ezalatt a balkáni félszigeten egyre jobban terjeszkedett és mind szűkebbre vonta a gyűrűt Bizánc körül.

Bizánc szégyenét betetőzte Bajazid szultán, aki arra kényszerítette Jánost, hogy utolsó kisázsiai birtokait ő maga, saját bizánci katonáival hódítsa meg a törökök részére.

János császár utóda II. Mánuel (1391—1425) teljesen elütött jellem és egyéniség dolgában elődeitől. Bátor, okosgondolkodású

fejedelem volt, aki kétségtelenül más korszakba illett. De ő sem tudta megakadályozni az események folyását, amely a birodalmat egyre nagyobb erővel taszította tovább az örvény széle felé.

Bajazid szultán, hatalmának tudatában lealázó módon bánt Mánuel császárral. A szultán annak ellenére, hogy a császárral szövetséges viszonyban állott, illetőleg a császár úgy szerepelt, mint a szultán bübérese, Konstantinápoly körül minden komoly ok nélkül felégettette falvakat és a fővárost ostromzár alá vétette.

Mánuel császár személyesen ment el Bajazid táborába, ahol újból bemutatatta hódolatát és kérte, hogy szüntesse meg ezt a visszás állapotot. Bajazid megígérte, Mánuel pedig mecsetet építtetett Bizancban. De az ostromzár azért csak tovább is fennállott. A főváros lakossága már forrongani kezdett, amikor Mánuel császár, elődei mintájára Rómába és Velencébe sietett, hogy segítséget hozzon. Ez az útja azonban eredménytelen volt, csak némi pénzt tudott felhajtani és önkénteseket fogadni. Súlyos csapásként nehezedett épp akkor a kereszténységre a nikápolyi ütközet, ahol Bajazid leverte a keresztény seregeket.

Mánuel császár épp Párizsban volt, amikor hírül vette, hogy Timur mongol kán óriási vereséget okozott a törököknek és a kegyetlen Bajazid szultánt foglyul ejtette. Mánuel visszatért, de reményében, amelyet a mongolok felülkerekedéséhez fűzött, alaposan csalódott. Timur kán halála után a török birodalom csakhamar összeszedte magát, II. Murad szultán (1421—51.) újból szervezte a török uralmat és miután Mánuel felkövette azt a ballépést, hogy Murad ellen egy trónkövetelőt támogatott, Murad elhatározta, hogy Konstantinápolyt megostromolja.

De még ekkor, utoljára, fellobbant a görögök harci vitézsége, makacsul és bátran védték a fővárost és Murad szultán seregeit nagy veszteségeket okozva visszaverték. Szégyenteljesen vonultak el a törökök Konstantinápoly falai alól. A birodalom fővárosa, bár rövid időre, mentve volt. De alig három év múlva Mánuel meghalt.

Mánuel utóda, VIII. János (1425—48.) békében uralkodott ugyan, de nem volt képes a birodalom hatalmát, tekintélyét visszaállítani. Mondhatni jelentéktelen uralkodó volt, aki nagy eredményeket elérni nem tudott. De János császárnak érdeme, hogy meg tudta óvni majd nem egy negyedszázadon át a békét.

Jánost követte a fivére, XI. Konstantin (1448—53.).

Konstantin maga bátor, merész fejedelem volt, aki kedvezőbb körülmények mellett talán megmenthette volna a birodalmat. De nem

tudta elég tárgyilagosan megbírálni a helyzetet s ezáltal végveszélybe döntötte az egész országot. II. Murad szultánnal Közép-Görögország birtoka miatt harcba keveredett és vereséget szenvedett. Murad szultán fiatal utódát Konstantin császár alig akarta komolyan számba venni, mert úgy volt értesülve, hogy Mohamed szultán kedélybeteg fiatalember. Hogy mennyire rosszul ítélte meg Konstantin a helyzetet, kitűnik abból is, hogy amikor a karamaniai szultán Mohamed szultán

VIII. János bizánci császár.

Arra törekedett, hogy az erejében már megroppant birodalmának békét teremtsen. Majdnem egy negyed századig meg is ővta országát a háborúskodástól. Egykorú érem.

ellen támadt, Konstantin elérkezettnek vélte az időt, hogy előnyöket csikarjon ki Mohamedtől.

Konstantin követeket küldött Mohamed szultánhoz és azt kívánta tőle, hogy a görög császári udvarnál élő Urkhán török herceg részére az évi díjat emelje fel a szultán, mert ellenkező esetben Konstantin kénytelen volna Urkhán herceg trónigényeit a leghathatósabban támogatni.

Ez a követelés természetesen provokáló volt. Mohamed szultán a követeknek udvarias, kitérő választ adott, de amint végzett a kara-

maniai szultánnal, az újból jelentkező görög követeket egyszerűen elkergette és bosszútól lihegve, harcra készült Konstantinápoly ellen.

Mohamed szultán mitsem törődve a császár kérdezősködéseivel, alig néhány kilométernyire az aranyszarv környékétől, bizánci területen rövid néhány hétt aalt, hatalmas várat építtetett.

Konstantin most már tisztában lehetett a szultán céljaival, ezért ő is nagy erőfeszítéseket tett, hogy Konstantinápolyt jó védelmi állapotba helyezze. Az erődöket kijavíttatta, eleséget gyűjtetett össze, katonákat toborzott. Ámde nem lehetett már megmenteni a birodalom fővárosát.

Konstantinápoly ostroma.

Konstantin császár most már sietve szeretne volna jóvá tenni azokat a hibákat, amelyeket az ozmán birodalom erejének könnyelmű lekicsinylésével elkövetett, csak hogy erre a helyreigazításra nem jutott már sem idő, sem alkalom. A bizánci nép elszokott a harci vilézkedésektől, erkölceiben teljesen meg volt romolva, lelkesedni alig tudott már és ráunt azokra a folytonos zavarokra, melyeket a császárok lelkiismeretlen sáfárkodása okozott. Hozzájárult még az is, hogy a nép gyűlölte a császárt, aki a Rómával való vallási egyesülést kívánta.

Különösen hangzik, de tény volt, hogy a nép alapján véve inkább óhajtott a törökök uralmát maga felett, mint a császáré, sőt Notarasz fővezér nyíltan kijelentette, hogy inkább örvendene a török turbánnak, semmint a Rómával kacérkodó császár hatalma növekedésének.

Konstantin császár válságos helyzetében sürgető kérelmekkel fordult a pápához, a német-római császárhoz és a különböző fejedelmekhez.

Segélyt azonban nem, vagy alig kapott. III. Frigyes császár például úgy akart segíteni Konstantinon, hogy dörgedelmes, hosszú korholó levelet küldött Mohamed szultánnak, akinek megtiltotta, hogy Konstantint megtámadni merészelje. A pápa arról panaszkodott, hogy az unió még nincs megvalósítva, a többi fejedelmek pedig biztatták Konstantint, hogy komoly veszedelem esetében — majd segélyül jönnek.

Mikor Konstantin fegyverbe szólította a lakosságot, alig akadt hatezer ember, aki fegyver alá állott. Ezeknek is nagy része megbízhatatlan volt. A pápa négyszáz zsoldost küldött Konstantinápolyba, a külföldi toborzás eredménye pedig csak annyi volt, hogy kétezer vegyes nemzetiségű zsoldos ment a bizánci császárság védelmére. Ezek-

hez jött még mintegy harminc hajó velencei és genovai tengerészekkel. A hadak fővezérletét Konstantin császár a hadviselt, bátor genovai tábornokra, Giustinianira bízta.

Konstantinápoly megerősítése olyan volt, mely megfeleltethet a néhány évszázad előtti viszonyoknak, de amikor már puskapor, ágyú súlyos ólomgolyók szerepeltek, a főváros régi erődítményei alig nyújthattak kellő biztonságot. Hozzájárult még az is, hogy az erődítmények több-kilométernyi területen húzódtak végig, az alig kilencezer emberből álló védősereg még csak ezek megszállására sem volt elég. A főváros leggyöngébb helye a Kariziusz-kapunál volt, amely nem volt kellő tartalékerődökkel megerősítve. A közeli magaslatokról jól át lehetett rajta tekinteni és egy tartósabb ágyútűzet nem állhatott ki. És csakugyan ennél a kapunál dőlt el Konstantinápoly sorsa.

Ahhoz képest, hogy mily csekély volt Konstantinápoly fegyveres védelmezőinek száma, óriási sereg ostromolta a fővárost, amelynek előbb-utóbb, mert számbelileg bírta a veszteségeket, győznie kellett. Állítólag százötvenezernél többen voltak a törökök, akiket Mohamed szultán személyesen vezetett Bizánc alá.

A török hadsereg 1453 április 6-án ütött tábornak és noha hússzor erősebb volt a védőknél, Mohamed mégis hatalmas sáncokat emeltetett, ugyanakkor pedig négyszáz gályával igyekezett Konstantinápolyt a tenger felől elzárni, hogy a fővárost kiéheztesse. Ez a próbálkozás azonban nem járt sikerrel. A genovaiak ugyanis több hajóval, amelyek élelemmel jól meg voltak rakódva, áttörték a törökök hajózáróvonalát és minden komolyabb ellenállás nélkül befutottak a kikötőbe.

Hogy különben Mohamed szultán nem kicsinyelte az ostrom nehézségeit, kitűnik abból, hogy minden eszközt, kínálkozó alkalmat megragadott arra, hogy az ostrom sikerét biztosítsa. Nevezetesen egy havasalföldi ágyúmeisterrel egy rengeteg ostromágyút öntetett, azonkívül mindenféle elképzelhető alakú, különböző nagyságú ágyúkat szerzett be és felszerelte seregét hatalmas hajtógépekkel, amelyeknek segítségével többmázsa súlyú köveket és gyúlékony anyagot dobott az ostromlott városba.

Az ostrom, amint a szultán azt vélte, hogy kellőképp fel van szerelve a serege, megkezdődött. De bármily borzalmas is volt a támadók ágyútüze, a védők óriási veszteségeket okoztak a támadóknak s az ostromot ismételten visszaverték, mire a szultán kijelentette, hogy kénytelen teljesen új ostromeszközökről gondoskodni. Minthogy pedig a város addig az aranyzarv felőli oldalon a törökök támadása ellen feltétlenül

védve volt, mert egy hatalmas, áttörhetlen vaslánc a kikötő mentén elzárta a török hajók elől az utat, Mohamed arra a gondolatra jött, hogy a hajóit valami szokatlan módon fogja átvitetni at aranysszarv kikötőbe.

Mohamed, aki rengeteg embertömeg ereje felett rendelkezett, a Boszporusztól a perai magaslatokon át a szárazföldi kikötőig egy fautat (deszkákból kirakva) készíttetett, a deszkákat faggyúval kenette be és egyetlen egy éjszakán a török hajókat a parti ágyúk védelme alatt átemeltette, illetőleg átcúsztattatta az aranysszarv kikötőbe. Ezáltal a védők helyzete tetemesen megrosszabbodott, mert állandó veszedelem fenyegette őket a tenger felől is és most már hiábavaló volt a török flotta ellen való küzdelem.

A védők nagy szívóssággal és lelkesedéssel küzdöttek és verték vissza a támadásokat, de természetes dolog volt, hogy a folyton megismétlődő ostromok kimerítették erejüket.

Csakhamar hangosan kezdték nyilvánítani véleményüket a védők, hogy sokáig nem tarthatják magukat. Különböző pártok alakultak a városban, egyik a másikat okozta a bajokért. Nehéz feladatra vállalkozott Konstantin császár, amikor békét akart teremteni a város védelmei között.

Május 22-én Mohamed szultán — miután a döntő rohamra teljesen kész volt a serege — felszólította a császárt, hogy kapituláljon. De Konstantin a felszólításra elutasítólag felelt. Konstantin maga személyesen járta végig az őrvonalakat, maga vizsgált meg mindent, lelkesítette katonáit és kijelentette, hogy vagy visszaverik a támadást vagy pedig ő is dicső halált fog halni.

A döntő roham 1453. május 29-én történt meg.

Előtte való éjjelen Konstantin még egyszer végiglovagolt a várfalaknál, biztatta a katonákat, majd a Zsófia-templomba ment, ahol meggyónt és megáldozott.

Éjfél után két órakor megkezdődött a végzetes nagy ostrom, még pedig egyszerre a szárazföld és a tenger felől. Konstantin, mintegy rossz előérzet által űzve, palotájába sietett, érzékeny búcsút vett övétől, felugrott lovára és elvágtatott oda, ahol már dühöngött a harc. A Kariziusz-kapu felé haladt, ahol az ostromlók hatalmas ágyúi már nagy rést ütöttek.

Meg kell jegyeznünk, hogy a török tábor is alaposan felkészült a végső rohamra. A néhányheti ostrom tapasztalatai meggyőzték a törököket arról, hogy a győzelmet nem fogják könnyűszerrel kicsikarni.

Éjjel az egész óriási tábor ki volt világítva s a törökök csendesen mormolták az utolsó imájukat a főstrom előtt. Mohamed szultán végiglovagolt a harcosai között, beszédet intézett hozzájuk és kijelentette, hogy csak a nyilvános épületekre tart igényt, minden egyebet zsákmányul enged át katonáinak.

Napfelkelte előtt rendbe állottak a hadoszlopok és adott jelre minden csapat török katona a kijelölt falrész ellen intézett támadást. A védők vitézül visszaverték őket, de folyton újabb és újabb támadó csapatok érkeztek.

A török hajóhad is megmozdult és dacára a genovai gályák ellen-támadásának, egészen közel férközött a parthoz s hathatósan segítette a szárazföldi sereg ostromát. Ámde az egyszerre minden oldalról megindított támadás csak látszólagos volt, mert Mohamed pusztán a védők erejét és figyelmét akarta megosztani. A tulajdonképpeni fő-támadás a Kariziusz-kapu ellen volt, ahol a várfalazat düledezett már és a folyton nagyobbodó réseknél a konstantinápolyi védősereg csak nehezen tudta magát tartani. A kapu két tornya már szét volt löve, a falazat pedig alá volt aknázva.

Mohammed szultán jól tudta, hogy csak azon a ponton juthat be a városba, ez okból az elszánt janicsár-ezredeket mind erre a helyre parancsolta. Két óra hosszáig támadták a kaput a janicsárok, akik közül több százan hullottak el a védők csapásai alatt. Ugyanebben az időben pedig a nehéz olasz gályák pusztították a kezdetleges török hajókat, amelyek közül sokat elsüllyesztettek és felégettek.

A törökök szünetnélküli támadása végre is kimerítette a védőket. Folyton új török csapatok, pihent katonák bocsátkoztak harcba, míg a védők száma rohamosan kezdett fogyatkozni.

A védőknek nagy szerencsétlenségére súlyos sebet kapott maga a védősereg fővezére, Giustiniani is és kénytelen volt magát elvitetni és többé nem is vett részt a harcban. A fővezér megsebesülése nagyon lesújtotta a védő katonákat. Konstantin császár azonban személyesen felkészítette kitartásra az erősen megfogyatkozott csapatokat.

A Kariziusz-kapunál ezalatt mind nagyobb lett a török támadás ereje. Végso kétségbeeséssel harcoltak a bizánciak a janicsárok ellen, mire a szultán, Szagán basának parancsot adott a fokozott ostromra. Válogatott, hatalmas erejű török katonák siettek a kapuhoz, ahol Konstantin császár maga állott a védők élére. A támadók első sorait a védők egymás után kaszabolták le, de az utánuk tódulók folyton előbbre nyomultak, a védők egyre-másra hullottak el, végül a törökök

körülfogták a kapu védelmezőit, lemészárolták őket és a vitézül védekező császárt is. Rettenetes elkeseredéssel folyt itt a küzdelem, házmagaságnyira heverték a holttestek és a súlyosan sebesültek.

Konstantinápolyban csakhamar elterjedt a rémhír, hogy a Kariakusz-kapu elesett. Sűrű tömegekben tódultak be hamarosan a bosszúszomjas török harcosok, akik maguk előtt minden menekültöt levágtak.

A nép ezrével menekült a kikötőbe, majd a Zsófia-templomba. Ahelyett, hogy védelméről vagy sorsáról valamiképp gondoskodott volna, a nép a templomba zsúfolódott össze. Azt hitték, hogy a martalóc török katonák ide nem mernek benyomulni vagy pedig valami égi csoda fogja a törököket elpusztítani. Néhány óra múlva, amely alatt a törökök az uccákon riadva szaladó embereket és katonákat lekaszabolták, elkezdett vetni a rablás és a pusztítás.

A török harcosok bedöntötték a Zsófia-templom nagy kapuját és kirárontottak az oda menekült görögökre. Nem kíméltek sem öreg, sem ifjút, sem gyermeket, sem nőket, hanem csapatokban fogták össze őket és terelték maguk előtt a táborba, ahol rabláncokat raktak rájuk. Dél felé Mohamed szultán is belovagolt és útjában Konstantin császár holttestén vágatott keresztül. Parancsot adott, hogy a középületeket senki bántani ne merészelje, mert azokra ő tart igényt.

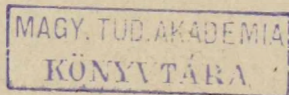
Amikor azonban Mohamed szultán a számos márvány és bronzszoborral díszített cirkuszi arénába ért, parancsot adott, hogy a szobrokat pusztítsák el, mert a Korán tiltja az emberi és állati alakok utánzását. Innen a szultán átlovagolt a Zsófia-templomba, ahonnan korábban kergette el a fosztogató török katonákat, azután pedig imát mondott itt, miáltal a templomot a törökök részére birtokába is vette.

Konstantin császár holttestének fejét levágatta és a nagyobb városokban elrettentésül karón körülhordoztatta. Az elfogott idegen katonáknak meghagyta, hogy fizessenek váltságdíjat, különben leöleti őket. A legtöbbnek lemészárolás lett a sorsa. A szultán rengeteg sok görögöt és idegent végeztetett ki. Állítólag százezer lakosa volt akkor Konstantinápolynak, ebből negyvenezer elpusztult, ötvenezer rablásra jutott és csak mintegy tízezer alsóbb néposztálybeli maradt meg.

Rettenetesen megfogyatkozott tehát a régente oly népes és hatalmas bizánci főváros lakosságának száma. Mohamed szultán tehát különböző ígéretek s kedvezések révén sokezer török családot telepített be, majd amikor ez kevésnek bizonyult, szerb, bolgár, görög, albán települteket is befogadott, de az ortodox görögök megnyugtatóására megengedte, hogy egy pátriárka székeljen Konstantinápolyban. Néhány év

elteltével visszatért a konstantinápolyi lakosságba a nyugalom érzete, megelevenedett a forgalom, megindult az építkezés és nemsokára Konstantinápoly népesebb, forgalmasabb és virágzóbb lett, mint volt azelőtt.

Igy pusztult el a hajdani görög-római császárság. Elpusztult pedig azért, mert teljesen megérett rá és sorsát semmiképp el nem kerülhette. A bizánci uralmat maradiság, szervezetlenség, sokféle szertartásosság és emellett óriási erkölcstelenség jellemezte. Modern irányzatokkal szemben érzéketlen volt és egykedvűen hagyta maga felett elrohanni az évszázadokat. Ilyen körülmények között nem volt csodálatos, hogy Konstantinápoly elesett, mert mint a görög-római birodalom fővárosa, szerepet úgy sem tudott volna betölteni, mert maga a régi görög-római birodalom régóta már csak névleg állott fenn.

*Következő kötetünkben megkezdjük
az újkor történetének tárgyalását.*

TARTALOM

	Oldal
Franciaország föllendülése	5
Az Orleánsi szűz	5
A francia állam központosítása	14
Magyarország a vegyesházbeli királyok alatt	21
I. Vencel és Ottó	21
Róbert Károly	23
Nagy Lajos király	30
Endre királyfi meggyilkolása	36
A bosszúhadjárat Nápoly ellen	42
Nagy Lajos hódító hadjáratai	48
Mária királynő. — Kis Károly	56
A horvátországi lázadás. — A királynők fogságba jutása	64
Mária királynő kiszabadulása a fogságból. — Zsigmond	
kegyetlen bosszúja	66
Kont és társai. — Háború a törökkel	70
Zsigmond uralkodása	75
A főurak és főpapok forradalma. — Nápolyi László ellenkirály	80
Zsigmond megszerzi a német koronát. — Zsigmond háborúi	85
Albert király	95
Erzsébet és I. Ulászló	97
I. Ulászló. — Háború a törökkel	99
V. László	110
A német-római császárság bukása	123
Habsburgi Rudolf	123
Habsburgi Rudolf utódai	131
IV. Károly uralkodása	141
Vencel és Zsigmond. — A husziták	149
A konstanzi zsinat. — Husz János máglyahalála	158
A cseh keresztesháborúk. — Ziska és a taboriták	167
Zsigmond császárrá koronázása és halála	175
A baseli zsinat. — II. Albrecht	178
III. Frigyes	181
Az olasz államok	197
Itália apró államai	197
Az egyházi állam. — A pápák avignoni fogsága	197
A nápolyi királyság	209
Firenze	211
Milano	223
Velece	227
Száríe	238
Svájc függetlenségi harcai	238

<i>Magyarország Mátyás korától a mohácsi vészig</i>	Olda
Mátyás király	24
Mátyás házassága és udvara	24
Mátyás elfoglalja Bécset	26
Mátyás mint uralkodó és magánember	26
II. Ulászló	27
A Dózsa-féle jobbággyforradalom	28
II. Lajos	29
A mohácsi vész	29
<i>A bizánci császárság bukása</i>	30
A bizánci birodalom zülése	30
Konstantinápoly ostroma	31

